

**MINISTERUL CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL PATRIMONIULUI CULTURAL**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 711:72.03(478)"1944/ 1955"(043.2)

OSTAPOV ALINA

**POLITICA DE STAT ÎN URBANISMUL ȘI ARHITECTURA
REPUBLICII SOVIETICE SOCIALISTE MOLDOVENEȘTI
(1944–1955)**

651.02 TEORIA ȘI ISTORIA ARHITECTURII

Teză de doctor în arhitectură

Conducător științific:

ȘLAPAC Mariana,
dr. hab. în studiul artelor,
conferențiar cercetător,
membru corespondent al AȘM

Autor:

OSTAPOV Alina

CHIȘINĂU, 2024

© Ostapov Alina, 2024

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, rusă și engleză).....	5-7
LISTA ABREVIERELOR	8
INTRODUCERE	9
1. IMPLICAREA STATULUI ÎN DOMENIUL URBANISMULUI ȘI ARHITECTURII DIN RSSM REFLECTATĂ ÎN ISTORIOGRAFIE ȘI ÎN SURSE	18
1.1 Situația politico-administrativă în primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial.....	18
1.2 Repere istoriografice privind politica de stat în urbanism și arhitectură.....	23
1.3 Izvoarele cercetării	34
1.4 Concluzii la capitolul 1.....	36
2. DEMERSUL POLITIC AL AUTORITĂȚILOR ȘI LEGISLAȚIA JURIDICO-NORMATIVĂ DE REGLEMENTARE ÎN URBANISM ȘI ARHITECTURĂ DIN RSSM	37
2.1 Cadrul legislativ în urbanism și arhitectură	37
2.2 Instituții administrative, de proiectare și organizații din domeniu	65
2.3 Concluzii la capitolul 2	85
3. URBANISMUL ȘI ARHITECTURA ÎN RSSM DIN PERSPECTIVA POLITICII DE STAT	86
3.1 Politici de sistematizare în urbanism	86
3.2 Arhitectura realist-socialistă	99
3.3 Estetica și semiotica arhitecturii totalitare de tip „stalinist”	114

3.4 Studiu de caz: clădirea Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova.....	124
3.5 Concluzii la capitolul 3	131
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	133
BIBLIOGRAFIE	136
ANEXE.....	147
Anexa 1 Acte normative în urbanismul și arhitectura RSSM (1944–1955)	147
Anexa 2 Studiu de caz. Planul de reconstrucție a Chișinăului prin prisma corespondenței arhitectului academician Alexei V. Șciusev	155
Anexa 3 Arhitectura realist-socialistă	170
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	193
CURRICULUM VITAE AL AUTORULUI	194

ADNOTARE

Ostapov Alina. *Politica de stat în urbanismul și arhitectura Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (1944–1955)*, teză de doctor în arhitectură. Chișinău, 2024.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii și recomandări, bibliografie din 205 titluri, 135 de pagini text de bază, volum total 196 de pagini, 3 anexe.

Cuvinte-cheie: RSSM, urbanism, arhitectură, politici, instituții administrative, instituții de proiectare, legislație juridico-normativă, arhitect, edificii-unicat, estetică, semiotică, decor, simbol totalitar.

Domeniul de studiu: 651.02 – Teoria și istoria arhitecturii.

Scopul lucrării: constă în identificarea rolului și a influenței politicii de stat în direcționarea dezvoltării urbanismului și arhitecturii din RSSM în anii 1944–1955.

Obiectivele propuse: examinarea politicii arhitectural-urbanistice a autorităților din RSSM; determinarea relației între factorul politic, urbanism și arhitectură; cercetarea actelor juridico-normative în urbanism și arhitectură; elucidarea activității principalelor instituții și organizații din domeniu; analiza celor mai reprezentative opere arhitecturale și proiecte urbanistice; investigarea din punct de vedere estetic și semiotic a arhitecturii „staliniste”.

Noutatea și originalitatea științifică: Caracterul inovator al tezei rezidă în conturarea în premieră a unei viziuni integrale privind impactul politicului asupra configurației spațiului urban și rural din RSSM în perioada anilor 1944–1955. Originalitatea investigației constă în faptul că pentru prima dată au fost valorificate numeroase documente de arhivă, teza constituind un prim demers științific în care a fost urmărită în detaliu interacțiunea dintre puterea centrală și arhitect.

Rezultatul obținut: Prezentul studiu propune elucidarea complexă și multilaterală a caracteristicilor arhitectural-urbanistice a așezărilor urbane și rurale din RSSM, ducând la eliminarea unor lacune serioase în cercetarea domeniului vizat. A fost elaborată o listă cronologic ordonată a reglementărilor în domeniul urbanismului și arhitecturii pentru perioadă investigată. A fost prezentat un tablou detaliat al decorurilor caracteristice clădirilor de tip „stalinist”. A fost completată lista membrilor Uniunii Arhitecților a RSSM; examinat planul de reconstrucție a Chișinăului prin prisma corespondenței arhitectului academician A.V. Șciusev. A fost urmărită istoria și activitatea celor mai semnificative instituții de proiectare din RSSM.

Semnificație teoretică: constă în prezentarea unei imagini panoramice asupra evoluției urbanismului și arhitecturii prin prisma deciziilor politice adoptate de autoritățile centrale, evidențiind modul în care legislația, ca instrument primar, a influențat direct schimbările în peisajul arhitectural-urbanistic al RSSM. Teza pune la dispoziție interpretări teoretice asupra urbanismului și arhitecturii din RSSM bazate pe numeroase documente grafice și acte legislative.

Valoarea aplicativă a lucrării. Perspectiva interdisciplinară a cercetării face ca informația prezentată să fie de un real folos pentru specialiști din diferite branșe. Teza oferă o înțelegere comprehensivă a evoluției urbanismului și arhitecturii în perioada studiată și va constitui un suport pentru elaborarea unor noi strategii și documente legislative în domeniul arhitecturii și urbanismului. În baza cercetării va fi elaborat dosarul „Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt – dominantele arhitecturale ale Chișinăului postbelic”. Rezultatele obținute vor fi utilizate în sistemul de învățământ universitar la disciplinele „Istoria urbanismului” și „Istoria arhitecturii”.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice obținute au fost valorificate editorial în publicații în reviste științifice de specialitate, susținute în cadrul conferințelor și simpoziunilor științifice. Materialele de arhivă descoperite au fost utilizate în realizarea filmului „Alexei Șciusev. Urma basarabeană”. Cercetările autoarei au constituit baza dosarului pentru includerea sediului Academiei de Științe a Moldovei (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1) în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.

АННОТАЦИЯ

Остапов Алина. Государственная политика в градостроительстве и архитектуре Молдавской Советской Социалистической Республики (1944–1955), диссертация на соискание ученой степени доктора архитектуры, Кишинэу, 2024.

Структура работы: исследование включает 135 основных текстовых страниц, из которых: введение, три главы, выводы и рекомендации, библиографию из 205 названий, 3 приложения, общий объем работы 196 страницы.

Ключевые слова: МССР, градостроительство, архитектура, политика, административные учреждения, проектные институты, нормативно-правовое законодательство, архитектор, уникальные здания, эстетика, семиотика, декор, тоталитарный символ.

Область исследования: 651.02 – Теория и история архитектуры.

Цель исследования: заключается в выявлении роли и влияния государственной политики в направлении развития градостроительства и архитектуры в МССР в 1944–1955 гг.

Задачи исследования: изучение архитектурно-градостроительной политики властей МССР; определение взаимосвязи между политикой, градостроительством и архитектурой; исследование нормативно-правовых актов в области градостроительства и архитектуры; выявление деятельности основных учреждений и организаций в этой сфере; анализ наиболее репрезентативных архитектурных произведений и градостроительных проектов; исследование эстетики и семиотики «сталинской» архитектуры.

Научная новизна исследования: новаторский характер работы заключается в представлении целостного видения политического воздействия на формирование образа городских и сельских поселений МССР в 1944–1955 гг. Диссертация представляет собой первое научное исследование, в котором детально рассматривается взаимодействие между центральной властью и архитектором.

Научный результат: в настоящем исследовании предлагается выявить в комплексе и многосторонне архитектурно-градостроительные особенности городских и сельских поселений МССР, что позволит ликвидировать серьезные пробелы в исследованиях в данной области. Разработан хронологически упорядоченный перечень нормативных актов в области градостроительства и архитектуры за исследуемый период. Представлена подробная картина характерных декоративных элементов зданий «сталинского» типа. Составлен список членов Союза архитекторов МССР, исследован план реконструкции Кишинева в свете переписки академика-архитектора А.В. Щусева. Прослежена история и деятельность наиболее значимых проектных институтов МССР.

Теоретическая значимость: состоит в представлении панорамного взгляда на эволюцию градостроительства и архитектуры через призму политических решений центральных властей, подчеркивая, как законодательство, являясь основным инструментом, непосредственно влияло на изменения архитектурно-градостроительного облика МССР. В диссертации представлены теоретические интерпретации градостроительства и архитектуры в МССР, основанные на многочисленных графических документах и законодательных актах.

Практическая значимость: междисциплинарный подход к исследованию делает представленную в нем информацию действительно полезной для специалистов в различных областях. Диссертация предоставляет комплексное понимание эволюции градостроительства и архитектуры в изучаемый период и будет способствовать разработке новых стратегий и законодательных документов в области архитектуры и градостроительства. На основе исследования будет разработан досье «Бульвар Ștefan cel Mare și Sfânt - архитектурные доминанты послевоенного Кишинева». Полученные результаты будут использованы в системе университетского образования по предметам «История градостроительства» и «История архитектуры».

Внедрение научных результатов. Достигнутые научные результаты получили редакционную оценку в публикациях в специализированных научных журналах, были поддержаны на научных конференциях и симпозиумах. Выявленные архивные материалы были использованы при создании фильма «Алексей Щусев. Бессарабский след». Исследования автора легли в основу досье для включения здания Академии наук Молдовы (бульвар Ștefan cel Mare și Sfânt, 1) в Реестр памятников Республики Молдова, охраняемых государством.

ADNOTATION

Ostapov Alina. *State policy in urbanism and architecture of the Moldovan Soviet Socialist Republic (1944–1955)*, thesis for the PhD degree in architecture, Chişinău, 2024

The structure of the thesis: introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography from 205 titles, 135 pages of basic text, 196 of pages total volume, 3 appendices.

Keywords: MSSR, urbanism, architecture, policies, administrative institutions, design institutions, legal-normative legislation, architect, unique buildings, aesthetics, semiotics, decoration, totalitarian symbol.

Research area: 651.02 - Theory and history of architecture.

Research aim: consists in identifying the role and influence of state policy in directing the development of urbanism and architecture in the MSSR in 1944–1955.

Research objectives: examination of the architectural-urban planning policy of the authorities of the MSSR; determination of the relationship between the political factor, urban planning and architecture; research of the legal-normative acts in urban planning and architecture; elucidation of the activity of the main institutions and organizations in the field; analysis of the most representative architectural works and urban planning projects; aesthetic and semiotic investigation of „stalinist” architecture.

Scientific novelty of research: the innovative character of the thesis lies in the presentation in premiere of a comprehensive view of the impact of politics on the configuration of urban and rural space in the MSSR in the period 1944–1955. The originality of the research lies in the fact that for the first time numerous archival documents have been consulted, and the thesis is the first scientific approach in which the interaction between the central power and the architect has been followed in detail.

Scientific result: the present study proposes to elucidate complex and multilateral architectural-urban characteristics of urban and rural settlements in the MSSR, leading to the elimination of serious gaps in research in the field. A chronologically ordered list of regulations in the field of urbanism and architecture for the investigated period was elaborated. A detailed picture of the characteristic decorations of „Stalinist” type buildings was presented. The list of members of the Union of Architects of the MSSR was completed; the plan for the reconstruction of Chişinău was examined in the light of the correspondence of the academic architect A.V. Şciusev. The history and activity of the most significant design institutions in the MSSR was traced.

Theoretical significance: consists in presenting a panoramic view of the evolution of urbanism and architecture through the prism of political decisions adopted by the central authorities, highlighting how legislation, as a primary instrument, directly influenced changes in the architectural-urban landscape of the MSSR. The thesis provides theoretical interpretations of urbanism and architecture in the MSSR based on numerous graphic documents and legislative acts.

Practical significance: the interdisciplinary perspective of research makes the information presented useful for specialists in different fields. The thesis provides a comprehensive understanding of the evolution of urbanism and architecture during the period studied and will support the development of new strategies and legislative documents in the field of architecture and urbanism. On the basis of the research, the dossier „Boulevard Ştefan cel Mare şi Sfânt - architectural dominants of post-war Chişinău” will be elaborated. The results obtained will be used in the university education system in the subjects „History of Urbanism” and „History of Architecture”.

Implementation of research result: the scientific results obtained have been editorially valorized in publications in specialized scientific journals, supported during scientific conferences and symposia. The archival materials discovered were used in the making of the film „Alexei Şciusev. The Bessarabian trace”. The author's research formed the basis of the dossier for the inclusion of the seat of the Academy of Sciences of Moldova (1 Ştefan cel Mare şi Sfânt Boulevard) in the Register of Monuments of the Republic of Moldova protected by the state.

LISTA ABREVIERILOR

AAIRM RM	Arhiva Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor din Republica Moldova
ANA, DGFAG	Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală a Fondului Arhivistic Guvernamental
ANA, DFASP	Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Fondului Arhivistic Social-Politic
DA SCN	Direcția Arhitectură de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici (Poporului)
CSCA SM	Comitetul de Stat pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă Sovietul Miniștrilor
CC PC (b) M	Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Moldovei
CC PCUS	Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice
CNCCL	Comisariatul Norodnic pentru Construcții Civile și Locative
MCUR	Ministerul Construcțiilor Urbane și Rurale
PC (b) M	Partidul Comunist (bolșevic) al Moldovei
PCUS	Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
RSSM	Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
SCN	Sovietul Comisarilor Norodnici
SM	Sovietul Miniștrilor
UA	Uniunea Arhitecților
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Actualitatea temei de cercetare. Arhitectura și urbanismul sunt strâns legate de puterea de stat. „Puterea se vede pe sine, ideologia și edificiile care o definesc, drept final al unei evoluții implacabile în devenirea societății date, intrare în anistorie, în atemporal, în definitiv și imuabil” [128, p. 8]. Fiecare perioadă istorică își reflectă political, inclusiv prin arhitectură și urbanism.

Prezentul demers științific propune o investigație complexă și multiaspectuală a impactului politicii de stat asupra arhitecturii și urbanismului din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM) în perioada anilor 1944–1955. Acest interval temporal se caracterizează prin schimbări semnificative influențate în mod direct de puterea de stat și ideologia totalitară. Urbanismul și arhitectura sovietică au fost folosite în mod constant ca instrumente de propagandă și ca expresie simbolică a „noii formațiuni sociale”, reflectând aderarea la principiile ideologice ale regimului comunist și evidențiind atât caracterul colectiv al proprietății, cât și orientarea spre un „viitor luminos”. Prin urmare, examinarea acestor aspecte este importantă pentru înțelegerea transformărilor sociale și culturale din acea vreme. Relevanța cercetării propuse derivă din absența unor studii științifice care să abordeze influența factorului politic asupra urbanismului și arhitecturii din RSSM. Acest gol istoriografic a determinat necesitatea unei analize aprofundate, concentrate pe modul în care legislația a ghidat direct evoluția urbanistică și arhitecturală din republică. Studiul vizează impactul reglementărilor statale asupra proceselor de proiectare și construcție, contribuind astfel la o înțelegere mai profundă a interacțiunii dintre puterea de stat și domeniul arhitectural.

Gradul de cercetare a temei. Tema arhitecturii și urbanismului în RSSM a atras atenția și interesul mai multor specialiști în domeniu. Istoriografia națională include lucrările științifice semnate de A.I. Zaharov, G.A. Pedaș, Z. Moiseenko, R.E. Kurț, V.F. Smirnov, E.A. Bognibov, A.V. Kuzi, I.N. Taras, B.A. Zaharcenko, A.V. Kolotovkin, S.M. Șoihet, I.S. Eltman, M. Șlapac, T. Nesterov, S. Tronciu, V. Pasat ș.a. Problemele arhitecturii totalitare din Uniunea Republiciilor Sovietice Socialiste (URSS) au fost abordate de către N.B. Sokolov, E.V. Drujinina-Gheorghievskiaia, Ia. Kornfeld, G. Orlov și I. Iaralov, K.N. Afanasiev ș.a. Subiectul interdependenței dintre putere și arhitectură în Republica Populară România, ca parte a blocului sovietic, a fost abordat de cercetători precum A. Ioan, A.M. Zahariade, S. Vasilescu, I. Calotă ș.a., manifestând un interes considerabil pentru acest domeniu. În literatura de specialitate există o lacună semnificativă în ceea ce privește influența politicului asupra urbanismului și arhitecturii din RSSM între anii 1944 și 1955, precum și în prezentarea detaliată a arhitecturii din acea perioadă,

aceste subiecte fiind abordate doar fragmentar și superficial. Autorii s-au concentrat mai mult pe investigarea aspectelor legate de spațiile urbane și rurale, analizând transformările arhitecturale, planimetrice și volumetrice, menționând doar tangențial rolul factorului politic sau al reglementărilor statale. Prezenta lucrare acoperă un spectru mai larg de domenii, constituind o punte între diverse discipline. Studiul este plasat la interfeța mai multor domenii științifice, cum ar fi urbanismul, arhitectura, arta, istoria, științele juridice și politice. În timp ce investigațiile anterioare s-au cuprind preponderent caracteristicile formei și ale spațiului, cercetarea noastră aduce în prim-plan impactul direct al politicului și al reglementărilor statale asupra arhitecturii și urbanismului. Prin abordarea acestor interconexiuni se deschide oportunitatea pentru o înțelegere mai profundă a modului în care documentele politice au modelat peisajul urban și arhitectural din RSSM în perioada de referință.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în prezentarea interdependenței și interacțiunii dintre puterea politică și arhitectură într-o perioadă umbrată de o ideologie de esență totalitară, fapt ce a contribuit la sistematizarea informațiilor, la realizarea unei viziuni integrate asupra procesului arhitectural-urbanistic în RSSM în vederea stabilirii schimbărilor ambianței arhitecturale, determinării contribuției arhitecților și la punerea în circuitul științific a materialelor grafice și arhivistice inedite.

Ipoteza de lucru. Studiul complex al impactului politicii de stat asupra urbanismului și arhitecturii din RSSM în primul deceniu postbelic va dezvălui condițiile determinante pentru dezvoltarea arhitectural-urbanistică, direcțiile de ajustare a cadrului legislativ în domeniu, evoluția gândirii arhitecturale și viziunilor creative ale arhitecților, precum și realizarea unor valori arhitecturale.

Scopul lucrării constă în identificarea particularităților influenței politicii de stat asupra urbanismului și arhitecturii din RSSM în anii 1944–1955.

Pentru realizarea scopului propus, au fost trasate următoarele **obiective de cercetare**:

- 1) examinarea politicii arhitectural-urbanistice a autorităților din RSSM;
- 2) determinarea relației între factorul politic, urbanism și arhitectură;
- 3) cercetarea actelor juridico-normative în urbanism și arhitectură;
- 4) elucidarea activității principalelor instituții și organizații din domeniu;
- 5) analiza celor mai reprezentative opere arhitecturale și proiecte urbanistice;
- 6) investigarea din punct de vedere estetic și semiotic a arhitecturii „staliniste”.

Limitele cronologice și geografice. Perioada cuprinsă între anii 1944 și 1955 reprezintă o primă etapă în dezvoltarea arhitectural-urbanistică a RSSM. Majoritatea construcțiilor apărute la acea vreme exprimă ideologia și aspirațiile puterii centrale. Anul 1944 marchează reanexarea

Basarabiei la URSS și resuscitarea RSS Moldovenești, când au loc reorientări administrative, politice, economice și sociale radicale la noile realități sovietice, iar anul 1955 reprezintă dezghețul hrușciovist, trecerea la alt regim, o altă abordare a arhitecturii sovietice, odată cu aprobarea Decretului nr. 1871 al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și al Sovietului de Miniștri (SM) al URSS din 4 noiembrie 1955 *Cu privire la eliminarea exceselor în proiectare și construcție*. Limitele geografice ale cercetării le constituie frontierele RSSM.

Metodologia de cercetare. Prezentul demers științific se bazează pe o metodologie complexă, fiind utilizate mai multe surse informative și metode de cercetare. *Metoda documentării arhivistice* constituie fundamentul investigațiilor. Au fost cercetate numeroase documente inedite din arhivele Republicii Moldova, inclusiv proiecte urbanistice și arhitecturale, relevee, desene și schițe, reglementări, hotărâri, dispoziții, informații din dosarele personale ale arhitecților, diverse stenograme ale ședințelor autorităților de stat și de partid, ale ședințelor arhitecților ș.a. *Metoda cronologică* a permis urmărirea reglementărilor, proceselor și evenimentelor în succesiune temporală. *Metoda structural-funcțională* a contribuit la elucidarea activității instituțiilor și organizațiilor din domeniu. *Metoda comparativă* și cea a *observației* a servit la identificarea deosebirilor dintre desenele tehnice originare ale clădirilor unicat și construcțiile reale edificate. Au fost aplicate, de asemenea, *metodele analizei arhitecturale, tipologice, grafice și descriptive*, precum și *metoda studiului de teren*, toate contribuind la formarea unei imagini de ansamblu a arhitecturii și urbanismului din RSSM în perioada investigată.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării. Caracterul inovator al tezei rezidă în conturarea în premieră a unei viziuni integrale privind impactul politicului asupra configurației spațiului urban și rural din RSSM în perioada anilor 1944–1955. Originalitatea investigației constă în faptul că pentru prima dată au fost valorificate numeroase documente de arhivă – reglementări în domeniul arhitecturii și urbanismului, stenograme ale întrunirilor autorităților de stat și de partid, arhitecților, și specialiștilor din domeniile conexe, proiecte arhitecturale și urbanistice, relevee, date privind instituțiile administrative și de proiectare, informații despre membrii Uniunii Arhitecților (UA) a RSSM și alte documente importante. Teza constituie un prim demers științific în care a fost urmărită în detaliu interacțiunea dintre puterea centrală și arhitect.

Rezultatul științific. Prezentul studiu a contribuit la soluționarea unei probleme științifice importante, propunând o elucidare complexă și multilaterală a caracteristicilor arhitectural-urbanistice a așezărilor urbane și rurale din RSSM, ducând la eliminarea unor lacune serioase în cercetarea domeniului vizat și oferirea unei înțelegeri mai profunde a mecanismelor și proceselor de dezvoltare. A fost elaborată o listă cronologic ordonată a reglementărilor în domeniul urbanismului și arhitecturii pentru întreaga perioadă investigată. A fost prezentat un tablou detaliat

al decorurilor și însemnelor sovietice caracteristice clădirilor de tip „stalinist”. Pe parcursul cercetării, a fost completată lista membrilor UA a RSSM, fiind oferită o nouă perspectivă asupra comunității profesionale de arhitecți din acea perioadă și asupra creației acestora. A fost examinat planul de reconstrucție a Chișinăului prin prisma corespondenței arhitectului academician A.V. Șciusev. A fost urmărită istoria și activitatea celor mai semnificative instituții de proiectare din RSSM.

Semnificația teoretică a lucrării constă în prezentarea unei imagini panoramice asupra evoluției urbanismului și arhitecturii prin prisma deciziilor politice adoptate de autoritățile centrale, evidențiind modul în care legislația, ca instrument primar, a influențat direct schimbările în peisajul arhitectural-urbanistic al RSSM. Teza pune la dispoziție o serie de interpretări teoretice asupra urbanismului și arhitecturii din RSSM bazate pe numeroase documente grafice și acte legislative. De asemenea, lucrarea reprezintă o sursă informativă privind procesul arhitectural-urbanistic din RSSM din primul deceniu postbelic.

Valoarea aplicativă a lucrării. Teza se caracterizează printr-o abordare interdisciplinară și oferă informații inedite din domenii variate, precum urbanism, arhitectură, legislație, istorie, arte plastice ș.a. Această amplă perspectivă face ca informația prezentată să fie de un real folos pentru specialiști din branșe diferite. Teza oferă nu doar o înțelegere comprehensivă a evoluției urbanismului și arhitecturii în perioada studiată, ci pune la și dispoziție date relevante pentru diverse discipline. Informația prezentată va constitui un suport pentru elaborarea unor noi strategii și documente legislative în domeniul arhitecturii și urbanismului.

În baza cercetării va fi elaborat dosarul „Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt – dominantele arhitecturale ale Chișinăului postbelic” pentru înscrierea acestuia în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea de Parlament nr. 1531/1993. Rezultatele obținute pot fi utilizate în sistemul de învățământ superior de profil, în special la disciplinele „Istoria urbanismului” și „Istoria arhitecturii”. Demersul științific poate fi folosit ca bază pentru realizarea unor teze de master și doctorat, elaborarea unor monografii științifice sau materiale didactice pentru instituțiile de învățământ universitar din domeniu ș.a.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice obținute au fost valorificate editorial în publicații apărute în diverse reviste științifice de specialitate, atât la nivel național, cât și internațional. Aceste contribuții au fost susținute în cadrul conferințelor și simpozioanelor științifice desfășurate atât în țară, cât și în străinătate, consolidând diseminarea și impactul cercetărilor întreprinse. Materialele de arhivă descoperite de autoare au fost utilizate în realizarea filmului „Alexei Șciusev. Urma basarabeană”. Bazat pe documente istorice valoroase, filmul reconstituie cu acuratețe parcursul profesional al lui A. Șciusev și evidențiază momentele-cheie și

proiectele emblematice din viața sa. Cercetările autoarei au constituit baza dosarului pentru includerea sediului Academiei de Științe de pe bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1 în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost prezentate și validate prin comunicări susținute la diverse congrese științifice naționale și internaționale: „Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare” (Chișinău, ed. a 10-a, 30-31 mai 2018); Simpozionul Internațional „Monumentul – Tradiție și Viitor” (Iași, ed. XX, 2018); Conferința Internațională «Сучасні проблеми та перспективні напрямки інноваційного розвитку міста» (Odesa, 11-12 aprilie 2019); „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine: dedicată zilelor europene ale patrimoniului” (Chișinău, ed. 1, 23-24 septembrie 2019; Chișinău-Iași, ed. a 5-a, 22 februarie 2022; Iași-Chișinău, ed. a 8-a, 26-27 septembrie 2023); „Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare” (Chișinău, ed. 13, 27-28 mai 2021) ș.a.

Publicațiile la tema tezei. Rezultatele detaliate ale studiilor au fost reflectate în 18 lucrări științifice, articole în reviste categoria A, B, reviste internaționale, culegeri și materiale ale conferințelor.

Volumul și structura lucrării. Teza include: introducere, trei capitole, adnotări în trei limbi, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 205 titluri, 3 anexe, declarația privind asumarea răspunderii și CV-ul autorului. Volumul total al tezei – 196 de pagini, dintre care 135 de pagini text de bază.

Cuvinte-cheie: RSSM, urbanism, arhitectură, politici, instituții administrative, instituții de proiectare, legislație juridico-normativă, arhitect, edificii-unicat, estetică, semiotică, decor, simbol totalitar.

Conținutul de bază al tezei

Lucrarea este structurată în trei capitole distincte, fiecare focalizându-se asupra unui segment specific al temei abordate. În **Introducere** sunt argumentate actualitatea și noutatea studiului, punându-se accent pe importanța subiectului. Tot aici sunt formulate scopul și obiectivele tezei, metodologia cercetării, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a studiului, aprobarea rezultatelor științifice și sumarul compartimentelor lucrării.

Primul capitol este intitulat „**IMPLICAREA STATULUI ÎN DOMENIUL URBANISMULUI ȘI ARHITECTURII DIN RSSM REFLECTATĂ ÎN ISTORIOGRAFIE ȘI ÎN SURSE**”. În subcapitolul **1.1 „Situația politico-administrativă în primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial”** se urmărește contextul politic și administrativ din acea perioadă pentru a înțelege mai bine anumite aspecte de interdependență și relație a mediului politic cu cel creativ, în special în ceea ce privește practica urbanistică și arhitecturală. La acea vreme puterea

politică era axată pe procesele de restabilire și construcție. A fost elaborat un nou program în domeniul construcției locuințelor și al infrastructurii publice, cu accent pe extinderea masivă a construcțiilor și reducerea costurilor în procesul de construcție. În conformitate cu ideologia partidului și politica statală din primii ani postbelici, au fost adoptate pe scară largă tipizarea în procesul de proiectare și industrializarea în construcții. Activitatea arhitecților și a altor specialiști implicați în proiectarea orașelor era strict direcționată către implementarea rapidă a ideilor autorităților centrale, fiind permanent supusă controlului conducerii de partid.

Subcapitolul **1.2 „Repere istoriografice privind politica de stat în urbanism și arhitectură”** pune în lumină gradul de cercetare a temei, fiind expuse atât opiniile specialiștilor din domeniu, cât și cerințele unor reprezentanți ai puterii centrale din acea vreme. Analiza istoriografică evidențiază un aspect important: practica urbanistică și arhitecturală era profund interconectată cu sfera decizională politică și puternic influențată de hotărârile adoptate la nivel Guvernamental. Literatura de specialitate din perioada sovietică tratează atent, ocazional și într-o manieră laudativă deciziile autorităților de stat în activitatea arhitecților, precum și a specialiștilor din domeniile conexe, ceea ce se datorează sistemului totalitar autoritar care impunea o abordare limitată și controlată a subiectelor sensibile. Bibliografia ulterioară demonstrează lipsuri în investigarea acestei perioade, atât de reprezentativă din punct de vedere arhitectural și urbanistic. Abia după 1991, problematica arhitecturii „staliniste”, în special restaurarea și valorificarea acesteia, au început să prezinte un interes aparte pentru specialiști. Astăzi, cercetătorii au posibilitatea de a aborda mai complex și în profunzime aspectele politice și legislative ale arhitecturii sovietice din perioada stalinistă, oferind o viziune mai cuprinzătoare și detaliată a acestui segment.

În subcapitolul **1.3 „Izvoarele cercetării”** sunt examinate mai multe fonduri depozitate în Agenția Națională a Arhivelor (ANA) și Arhiva Agenției de Inspectare a Monumentelor (AAIRM) – documente valoroase care constituie baza sursologică a cercetării. Dosarele din fondurile personale ale unor arhitecți renumiți, precum A.V. Șciusev, V.A. Voițehovschi, V.F. Smirnov, T.G. Smirnova, F.P. Naumov, R.L. Spirer, V.L. Dementiev ș.a., reprezintă o importantă sursă de informații. Aceste dosare conțin date biografice și alte detalii privind activitatea lor de proiectare și cercetare în domeniul arhitecturii. Documentele din aceste dosare au permis să înțelegem mai profund parcursul profesional al fiecărui arhitect, precum și contribuțiile acestuia la evoluția arhitecturii în perioada vizată. Citatele, corespondența din anexe și alte referințe la surse consultate în limba rusă sunt reproduse în limba română în traducerea noastră.

Ca urmare a examinării literaturii de specialitate și a surselor disponibile la această etapă, au fost formulate concluzii privind reflectarea în istoriografie a politicii statului în domeniul arhitecturii și urbanismului în primii ani postbelici prezentate în **1.4 „Concluzii la capitolul 1”**.

În capitolul al doilea, **„DEMERSUL POLITIC AL AUTORITĂȚILOR ȘI LEGISLAȚIA JURIDICO-NORMATIVĂ DE REGLEMENTARE ÎN URBANISM ȘI ARHITECTURĂ DIN RSSM”**, sunt examinate politicile statale axate pe palierul reglementar, care au determinat imaginea arhitectural-urbanistică a RSSM în perioada sovietică. În subcapitolul **2.1 „Cadrul legislativ în urbanism și arhitectură”** este analizat un număr considerabil de decizii legislative, promulgate de autoritățile politice. Necesitatea gestionării variatelor probleme în domeniul urbanismului și arhitecturii în orașele și satele RSSM în primii ani după război au determinat elaborarea unei serii de acte normative. Reglementările au devenit un instrument primar al statului sovietic, având ca scop direcționarea procesului de restabilire și reconstrucție a fondului construit din RSSM.

Logica demersului științific orientată spre înțelegerea politicii autorităților la acea vreme a cerut ca aceste acte legislative, proiecte ș.a. să fie examinate în ordinea apariției lor, respectiv în ordinea cronologică a publicării și intrării în vigoare. Le vom grupa în câteva tematici distincte: soluționarea problemelor urbanistice, de construcție și reconstrucție; restabilirea fondului locativ-comunal, industrial și civil; dezvoltarea industriei materialelor de construcții; popularizarea proiectelor urbanistice și arhitecturale, și educația ideologică; asigurarea cu forță de muncă; eficientizarea lucrărilor de proiectare și deviz; acte reglementare pentru orașe; protejarea patrimoniului imobil. Sunt evidențiate unele detalii semnificative care au avut un impact serios asupra transformărilor radicale urbanistice și arhitecturale din RSSM. În acest context a fost analizată activitatea instituțiilor de stat prin intermediul cărora sistemul politic promova ideologia comunistă.

În subcapitolul **2.2 „Instituții administrative, de proiectare și organizații din domeniu”** sunt prezentate informații detaliate privind constituirea și dezvoltarea instituțiilor menționate, astfel fiind stabilite rolul și impactul lor în promovarea ideologiei comuniste în perioada de referință. Este important de remarcat că anumite entități ale statului – Comisariatul Norodnic pentru Construcții Civile și Locative, Direcția Arhitectură (DA) de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici (SCN) al RSSM, „MOLDAVSTROIPROECT” ș.a. – au reprezentat structuri care au controlat și centralizat producția urbanistică și arhitecturală pe întreaga perioadă cercetată, îndeplinind toate cerințele impuse de factorul politic. Un loc aparte îl avea Uniunea Arhitecților (UA) – asociație profesională care, la fel, urma directivele puterii. Conform statutului UA, activitățile acesteia erau aliniate deciziilor luate de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS),

respectând Constituția URSS și propriul Statut. În același subcapitol este elucidată activitatea UA, fiind folosite extrase din stenogramele ședințelor Congreselor, înregistrări ale întâlnirilor arhitecților, precum și alte date de o relevanță majoră pentru cercetarea întreprinsă de noi.

Examinarea cadrului legislativ în urbanism și arhitectură, precum și a activității instituțiilor administrative, de proiectare și a organizațiilor din domeniu în perioada 1944–1955, a permis formularea unor concluzii, reflectate în **2.3 „Concluzii la capitolul 2”**.

Politica de stat a influențat transformările directe ale țesutului urban, fenomen explicat în capitolul al treilea **„URBANISMUL ȘI ARHITECTURA ÎN RSSM DIN PERSPECTIVA POLITICII DE STAT”**.

În subcapitolul **3.1 „Politici de sistematizare în urbanism”** este urmărită dezvoltarea urbanistică în funcție de cadrul legislativ sovietic axat pe reconstrucție, remodelare și construcția nouă, organizarea planimetrică, integritatea noilor spații, configurația pe verticală și alte determinante semnificative de formare a ambianței urbane sovietice. În contextul reconstrucției postbelice, eforturile de restabilire a infrastructurii urbane și rurale au fost strâns legate de activitățile de planificare și proiectare. Acestea impulsionează un proces de planificare urbanistică și arhitecturală, vital pentru refacerea și modernizarea orașelor devastate de război. O parte semnificativă a resurselor financiare erau direcționate către lucrările topografice și de planificare urbană, evidențiind importanța acordată reconstrucției sistematice și coordonate de sus. Urbanismul din această perioadă se caracterizează prin tranziția de la proiectarea fragmentară la o abordare holistică în planificare. Geometria cadrului construit se definește prin proporții însemnate, alinieri obligatorii, simetrie, dinamism, accente volumetrice, unitate spațială, dictată de puterea politică.

Subcapitolul **3.2 „Arhitectura realist-socialistă”** se concentrează, în primul rând, pe arhitectura de tip „stalinist”, numită și „clasicismul sovietic monumental”, „*empire*-ul stalinist” sau „arhitectura istorismului monumental sovietic”. Sunt supuse unei analize detaliate unele edificii refăcute, remodelate sau construite după război, fiind prezentate date istorice referitoare la clădiri-unicat – reprezentative și monumentale, majoritatea plasate pe principala arteră a orașului Chișinău – Bulevardul Lenin, actualul Bulevard Ștefan cel Mare și Sfânt. Se oferă detalii despre diverse construcții care, ulterior, vor deveni elemente constitutive ale ansamblurilor de propagandă vizuală sovietică. Arhitectura perioadei anilor 1944–1955 este marcată de arhitecții A.V. Șciusev, V. Alexandrov, I. Șmurun, L.B. Bronfman, V.P. Mednec, P.N. Ragulin, N.A. Gulavski, R.E. Kurtș, V.A. Voițehovschi, V.F. Smirnov ș.a. Expresivitatea arhitecturală se caracterizează prin fațade monumentale, cu multiple elemente decorative ale limbajului clasic, mixate cu motive naționale. Odată cu sfârșitul guvernării lui Iosif Stalin, s-a încheiat și perioada arhitecturii totalitare de tip

„stalinist”. De la monumentalism, estetică și edificii-unicat, arhitectura a trecut la industrializare, prefabricare, proiectare-tip și economicitate.

Subcapitolul **3.3 „Estetica și semiotica arhitecturii totalitare de tip «stalinist»”** pune în valoare forma arhitecturală, decorul și însemnele heraldice ca expresii ale regimului totalitar sovietic în RSSM. Acestea includ motive fitomorfe, florale, geometrice abstractizate, uneori împrumutate din ornamentele covoarelor naționale basarabene – creând o imagine sovietică „națională”. Printre elementele arhitecturale care puteau fi „încărcate” ideologic de puterea sovietică se numără frontoanele edificiilor publice și administrative, capitellurile coloanelor, nișele ș.a. Unele imobile au fost înfrumusețate cu sculpturi sau compoziții sculpturale.

Subcapitolul **3.4 „Studiu de caz: clădirea Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova”** este dedicat istoriei și arhitecturii principalei biblioteci a statului nostru. Clădirea a beneficiat de câteva proiecte la care au lucrat echipe de specialiști talentați. Arhitecții s-au conformat politicilor perioadei sovietice, reglementărilor în vigoare și au depus eforturi pentru ca noul edificiu să se înscrie armonios în ansamblul urban existent.

Ca urmare a analizei politicilor de sistematizare urbanistică și a arhitecturii realismului socialist, precum și a esteticii și semioticii arhitecturii totalitare de tip „stalinist”, au fost formulate concluzii, reflectate în **3.5 „Concluzii la capitolul 3”**.

În compartimentul **Concluzii generale și recomandări** au fost incluse concluziile finale la care s-a ajuns în urma cercetării materialului documentar și examinării arhitecturii și urbanismului din RSSM prin prisma transformărilor politice, administrative și legislative în anii 1944–1955. Teza cuprinde 135 de pagini text de bază, volumul total al tezei – 196 de pagini.

Bibliografia tezei se constituie din 205 titluri în limbile română, rusă, dosare de arhivă. Anexele, trei la număr, integrează informația prezentată, suplimentată de schițe, planuri, documente foto etc.

În anexă sunt incluse actele legislative ordonate cronologic, acoperind fiecare an din perioada 1944–1955, pentru a oferi o perspectivă detaliată asupra evoluției reglementărilor de stat în domeniul urbanismului și arhitecturii din RSSM. O altă anexă conține corespondența lui Alexei Șciusev, care este relevantă pentru formarea imaginii urbane a capitalei, evidențiind influența arhitectului și contribuțiile aduse în acest context. Cea de-a treia anexă prezintă proiectele și schițele originale ale clădirilor edificate în perioada imediat postbelică, realizate de diverși proiectanți, oferind o înțelegere vizuală și tehnică a direcțiilor arhitecturale promovate în acea epocă.

1. IMPLICAREA STATULUI ÎN DOMENIUL URBANISMULUI ȘI ARHITECTURII DIN RSSM REFLECTATĂ ÎN ISTORIOGRAFIE ȘI ÎN SURSE

1.1 Situația politico-administrativă în primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial

În anul 1944, în spațiul investigat, după circa trei ani, a fost reinstaurat regimul totalitar sovietic, Basarabia fiind ruptă de trupul României. Pilonul noului sistem era Partidul Comunist cu rol de călăuză unică a așa-numitului „proces revoluționar” și îndrumător ideologic al maselor, care a monopolizat controlul asupra tuturor sferelor vieții. În opinia istoricilor, „perioada 1944–1953 este punctul culminant în dezvoltarea regimului sovietic totalitar în RSSM. Acesta era bazat în întregime pe violență față de populația republicii, utilizând în calitate de măsură ideologică prelucrarea propagandistică a conștiinței cetățenilor republicii. Ideologia în societatea sovietică era sensul, esența existenței regimului, cu ajutorul căreia se realizau toate acțiunile” [165, pp. 265-277]. Politica statului era bazată pe neîncrederea totală față de populația de pe malul drept al Nistrului, care a locuit sub administrația României. Pagini negre din istoria RSSM au reprezentat colectivizarea forțată, deportările, represiunile, exterminările în masă, foametea organizată, deznaționalizarea populației ș.a. Pe de altă parte, în republică se înregistrează un avânt urbanistic incontestabil datorat posibilităților investiționale ale URSS. La acea vreme, politica urbanistică a statului era bazată pe dezvoltarea rapidă a noilor posesiuni unionale, impunându-se principii urbanistice și arhitecturale proprii, cu tentă imperială. Marea majoritate a edificiilor-unicat din republică erau proiectate cu ajutorul arhitecților invitați din Moscova, Leningrad (act. Sankt-Petersburg) și alte localități din URSS.

Perioada investigată este marcată de restructurarea întregului sistem Guvernamental în RSSM. În acest context, principalele structuri ale noii puteri politice care au exercitat control asupra tuturor domeniilor de activitate au fost Sovietul Suprem al RSSM, SCN al RSSM și Biroul Comitetului Central al Partidului Comunist din RSSM. Aceste organe statale exercitau funcția de conducere pe teritoriul republicii și emiteau acte normative – decrete, ordine, hotărâri și decizii bazate pe documentele legislative ale URSS. Pe parcursul perioadei cercetate, unele dintre aceste structuri au suferit reorganizări, schimbându-și denumirea, dar păstrându-și în continuare autoritatea și activitatea.

Anul 1944 marchează începutul restabilirii așezărilor urbane din RSSM, distruse în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. La acea vreme, puterea politică era axată pe procesele de reconstrucție, restabilire și construcție. PCUS și Guvernul sovietic au elaborat un nou program în

domeniul construcției locuințelor și al infrastructurii publice, cu accent pe extinderea masivă a construcțiilor și reducerea costurilor în procesul de construcție. În conformitate cu ideologia partidului și politica statală din primii ani postbelici, sub conducerea PCUS și a Guvernului sovietic se desfășura o vastă construcție de locuințe și obiective culturale [180, p. 2]. Pentru satisfacerea nevoilor materiale și culturale ale poporului sovietic au fost adoptate pe scară largă tipizarea în procesul de proiectare și industrializarea în construcții. Activitatea arhitecților și a altor specialiști implicați în proiectarea orașelor era strict direcționată către implementarea rapidă a ideilor autorităților centrale, fiind permanent supusă controlului conducerii de partid. În 1945, pentru ghidarea și coordonarea lucrărilor în construcții, a fost constituit Comisariatul Norodnic pentru Construcții Civile și Locative, reorganizat în 1946 în Ministerul Construcțiilor Civile și Locative. În august 1953, Ministerul Construcțiilor Civile și Locative a fuzionat cu Ministerul Gospodăriei Comunale, formând Ministerul Gospodăriei Comunale, Construcțiilor Civile și Locative. Însă la 30 iulie 1954 a fost din nou separat în cele două instituții anterioare.

Pe lângă SCN al RSSM, a fost înființată Direcția Arhitectură, care se conforma directivelor Comitetului pentru Arhitectură subordonat SCN al URSS. Această entitate superviza și controla toate activitățile din domeniul arhitecturii desfășurate în republică de către diverse organizații și instituții, indiferent de subordonarea lor departamentală. Direcția acorda o atenție specială lucrărilor arhitecturale și de planificare, în special restabilirii centrelor urbane distruse. De asemenea, superviza direct instituțiile și organizațiile de arhitectură republicane subordonate, iar prin organele sale locale gestiona instituțiile și organizațiile similare de subordonare locală [34, p. 250]. În decursul timpului, această structură a fost supusă unui proces de reorganizare fiind redenumită în Comitetul de Stat pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă SM al RSSM. Principalele instituții de proiectare ale republicii erau subordonate Direcției Arhitectură și pe parcurs se reorganizau, se redenumeau, dar îndeplineau cu exactitate directivele impuse de stat.

O misiune deosebit de importantă a avut-o UA din RSSM, care a adunat specialiști din domeniul arhitecturii și urbanismului și a devenit un centru de polarizare a ideilor arhitectural-urbanistice socialiste. Activitatea de proiectare a membrilor UA, reglementată de autoritățile centrale, era strâns legată de deciziile politice ale statului. Creația arhitecților era supusă unei coordonări permanente, fiind pusă în discuție, verificată și criticată la Congresele de Arhitecți unde participau în mod obligator și liderii politici. Puterea decizională se manifesta atât în soluționarea problemelor de importanță majoră, cât și în coordonarea celor mai mici detalii. Cu toate acestea, supravegherea din partea statului nu a împiedicat creșterea numărului de membri ai UA, chiar dacă identitatea profesională a unor arhitecți a fost afectată în urma acestor procese [142, p. 62].

Stenogramele Congreselor Arhitecților pun în evidență problemele impuse de puterea centrală, care urmau a fi rezolvate de către specialiști în domeniu. Sarcina principală a planului cincinal postbelic viza planificarea urbană. Condițiile naturale, cum ar fi relieful, livezile, podgoriile și râurile, precum și cercetarea patrimoniului și a tradițiilor, a materialelor de construcție specifice zonei și a metodelor de construcție au stat la baza planificării orașelor din RSSM, cum ar fi Chișinău, Tiraspol, Bălți, Bender, Cahul, Soroca, Cotovsc, Călărași ș.a. De asemenea, s-a acordat o mare atenție celor mai importante edificii publice și locuințelor. Al II-lea Congres al UA din RSSM desfășurat între 22 și 25 iulie 1948 s-a axat pe reconstrucția rapidă și construcția de noi programe arhitecturale în orașele și satele republicii. Obiectivul principal a fost edificarea unor clădiri confortabile, în consonanță cu estetica perioadei socialiste, fiind identificate mari neajunsuri în creația arhitecților în raport cu ideologia sovietică. S-au construit și reconstruit numeroase edificii rezidențiale și clădiri de interes public. Multe localități au obținut scheme-planuri generale, însă nu toate proiectele au fost agreate de puterea centrală, deoarece erau incompatibile cu principiile de bază ale arhitecturii sovietice. În discursul vicepreședintelui SM al RSSM Korneev se menționa că arhitecții moldoveni au responsabilitatea și oportunitatea de a-și demonstra abilitățile creative și de a le aplica în reconstrucția și dezvoltarea ulterioară a republicii. Arhitectura sovietică se caracteriza printr-un profund conținut ideologic. Prin eforturi comune, sub conducerea PCUS și a liderului sovietic Iosif Stalin, arhitecții sovietici au reușit să reflecte în creațiile lor specificul epocii staliniste. Totuși, unii adoptau o atitudine insuficient de critică față de moștenirea istorică, transferând stilurile și formele arhitecturale ale secolelor trecute în proiectarea clădirilor noi din republică. În multe documente de partid au fost formulate obiecții față de formalismul și pseudoinovarea exagerată, precum și față de gigantomania și adoptarea nejustificată a elementelor arhitecturale anterioare arhitecturii sovietice. Excesele în decor au condus la creșterea costurilor edificiilor și la prelungirea termenelor de finalizare a construcției. Toate aceste deficiențe au fost atribuite unei educații ideologico-politice, considerată insuficientă, a arhitecților, motiv pentru care toți membrii UA erau obligați să se înscrie ca audienți la Universitatea Serală de Marxism-Leninism a Comitetului Municipal al Partidului Comunist din RSSM [142, pp. 62-77].

În următorii ani, arhitecții moldoveni nu au izbutit să realizeze toate sarcinile stabilite de partid și Guvern. Al III-lea Congres al Uniunii Arhitecților a avut loc la 17-18 aprilie 1952. Documentele cercetate confirmă că la acea vreme nu s-a acordat atenție suficientă reducerii prețurilor construcțiilor și îmbunătățirii calității. De asemenea, nu au fost rezolvate în modul stabilit de oficialități anumite probleme urbanistice, inclusiv crearea integrității ansamblurilor, magistralelor, străzilor, cartierelor și piețelor. Unul dintre subiectele discutate în cadrul

congresului a fost construcția edificiilor cu mai multe niveluri pe perimetrul arterelor magistrale de transport ale orașelor. Arterele principale de transport au înglobat funcțiile străzilor principale, astfel apărând o dublă funcționalitate în cadrul planificării urbanistice. În cadrul reuniunii arhitecților s-a subliniat importanța respectării stricte a planurilor generale de sistematizare în ceea ce privește construcția individuală. O atenție deosebită a fost acordată autocriticii, cu referire la cuvintele lui Iosif Stalin, proclamat la acea vreme geniul cel mai mare al omenirii, purtătorul păcii și primul arhitect al comunismului. Liderul sovietic afirma că fără observarea și indicarea deschisă și sinceră, așa cum li se cuvine bolșevicilor, a neajunsurilor și erorilor din activitatea zilnică, drumul spre comunism va fi închis. În viziunea sa, pentru a progresa, era important de a înțelege rolul autocriticii revoluționare [142, pp. 62-77].

La Congresul al IV-lea al Uniunii Arhitecților din 22-23 octombrie 1954 s-a acordat atenție planificării raționale a apartamentelor, problemelor referitoare la confort, facilitare și economie. Au răsunit critici împotriva decorului exagerat, dar, în același timp, nu a fost salutăată nici apariția clădirilor „gri”, fără personalitate. Edificiul trebuia să se conformeze criteriilor de economie, confort și frumusețe. Se opta pentru utilizarea materialelor de construcție locale pentru exteriorul fațadelor. Arhitecții moldoveni au început să utilizeze printre primii piatra de calcar – cotilețul în edificiile cu trei, patru și cinci niveluri. Piatra de Cosăuți și cotilețul erau prelucrate în cele mai variate tehnici. Din rațiuni economice și pentru accelerarea vitezei de execuție în construcții a fost aprobată Hotărârea Comitetului Central (CC) al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice privind *Introducerea pe scară largă a betonului armat economic prefabricat în construcții* [155, pp. 107-113]. În republică a început construcția fabricilor și depozitelor destinate producerii betonului armat cu o capacitate totală de peste 50 000 m² pe an. Această dezvoltare a facilitat desfășurarea unor ample activități de industrializare în domeniul construcțiilor.

Congresul al V-lea al Uniunii Arhitecților, desfășurat în perioada 28-30 iulie 1955, a continuat să examineze în detaliu activitățile și proiectele profesioniștilor privite prin optica politicului. În discursul său, arhitectul Iudin a subliniat: „Partidul și Guvernul nostru acordă o importanță deosebită domeniului proiectării și construcției capitale, problemelor de proiectare-tip, planificare și dezvoltare a orașelor din zonele populate, îmbunătățind calitatea construcțiilor și eliminând tot felul de surplusuri în proiectare și construcții”, evidențiind astfel legătura între factorul politic și profesioniștii din domeniu [155, pp. 107-113].

După decesul lui Stalin și venirea la conducere a liderului sovietic Nikita Hrușciov, a continuat reorganizarea instituțiilor și a organizațiilor din domeniu, fiind continuată politica industrializării și economicității. Se susține frecvent că peisajul arhitectural din țară a suferit o

schimbare radicală în urma discursului lui N. Hrușciov și Hotărârii nr. 1871 adoptată de CC al PCUS și SM al URSS din 4 noiembrie 1955 *Cu privire la eliminarea exceselor în proiectare și construcții* [149, pp. 88-95]. Rezumând discursul liderului sovietic, constatăm că partidul și Guvernul au luat anumite măsuri pentru îmbunătățirea activității de construcție, inclusiv pregătirea unui personal calificat și construcția de clădiri rentabile, cu introducerea structurilor industriale și a metodelor de lucru progresive. Totuși, procesul s-a confruntat cu deficiențe și erori majore în proiectare și construcție. A fost remarcată critica adusă activității mai multor arhitecți și organizații de proiectare, când accentul pus pe latura exterioară ostentativă a arhitecturii a dus la decorarea excesivă a fațadelor, neglijându-se ameliorarea organizării interne și a echipamentelor clădirilor. Utilizarea nejustificată a elementelor decorative, precum turnuri, colonade și portice, a devenit o tendință în construcția de clădiri rezidențiale și publice, cheltuindu-se astfel mijloace financiare publice semnificative. De asemenea, a fost lansat apelul către implementarea proiectelor-tip bazate pe fezabilitatea tehnică și economică. S-a subliniat necesitatea concentrării pe economia construcțiilor, îmbunătățirea calității locuințelor, precum și adoptarea de soluții progresive în proiectare și construcție.

N. Hrușciov a promovat o arhitectură sovietică caracterizată prin simplitate, austeritate și rentabilitate, sugerând că atracția clădirilor trebuie obținută prin combinarea armonioasă a formelor arhitecturale, proporții bune și utilizarea eficientă a materialelor, evitând ornamentele decorative scumpe [155, pp. 107-113]. Însă actele legislative adoptate anterior acestei hotărâri denotă faptul că și în timpul guvernării lui I. Stalin se emiteau documente legislative privitoare la excese în proiectare, economicitate și industrializare.

Reglementările perioadei în cauză conturează o serie de probleme care explică stagnarea realizării cerințelor impuse de autorități în RSSM. După cel de-al Doilea Război Mondial, se resimțea, în primul rând, lipsa forței de muncă și a specialiștilor în domeniu, ce influența negativ calitatea proiectării. Astfel, pentru a rezolva problemele de reconstrucție și a suplini lipsa forței de muncă și a specialiștilor, în republică au fost înființate instituții de profil. Aici au fost invitați arhitecți, ingineri și alți specialiști pentru a contribui la formarea și dezvoltarea competențelor în domeniu. La acea vreme nivelul scăzut al industrializării se datorează procesului de reconstrucție a fondului locativ distrus, precum și lipsei fabricilor, uzinelor și altor entități, care abia urmau a fi construite. Conceptul de proiectare-tip a fost introdus în documentele legislative sovietice cu mult înainte de anul 1950, însă implementarea acestuia a fost dificilă din cauza lipsei infrastructurii industriale adecvate. Industria materialelor de construcții se afla la începuturile reluării activității și, din diverse motive, hotărârile impuse de guvernarea lui I. Stalin nu erau îndeplinite la nivel și în timpul stabilit. Acest fapt a constituit o provocare majoră în perioada respectivă. Este evident

că au existat excese în procesul de proiectare, acest aspect fiind vizibil în special în cazul clădirilor publice și al unor blocuri locative destinate elitei comuniste din RSSM. Aceste clădiri, considerate astăzi unice și reprezentative pentru arhitectura „stalinistă”, au caracteristici distinctive, reflectând stilul specific al acelei perioade.

1.2 Repere istoriografice privind politica de stat în urbanism și arhitectură

Urbanismul și arhitectura din RSSM au constituit obiectul de studiu a numeroase lucrări de specialitate. Există cercetări generale sau dedicate unor probleme specifice ale domeniului investigat. Aceste studii țin de istoria arhitecturii, dezvoltarea urbanistică și rurală, investigarea unor edificii ș.a. Există monografiile de autor, teze de doctorat, articole științifice și alte publicații care abordează, într-o măsură sau alta, anumite aspecte ale temei sus-menționate. Cu toate acestea, nu există o lucrare științifică complexă care să exploreze influența politicului și impactul reglementărilor statale din domeniu asupra urbanismului și arhitecturii din RSSM în primul deceniu postbelic. Doar în câteva publicații autorii abordează sporadic și fragmentar problematica vizată.

Interferența disciplinelor istorice, juridice și artistice impune o investigație complexă, multiaspectuală, iar interdependența factorilor politici, regulatorii și arhitecturali necesită o lucrare specială, care ar cerceta în mod detaliat pachetul de documente ale puterii centrale cu impact semnificativ asupra configurației peisajului arhitectural și urbanistic al RSSM.

Prima sursă informativă despre arhitectura și urbanismul perioadei de referință este *Buletinul din 1947*, care a implicat contribuția mai multor specialiști. Sarcinile arhitecților din RSSM în cel de-al patrulea plan cincinal „stalinist” sunt expuse de arhitectul V.F. Smirnov. Specialistul menționează că arhitectura sovietică prezintă o sinteză a celor mai avansate tehnologii ingineresti și a celei mai înalte arte, care se bazează pe cunoștințe profunde și pe dezvoltarea creativă a întregului patrimoniu al culturii mondiale a tuturor popoarelor din toate epocile. Arhitecții care activează în RSSM sunt îndemnați să creeze o arhitectură nouă, de tip sovietic, în conformitate cu cultura materială a poporului moldovenesc, astfel încât conținutul socialist să fie dominant în operele lor. Arhitectul P.N. Ragulin descrie rolul arhitecților din RSSM în procesul de reconstrucție a republicii. Arhitectul R.E. Kurț prezintă orașul Chișinău din punct de vedere urbanistic, realizând analiza celor mai reprezentative edificii. N.S. Iudin se concentrează pe urbanismul celor mai mari orașe din republică. De asemenea, este revizuită activitatea DA de pe lângă SM al RSSM între anii 1944 și 1947 [186].

O cercetare importantă pentru înțelegerea arhitecturii rurale din RSSM este lucrarea *Народная Архитектура Молдавии* din anul 1960, elaborată de A.I. Zaharov, unde sunt

prezentate particularitățile casei tradiționale rurale, principiile compoziționale și tehnicile constructive și decorative pentru utilizarea și prelucrarea pietrei sculptate ș.a. Autorul menționează că, pentru a implementa deciziile partidului și Guvernului privind dezvoltarea agriculturii în RSSM, au fost luate o serie de măsuri, inclusiv construcția extensivă a clădirilor rezidențiale, comerciale și culturale. O preocupare la nivel de stat a devenit construcția de case țărănești, astfel apărând problema creării unor locuințe confortabile pentru colhoznici (lucrători ai gospodăriilor colective), adaptate cerințelor timpului cu respectarea gusturilor și tradițiilor naționale [189, p. 92].

Monografia *Архитектура сельских жилых домов Молдавии*, elaborată în 1973 de Z. Moiseenko, ilustrează dezvoltarea arhitecturii locative rurale, fiind examinate soluții compoziționale, tehnici de planificare, organizarea interiorului, prelucrarea decorativă și artistică a fațadelor ș.a. În opinia autorului, partidul și Guvernul au propus la acea vreme o sarcină deosebită: să ridice nivelul cultural al populației rurale, având în vedere apropierea condițiilor de trai de la sate de cele urbane. Prin crearea de noi complexuri rezidențiale se urmărește cultivarea conștiinței comuniste a lucrătorilor din mediul rural, promovând principii precum colectivismul, devotamentul față de muncă, respectul pentru proprietatea publică și educarea tinerilor în spiritul noii ideologii comuniste [195, p. 3].

În studiul *Алексей Викторович Щусев: страницы жизни и творчества* din 1973, arhitectul R.E. Kurț descrie viața și activitatea vestitului arhitect sovietic, originar din Chișinău, evidențiind contribuția sa la formarea și dezvoltarea arhitecturii socialiste. Autorul subliniază ideea expusă de A. Șciusev că pentru arhitecții sovietici sarcina cea mai importantă și urgentă este crearea unei arhitecturi naționale ca formă și socialiste în conținut. Arhitecții din URSS erau chemați să genereze noi forme de viață socială și, în consecință, să creeze modele constructive și expresii artistice novatoare [194, p. 44].

Un interes vădit prezintă monografia arhitectului V.F. Smirnov *Градостроительство Молдавии XIX–XX вв.*, editată în 1975, în care autorul examinează apariția orașelor moldovenești, procesul de reconstrucție după cel de-al Doilea Război Mondial și dezvoltarea lor ulterioară. Autorul divizează perioada sovietică în cinci etape distincte de planificare urbană: începutul lucrărilor de reconstrucție, elaborarea schemelor pentru reabilitarea și reconstrucția orașelor RSSM, implementarea lor și impactul asupra reconstrucției ulterioare (1945-1953); întocmirea planurilor generale pentru restaurarea și reconstrucția orașelor RSSM și implementarea lor (1953–1963); modificări în construcția și planificarea orașelor în RSSM, cauzate de Hotărârea Comitetului Central al PCUS și a SM al URSS *Cu privire la eliminarea exceselor în proiectare și construcții* din 4 noiembrie 1955; construcția de locuințe pe terenuri libere la periferia orașelor,

introducerea principiului microraiionelor în planificare (1958–1970) și elaborarea unui plan general pentru 1963-1980; situația după 1970 și lucrările de punere în aplicare a Hotărârii Comitetului Central al PC din RSSM și a SM al RSSM din 10 august 1971 *Cu privire la dezvoltarea orașului Chișinău – anii '70* [200, p. 133].

Arhitectul E.A. Bognibov, în lucrarea *Пути развития Советской Молдавии 1940 – середины 1970 гг.* din 1976, acoperă tematica arhitecturii clădirilor publice, analizând cele mai reprezentative edificii [184]. Autorul consideră că doar în contextul socialismului, care a eliminat complet contradicțiile antagoniste ireconciliabile din societate și a asigurat unitatea socio-politică totală a tuturor națiunilor, s-au deschis orizonturi nelimitate pentru dezvoltarea tuturor aspectelor bogățiilor materiale și spirituale ale culturii, inclusiv arhitectură.

În lucrarea *Становление молдавской советской архитектуры в 1924–40-е гг.* din 1985, arhitectul A.V. Kuzi cercetează arhitectura Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești. Autorul afirmă că procesul de creare a arhitecturii sovietice postbelice din RSSM împreună cu căutarea mijloacelor de expresivitate ale acesteia, saturația emoțională a imaginilor și o nouă notă socială, asociată „triumfului istoric al Armatei Roșii”, precum și patosului construcției pașnice au condus la apariția unei game largi de noi forme arhitecturale [193, p. 127].

În studiul *Современная архитектура Молдавского села* apărută în 1986, I.N. Taras și B.A. Zaharcenko descriu transformările în așezările rurale, organizarea arhitecturală și planificarea rurală, clădirile rezidențiale, amenajarea așezărilor rurale, perspectivele dezvoltării satului moldovenesc. Autorii menționează că cele mai importante sarcini ale partidului și ale organelor sovietice sunt implementate consecvent prin măsurile luate pentru dezvoltarea socială a mediului rural [202, p. 122].

G.N. Fomin, în lucrarea *Архитектура общества развитого социализма* din 1986, examinează arhitectura sovietică prin prisma sarcinilor impuse de politici de stat. Autorul subliniază că atât partidul comunist, cât și statul sovietic acordă o atenție constantă ameliorării planificării urbane, arhitecturii și calității locuințelor și construcțiilor civile [204, p. 6].

În articolul *Дорогами творческого поиска* publicat în suplimentul „Архитектура” al ziarului „Строительная газета” din 27 iulie 1986 – parte a raportului lui A.V. Kolotovkin, președintele Consiliului de administrație al UA RSSM la cel de-al XIII-lea Congres al organizației creative – se menționează că UA a RSSM trebuie să-și formuleze mai clar propriile opinii în problema îmbunătățirii arhitecturii sovietice [149, pp. 88-95; 191]. În acest sens, se propune organizarea dezbaterilor publice cu privire la cele mai importante proiecte, implicând lucrătorii altor organizații creative și locuitorii orașelor.

A. Paladii, în articolul *Опережающие время* din suplimentul „Архитектура” al ziarului „Строительная газета” din 27 iulie 1986, consemnează că documentele programului partidului au avut un impact semnificativ asupra modalităților de dezvoltare a țării, concentrându-se, în mare parte, pe identificarea și consolidarea producției materiale [198]. Au fost emise o serie de documente oficiale care vizează restructurarea radicală a activității arhitecților sovietici.

În studiul *Кишинев – знакомый и незнакомый* din suplimentul „Архитектура” din ziarul «Строительная газета» din 27 iulie 1986, I.S. Eltman remarcă importanța creșterii autorității comunității arhitecturale și a sediului acesteia – Uniunea Arhitecților. În același ziar, arhitectul A. Kudreavțev, Secretar al Consiliului UA a URSS, relatează că Moldova a devenit de fapt un teren experimental pentru testarea metodelor de construcție a locuințelor industriale, iar S. Grafov, Președinte al Comitetului de Stat pentru Construcții al RSSM, afirmă că arhitectul sovietic este chemat să acționeze ca un creator, proiectant, constructor și personalitate publică. Acesta este văzut ca un conducător activ al ideii de partid în proiectare și construcție, având sarcina de a concentra în munca sa toată diversitatea sarcinilor sociale, arhitectural-artistice, tehnice și economice [149, pp. 88-95].

Un volum de sinteză din anul 1987 este *Архитектура Советской Молдавии* (Architecture of the Soviet Moldavia) ai cărui autori sunt A.V. Kolotovkin, S.M. Șoihet și I.S. Eltman. Aici sunt prezentate originile urbanismului și arhitecturii Moldovei, arhitectura satului moldovenesc, arta monumentală, arhitectura peisajeră și perspectivele de dezvoltare a orașelor și satelor. Arhitecții descriu evoluția urbană și rurală în lumina principalelor preocupări ale puterii politice din acea vreme. Se menționează că, în conformitate cu deciziile adoptate la cel de-al XXVII-lea Congres al PCUS, arhitecții moldoveni depun eforturi considerabile pentru a impune standarde ridicate în domeniul arhitecturii. Specialiștii se străduiesc să modeleze orașele și satele moldovenești astfel încât să ofere cele mai bune condiții de trai pentru oamenii sovietici [192, p. 7]. Autorii ating problema profesiei în contextul perspectivelor de dezvoltare socială și economică, indicând că viitorul dezvoltării republicii este strâns legat de rolul tot mai important al arhitectului în societate. În calitate de creator al ideilor ce țin de transformarea și îmbunătățirea mediului de viață, arhitectul sovietic este chemat să devină un coordonator eficient al acțiunilor unui spectru larg de specialiști, inclusiv ingineri, economiști, sociologi, demografi, igieniști, psihologi, plasticieni și sculptori [192, p. 317].

Dezvoltarea orașelor moldovenești este abordată de arhitecta Mariana Șlapac în monografia *Arta urbanismului în Republica Moldova* din 2008. Lucrarea prezintă urbanismul Republicii Moldova din perioada antică până la începutul secolului al XXI-lea. Autoarea analizează

urbanismul perioadei sovietice, abordând și problematica politicilor de stat: „...urbanismul Uniunii Sovietice era dirijat în întregime de stat. Multe trăsături se datorau ideologiei dominante. În condițiile dependenței totale de stat, era impusă și o manieră controlată a locuirii. Uniformizarea vieții cetățeanului sovietic cerea uniformizarea construcției înconjurătoare. Scopurile declarate de puterea centrală păreau atrăgătoare și nobile: un cadru construit nou pentru «omul nou»” [168, p. 190]. Alte lucrări elaborate de Mariana Șlapac pun în lumină arhitectura realist-socialistă a Chișinăului [166, pp. 12-37; 167, pp. 109-110].

V. Pasat, autorul volumului *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940–1953)* apărut în 2011, cercetează istoria RSSM de la constituirea sa, abordând, în special, o serie de aspecte legislative. El atrage atenția asupra politicilor Partidului Comunist din RSSM, conducerii republicii, foametei postbelice, industrializării, religiei, învățământului ș.a. De asemenea, este atinsă și problema dezvoltării orașelor: „pentru restabilirea gospodăriei edilitare au fost adoptate o serie de măsuri. Erau create organizații de construcții, a fost înființat Ministerul Republican al Construcțiilor Locative și Civile cu șase trusturi în teritoriu. Și-au adus contribuția la restabilirea orașelor organizațiile de construcții nou-înființate pe lângă toate ministerele industriale. Autoritățile republicane încercau să obțină cantitatea maximum posibilă de resurse din fondurile centralizate și inițiau în permanență diferite hotărâri ale centrului cu privire la dezvoltarea ramurii construcțiilor” [158, p. 406].

Monografia *Politica culturală în RSS Moldovenească 1944–1956*, elaborată de Valentina Ursu în 2013, este dedicată „examinării și interpretării rolului PCUS și a instituțiilor din RSS Moldovenească în viața artistică” [171]. Volumul cuprinde componentele politicii culturale a PCUS și a statului sovietic și promovarea acesteia în RSSM; uniunile de creație din RSSM, inclusiv UA RSSM; artele în societatea moldovenească în primul deceniu postbelic; politica arhitecturală a URSS și inițierea unor construcții urbane și rurale de tip sovietic în RSSM.

Problemele arhitecturii sovietice moldovenești sunt reflectate în lucrarea *Arhitectura din perioada postbelică a Moldovei sovietice* din 2016 de arhitecta Tamara Nesterov: „începând cu primii ani de existență a URSS, crearea aspectului arhitectural al orașelor și satelor a fost dominată de factorul ideologic, răspunzând exigențelor ridicate față de societatea socialistă, rămânând în aceeași dependență a înțelegerii rolului arhitecturii până la destrămarea URSS” [136, pp. 96-103]. Autoarea tratează urbanismul și arhitectura orașului Chișinău prin prisma politicilor statale, menționând unele reglementări și coroborându-le cu interpretări din literatura artistică. Tamara Nesterov urmărește în detaliu istoria și arhitectura clădirilor Cinematografului „Patria” (fostul Teatru Național), ale Teatrului „Mihai Eminescu” (fostul Palat al Culturii) și ale sediului principal

al băncii „Mobiasbanca” (fostul Club al Ofițerilor și viitorul hotel „Moldova”), a căror construcție a început în perioada interbelică, dar a fost terminată după război [137, pp. 159-165; 138, pp. 161-168; 139, pp. 120-128; 140, pp. 53-61].

Situația urbanistică și arhitecturală a orașului Tiraspol în perioada postbelică a fost cercetată de S. Tronciu în teza lui de doctor *Constituirea arhitecturii orașului fluvial Tiraspol* din 2019 [170]. Cercetătorul a valorificat tipomorfolologic țesutul urban și a definit parametrii urbanistici și arhitecturali prioritari ai localității. De o importanță considerabilă este și lucrarea cercetătoarei Aurelia Trifan [169].

În lucrarea *Biserica ortodoxă și puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940–1991)* din 2019 istoricul V. Pasat descrie relația puterii sovietice și a vieții religioase din acea perioadă: „conducerea comunistă a Moldovei, atât pe timpul lui Stalin, cât și pe timpul lui Hrușciiov, manifesta o agresivitate și insistență sporită în lupta cu «rămășița dăunătoare». Așa a fost la sfârșitul anilor 1940-începutul anilor 1950, când anume conducerea Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești lansa cele mai radicale propuneri pentru reducerea numărului mănăstirilor...” [157, p. 540].

În culegerea de articole *Panorama comunismului în Moldova sovietică* din 2019 este descrisă perioada sovietică din diverse unghiuri de vedere, iar arhitectul D. Rusu, unul dintre autori, prezintă arhitectura socialistă a Republicii Moldova (1944–1991). Arhitectul împarte perioada investigată în două etape și realizează o descriere generalizată a fenomenului [160, p. 679].

În studiul *Moștenirea sovietică – ce facem cu ea?* din 2019, istoricul și arheologul Sergiu Musteață radiografiază perioada totalitară sovietică în Republica Moldova, menționând că „distanțarea Republicii Moldova de trecutul său totalitar este o chestiune de mare actualitate și, după toate probabilitățile, dificil de rezolvat în situația politică actuală. Soluționarea problemei depinde de fiecare dintre noi, de mentalitatea noastră individuală și colectivă și reclamă mai mult efort pentru a dezvălui fața adevărată a regimului totalitar comunist...” [134, pp. 346-356].

Guvernarea sovietică s-a implicat în urbanismul și arhitectura altor republici ale URSS. În monografia *A.V. Șciusev* din 1952, cercetătorul N.B. Sokolov consemnează că transformarea social-politică și economică a societății a marcat o schimbare semnificativă – trecând de la proiectarea conacelor și caselor suburbane, arhitecții s-au orientat către obiective de importanță de stat. Domeniul lor de activitate s-a extins, iar provocările tot mai serioase au impus necesitatea unor soluții inovatoare. Construcția cluburilor pentru muncitori, a palatelor/caselor de cultură, a școlilor și a grădinițelor de copii a dus la modelarea unui nou aspect al orașelor. N.B. Sokolov

consideră că puterea sovietică a stimulat creativitatea arhitecților în mod neînchipuit după revoluția din octombrie 1917. Chiar și în timpul programului său de guvernare a statului, liderul sovietic Vladimir Lenin găsea timp să se implice în proiectul de reconstrucție a Moscovei, iar instrucțiunile sale au servit ca sursă de inspirație pentru arhitecți în restructurarea radicală a întregului sistem de ecologizare al capitalei URSS [201, p. 33]. Arhitectul A.V. Șciusev considera că Iosif Stalin era asociat cu grandioasele victorii ale statului sovietic. Mulți moscoviți îi atribuiau lui I. Stalin toate realizările în construcții și reconstrucții ale țării [201, p. 73].

În lucrarea *A.V. Șciusev* din 1955, E.V. Drujinina-Gheorghievskaia și Ia.A. Kornfeld reflectă viața și activitatea arhitectului, cercetând și lucrările teoretice ale academicianului. A.V. Șciusev spunea: „Noi, arhitecții, și mai ales tinerii noștri, trebuie să luăm în serios liniile directe care sunt adoptate în prezent în URSS în domeniul arhitecturii. Și apoi entuziasmul tinerilor arhitecți ne va ajuta, în deplină conformitate cu spiritul și cerințele marii noastre epoci, să rezolvăm problemele majore ale viitorului apropiat al arhitecturii sovietice” [188, p. 136]. Prin intermediul arhitecturii, fiecare epocă se reflectă ca o oglindire a structurii sale politice și socio-economice, precum și a ideologiei sale. Autorii lucrării evidențiază un fir conductor în deciziile partidului și Guvernului referitoare la arhitectură: arhitectura sovietică, îmbibată de ideologie, care reflectă cu adevărat specificul epocii, ar trebui să se sprijine pe cunoașterea atât a patrimoniului arhitectural clasic, cât și a celui popular, precum și pe stăpânirea tehnicilor moderne în domeniul construcțiilor [188, p. 131].

În discursul lui G. Orlov, primul secretar al UA URSS, dedicat Congresului al V-lea al Uniunii Arhitecților, publicat în 1969 în colecția de studii „Arhitectura Sovietică”, se menționează despre Comitetul Central al partidului comunist și Guvernul sovietic că au adoptat cele mai importante reglementări privind îmbunătățirea proiectării și construcției, inclusiv dezvoltarea construcțiilor rurale ș.a. Spre deosebire de literatură, teatru, cinema și artele vizuale care au doar o funcție educațională ideologică, arhitectura satisface în primul rând nevoile materiale ale societății [179, p. 5].

În articolul *Discuție cu cititorul*, elaborat de G. Orlov și I. Iaralov, este abordată tema interacțiunii arhitectului cu puterea centrală, fiind subliniat că UA a făcut tot posibilul pentru a-și corecta greșelile și neajunsurile, conducând arhitecții pe calea corespunzătoare liniei partidului în soluționarea problemelor politice, economice și ideologice naționale [196, p. 6]. „Astăzi, când arhitectura sovietică a adoptat pe scară largă progresele realizate în știință și tehnologie, precum și în arta construcției, principalul obiectiv al arhitecților din țara noastră este să satisfacă pe deplin nevoile sovieticilor. Atingerea acestui obiectiv înseamnă crearea unei arhitecturi care, cu

conținutul său democratic și umanist, cu imagini artistice perfecte și expresive, să reflecte măreția idealurilor comunismului” [149, pp. 88-95; 196, p. 10].

Articolul *Unic Creativ* ține de activitatea arhitecților și legătura lor cu partidul comunist. „Cei 18 ani de muncă ai asociației noastre creative, după primul Congres al Uniunii Arhitecților Sovietici, arată că Uniunea, atunci când problemele vitale ale arhitecturii erau în centrul atenției, a oferit asistență activă și eficientă Partidului și Guvernului în rezolvarea problemelor presante din construcții. Și, dimpotrivă, abandonarea liniei partidului privind construcțiile, lipsa principialității în lupta împotriva înțelegerii unilaterale a teoriei și practicii arhitecturale a dus la o scădere a autorității și a rolului Uniunii” [178, p. 44].

A.V. Vlasov, primul secretar al Consiliului de administrație al UA URSS, consemna în raportul său că „o nouă direcție în arhitectură ar trebui să fie impregnată de spiritul partidului și de o înțelegere profundă a cerințelor etapei moderne a dezvoltării sociale..., arhitecții depun mult efort ca să pună în aplicare în lucrările lor instrucțiunile partidului... Problema inovației este indisolubil legată de conceptul de partidism... în arhitectură. Trăsăturile poporului exprimate în arhitectură vor fi cu siguranță asociate cu partidismul, deoarece partidul este exponentul voinței oamenilor, a intereselor și dorințelor lor” [178, p. 45]. G. Orlov, primul secretar al UA URSS, afirmă în discursul său că Uniunea Arhitecților ar trebui să influențeze în mod activ formarea direcției creative a arhitecturii sovietice. Susține necesitatea luptei pentru partidism și ideologia fără compromisuri a arhitecturii sovietice [178, p. 48; 149, pp. 88-95].

În scrisoarea sa către Președintele Direcției Arhitectură A.G. Mordvinov, Președintele Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, M.I. Kalinin, menționează că construcția socialistă ar trebui să fie frumoasă și plăcută la vedere, dar nu prea complicată sau pretențioasă. Președintele exprimă încrederea că arhitecții sovietici vor face față cu succes tuturor provocărilor. O mare responsabilitate morală față de posteritate va reveni liderilor comuniști și comunității arhitecturale [190, p. 102].

K.N. Afanasiev în lucrarea *A.V. Șciusev* din 1978 elucidează activitatea arhitectului academician. Autorul cercetează „căutările formei naționale în arhitectura rusească”, analizează diverse proiecte și prezintă secvențe din articolele arhitectului. A.V. Șciusev sublinia că „Lenin a evidențiat importanța de a lua în considerare cultura veche a republicilor Uniunii Sovietice în dezvoltarea culturii lor. Trebuia de împrumutat tot ce era mai bun și util din aceasta pentru creativitatea socialistă” [183, p. 145].

În cuvântul de salut al lui Leonid Brejnev, conducătorul Uniunii Sovietice, către participanții celui de-al XIII-lea Congres al Uniunii Internaționale a Arhitecților menționa în 1981 cât de

importantă este profesia de arhitect: „Activitățile arhitecților sunt strâns legate de soluționarea unui număr însemnat de sarcini în dezvoltarea națională și socială, având rolul de a crea condiții optime de muncă și de viață pentru masele largi ale populației. Sub conducerea Partidului Comunist, populația muncitoare a țării a realizat cu succes cea mai importantă și dificilă sarcină a Revoluției Socialiste – cea creativă” [182, p. 6]. Un rol esențial în îndeplinirea acestei sarcini stabilite de partid era atribuit arhitecturii. Arhitectul sovietic era considerat un participant activ la Marele Proiect de Construcție a Comunismului.

În volumul *Arhitectura URSS 1917–1987* publicat în anul 1987 [181] găsim informații despre interacțiunea artelor cu politicul. Liderii politici sovietici se implicau în mare măsură în activitatea arhitecturală, iar uneori o dirijau direct. Sub îndrumarea personală a lui Vladimir Lenin, pentru o perspectivă istorică îndelungată, au fost puse bazele politicii partidului în domeniul culturii materiale, spirituale, arhitecturii și artei. Numele lui V. Lenin este asociat cu un număr impunător de acte reglementare și măsuri organizatorice [181, p. 10]: „sarcina noastră imediată este să continuăm, să dezvoltăm... bogăția ideologică a arhitecturii Țării Sovietelor, să creăm o arhitectură care să fie apropiată și ușor de înțeles de oameni, pentru a exprima prin aceasta ideologia comunistă” [181, p. 13].

O serie de probleme referitoare la arhitectura totalitară din Republica Populară România au fost abordate de cercetătorii români. Teza de doctorat *Legislație și dezvoltare urbană: București 1831–1952* a arhitectului N. Lașcu este axată pe cercetarea dezvoltării urbane prin prisma evoluției dreptului urbanistic. Autorul investighează istoria dreptului urbanistic și condițiile legislative care au influențat evoluția țesutului urban. În acest context, s-au conturat instrumentele tehnice de control și realizare a construcției urbane, servind ca elemente de legătură cu structura politico-administrativă și exprimând, în același timp, voința de transformare structurală a unei anumite perioade istorice [131, p. 3].

Arhitectul A. Ioan este preocupat de subiectul interdependenței puterii și arhitecturii. Este autor al mai multor lucrări în care analizează diferite aspecte ale profesiei în perioada sovietică. Un alt studiu important de același autor, *Arhitectura și Puterea*, a furnizat inspirație pentru dezvoltarea scenariului filmului cu aceeași denumire. În compartimentul *Disney-land-ul Comunist*, A. Ioan observă că centrul civic este o reprezentare a puterii totalitare, constituind o structură arhitecturală care devine corpul fizic al dictaturii. Autorul subliniază dorința puterii de a transforma arhitectura într-o formă de artă a ideologiei, cu scopul de a exprima trăsăturile pe care dictatorul le considera caracteristice [128, p. 69]. În 2009 arhitectul a publicat volumul *Modern Architecture and the Totalitarian Project. A Romanian case study* [130]. Autorul explorează

conexiunea dintre modernitate și totalitarism, cu o aplicare specifică în domeniul arhitecturii. Acesta examinează modul în care ideile și principiile modernității au fost manipulate sau reinterpretate în contextul regimurilor totalitare. Focalizându-se asupra situației din România în secolul al XX-lea, cercetătorul explorează impactul acestor ideologii asupra peisajului arhitectural și asupra evoluției mediului construit în România. În articolul *Arhitectura (supra)realismului socialist*, A. Ioan „prezintă chestiunea culturilor urbane ideale, așa cum s-au vădit ele în discursul arhitectural influențat de «doctrina» realismului socialist” [127]. La fel, în articolul *Discurs funebru la capătul realismului socialist*, autorul interpretează secvențe din discursurile liderului sovietic N. Hrușciov și unele citări din mai multe ediții ale revistei „Arhitectura”. A. Ioan sintetizează spusele politicianului: „el celebrează o agendă modernă explicită – preocuparea socială și progresul, industrializarea construcțiilor (prefabricare, tipizare, folosirea betonului armat, eficientizarea lucrărilor de construcții și a costurilor acestora), o recognoscibilă parafrază a sloganului «forma urmează funcției», și obsesia pentru o «raționalizare» a proiectării... Deoarece a fost în primul rând un discurs politic, menit nu atât să revoluționeze construcțiile și discursul arhitectural sovietic, cât să înceapă demolarea eșafodajului stalinist: instituții anchilozate, personaje identificate cu fostul regim, un învățământ desuet... Indicațiile liderului de partid trebuiau «traduse» în practică fără întârziere și fără comentarii critice” [129].

A.M. Zahariade în monografia „*Arhitectura în proiectul comunist. România 1944–1989*” publicată în 2011 analizează practica arhitecturală sub regimul comunist din România și anume meseria de arhitect, comentând afirmațiile și comentariile politicilor, arhitecților și ale altor persoane marcante ale profesiei, completându-le cu materiale fotografice pentru a reda o imagine vizuală a perioadei. „Schițele de istorie” sunt „o reflecție serioasă asupra modului în care proiectul comunist a intervenit asupra acestei dimensiuni, asupra felului în care a deformat (sau nu) profesiunea și conștiința ei...” [176, p. 9].

Arhitectul S. Vasilescu este autor al volumelor *Arhitectura Italiei Fasciste* din 2011 [173], *Arhitectura Germaniei Naziste* din 2012 [172] și *Arhitectura Rusiei Staliniste* din 2014 [174] – forme revizuite ale tezei de doctorat *Arhitectura totalitară: arhitectura fascistă, nazistă și stalinistă*, susținută în 1993. Autorul consemnează: „regimurile politice..., regimuri autoritare, totalitare, nedemocratice, profund diferite în formă, dar similare în fond, și-au asumat rolul de a împlini pe plan social și arhitectural «revoluțiile» din care s-au întrupat, încercând de a face din arhitectură mai mult decât un simplu instrument menit să reflecte cu mijloace specifice societatea, ele au încercat, și în mare măsură au reușit, să facă din „arta de a construi” un instrument al puterii, al propagandei, un instrument care să îmbrace nevoile sociale nu în haina artistică a momentului,

ci într-una astfel croită încât să pară, mai mult decât utopic, un afiș cu toate calitățile și defectele, cu toate avantajele și dezavantajele pe care acest mijloc de comunicare în masă îl prezintă: acțiune directă și imediată de informare, cu rol simbolic, dar superficial pândit de forma cea mai acută de perisabilitate” [174, p. 9]. Autorul menționează că „arhitectura, forma cea mai reprezentativă a «artei de stat», considerată de către lumea totalitară ca element al suprastructurii, era inclusă într-un sistem de valori de decodificare politică și supusă acelorași legități ca și celelalte forme de manifestare artistică” [174, p. 13]. Arhitectul ilustrează spiritul dominator al politicii staliniste asupra artelor din URSS, afirmând că „întreaga suflare arhitecturală a fost inserată de birocrăția de partid în structurile sacrosancte ale planificării, prin intermediul unor organisme statale, care legau arhitectura și urbanismul de GOSPLAN (Comitetul de Stat pentru Planificare), care la rândul lui era subordonat Comitetului Central Executiv, care exercita strictul control politico-ideologic” [174, p. 35].

În volumul *Locuirea între proiect și decizie politică: România 1954–1966* din 2015, elaborat în baza tezei de doctorat, M. Stroe cercetează domeniul locuirii prin trei paliere: arhitectural, reglementar și politic. Autoarea prezintă interconectarea acestora, descifrând discursurile politicianilor, urmărind deciziile lor, analizând legislația în proiectare și ulterior interpretând arhitectura locativă și activitatea arhitecților. Perioada investigată este marcată de argumente de ordin politic, arhitectural și legislativ. „Lucrul îndeaproape cu documentele politice a demonstrat felul în care decizia politică marchează practica arhitecturală – ceea ce a făcut ca momentele de inflexiune să fie definite de discursuri politice sau de schimbări ale legislației” [163, p. 15]. M. Stroe a ajuns la concluzia că „arhitecții elaborează studii pe care le prezintă conducătorilor politici; aceștia înțeleg mai mult sau mai puțin complet propunerile arhitecților, le amendează cu idei mai mult sau mai puțin informate; propunerile amendate se transformă în normative, care apoi sunt aplicate la scara întregii țări” [163, p. 150].

Dincolo de centru. Politici de locuire în București (1910–1944) – monografia elaborată în baza tezei de doctorat a cercetătoarei I. Calotă, susținută în 2013, reflectă „problemele urbanistice ale periferiei și politicilor locuirii din Bucureștiul modern...” [123]. Autoarea analizează legislația urbană, politicile sociale în domeniul locuirii (1910–1944) și politica națională în același domeniu (1938–1944), concentrând reglementări urbanistice, acte normative, proiecte, discursuri și alte documente inedite.

Toate cele menționate anterior confirmă că tema propusă nu a constituit subiectul unui studiu organizat sistematic al cercetătorilor, fiind atestată lipsa cu desăvârșire a unei lucrări științifice ce ar viza relația dintre politic, arhitectură și urbanism în spațiul RSSM în perioada anilor 1944–1955.

1.3 Izvoarele cercetării

Activitatea de documentare pentru prezenta lucrare a constat din cercetarea mai multor surse care au cuprins informații din câteva domenii conexe. *Materialele arhivistice* (proiecte ale edificiilor, planuri urbanistice, relevee și schițe, axonometrii, vedute, fotografii, acte normative, informații despre instituții și organizații, stenograme ale ședințelor ș.a.), care au fundamentat lucrarea, au fost disponibile la Direcția Generală a Fondului Arhivistic Guvernamental (DGFAG) și Direcția Fondului Arhivistic Social-Politic (DFASP) în cadrul ANA. De asemenea, în scopul înțelegerii profunzimii studierii problemei propuse, au fost consultate *sursele publicistice* disponibile la Biblioteca Națională a Republicii Moldova și cele aflate în arhive private. Surse primare au constituit și *tezele de doctorat* realizate anterior. Au fost investigate de asemenea *actele reglementare* în domeniu, în mare parte hotărâri, documente de partid, ordine ș.a. Au fost consultate *sursele de proveniență personală*, în special dosarele arhitecților care au activat în perioada vizată: E.M. Bedenkov, B.G. Bitman, L.B. Bronfman, E.A. Vasiliev, A.A. Vasilieva, V.A. Voițehovschi, A.V. Melnikov, V.F. Smirnov, R.E. Kurț, T.G. Smirnova, K.M. Șteingauz, I.V. Ștein, A.P. Ceceli, R.G. Celnokova, P.P. Țehmistro ș.a.

În procesul de cercetare au fost examinate diverse fonduri în cadrul DGFAG, inclusiv surse de informații arhitecturale, precum și documente cu conținut politic și reglementar.

Fondul 2848 – fondul SCN al RSSM, mai târziu SM al RSSM – reprezintă o colecție de documente care acoperă diverse aspecte ale guvernării și administrării în RSSM. Acest fond include numeroase hotărâri, cu mențiuni și reglementări în domeniul construcțiilor [16-41].

Fondul 2854 – fondul Comisariatului Norodnic pentru Construcții Civile și Locative format în anul 1945, mai târziu, Ministerul pentru Construcții Urbane și Rurale al RSSM, cuprinde valoroase documente reglementare: protocoalele ședințelor, directive, scrisori, corespondența cu instituțiile superioare, transcrieri de documente ș.a. [42-66].

Fondul 2759 – fondul DA de pe lângă SCN al RSSM, care și-a început activitatea în anul 1944, mai târziu Comitetul de Stat pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă SM al RSSM, a fost o sursă de documentare importantă în ceea ce privește actele legislative. Acest fond cuprinde diverse tipuri de documente, precum protocoalele ședințelor, decizii, hotărâri, documente statistice ș.a.

Fondul 3095 – fondul Trustului Republican „MOLDAVSTROI PROECT” din subordinea DA de pe lângă SM al RSSM, organizat conform Hotărârii nr. 168 din 13 august 1944 [72], mai târziu Institutul de Stat în Proiectare „MOLDGHIPROGORSELSTROI” pe lângă Ministerul în Construcții Urbane și Rurale al RSSM, este sursa care a fundamentat inventarul proiectelor perioadei vizate. Acest fond conține o mare varietate de proiecte, acoperind diverse categorii de

construcții, precum proiecte ale clădirilor și complexelor administrative, ale clădirilor-unicat, ale edificiilor de învățământ, publice, de cultură, de îngrijire a sănătății, complexuri sportive, proiecte industriale, agricole, peisagistice, monumente, construcție monumentală ș.a. În cadrul acestui fond se află dosarele obiectivelor arhitecturii publice administrative: Casa Sovietelor din Chișinău – sediul Comitetului Raional al PCUS, al Comitetului Executiv Raional al Sovietului Deputaților Muncitorilor și al Comitetului Raional al Uniunii Tineretului Comunist Leninist (actuala Academie de Științe a Moldovei), Ministerul Industriei Alimentare de pe Bulevardul Lenin nr. 73 (actualul sediu al Procuraturii Generale), Ministerul Industriei Ușoare a RSSM (actualul sediu al Curții de Conturi), Ministerul Finanțelor, Casa Sovietului Comisarilor Norodnici a RSSM, mai târziu Casa Sovietelor Miniștrilor RSSM (actuala Academie de Muzică, Teatru și Arte Plastice), clădirea Comitetului Central al Partidului Comunist (astăzi Muzeul Național de Artă al Moldovei), Prezidiul Sovietului Suprem RSSM (str. București colț cu str. Vlaicu Pârcălab, astăzi nu mai există), sediul Biroului de Partid (actualul Teatru „Luceafărul”), Casa Consiliului Sindicatelor (str. Aleksandr Pușkin nr. 26B, 26A, 26), proiectul-tip al edificiului Comitetului Raional al PCUS și Comitetului Raional Executiv, proiectul-tip al edificiului Administrației Colhozurilor în satele RSSM. Programelor de arhitectură publică cultural-educativă și de agrement aparține Biblioteca Publică din orașul Chișinău (actuala Bibliotecă Națională a Republicii Moldova), iar celei de locuit clădirea rezidențială cu 107 apartamente de pe Bulevardul Lenin nr. 126, 126a, clădirea rezidențială cu 120 apartamente de pe Bulevardul Lenin nr. 132, ansamblul rezidențial cu 200 apartamente de pe Bulevardul Lenin nr. 64. Au fost depistate documente urbanistice și arhitecturale: cartierul rezidențial-administrativ al Ministerului Industriei Gustative (limba rusă „вкусовой промышленности”) a RSSM, regulile de construcție pentru orașul Chișinău, reconstrucția bulevardului Lenin, schema orașului Chișinău, planificarea și construcția celor trei Raze Centrale ale orașului Chișinău ș.a.; complexuri sportive: Stadionul Republican, Stadionul „Dinamo” ș.a. [71-116].

Fondul 3304 include dosarele Direcției pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă Comitetul Executiv al orașului Chișinău, cu protocoalele ședințelor, expertizelor și discuțiilor și asupra obiectivelor arhitecturale și urbanistice ale Chișinăului [117-122].

Dosarele din fondurile personale ale unor arhitecți renumiți, cum ar fi A.V. Șciusev, V.A. Voițehovschi, V.F. Smirnov, T.G. Smirnova, F.P. Naumov, R.L. Spirer, V.L. Dementiev ș.a., reprezintă o sursă de informații extrem de valoroasă. Aceste dosare conțin date biografice și alte detalii privind activitatea lor de proiectare și cercetare în domeniul arhitecturii. Documentele din aceste dosare au permis să înțelegem mai profund parcursul profesional al fiecărui arhitect, precum și contribuțiile acestora la evoluția arhitecturii în perioada vizată.

În DFASP au fost consultate dosarele *fondului 2905* al UA RSSM, care conține informații despre activitatea Uniunii, Statutul organizației, stenogramele Congreselor de arhitecți la care participau și specialiștii din domeniile conexe, dar și reprezentanții puterii centrale, rapoarte, statistici, concursuri și expoziții, discuții asupra proiectelor ș.a.

1.4 Concluzii la capitolul 1. Ca urmare a examinării literaturii de specialitate și a surselor disponibile la această etapă, am ajuns la următoarele concluzii cu privire la reflectarea în istoriografie a politicii statului în domeniul arhitecturii și urbanismului în primii ani postbelici:

1. Studiul literaturii de specialitate și a domeniilor conexe, problema cercetării urbanismului și arhitecturii din RSSM în perioada 1944–1955, sub aspectul politicilor și legislației juridico-normative, a evidențiat o lacună serioasă în domeniu. Până în prezent, nu s-a elaborat o lucrare științifică care să abordeze această temă importantă.

2. Literatura de specialitate din perioada sovietică tratează atent, ocazional și într-o manieră laudativă deciziile politicilor de stat în activitatea arhitecților și a specialiștilor din domeniile conexe, datorită sistemului totalitar autoritar care impunea o abordare limitată și controlată a subiectelor sensibile.

3. Bibliografia ulterioară demonstrează lipsuri în investigarea acestei perioade, atât de reprezentativă din punct de vedere arhitectural și urbanistic. Abia după 1991, problematica arhitecturii „staliniste”, și anume restaurarea și valorificarea acesteia, au început să fie interesante pentru specialiști.

4. Sursele disponibile au permis să constatăm că până în prezent nu s-a cercetat instituirea, organizarea și activitatea instituțiilor administrative, de proiectare și a organizațiilor din domeniu, care au fost principalele unități de formare a mediului construit în RSSM.

5. Urbanismul și arhitectura din perioada investigată sunt descrise de unii autori fără analiza legislației și fără oferirea de argumente în sprijinul alegerilor făcute, subliniind o lacună în cercetările existente privind evoluția peisajului urban și arhitectural în acea perioadă.

6. Niciun studiu existent la etapa actuală de cercetare nu examinează și nu descrie în detaliu arhitectura „stalinistă” din RSSM, precum și elementele arhitecturale și decorative ale acesteia.

7. Problema propusă pentru cercetare a fost abordată doar fragmentar în unele lucrări de specialitate. Până în prezent, cercetarea subiectului propus nu a fost realizată în mod complex și comprehensiv în literatura de specialitate.

8. Cercetările întreprinse au demonstrat că în literatura de specialitate și publicațiile din perioada RSSM (1945–1991) și RM (după 1991) problema politicii de stat în urbanism și arhitectură nu a fost reflectată, fapt ce a permis să ne concentrăm asupra subiectului.

2. DEMERSUL POLITIC AL AUTORITĂȚILOR ȘI LEGISLAȚIA JURIDICO-NORMATIVĂ DE REGLEMENTARE ÎN URBANISM ȘI ARHITECTURĂ DIN RSSM

2.1 Cadrul legislativ în urbanism și arhitectură

Necesitatea gestionării variatelor probleme în domeniul urbanismului și arhitecturii în orașele și satele RSSM în primii ani de după război au determinat elaborarea unei serii de acte normative. Reglementările au devenit un instrument primar al statului sovietic, având ca scop direcționarea procesului de restabilire și reconstrucție a fondului construit din RSSM.

Logica demersului științific orientată spre înțelegerea politicii autorităților la acea vreme a cerut ca aceste acte legislative, proiecte ș.a. să fie examinate în ordinea apariției lor, respectiv în ordinea cronologică a publicării și intrării în vigoare. Le vom grupa în câteva tematici distincte: soluționarea problemelor urbanistice, de construcție și reconstrucție; restabilirea fondului locativ-comunal, industrial și civil; dezvoltarea industriei materialelor de construcții; popularizarea proiectelor urbanistice și arhitecturale, și educația ideologică; asigurarea cu forță de muncă; eficientizarea lucrărilor de proiectare și deviz; acte reglementare pentru orașe; protejarea patrimoniului imobil. O atenție specială va fi acordată unor documente-cheie, cu evidențierea implicațiilor semnificative asupra evoluției statului.

Soluționarea problemelor urbanistice, de construcție și reconstrucție

După război, cea mai importantă sarcină politică și economică a organizațiilor sovietice și de partid din RSSM (Comitetele Executive județene, orășenești și raionale, precum și Comitetele județene, orășenești și raionale ale PC din RSSM) era organizarea lucrărilor de construcție și reconstrucție (reclădire, reconstituire, refacere – n.a.) și remodelare a fondului de clădiri în republică. În mai 1944 a fost luată decizia de stabilire de către Sovietele Deputaților Muncitorilor județene, raionale și orășenești a zonelor unde clădirile nu puteau fi reconstruite, astfel fiind identificate zonele interzise pentru reconstrucție. Au fost luate în vedere următoarele obiective: identificarea zonelor potrivite pentru extinderea sau îmbunătățirea rețelelor de magistrale, piețe sau terasamente; organizarea sau ordonarea spațiilor verzi; reamenajarea cartierelor prin reducerea sau introducerea arterelor magistrale pentru o reorganizare eficientă a zonelor urbane; extinderea zonelor destinate școlilor, spitalelor, stadioanelor, întreprinderilor industriale sau municipale; pregătirea spațiilor pentru construcția viitoare, luând în considerare dezvoltarea ulterioară a orașului; crearea zonelor de protecție a apelor în scopul gestionării durabile a resurselor acvatic; stabilirea teritoriilor nepotrivite, din cauza inundațiilor, mlaștinilor sau alunecărilor de teren; luarea în considerare a stării insalubre a sitului din cauza proximității de cimitire și întreprinderi

dăunătoare; adoptarea măsurilor de prevenire a incendiilor, inclusiv crearea de decalaje între clădiri, asigurarea căilor de acces și accesul la apă; luarea în considerare a proximității obiectivelor militare sau a celor de importanță strategică în procesul de planificare urbană [29, f. 1a].

În primul deceniu postbelic problema locuințelor devine extrem de stringentă, întrucât distrugerile din timpul războiului au lăsat o infrastructură grav afectată – doar fondul de locuit al orașului Chișinău a fost redus cu 70%. Acest fapt a determinat necesitatea urgentă de a începe lucrări de reconstrucție a clădirilor distruse. Necesitatea spațiului locativ creștea brusc, iar majoritatea comisariatelor și departamentelor norodnice continuau să ocupe clădiri rezidențiale și școli, fără a face vreun efort pentru refacerea fondului de birouri și locuințe. În același timp, multe instituții, organizații, precum și o parte semnificativă a locuitorilor Chișinăului au ocupat un mare surplus de spațiu locativ. În aceste condiții SCN al RSSM și Biroul CC al PC din Moldova au decis să compacteze spațiul locativ al orașului Chișinău de la suprafața de 9 m²/ persoană la suprafața de locuit de 7 m² / persoană [29, f. 91]. Dreptul la surplus în dubla normă de spațiu de locuit s-a păstrat pentru comisarii norodnici ai RSSM, șeful de secție al SCN al RSSM, primul secretar al Comitetului orășenesc de Partid, președintele Comitetului Executiv orășenesc, șeful căii ferate Chișinău, primul secretar al Comitetului de Partid din Chișinău, președintele Comitetului Executiv raional Chișinău, Eroii Uniunii Sovietice, Eroii muncii socialiste, generali, profesori, conferențieri, profesori și artiști onorați, scriitori, procurorul republicii și președintele Curții Supreme. Standardul de spațiu pentru birouri în Chișinău per angajat al unei instituții și organizații a fost stabilit la 6 m². [42, f. 146].

În primii ani de după război lucrările de construcție erau nesatisfăcătoare, iar lucrările de reconstrucție a celor mai importante obiective industriale și civile pentru republică erau inacceptabil de lente: „planul de investiții de capital din anul 1944 a fost finalizat cu doar 66% în industrie, 41% în agricultură, 37% în întreprinderile comerciale, 19% în construcția de locuințe și 21% în construcțiile comunale...” [49, f. 76]. În documente sunt menționate tempourile excepțional de lente de refacere a industriei locale a materialelor de construcție, inclusiv construcția fabricilor de cărămidă și țiglă, precum și a fabricii de ciment. Fabricile producătoare de materiale de construcție locale erau adesea inactive din cauza lipsei de combustibil. În același timp, lucrările la cele mai importante șantiere ale republicii nu se executau din lipsă de materiale.

Lucrările de construcție și reconstrucție ale centrelor socialiste raionale și județene încălcau de multe ori principiile de bază ale schemelor de urbanism, fapt ce denatura aspectul arhitectural al urbelor: „în orașul Orhei se desfășoară construcția unei închisori cu două etaje pe teritoriul adiacent pieței centrale a orașului. În paralel, în orașul Tiraspol, clădirea fostului hotel și a școlii a

fost transformată într-o închisoare, iar în plus, a început construcția unei noi clădiri cu două etaje în zona centrală a orașului”. Conform Hotărârii nr. 805 a SM al RSSM din 20 august 1946 *Cu privire la încălcarea schemelor de urbanism ale RSSM*, s-a decis ca închisorile să fie plasate în extravilan sau la periferia orașelor, iar construcția și reconstrucția închisorilor din orașele Tiraspol, Bălți și Orhei urma a fi oprită [156, pp. 137-144]. În 1947 s-a impus transferul închisorilor existente, situate în zonele centrale ale orașelor Tiraspol și Orhei spre periferia acestora. Toate lucrările viitoare de refacere și reconstrucție a orașelor și așezărilor de tip urban urmau a fi efectuate în strictă conformitate cu schemele de planificare. Alocarea de terenuri pentru noi bunuri construite erau coordonate preliminar cu DA de pe lângă SM al RSSM. Procedura de alocare a terenurilor pentru construcții, precum și instituțiile responsabile vor fi ulterior reglementate prin „Instrucțiuni de repartizare a terenurilor pentru construcție în orașe și așezări de tip urban din RSSM” [45, f. 38].

O atenție deosebită se acorda amenajării așezărilor urbane și rurale ale republicii prin Hotărârea nr. 208 din 19 martie 1947 a SM al RSSM *Cu privire la măsurile pentru amenajarea orașelor, satelor și centrelor raionale ale RSSM în anul 1947* [156, pp. 137-144]. Se menționa că orașul Chișinău avea un aspect neglijent, cu moloz rămas de la clădirile distruse. Podurile și trotuarele nu au fost reparate, spațiile verzi erau prost întreținute, iar multe garduri și porți deteriorate. Teritoriile întreprinderilor industriale, precum și zonele lor rezidențiale, gările de trenuri și auto continuau să rămână neamenajate. În sarcina Ministerului pentru Gospodărie Comunală a RSSM, a Comitetelor Executive județene, a Comitetelor Executive orașenești și a Comitetelor Executive raionale erau puse îmbunătățirea furnizării cu apă și energie electrică, construcția de noi trotuare, poduri, garduri, vopsirea fațadelor clădirilor, realizarea de lucrări de amenajare a teritoriului, salubritate, eliminarea deșeurilor rezultate din demolarea structurilor și crearea unui mediu propice pentru activitățile zilnice și odihna cetățenilor. Prin acest act normativ DA de pe lângă SM al RSSM era obligată să elaboreze un album cu proiecte-tip de forme arhitecturale mici – garduri vii, scuaruri, căi de acces și poduri pietonale [45, f. 161].

SM al RSSM a constatat că și procesul de reabilitare, extindere și conservare a spațiilor verzi din așezările de tip urban și centrele raionale se desfășura într-un mod nesatisfăcător. Puterea centrală acordă o importanță deosebită spațiilor verzi și îmbunătățirii stării sanitare a orașelor. Defrișarea spațiilor verzi sau transferarea acestora în alte locuri putea fi posibilă numai cu permisiunea Comitetului Executiv orașenesc sau a Sovietului Deputaților Muncitorilor. DA a primit indicații să faciliteze dezvoltarea de noi zone de grădini și extinderea celor existente, precum și a bulevardelor orașenești. Pentru anul 1948, era planificată editarea unui album de proiecte de

înverzire a străzilor, piețelor, terasamentelor, bulevardelor și scuarurilor din orașe, așezări de tip urban și centre raionale din RSSM. Pentru anul 1950, s-a stabilit că fiecărui locuitor al orașului trebuia să îi revină nu mai puțin de 15 m² de spații verzi. Pentru a asigura conștientizarea și menținerea spațiilor verzi, au fost organizate ample campanii de informare a populației [17, f. 138].

Mai târziu Comitetele Executive ale Sovietelor Deputaților Muncitorilor orășenești și raionale erau obligate să aprobe regulamente de construire pentru fiecare oraș și așezări de tip urban, strict ghidate de Regulamentul-tip *Cu privire la procedura de construire în orașe și așezări de tip urban din RSSM* [156, pp. 137-144]. Conform acestui document, construcția unor noi edificii, reabilitarea celor distruse, supraetajarea și reconstrucția clădirilor și structurilor, precum și amenajarea de spații verzi pe teritoriul așezărilor de tip urban se realizau în strictă conformitate cu planurile generale aprobate sau schemele de planificare. În cazul orașelor care nu dispuneau de planuri de sistematizare aprobate proiectele urmau a fi coordonate în mod obligatoriu cu Departamentul de proiectare și planificare a DA de pe lângă SM al RSSM. Zonele destinate construcțiilor individuale, precum și amplasamentul obiectivelor, cum ar fi Casele Sovietelor, cluburile, cinematografele, școlile, hotelurile, spitalele, grădinițele, creșele, magazinele, stadioanele, parcurile și grădinile erau supuse unei monitorizări stricte din partea puterii centrale. Documentul conține o serie de articole prin care sunt reglementate următoarele aspecte: alocarea terenurilor pentru construcții; transferul clădirilor distruse pentru reabilitare; procedura de obținere a autorizației pentru lucrări de construcție și darea în exploatare ș.a. [19, f. 33; 156, pp. 137-144].

Construcția și amenajarea teritoriului în zonele rurale ale RSSM se desfășura în conformitate cu planurile generale aprobate. În lipsa unui plan aprobat, se permitea temporar realizarea de construcții și amenajări peisagistice conform schemelor de planificare. Construcția în mediul rural era reglementată prin Hotărârea nr. 487 a SM al RSSM din 10 aprilie 1950 *Cu privire la aprobarea regulamentului privind procedura de construcție în mediul rural al RSSM* [22, f. 172]. Regulamentul conține următoarele compartimente: procedura de aprobare a planurilor generale și a schemelor de planificare; procedura de înregistrare și eliberare a autorizațiilor lucrărilor de construcții; procedura de exercitare a controlului asupra construcției; acceptarea și darea în exploatare a clădirilor, a structurilor și a construcției finalizate. Prin acest regulament se interzicea construcția și amenajarea neautorizată a zonelor rurale din RSSM, doar autorizația eliberată de Comitetele Executive ale Sovietelor raionale ale Deputaților Muncitorilor permitea desfășurarea lucrărilor. Construcțiile destinate animalelor și dependențele fermelor colective, casele Sovietelor Raionale, administrarea fermelor colective, magazinele sătești, ceainăriile, instituțiile pentru copii, băile, spălătoriile și alte clădiri trebuiau să corespundă proiectelor-tip. Construcțiile conform

proiectelor individuale puteau fi realizate doar cu o autorizație special eliberată de Direcția Principală în Construcții a fermelor rurale și colective de pe lângă SM al RSSM și convenită cu DA de pe lângă SM al RSSM [53, f. 180].

Statul sovietic manifesta în mod constant o preocupare pentru obținerea de rezultate tangibile în îmbunătățirea calității vieții populației, iar amenajarea urbană rămânea o prioritate. Însă nu toate hotărârile organelor de conducere erau executate în modul cuvenit. În această perioadă, construcția și reparația drumurilor, a trotuarelor, a gardurilor, a porților și a fațadelor caselor se desfășurau inacceptabil de încet, iar ruinele nu erau îndepărtate așa cum era necesar. În orașe amenajarea spațiilor verzi se realiza fragmentar – rezultatul lipsei planurilor de sistematizare pe termen lung. Fondurile alocate pentru îmbunătățirea infrastructurii nu erau concentrate în mod eficient, ci erau dispersate pentru alte necesități [23, f. 32; 24, f. 164; 27, f. 208].

Hotărârea nr. 18 a SM al RSSM din 9 ianuarie 1952 *Cu privire la rezultatele muncii organizațiilor și întreprinderilor de construcții ale Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM pentru anul 1951 și măsurile de îmbunătățire a construcțiilor în anul 1952* conține critici asupra lucrărilor de construcție în republică [156, pp. 137-144]. Documentul vizează măsurile organizatorice, organizarea și mecanizarea muncii, industrializarea construcțiilor și introducerea unor metode avansate de producție, activitatea muncitorilor și lucrătorilor ingineri și tehnicieni, calitatea construcțiilor și reglementează în detaliu sarcinile ulterioare. În concluzie, s-a menționat că organizarea lucrărilor de construcție și instalare era de nivel scăzut, iar munca privind dezvoltarea concurenței socialiste slab desfășurată, nefiind diseminată experiența celor mai buni stahanoviști – inovatori în producție. Metodele industriale nu erau suficient de integrate în domeniul construcțiilor.

Ministerul, trusturile și direcțiile în construcții, precum și supravegherea tehnică, autoritățile de arhitectură și controlul în construcții au manifestat o rigurozitate insuficientă în ceea ce privește îmbunătățirea calității lucrărilor de construcție și instalare. Direcția Generală a Industriei Materialelor de Construcții de pe lângă SM al RSSM nu a reușit să asigure cantitatea necesară de producție și calitatea adecvată a cotețului, cărămidilor, țiglelor și țevilor de ceramică. De asemenea, nu au fost introduse noi tipuri de materiale de construcție locale, cum ar fi plăci de alabastru, coșuri ceramice, conducte de aerisire, țevi și fittinguri ceramice pentru acestea, blocuri mari de coteț ș.a. Ministerul Industriei Locale al RSSM nu a implementat măsuri pentru extinderea gamei de produse fabricate din feronerie, iar producția de șuruburi nu a fost demarată. DA pe lângă RSSM a realizat o monitorizare deficitară a calității documentației tehnice și nu a acționat adecvat pentru reducerea costurilor construcției la etapa proiectării. Implementarea

planului de construcție a celor mai importante obiective din republică a fost considerată nesatisfăcătoare [58, f. 9].

Problema materialelor de construcție nu s-a ameliorat nici în anul 1955. În documente s-a constatat îndeplinirea nesatisfăcătoare a planului din anul 1954 pentru producția de materiale de construcții autohtone, iar organizațiile din domeniu erau obligate să satisfacă în timp și complet nevoile șantierelor de construcții ale republicii. Era imperioasă implementarea planului de stat prin adoptarea mecanismelor eficiente și a echipamentelor pentru producția de cărămizi, înlocuitori de cărămidă (cotilet), țigle, var, extragerea pietrei sparte și a altor materiale de construcții locale. Colectivele fabricilor și carierelor se confruntau cu lipsa de muncitori, ingineri și tehnicieni calificați, necesari pentru a realiza eficient procesele de producție. Puterea centrală avea ca obiectiv principal transformarea industriei materialelor de construcții a RSSM dintr-o ramură rămasă în urmă a economiei într-una de top.

Frecvențele modificări ale proiectelor și calitatea slabă a acestora au dus la creșterea costului lucrărilor de construcție și la întârzieri semnificative în darea în exploatare a spațiului de locuit. Puterea politică nu tolera astfel de situații, iar cei responsabili pentru excese în proiecte, estimări și creșterea nejustificată a costurilor construcției erau aduși în fața justiției. DA pe lângă SM al RSSM și Comitetul de Stat de Planificare al RSSM erau obligate să îmbunătățească controlul asupra dezvoltării proiectelor și estimărilor în ministerele și departamentele RSSM. Trebuiau să identifice cu promptitudine excesele în proiecte și să ia măsuri pentru eliminarea acestora. De asemenea, se punea accent pe îmbunătățirea controlului asupra introducerii proiectelor-tip și utilizarea repetată a proiectelor existente, fapt ce contribuia la reducerea costurilor de construcție, consumului de metal și lemn, precum și la introducerea pe scară largă a structurilor prefabricate din beton armat și a pieselor prefabricate [63, f. 2].

La 4 noiembrie 1955, a fost adoptat Decretul nr. 1871 al CC al PCUS și al SM al URSS *Cu privire la eliminarea exceselor în proiectare și construcție* [51, f. 155]. Acest document evidenția importanța reducerii cheltuielilor, eficientizării proceselor de construcție și eliminării oricăror practici ineficiente sau excese ce afectau calitatea lucrărilor și costurile.

Pentru anul următor se menține prioritară dezvoltarea construcției de locuințe prin implementarea măsurilor pentru reducerea costurilor, îmbunătățirea calității și reducerea timpului de construcție a clădirilor rezidențiale. Acest obiectiv urma a fi atins prin introducerea unor metode avansate de construcție în linie, de mare viteză, bazate pe utilizarea structurilor prefabricate din beton și a pieselor de construcție, inclusiv a blocurilor mari fabricate din materiale locale [63, f. 147].

Restabilirea fondului locativ-comunal, industrial și civil

Primele legi în domeniu după cel de-al Doilea Război Mondial au fost concentrate pe lucrările urgente de reconstrucție a așezărilor de tip urban, problema fondului locativ-comunal fiind una primordială. În a doua jumătate a anului 1944, măsurile de refacere și funcționare a întreprinderilor locativ-comunale din orașele Bălți, Râbnița, Soroca și Rezina au fost reglementate prin Hotărârea nr. 116 a SCN al RSSM și a CC al PC (b) al Moldovei din 10 iulie 1944. Acest document conține nouă secțiuni privind diverse aspecte ale fondului locativ-comunal, precum fondul locativ, centralele electrice, aprovizionarea cu apă, băile, serviciile de curățenie, hotelurile, frizeriile, amenajarea teritoriilor, precum și suportul tehnic și material necesar [29, f. 6]. Construcția de noi orașe și reconstrucția celor existente, precum și exploatarea fondului locativ și a întreprinderilor comunale era în responsabilitatea Comisariatului Norodnic pentru Gospodărie Comunală al RSSM [29, f. 26]. Pentru reconstrucția fondului individual de locuințe și de consolidare a construcției de locuințe individuale în orașe și așezări muncitorești au fost propuse mai multe măsuri. S-a stabilit procedura de distribuire a materialelor rezultate din demolarea clădirilor distruse către dezvoltatorii privați, la tarife reduse, ca măsură de încurajare a reconstrucției. Acești dezvoltatori individuali care au reconstruit sau construit clădirile rezidențiale beneficiau de scutirea de la plata impozitului pe clădiri și a chiriei terenurilor în perioada anilor 1945-1947. Comitetele Executive orașenești și raionale trebuiau să ofere suport în ceea ce privește alocarea terenurilor, prelucrarea lemnului, livrarea materialelor de construcție, furnizarea de consultanță tehnică și alte resurse. De asemenea, DA de pe lângă SCN al RSSM avea responsabilitatea de a elabora, în termen de două luni, proiecte-tip de clădiri rezidențiale individuale, ținând cont de condițiile climatice ale RSSM și utilizând materiale de construcție locale [42, f. 36].

Este de remarcat că după cel de-al Doilea Război Mondial toate proiectele în construcții trebuiau să fie aprobate de autoritățile Apărării Antiaeriene [29, f. 89].

În 1945 una dintre sarcinile cele mai importante ale tuturor organizațiilor sovietice, de partid și obștești ale republicii era restabilirea gospodăriei naționale, restaurarea fondului locativ, reabilitarea instituțiilor socio-culturale, întreprinderilor comunale, reconstrucția clădirilor distruse. Industria locală de materiale de construcție era încurajată să adopte cât mai rapid metoda de construcție în flux accelerat, recunoscută pentru eficiența sa în procesul de construcție [37, f. 293].

Problema spațiilor de comerț a fost reglementată prin Hotărârea nr. 63 a SCN al RSSM din 25 ianuarie 1946 *Cu privire la construcția de spații comerciale la etajele I ale clădirilor aflate în reconstrucție și nou construite*. În timpul construcției și reconstrucției în așezări de tip urban a

clădirilor rezidențiale și administrative care aveau mai mult de două niveluri, parterul era destinat pentru activități comerciale. În casele cu două niveluri situate pe străzile principale ale urbelor, o parte din parter se aloca comerțului cu amănuntul [40, f. 353]. Spațiile de vânzare, care, după 1 ianuarie 1940 nu erau utilizate conform funcției, inclusiv cele ocupate temporar pentru perioada războiului, precum și spațiile de vânzare cu amănuntul, depozitele, garajele, punctele de colectare, punctele de ambalaj, atelierele de reparații și spațiile din piețele orașului, trebuiau eliberate și transferate autorităților comerciale locale, fără utilizarea lor ulterioară în alte scopuri.

În Hotărârea nr. 885c din 12 septembrie 1947 al SM al RSSM *Cu privire la pregătirea rețelei comerciale pentru comerțul sovietic extins* prevedea examinarea propunerilor referitoare la relocarea și cazarea organizațiilor și locuitorilor ce ocupau spațiile comerciale în orașul Chișinău. Arhitecții erau însărcinați să identifice și să transfere alte spații care ar putea fi adaptate pentru activități comerciale. Președinții Comitetelor Executive județene, orășenești și raionale aveau obligația să pună în ordine piețele și să le îmbunătățească până la sfârșitul anului 1947, utilizând integral alocațiile conform planului de investiții de capital aprobat prin Hotărârea SM al RSSM din 18 iunie 1947 nr. 543 *Cu privire la măsurile de amenajare și îmbunătățire a activității colhozurilor (gospodării colective – n.a.) și a piețelor țărănești ale RSSM* [65, f. 25].

O atenție deosebită a fost acordată obiectivelor sportive, cu accent pe importanța educației fizice a tinerilor ca instrument important al educației comuniste. Autoritățile centrale evidențiau faptul că Comitetele Executive ale Sovietelor raionale și orășenești ale Deputaților Muncitorilor nu înțelegeau în mod oportun această importanță politică și nu asigurau implementarea planurilor de dezvoltare a mișcării culturii fizice și de construire a infrastructurii sportive. Conform Hotărârii nr. 380 din 31 martie 1949 a SM al RSSM *Cu privire la construcția de obiective sportive în RSSM în anii 1949 și 1950*, documentația necesară pentru construcția clădirilor și terenurilor de sport, precum și instrucțiunile de construcție urmau a fi furnizate până la 10 aprilie 1949 [47, f. 110].

Situația în construcția școlilor era considerată complet intolerabilă de către SM al RSSM. În Hotărârea nr. 501 a SM al RSSM din 28 aprilie 1948 *Cu privire la construcția școlilor în zonele urbane și rurale și privind eliberarea clădirilor școlare, folosite în alte scopuri* se constată că „din cele 4 școli orășenești programate pentru punerea în funcțiune în 1947 nu funcționează nici una, în loc de 25 de școli rurale au fost puse în funcțiune doar 8. Până în prezent, 23 de clădiri școlare sunt folosite în alte scopuri de diverse organizații, conducătorii acestor organizații evită eliberarea școlilor pe care le ocupă, fără să-și dea seama de importanța națională a acestei chestiuni, iar Comitetele Executive ale Sovietelor Deputaților Muncitorilor din orașe și raioane au suportat aceste situații. Neîndeplinirea planului de construcție a școlilor și folosirea clădirilor școlare în alte

scopuri au creat condiții extrem de dificile pentru educația copiilor în școli”. Prin documentul menționat supra a fost aprobat planul de construcție a școlilor pentru anul 1948: „în orașe, construcția și reconstrucția, cu darea în exploatare a 7 școli medii pentru 2 560 de locuri de elevi...; în mediul rural, construirea și reconstrucția a 20 de școli pentru 5 680 de locuri, cu punerea în funcțiune a 12 școli pentru 3 000 de locuri” [48, f. 199]. Starea nesatisfăcătoare se constată și în construcția instituțiilor preșcolare. Comitetele Executive raionale și orașenești ale Sovietelor Deputaților Muncitorilor erau obligate să asigure alocarea la timp a terenurilor pentru construcția instituțiilor pentru copii.

În ceea ce privește clădirile destinate grădinițelor, cele care nu erau utilizate în conformitate cu scopul inițial trebuiau să fie eliberate. Conform Hotărârii nr. 981 a SM al RSSM din 27 iulie 1949 *Cu privire la măsurile de extindere a rețelei de instituții pentru copii, maternități din RSSM și îmbunătățirea activității acestora*, Ministerul Construcțiilor Civile și Locative al RSSM era obligat să extindă lucrările de construcție a unei maternități și creșe în orașul Chișinău, precum și a unei maternități în orașul Tiraspol [50, f. 162.].

Îndeplinirea deficitară a planului de către organizațiile contractante de construcții se datorează lipsei unei organizări eficiente a muncii pe șantier, mecanizării precare și absenței unei implicări decisive în adoptarea tehnologiei industriale avansate în domeniul construcțiilor, aspect subliniat de SM al RSSM prin repetatele sale instrucțiuni. Pe șantier se constată o gestionare neadecvată a deșeurilor, materialele de construcție fiind depozitate în mod neglijent. Lipsa unei abordări corespunzătoare pentru reducerea costurilor construcțiilor nu favoriza o îmbunătățire semnificativă a situației. Pentru a depăși restanțele în activitatea industriei construcțiilor și pentru a executa planurile de lucrări capitale, precum și pentru a intensifica ritmul în construcțiile capitale se impunea asigurarea industriei construcțiilor cu forță de muncă, materiale de construcție, utilaje și vehicule specializate. Aceste resurse urmau a fi concentrate, în primul rând, pe cele mai importante proiecte de construcții [66, f. p. 1].

În anul 1949, activitatea în construcții s-a îmbunătățit în comparație cu anii precedenți. Mai multe organizații în construcții au depășit planul stabilit. Cu toate acestea, au existat și entități care nu numai că nu au realizat planul, dar au permis creșterea costului construcției. În ansamblu, Ministerul de resort nu a reușit să îndeplinească planul stabilit de Guvern la capitolul reducerii costului construcțiilor. Încadrarea și pregătirea forței de muncă în prima jumătate a anului 1949 s-au desfășurat cu totul nesatisfăcător. În ceea ce privește mecanizarea lucrărilor și utilizarea structurilor și pieselor prefabricate la șantiere, ministerul nu a reușit să atingă obiectivele planificate în prima jumătate a anului 1949, iar concurența socialistă în lupta pentru ritmuri mai

mari, calitate și reducerea costului construcției nu a câștigat amploarea necesară în rândul muncitorilor, inginerilor și tehnicienilor [50, f. 171].

Nici construcția instituțiilor medicale rurale nu era satisfăcătoare. Ministerele responsabile nu întreprindeau măsurile necesare pentru a asigura construcția spitalelor. Asistența inadecvată, lipsa documentației tehnice, precum și insuficiența forței de muncă, a transportului și a materialelor locale au condus la un tempou lent în construirea obiectivelor medicale [54, f. 74].

În anul 1950, construcția clădirilor rezidențiale se concentra pe proiectarea-tip. La acea vreme autoritățile centrale au aprobat mai multe proiecte-tip pentru dezvoltarea zonelor individuale de construcție în orașe și așezări urbane din RSSM [54, f. 222]. Elaborarea de noi proiecte-tip specifice pentru RSSM, mai ales în construcția clădirilor rezidențiale și civile, era o decizie rațională și necesară. Acest lucru se datora faptului că proiectele-tip aprobate de Comitetul pentru Arhitectură de pe lângă SM al URSS pentru alte republici ale URSS nu puteau fi aplicate direct în RSSM fără modificări semnificative. Condițiile specifice ale republicii, cum ar fi seismicitatea, disponibilitatea materialelor locale, tradițiile în arhitectură impuneau adaptări și ajustări pentru a asigura eficiența și relevanța acestora în context local [33, f. 219]. În același timp, proiectele de construcție nu îndeplineau standardele sovietice în ceea ce privește calitățile lor arhitecturale și indicatorii economici. În unele proiecte se permiteau excese, fapt ce ducea la creșterea costului construcției și utilizarea excesivă a materialelor deficitare. Desenele tehnice pentru multe proiecte erau incomplete, iar devizele și notele explicative elaborate neglijent. Există un entuziasm excesiv pentru dezvoltarea proiectelor individuale, iar atenția acordată implementării planului de proiectare-tip era insuficientă [60, f. 238].

SM al RSSM a constatat că DA pe lângă SM al RSSM, în frunte cu V. Smirnov, avea o atitudine extrem de nesatisfăcătoare față de proiectarea-tip. Activitatea în acest domeniu în cadrul IRP „MOLDAVSTROIPROECT” era prost organizată, iar în fiecare an planul de proiectare-tip nu era realizat. Numeroase proiecte-tip pentru clădiri rezidențiale cu 2-3 niveluri, destinate construcției în RSSM și începute în anul 1951, nu au fost elaborate și aprobate până în 1953. Acest fapt a împiedicat introducerea proiectelor-tip în construcții și a afectat asigurarea la timp a construcției de locuințe cu proiecte și devize [61, f. 40].

În scopul implementării unor noi metode tehnologice de lucru și a metodelor industriale de producție în construcțiile republicii, precum și a stimulării creșterii semnificative a ritmului, îmbunătățirii calității și reducerii costului construcției, SM al RSSM a emis Hotărârea nr. 163 a SM al RSSM din 24 februarie 1953 *Cu privire la măsurile de introducere a industrializării, structurilor și materialelor noi în construcția capitală a RSSM* [61, f. 49]. Prin acest document,

ministerele și direcțiile responsabile de proiectarea și construcția capitală erau obligate să asigure, în anul 1953, implementarea maximă a soluțiilor progresive de proiectare și a noilor metode tehnologice de fabricare a structurilor și pieselor de construcție. DA pe lângă SM al RSSM, sub conducerea lui V. Smirnov, avea responsabilitatea de a asigura industrializarea maximă a construcțiilor, implementarea prefabricării structurilor și utilizarea elementelor de dimensiuni mari. Lucrările de construcție și montaj urmau a fi executate la un nivel tehnic înalt, corespunzător specificului construcțiilor industriale. Se considera necesară continuarea eforturilor practice pentru introducerea construcției de blocuri de dimensiuni mari în republică.

S-au identificat deficiențe grave în gestionarea construcției de case de cultură în orașele și centrele raionale ale republicii, precum și în raportarea incorectă a implementării planului de construcție capitală. Prin Hotărârea nr. 257 a SM al RSSM din 26 martie 1953 *Cu privire organizarea nesatisfăcătoare a construcției Caselor de Cultură în orașele și centrele raionale din RSSM*, persoanele vinovate de lucrările de construcții de proastă calitate, gestionarea defectuoasă a fondurilor publice și decaparea materialelor de construcție urmau a fi concediate din posturile lor și supuse urmării penale [61, f. 123].

Dezvoltarea industriei materialelor de construcții

O problemă majoră pentru reconstrucția orașelor din RSSM era asigurarea cu materiale de construcție, de aceea autoritățile au adoptat Hotărârea nr. 200 a SCN al RSSM și a Biroului CC al PC (b) al Moldovei din 12-14 august 1944 *Cu privire la refacerea întreprinderilor din industria materialelor de construcții în RSSM* [29, f. 32]. Pentru a gestiona și controla acest domeniu, a fost înființată Direcția pentru Materiale de Construcții Industriale [18, f. 1-4]. În vederea promovării extinse a industriei ceramicii decorative și arhitecturale, precum și pentru utilizarea eficientă a specialiștilor existenți și a meșterilor populari experimentați a fost creată Uzina Experimentală de Stat de Ceramică Arhitecturală din Moldova. Scopul acesteia consta în proiectarea și testarea noilor tipuri de produse ceramice, dezvoltarea tehnologiilor avansate și asimilarea industrială a detaliilor artistice, decorative și arhitecturale de înaltă calitate. Aici erau create decoruri și produse de finisaj din materii prime locale. Conținutului ideologic și artistic al produselor ceramice era controlat strict de Consiliul Artistic pentru ceramica arhitectural-decorativă din cadrul DA de pe lângă SCN al RSSM [42].

În vederea introducerii ordinii și îmbunătățirii calității artistice a producției în masă și în serie a produselor din industria artistică și a construcțiilor destinate decorării și echipării clădirilor rezidențiale și civile, s-a hotărât ca mobila (rezidențială, de birou, pentru copii, școală, clădiri

publice, precum și accesoriile de mobilier), corpurile de iluminat (pandante, de masă, de perete și tavan), accesoriile pentru ferestre și uși, materialele de finisare pentru decorarea exterioară și interioară a clădirilor, detaliile arhitecturale decorative și finisaje ale producției din fabrică, din ceramică, sticlă, metal, lemn, marmură, ghips și alte materiale să fie aprobate obligatoriu de DA de pe lângă SCN al RSSM [51, f. 166].

La baza construcției și reconstrucției clădirilor din RSSM a stat materialul de construcție larg răspândit pe teritoriul țării – cotilețul. Imobilele construite pe străzile și arterele magistrale centrale ale orașelor și în zonele populate din republică urmau a fi realizate din zidărie, paramentul fațadelor fiind din cotilețul. Autoritățile de partid au impus extragerea cotilețului cu următoarele dimensiuni standard ale blocurilor: $51 \times 25 \times 22$ cm și $39 \times 22 \times 19$ cm [41, f. 47]. În RSSM se produceau atât țigle de acoperiș, cât și cărămizi, însă planurile de realizare a producției de țiglă erau nesatisfăcătoare. Acest fapt se datora încălcării regimului tehnologic la toate etapele de producție și ratelor scăzute de utilizare a echipamentelor instalate la fabrici, a se vedea Hotărârea nr. 1095 a Sovietului de Miniștri al RSSM din 17 august 1949 *Cu privire la implementarea planului de producere a țiglelor, cărămizilor, înlocuitorilor acestora și a altor materiale de construcții de către Direcția Generală a Industriei Materialelor de Construcții de pe lângă SM al RSSM* [50, f. 177].

Fig. 2.1. Extragerea cotilețului. Cariera Pașcani [ANA,DFASP]

Fig.2.2. Extragerea cotilețului. Cariera Pașcani [ANA, DFASP]

În Hotărârea nr. 1689 a SM al RSSM din 14 decembrie 1949 *Cu privire la extinderea producției locale și introducerea de noi materiale de construcții în RSSM* se menționează că munca intensivă la extracția materialelor de construcții era nemecanizată. Prin urmare, produsele obținute erau de calitate proastă, nu respectau standardele aprobate și, din punct de vedere cantitativ, nu satisfăceau nevoile construcțiilor din republică. Introducerea de noi materiale de construcții, bazate pe materiile prime disponibile în republică, era insuficientă și nu răspundea cerințelor construcțiilor moderne [52, f. 117].

Materialele de construcții trebuiau utilizate în mod economic. În distribuția cărămizilor, a cotilețului și a altor materiale pentru elementele portante Comitetul de Stat de Planificare al RSSM (GOSPLAN) și Comitetele Executive ale Sovietelor raionale ale Deputaților Muncitorilor erau obligate, în primul rând, să asigure cele mai importante proiecte de construcție și obiectivele subordonate la nivel unional și unional-republican. Aici intrau blocurile de locuit care urmau a fi date în exploatare, precum și clădirile școlilor și spitalelor. A se vedea Hotărârea nr. 1143 a SM al RSSM din 4 august 1952 *Cu privire la procedura de distribuire a cărămizii și a altor materiale de perete* [59, f. 233]. În Hotărârea nr. 964 a SM al RSSM din 27 septembrie 1954 *Cu privire la dezvoltarea producției de plăci compartimentare prefabricate și produse din ghips* [156, pp. 137-

144] se constată că multe ministere și departamente din RSSM foloseau în practica construcțiilor pereți despărțitori din lemn, ceea ce prelungea timpul de construcție. SM a obligat aceste ministere și departamente să dezvolte, într-o măsură maxim posibilă, producția de plăci despărțitoare prefabricate și produse din ghips la întreprinderile subsidiare ale organizațiilor de construcții din subordine. În vederea optimizării procesului de construcție și a utilizării eficiente a resurselor, se prevedea utilizarea compartimentărilor realizate din plăci-tip din ghips și tencuială uscată din ghips în loc de tencuială umedă pentru finisarea pereților din interiorul clădirilor.

Prin Hotărârea nr. 1804 din 19 august 1954, CC al PCUS și SM al URSS s-a stabilit în obligația ministerelor și departamentelor utilizarea structurilor și pieselor prefabricate din beton armat în proiectarea și construcția locuințelor, clădirilor industriale și agricole. Producția de structuri și piese prefabricate din beton armat trebuia să se desfășoare în strictă conformitate cu cataloagele și normele aprobate. Întreprinderile destinate producției de structuri prefabricate din beton armat, a căror construcție urma a fi începută în anul 1955, trebuiau să fie edificate conform proiectelor-tip și proiectelor economice recomandate pentru reutilizare de către Comitetul de Stat pentru Construcții al SM al URSS, a se vedea Hotărârea nr. 1002 a SM al RSSM din 15 octombrie 1954 *Cu privire la dezvoltarea producției de construcții prefabricate din beton armat și piese pentru construcții* [156, pp. 137-144].

Accelerarea construcției și reducerea costurilor în construcții erau priorități ale autorităților, pentru care se impunea utilizarea blocurilor de dimensiuni mari pentru pereți. Costurile forței de muncă implicate în construcția unor asemenea pereți erau de 4-5 ori mai mici în comparație cu costurile forței de muncă la construcția pereților din cărămidă, iar timpul necesar pentru construcția clădirilor se reducea considerabil. Cu toate acestea, introducerea blocurilor de perete de dimensiuni mari se realiza extrem de lent, după cum rezultă din SM al URSS prin Hotărârea nr. 2225 din 26 octombrie 1954 *Cu privire la dezvoltarea producției de blocuri de perete* [156, pp. 137-144]. Mai târziu, utilizarea acestui tip de blocuri a devenit tot mai răspândită, în special în cadrul proiectelor-tip.

Eficiențizarea lucrărilor de proiectare și deviz

Problema proiectării în construcții era una de importanță majoră în primii ani postbelici. În Hotărârea nr. 543 a SCN al RSSM din 12 decembrie 1944 *Cu privire la pregătirea materialelor de proiectare pentru asigurarea construcției anului 1945* se evidențiază pregătirea insuficientă a devizelor de proiectare pentru reconstrucția industriei și utilităților publice. Trustul Republican „MOLDAVSTROIPROECT” era echipat în limita a 30% din necesitățile sale și se confrunța cu

lipsa de aparataj, instrumente geodezice, rechizite pentru desen și hârtie. Prin acest act normativ s-a solicitat ca DA de pe lângă SCN al URSS să trimită în dispoziția DA de pe lângă SCN al RSSM specialiști în proiectare, fapt ce denotă atât lipsa specialiștilor în domeniu, cât și necesitatea stringentă în asistență externă pentru a acoperi deficiențele în pregătirea materialelor de proiectare în RSSM [42, f. 41]. Calitatea lucrărilor de construcție și a documentației de proiectare și deviz pentru proiectele de construcție nu îndeplineau, în cea mai mare parte, condițiile tehnice necesare pentru desfășurarea corespunzătoare a lucrărilor de construcție și proiectare. Un audit efectuat de comisia SM al RSSM a constatat că pentru o serie de proiecte de construcții nu au existat proiecte și devize de lucrări corespunzătoare. În cazul proiectelor și devizelor existente, s-a observat că acestea erau, preponderant, de proastă calitate. Construcția multor obiective se realiza cu mari modificări, care nu corespundeau proiectelor inițiale, fără temeuri tehnice și fără coordonare cu organizațiile de proiectare, precum atelierul de asamblare al uzinei mecanice „Kirov” a Ministerului Industriei Locale din orașul Tiraspol. Organizațiile de proiectare nu acordau atenție suficientă studierii stării clădirilor care urmau a fi reconstruite. În timpul procesului de construcție au fost înregistrate cazuri de prăbușire a structurilor destinate utilizării conform proiectelor aprobate. Un exemplu notabil este clădirea rezidențială de pe str. Frunze nr. 84 din orașul Chișinău. Proiectarea clădirilor capitale de către persoane fizice a fost realizată atât de rudimentar, încât documentația de proiectare disponibilă nu putea servi ca material de ghidare pentru construcție. Un exemplu relevant prezintă Casa Culturii din orașul Bălți. Sarcinile planificate pentru reconstrucția unor clădiri nu au luat în considerare funcția lor anterioară, fapt ce a condus la o utilizare irațională a spațiului și a crescut semnificativ costul construcției. Un alt exemplu este clădirea Ministerului Agriculturii de pe str. Miciurin nr. 16 din orașul Chișinău. Planurile generale de construcție a întreprinderilor individuale au fost stabilite fără a ține cont de cea mai convenabilă conexiune tehnologică dintre ateliere și condițiile topografice ale șantierului, așa cum s-a întâmplat în cazul Ministerului Industriei Silvice al RSSM în orașul Chișinău. O serie de proiecte elaborate de către „MOLDAVSTROIPROJECT” au fost considerate nesatisfăcătoare. Aceste date indică o atitudine complet inacceptabilă din partea șefului DA V. Smirnov. De asemenea, s-a constatat că în organizațiile de proiectare nu se acordă suficientă atenție problemelor de îmbunătățire a abilităților angajaților pentru a-i pregăti pentru dezvoltarea creativă a arhitecturii sovietice, după cum rezultă din Hotărârea SM al RSSM nr. 613 din 26 mai 1948 *Cu privire la calitatea lucrărilor de construcții și documentației de proiectare și deviz pentru obiectivele construite în orașele RSSM* [48, f. 309].

În conformitate cu Hotărârea nr. 684 din 26 mai 1948 a SM al RSSM *Cu privire la listele de prețuri pentru lucrările de proiectare și deviz*, au fost puse în aplicare listele de prețuri întocmite

de DA de pe lângă SM al RSSM. Aceste liste de prețuri includeau lista de prețuri pentru lucrările de proiectare și estimare a întreprinderilor industriale, lista de prețuri pentru lucrările de proiectare privind planificarea așezărilor populate și orașelor, lista de prețuri pentru lucrările geodezice și topografice și lista de prețuri pentru lucrări diverse [48, f. 307]. De asemenea, au fost aprobate și lista de prețuri pentru realizarea produselor din industria artei și a structurilor de mici forme arhitecturale și standardele unificate de producție pentru lucrări topografice și geodezice. A se vedea Hotărârea nr. 745 a SM al RSSM din 14 iunie 1949 *Cu privire la intrarea în vigoare în RSSM Moldovenească a listei de prețuri și prețurilor pentru realizarea produselor din industria artei și a structurilor de mici forme arhitecturale și standarde unificate de producție pentru lucrări topografice și geodezice* [50, f. 48].

Prin Hotărârea nr. 43 a SM al RSSM din 7 ianuarie 1948 *Cu privire la măsurile de combatere a construcției neautorizate în orașele și centrele raionale ale RSSM*, s-a impus o interdicție asupra instituțiilor și întreprinderilor de stat, organizațiilor cooperatiste și publice, precum și persoanelor fizice de a începe orice construcție sau reconstrucție a clădirilor și obiectivelor individuale în așezările urbane din RSSM până la obținerea unei hotărâri din partea Comitetului Executiv al orașului, raionului sau Sovietului Local al Deputaților Muncitorilor, privind atribuirea terenului pentru construcția sau reconstrucția clădirii, precum și a permisiunii de a efectua lucrări de la Inspectoratul local de Stat pentru Controlul în Arhitectură și Construcții și, în cazul în care acesta nu există, de la departamentul competent al gospodăriei comunale. Pentru construcția sau reconstrucția neautorizată a clădirilor fără permisiunea scrisă corespunzătoare, conducătorii instituțiilor și întreprinderilor de stat, ai organizațiilor cooperatiste și publice, precum și dezvoltatorii individuali ai acestora erau supuși răspunderii penale conform normelor legale. Clădirile și obiectivele construite sau reconstruite fără permisiunea corespunzătoare și cu încălcarea proiectului de urbanism aprobat erau supuse demolării. Responsabilii pentru aceste construcții ilegale erau obligați să suporte costurile asociate cu demolarea și refacerea terenului conform cerințelor legale și ale proiectului urbanistic [48, f. p. 22]. Neajunsuri majore au fost depistate de SM în procedura de revizuire și aprobare a proiectelor de construcție pe teritoriul RSSM, în urma cărora a apărut un număr impunător de clădiri de calitate scăzută, nereușite din punct de vedere arhitectural și rezolvate incorect din punct de vedere constructiv. În urma acestei constatări, s-a decis că eliberarea avizelor de executare a lucrărilor de către organele de arhitectură și de control al construcțiilor de stat și de către consiliile locale, precum și finanțarea construcțiilor pot fi realizate numai conform unui proiect aprobat. Această idee este evidențiată în Hotărârea nr. 725 din 6 august 1947 a SM al RSSM *Cu privire la procedura de examinare și aprobare a*

proiectelor de construcții rezidențiale, culturale, comunale, comerciale și de altă natură arhitecturală pentru orașe și alte așezări din RSSM [48, f. 136].

În scopul adaptării și îmbunătățirii proiectelor de construcție în condițiile specifice ale regiunilor seismice, cu accent pe siguranța și rezistența seismică a clădirilor, Ministerul și departamentele RSSM erau obligate să efectueze modificările necesare la proiectele clădirilor și obiectivelor care fuseseră în derulare și se aflau în proces de construcție. În ceea ce privește clădirile la a căror construcție deja începuseră lucrările, se permiteau modificări structurale doar în părțile care nu erau finalizate. DA de pe lângă SM al RSSM era obligată să completeze proiectele-tip de locuințe, emise anterior, cu instrucțiuni și desene în conformitate cu cerințele antiseismice specifice pentru RSSM. De asemenea, s-a dispus revizuirea autorizațiilor emise anterior de către Inspectoratul de Stat de Control în Arhitectură și Construcții pentru efectuarea lucrărilor de construcții, în conformitate cu Hotărârea nr. 354 a SM al RSSM din 23 martie 1949 *Cu privire la intrarea în vigoare în RSSM a condițiilor tehnice pentru proiectarea clădirilor pentru regiuni seismice [47, f. 86].*

Documentele partinice atestă că neîndeplinirea planurilor de construcție a locuințelor reprezintă o consecință directă a lipsei de atenție din partea conducătorilor ministerelor, departamentelor, organizațiilor de construcții, Comitetelor Executive ale orașelor și raionale față de această problemă pentru stat. Controlul tehnic asupra construcției de locuințe era deficient, atât din partea beneficiarilor, cât și din partea organelor de control în arhitectură și construcții ale statului. Prin urmare, calitatea lucrărilor la numeroase proiecte de construcție a locuințelor a rămas nesatisfăcătoare. Ministerele și direcțiile producătoare de coteleț nu au respectat prevederile privind standardizarea materialelor pereților, realizând coteleț de dimensiuni și forme neregulate. A se vedea Hotărârea nr. 941 a SM al RSSM din 20 iulie 1949 *Cu privire la progresul construcției de locuințe și reparațiilor majore ale fondului de locuințe din republică [50, f. 107].*

Hotărârea nr. 1602 a SM al RSSM din 30 noiembrie 1949 *Cu privire la calitatea, organizarea și mecanizarea muncii în cadrul construcțiilor în orașele RSSM* evidențiază multiple deficiențe în domeniu. Managementul tehnic al construcțiilor era insuficient și încredințat adesea unor persoane fără educație specială în construcții și experiență în producție, șantierele nu au fost dotate cu ateliere de construcții, iar inginerii-șefi ai organizațiilor de construcții nu solicitau de la personal îmbunătățirea calității muncii. Se atestă lipsa personalului calificat ce afectează calitatea lucrărilor de construcții, organizațiile de construcții care nu acordă suficientă atenție pregătirii avansate a personalului și lipsa de supraveghere tehnică adecvată asupra calității șantierele. În același timp, organizarea muncii pe șantier era la un nivel scăzut, proiectele de organizare a

muncii lipseau sau se întocmeau formal, iar programele tehnologice nu erau implementate în mod corespunzător. Problemele menționate au fost atribuite conducerii defectuoase din partea ministerelor, departamentelor și organizațiilor în construcții, care se concentrau preponderent pe îndeplinirea planului în termeni cantitativi, neglijând problemele de calitate și industrializare a construcțiilor [52, f. 75].

În 1950 SM al RSSM a constatat că DA, condusă de V. Smirnov, nu își îndeplinea corespunzător rolul în coordonarea și controlul proiectării și estimării construcțiilor în întreaga republică. DA nu dispunea de informații adecvate despre situația reală și nu aducea la cunoștința SM al RSSM despre riscul iminent de întrerupere a lucrărilor capitale. Organizațiile de proiectare continuau să elibereze documentație tehnică cu deficiențe semnificative, inclusiv întâzieri în furnizarea acesteia și calitate scăzută. S-a sugerat că DA nu își îndeplinea în mod adecvat responsabilitățile, retrăgându-se de la conducerea și controlul proiectării în republică, ceea ce încetinea progresul lucrărilor de construcții și genera dificultăți financiare nejustificate în cadrul organizațiilor de construcții, după cum reiese din Hotărârea nr. 151 a SM al RSSM din 8 februarie 1950 *Cu privire la asigurarea nesatisfăcătoare cu documentația de proiectare și deviz pentru construcții din anul 1950 în RSS Moldovenească* [53, f. 55].

Hotărârea nr. 748 a SM al RSSM din 24 mai 1950 *Cu privire la achitarea lucrărilor de proiectare și eficientizarea salarizării angajaților organizațiilor de proiectare* reflectă eforturile autorităților în vederea îmbunătățirii transparenței și eficienței în sectorul construcțiilor. Hotărârea vizează eliminarea sistemului ineficient de remunerare pentru lucrările de proiectare care se baza anterior pe determinarea costului de proiectare ca procent din costul estimat al construcției. Acest sistem era considerat vicios și generator de creștere artificială a costului construcției. Pe viitor costul lucrărilor de proiectare și topografie urma a fi determinat conform unei singure liste de prețuri pentru lucrările de proiectare și sondaj. Miniștrii, șefii de departamente și organizațiile de proiectare erau obligați să nu permită excese în proiecte și estimări, având ca obiectiv reducerea costului construcției [53, f. 269].

Conform rezultatelor unui audit, s-a constatat că trustul „MOLDAVSTROIPROECT” în mod sistematic nu a respectat termenii de proiectare și a emis estimări de proiectare afectate de deficiențe grave. În consecință, arhitectul V. Smirnov care deținea funcția de șef al DA de pe lângă SM al RSSM nu a reușit să implementeze o serie de Hotărâri ale SM al RSSM referitoare la pregătirea în termen a documentației tehnice pentru diverse proiecte de construcție (Hotărârea nr. 767 a Sovietului de Miniștri al RSSM din 24 mai 1950 *Cu privire la calitatea joasă a proiectelor*

și devizelor emise de trustul MOLDAVSTROIPROJECT și furnizarea nesatisfăcătoare a proiectelor de construcții cu documentație tehnică) [53, f. 282].

Începând cu 1 iulie 1950, s-a decis reducerea costului construcției din prețurile stabilite pentru anul 1950 cu o medie de 25% pentru proiectele și devizele de lucrări rămase, prin eliminarea exceselor din proiecte și devize, scăderea costurilor lucrărilor de construcție și instalare, precum și reducerea prețurilor cu ridicata pentru materiale, echipamente și tarifele de transport. Această reducere a vizat, de asemenea, diminuarea costului estimat al construcției cu o medie de 15%, eliminând excesele exprimate în supraestimarea volumului și suprafeței clădirilor și structurilor industriale și civile, dimensiunii teritoriului și comunicațiilor aferente, într-o creștere nerezonabilă a numărului și capacității unităților și echipamentelor de producție, supraestimarea cerințelor arhitecturale pentru finisarea clădirilor și structurilor industriale și civile, precum și cantitățile și volumele excesive de clădiri și structuri auxiliare și de servicii. Reducerea costului lucrărilor de construcție și instalare cu cel puțin 7,5-8% era prevăzută prin scurtarea timpului de construcție, îmbunătățirea organizării lucrărilor și creșterea semnificativă a mecanizării tuturor tipurilor de lucrări. Se propunea introducerea pe scară largă a metodelor de construcție industrială, inclusiv utilizarea pieselor de construcție, semifabricatelor, structurilor și unităților prefabricate de mari dimensiuni. Prin furnizarea integrală de materiale de construcții și utilizarea lor economică, precum și prin reducerea costurilor de transport s-a avut în vedere reducerea costului estimat al construcției cu 4,5-5%. A se vedea în acest sens Hotărârea nr. 772 a SM al RSSM din 24 mai 1950 *Cu privire la reducerea costului construcției* [53, f. 289].

Un model clar pentru procesul de aprobare și revizuire a documentației de proiectare în cadrul construcțiilor de importanță republicană și locală, asigurând coordonarea și controlul la nivelul RSSM și URSS, era stabilit prin Hotărârea nr. 1830 a SM al RSSM din 16 decembrie 1950 *Cu privire la procedura de revizuire și aprobare a proiectelor și devizelor de proiecte a construcțiilor de subordonare republicană și locală* [54, f. 422].

Hotărârea nr. 364 a SM al RSSM din 29 martie 1951 *Cu privire la sporurile pentru angajații organizațiilor de proiectare* a instituit un sistem de premiere pentru angajații din organizațiile de proiectare, având ca scop încurajarea lucrătorilor să adopte practici eficiente, economice și de calitate în domeniul proiectării, contribuind astfel la succesul și eficiența proiectelor de construcție. Prin acordarea de premii, se urmărea stimularea angajaților pentru a identifica soluții și metode care să conducă la reducerea generală a costurilor în proiectarea și construcția clădirilor și infrastructurii. A fost promovată dezvoltarea și aplicarea proiectelor-tip pentru a standardiza și eficientiza procesul de proiectare, oferind soluții reutilizabile și economice. Angajații erau

încurajați să-și îndeplinească sarcinile de proiectare în termenele stabilite sau, în mod ideal, înainte de acestea, pentru a susține un ritm eficient de implementare a proiectelor [55, f. 179].

De asemenea, în scopul îmbunătățirii calității și reducerii costurilor construcției, s-a stabilit că începând cu anul 1951, organizațiile de proiectare erau responsabile de supravegherea de către autor pentru construcția de clădiri rezidențiale, comunale, culturale, casnice și alte edificii civile și structuri urbane. Aceasta se aplica proiectelor cu un cost de construcție estimat la peste 5 milioane de ruble. Supravegherea de către autor era obligatorie în cazul construcției de clădiri și structuri de însemnătate majoră sau de complexitate deosebită în construcție. Decizia în cauză se bazează pe aprobarea proiectelor tehnice de către ministerele și departamentele URSS, precum și de către SM al RSSM, conform Hotărârii nr. 436 a SM al RSSM din 13 aprilie 1951 *Cu privire la procedura de executare și plată a supravegherii de autor a organizațiilor de proiectare pentru construcții* [55, f. 215]. Un accent deosebit se punea pe asigurarea calității înalte a lucrărilor prin intermediul unei îmbunătățiri semnificative a organizării producției, continuarea procesului de industrializare și mecanizare a construcțiilor. Se prevedea că rezultatele organizațiilor și întreprinderilor care nu au reușit să îndeplinească sarcinile de reducere a costurilor de construcție și au admis cheltuieli de producție nejustificate vor fi verificate în ședințele Consiliului de administrație al Ministerului. Persoanele responsabile pentru aceste deficiențe urmau să răspundă în fața justiției, acest lucru fiind prevăzut prin Hotărârea nr. 574 a SM al RSSM din 11 mai 1951 *Cu privire la rezultatele activităților economico-financiare ale organizațiilor și întreprinderilor Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM pentru anul 1950* [55, f. 266].

Hotărârea nr. 1266 a SM al RSSM din 20 septembrie 1951 *Cu privire la progresul elaborării documentației tehnice pentru proiectele de construcții în anul 1952 de către IRP „MOLDAVSTOIPROECT”* evidențiază o serie de probleme semnificative în ceea ce privește implementarea planului de lucrări de proiectare și sondaj în IRP „MOLDAVSTOIPROECT”, precum și gestionarea activităților în cadrul DA [156, pp. 137-144]. Institutul se confrunta cu o subutilizare a personalului, având doar 63% din numărul necesar de specialiști, ceea ce afecta calitatea și eficiența procesului de elaborare a documentației tehnice. DA nu a întreprins acțiuni corespunzătoare pentru a realiza o divizare rațională a personalului existent. De asemenea, soluțiile-tip în proiectare, noduri, construcții și detalii pentru reutilizare nu erau suficient de aplicate. Nu se făceau eforturi necesare pentru introducerea de materiale noi și eficiente, precum și înlocuirea materialelor deficitare, fapt ce a influențat negativ durabilitatea și performanța proiectelor. Absența unei relații adecvate între proiectanți și constructori a afectat implementarea celor mai raționale proiecte și conducea la o utilizare ineficientă a materialelor. Astfel, DA de pe

lângă SM al RSSM era obligată să asigure implementarea riguroasă a planului de lucru aprobat pentru elaborarea documentației tehnice în cadrul IRP „MOLDAVSTROIPROECT” pentru proiectele de construcție din anul 1952. În acest sens, trebuiau să fie asigurate utilizarea maximă a proiectelor-tip și a materialelor de proiectare potrivite pentru reutilizare, practicarea pe scară largă, înlocuirea în proiecte a materialelor deficitare (lemnul, cimentul, metalul ș.a.) cu materiale noi eficiente și cele locale (blocuri ceramice, plăci de gips-carton, tencuială uscată, blocuri de cotileț ș.a.), realizând economisirea fondurilor de stat și contribuind la creșterea industrializării construcțiilor [56, f. 160].

Eficientizarea cheltuielilor, promovarea unui management financiar responsabil și asigurarea unei utilizări optime a resurselor în cadrul proiectelor de construcție sunt cuprinse și în Hotărârea nr. 231 a SM al RSSM din 9 februarie 1952 *Cu privire la procedura de întocmire a proiectelor și devizelor de construcție*, care conține instrucțiuni de elaborare a proiectelor și devizelor pentru construcții industriale, locative și civile. Ministerele, departamentele și organizațiile de proiectare erau obligate de a nu permite excese în proiecte și estimări. Era impusă responsabilitatea asigurării unei reduceri totale a costului construcției [58, f. 119]. Prin Hotărârea nr. 1023 a SM al RSSM din 9 iulie 1952 *Cu privire la aprobarea insignei Excelență în competiția socialistă de locuințe și construcții civile a RSSM* era stabilit și reglementat modul în care această înaltă distincție urma a fi acordată. De asemenea, hotărârea avea ca anexă regulamentul care enumera criteriile pentru obținerea insignei de Excelență [59, f. 176].

Hotărârea nr. 1263 a SM al RSSM din 29 august 1952 a evidențiat încălcări grave ale procedurii stabilite pentru darea în exploatare a clădirilor și construcțiilor destinate locuirii și uzului civil în RSSM. Conform documentului, s-au constatat abateri serioase de la hotărârile anterioare care interziceau punerea în funcțiune a clădirilor fără acceptul comitetelor speciale desemnate de Comitetele Executive orășenești și raionale, precum și al Ministerului pentru Gospodărie Comunală al RSSM, Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM, Ministerului Industriei Locale al RSSM, Ministerului Educației al RSSM, Ministerului Industriei Cărnii și Lactatelor al RSSM, Ministerului Comerțului al RSSM și al altor ministere și departamente subordonate SM al RSSM. S-a constatat că punerea în funcțiune a unui număr semnificativ de clădiri s-a efectuat fără aprobarea necesară, adesea fiind prezente imperfecțiuni și defecte în construcție. Documentul subliniază lipsa unui efort oportun pentru întărirea disciplinei de stat și atitudinea conciliantă a unor Comitete Executive, în special cele din Chișinău, Tiraspol, Bălți și Bender. Această atitudine a condus la punerea în funcțiune ilegală a 60 din cele 93 de imobile inspectate, care nu au fost prezentate comisiilor de recepție [59, f. 258].

În 1954 s-a constatat că IRP „MOLDAVSTROIPROECT”, condus de Bedenkov, a realizat planul, pentru anul menționat, în proporție de 98%, dar nu a asigurat în mod convenit cu documentație tehnică mai multe proiecte de construcții, în special cele industriale. SM al RSSM a observat că, până în acel moment, institutul a acordat insuficientă atenție elaborării proiectelor-tip. În plus, documentația de proiectare și deviz elaborată de institut era de calitate joasă. S-a constatat că se permitea supraestimarea nerezonabilă a costului construcțiilor și proiectării, iar institutul trata formal datele inițiale pentru proiectare, fără a oferi asistență clientului în pregătirea corectă a acestora atunci când era necesar, fapt ce ducea la lansarea unor proiecte de calitate scăzută. În evaluarea critică s-a menționat că în proiecte erau permise excesele, deciziile iraționale și supraestimarea cantității de muncă. De asemenea, s-a semnalat că în atelierele institutului nu se asigura un management tehnic unificat. Inginerii-șefi și arhitecții-șefi de proiecte implicați în proiecte rezolvau problemele constructive și de planificare în moduri diferite, fapt ce împiedica unificarea elementelor constructive și arhitecturale, precum și industrializarea construcțiilor, conform Hotărârii nr. 927 a SM al RSSM din 7 septembrie 1954 *Cu privire la implementarea planului de lucrări de proiectare și sondaj de către Institutul Republican de Proiectare „MOLDAVSTROIPROECT” pe 7 luni ale anului 1954* [156, pp. 137-144]. Un instrument de accelerare a modernizării și eficientizării sectorului industrial și a construcțiilor a fost Planul de Stat de mecanizare în complex și introducerea de noi tehnologii în industrie și construcții. A se vedea Hotărârea nr. 75-10c al SM al RSSM din 28 ianuarie 1953 *Cu privire la Planul de Stat de mecanizare în complex și introducerea de noi tehnologii în industrie și construcții pentru anul 1953* [62, f. 81].

În 1955 s-a constatat că multe ministere și organizații de construcții nu reușesc să îndeplinească planurile de stat pentru construcții capitale și încalcă termenele stabilite pentru punerea în funcțiune a noilor unități de producție, precum și finalizarea clădirilor rezidențiale, a școlilor, a spitalelor și a altor facilități culturale și comunitare. Execuția lucrărilor de construcție a clădirilor era adesea afectată de o calitate proastă, mai ales în ceea ce privește lucrările de finisare. Un număr semnificativ de unități industriale și locuințe au fost date în folosință cu deficiențe majore. De asemenea, multe organizații de construcții nu respectau sarcinile pentru a reduce costurile construcției și permiteau pierderi semnificative. În mare parte, construcțiile erau realizate conform proiectelor individuale, în care utilizarea structurilor și pieselor prefabricate era insuficientă. În proiecte puteau să apară excese mari în ceea ce privește decorarea arhitecturală a clădirilor, ce ducea la irosirea mijloacelor financiare din fonduri publice. De asemenea, nu se acorda atenția convenită eficienței și confortului clădirilor și structurilor rezidențiale și de altă natură. Producția industrială a structurilor, pieselor și materialelor de construcții rămânea

semnificativ sub nevoile construcțiilor atât în ceea ce privește volumul, cât și în ceea ce privește gama de produse. În același timp, existau numeroase întreprinderi mici care produceau piese scumpe și de calitate scăzută pentru construcții. Producția de materiale de finisare și echipamente sanitare era la un nivel insuficient. Nu se acorda atenția necesară dezvoltării producției de materiale de construcții locale. Nivelul de mecanizare a lucrărilor grele și intensive în munca din construcții a fost insuficient, iar mașinile și mecanismele existente nu erau utilizate pe deplin. Mecanizarea completă a proceselor de construcție era slab implementată. Din cauza unor deficiențe grave în organizarea lucrărilor de construcții și în utilizarea instrumentelor de mecanizare, sarcinile de creștere a productivității muncii în construcții nu puteau fi îndeplinite, ceea ce limita creșterea salariilor pentru muncitorii din construcții și ducea la fluctuații ale personalului. Introducerea noilor tehnologii și materiale eficiente, mașini de înaltă performanță și metode de flux-viteză se realiza încet în construcții. Lucrările de cercetare în domeniul construcțiilor și schimbul de bune practici și informații, inclusiv realizările performante din alte țări, erau prost desfășurate. Existau, de asemenea, deficiențe majore în planificarea construcției capitale, cu o dispersare a fondurilor, ce ducea la un volum mare de construcții neterminate într-o serie de industrii. Planurile anuale de lucrări capitale erau aduse cu întârziere pe șantierele de construcții, iar listele de titluri erau modificate pe șantier de mai multe ori pe parcursul anului, ce ducea la întreruperi ale activității sistematice a organizațiilor de construcții, apariția costurilor neproductive și mari pierderi, precum și la creșterea costului construcției. CC al PCUS și SM al URSS considerau că progresul tehnic continuu și industrializarea construcțiilor reprezentau condiții decisive pentru îmbunătățirea radicală a industriei construcțiilor. Dezvoltarea pe scară largă a producției și utilizarea structurilor și pieselor prefabricate, în special a celor din beton armat, erau prioritare. Mecanizarea lucrărilor grele și intensive în muncă putea reduce timpul de construcție, influența benefic productivitatea muncii și micșora costurile de construcție.

Interesele industrializării construcțiilor necesitau o îmbunătățire decisivă a lucrărilor de proiectare prin utilizarea în principal a proiectelor-tip și a structurilor și pieselor-tip. De asemenea, era necesară asigurarea disponibilității permanente a personalului calificat, precum și îmbunătățirea organizării producției de construcții prin consolidarea și specializarea organizațiilor de construcții. Lupta împotriva risipei fondurilor în construcții trebuia intensificată, iar planificarea lucrărilor capitale urma a fi îmbunătățită, consolidându-se calculele economice și disciplina financiară. Ameliorarea calității construcțiilor era considerată o chestiune de importanță națională majoră, necesitând eforturi constante și persistente pentru îmbunătățirea calității lucrărilor de construcție și a materialelor de construcție. De asemenea, era necesar de a spori activitatea organizațiilor de cercetare în domeniul construcțiilor și a disemina experiența organizațiilor de

construcții de top și a inovatorilor în domeniul construcțiilor. Îmbunătățirea industriei construcțiilor era una dintre cele mai importante sarcini economice naționale, iar soluțiile de succes au contribuit la dezvoltarea continuă a industriei, transporturilor, agriculturii și la îmbunătățirea condițiilor de viață ale poporului, precum reiese din Hotărârea CC al PCUS și a Sovietului de Miniștri al URSS nr.1548 din 23 august 1955 *Cu privire la măsurile de industrializare, de îmbunătățire a calității și reducerii cheltuielilor în construcții* [44, f. 148].

Protejarea patrimoniului istoric, arheologic și arhitectural

În conformitate cu Hotărârea nr. 727 a SCN al RSSM din 31 iulie 1945 *Cu privire la protejarea monumentelor istorice și arheologice*, a fost instituită o comisie permanentă subordonată SCN al RSSM, cu responsabilitatea protejării monumentelor istorice și arheologice. Această comisie era obligată să elaboreze un regulament referitor la protejarea monumentelor istorice și arheologice și să-l supună aprobării SCN al RSSM. Toate monumentele istorice, inclusiv cele edificate în memoria victoriei armatelor ruse, moldovenești și ucrainene, precum și monumentele dedicate personalităților istorice, cetățile, casele legate de evenimente și personalități istorice, bisericile și mănăstirile, împreună cu alte clădiri de valoare istorică, artistică sau arhitecturală, erau plasate sub protecția statului. De asemenea, siturile arheologice, cum ar fi amenajările defensive, așezările, movilele funerare, cimitirele, plăcile vechi de piatră cu inscripții, descoperirile antice de importanță istorică și științifică erau protejate. Se interzicea distrugerea sau alterarea monumentelor istorice, precum și afectarea sau deteriorarea monumentelor arheologice. Demolarea sau strămutarea monumentelor putea avea loc doar cu permisiunea Comisiei pentru ocrotirea monumentelor subordonată SCN al RSSM. Comisia era obligată să efectueze un recensământ și o inspecție a monumentelor arheologice și istorice aflate sub protecția statului și să elaboreze liste cu monumente, indicând costurile necesare pentru reabilitarea acestora. De asemenea, Comitetele Executive județene și raionale erau obligate să ia sub protecție monumentele istorice și arheologice, desemnând persoane responsabile în acest scop, conform Hotărârii nr. 727 a SCN al RSSM din 31 iulie 1945 *Cu privire la protejarea monumentelor istorice și arheologice* [36, f. 402].

În decursul anului 1947, a fost aprobată lista monumentelor de arhitectură din RSSM supuse protecției statului. Responsabilitatea pentru conservarea și utilizarea corespunzătoare a acestor monumente, aflate sub protecția RSSM, a fost atribuită DA de pe lângă SM al RSSM și Comitetele Executive orașenești și raionale. Organizațiile și instituțiile care ocupau clădiri-monumente au fost obligate să efectueze lucrări urgente de reparație și restaurare în anul 1947, conform indicațiilor DA. Reabilitarea monumentelor nefolosite urma să fie încredințată prin

contracte cu DA de pe lângă SM al RSSM și Birourile de Reparații și Construcții ale Comitetelor Executive ale orașelor și raioanelor. Se impunea Comitetului de Stat pentru Planificare al SM al RSSM să aloce materiale și utilaje de construcție pentru lucrările de reparații și restaurare destinate protejării monumentelor de arhitectură din RSSM, conform devizelor aprobate. S-a stabilit ca lucrările de planificare a dezvoltării și ameliorării orașelor RSSM pe al căror teritoriu se aflau monumente de arhitectură să se desfășoare fără a interveni la monumente. Reabilitarea unui monument de arhitectură inclus în protecția de stat putea fi efectuată numai cu permisiunea DA de pe lângă SM al RSSM. Monumentele individuale de arhitectură aflate sub protecția statului, precum și rezervațiile de arhitectură puteau rămâne ulterior în folosința chiriașilor sau puteau fi date în uz altor instituții și organizații numai în baza contractelor încheiate cu organele de protecție a monumentelor din cadrul DA. Transferul în folosință a monumentelor de arhitectură ale RSSM înregistrate ca speciale de către Comitetul pentru Arhitectură de pe lângă SM al URSS se putea realiza numai după acordul cu Direcția Generală pentru Protecția Monumentelor de Arhitectură a Comitetului. Fondurile provenite din închiriere și alte forme de utilizare a monumentelor de arhitectură din RSSM erau creditate într-un cont special al Biroului pentru protecția monumentelor din cadrul DA de pe lângă SM al RSSM și puteau fi cheltuite exclusiv pentru protecția, reparația și restaurarea monumentelor de arhitectură, precum și pentru amenajarea spațiilor aferente, conform Hotărârii nr. 454 din 31 mai 1947 al SM al RSSM *Cu privire la măsurile de conservare și restaurare a monumentelor de arhitectură ale RSSM* [16, f. 286].

Prin Hotărârea nr. 183 a SM al RSSM din 22 februarie 1949 *Cu privire la măsurile de îmbunătățire a protecției monumentelor culturale*, au fost stabilite următoarele dispoziții: se încredința responsabilitatea protejării monumentelor culturale și supervizarea întreținerii acestora Comitetelor Executive ale consiliilor orașenești, raionale și satești ale deputaților muncitorilor; conducerea și controlul asupra gestionării contabilității, protejării, restaurării și utilizării monumentelor arheologice și istorice era încredințată Comitetului pentru instituțiile culturale și de învățământ de pe lângă SM al RSSM; se aproba statutul Comitetului pentru instituțiile culturale și de învățământ de pe lângă SM al RSSM; se aprobau instrucțiunile anexate privind procedura de contabilizare, înregistrare și întreținere a monumentelor arheologice și istorice de pe teritoriul RSSM. Se abroga astfel Hotărârea nr. 727 a SCN al RSSM din 31 iulie 1945 *Cu privire la protejarea monumentelor istorice și arheologice*; se abroga statutul Comitetului pentru instituțiile culturale și de învățământ din subordinea SCN al RSSM, aprobată prin Hotărârea nr. 613 a SCN al RSSM din 29 iunie 1945 [20, f. 239].

De asemenea, în anul 1949 a fost aprobată lista de stat a monumentelor arheologice și istorice aflate pe teritoriul RSSM, acestea nimerind sub protecția statului. Lista în cauză a fost elaborată și

prezentată de către Comitetul pentru instituții culturale și de învățământ de pe lângă SM al RSSM. Consiliile deputaților muncitorilor orașenești și raionale au fost obligate să efectueze lucrări de reparație a monumentelor istorice și să pună în ordine mormintele soldaților căzuți în ultimul război. S-au prevăzut alocări de resurse financiare și materiale pentru restaurarea și reparația mai multor monumente culturale din țară. Aceste fonduri aveau ca scop asigurarea bunei conservări a monumentelor arheologice și istorice, care nu erau în chirie sau în folosință economică, după cum rezultă din Hotărârea nr. 1100 a SM al RSSM din 20 august 1949 *Cu privire la aprobarea listelor de stat ale monumentelor arheologice și istorice și a măsurilor de restaurare și întreținere a conservării monumentelor culturale, care nu sunt în arendă și folosință economică* [21, f. 231].

În conformitate cu Hotărârea nr. 748 a SM al RSSM din 21 iulie 1953 *Cu privire la conservarea patrimoniului cultural și protecția monumentelor culturale de pe teritoriul RSSM*, colectarea și păstrarea materialelor de arhivă ale personalităților marcante erau încredințate Filialei moldovenești a Academiei de Științe a URSS în domeniul științei și literaturii. Ministerul Culturii al RSSM era responsabil pentru colectarea și păstrarea materialelor de arhivă în domeniul picturii și muzicii. Protecția monumentelor culturale și supravegherea întreținerii acestora erau încredințate Comitetelor Executive ale Sovietelor Deputaților Muncitorilor la nivelul orașelor și raioanelor. Ministerul Culturii al RSSM avea în obligativitate asigurarea înregistrării și controlului monumentelor istorice și arheologice, a mormintelor personalităților marcante ale culturii moldovenești, a rezervațiilor naturale și a locurilor istorice legate de lupta revoluționară a oamenilor muncii din RSSM. Ministerul Culturii și Ministerul Agriculturii și Achizițiilor din RSSM au fost însărcinate să prezinte, în termen de o lună, o propunere către SM al RSSM privind excluderea din terenurile colhozurilor a zonelor în care se găsesc monumente arheologice. Lista monumentelor istorice și arheologice, aprobată prin Hotărârea nr. 1110 a SM al RSSM din 20 august 1949, era considerată abrogată [28, f. 22].

Reglementările în domeniu relevă atenția deosebită a autorităților sovietice acordată conservării, protejării și gestionării patrimoniului cultural și istoric al republicii. Din păcate, va urma epoca ateismului militant, promovat de puterea centrală, când vor avea de suferit mai multe edificii de arhitectură ecleziastică din RSSM.

Problema asigurării cu forță de muncă

Problema insuficienței de muncitori și specialiști în domeniu, precum și necesitatea îmbunătățirii educației politice erau menționate în mod repetat în mai multe acte normative. În majoritatea covârșitoare a organizațiilor de construcții persista o orientare greșită și dăunătoare în ceea ce privește utilizarea prizonierilor de război ca principală forță de muncă, fapt ce conducea la

neglijarea dezvoltării unei forțe de muncă permanente din rândul populației locale și împiedica formarea muncitorilor calificați proprii în domeniul construcțiilor. Conducătorii organizațiilor de construcții erau criticați pentru lipsa unei lupte zilnice și eficiente pentru creșterea productivității muncii, aspect considerat esențial pentru implementarea planurilor în construcții. Era evidențiată, de asemenea, importanța unei culturi de producție ridicate, economisirea materialelor de construcție și reducerea costurilor de producție. Se remarca neglijarea rolului personalului tehnic, care reprezintă legătura directă managerială și organizatorică la șantierele de construcții. Conducătorii organizațiilor de construcții erau acuzați că nu acordă suficientă atenție creșterii cunoștințelor tehnice ale muncitorilor și responsabilității acestora pentru domeniile specifice de lucru. Comitetele orășenești și cele raionale de partid, în esență, nu erau preocupate de instruirea ideologică a personalului de conducere în domeniul construcțiilor. Partidul, comsomolul și organizațiile sindicale ale trusturilor în construcții și administrația au prezentat deficiențe semnificative în desfășurarea activității lor politico-educative în rândul muncitorilor din construcții. Ședințele pentru muncitori erau rare, managerii în construcții nu furnizau rapoarte politice muncitorilor, iar agitatorii desfășurau activități insuficiente. Pe șantier și în căminele de muncitori lipsea infrastructura necesară pentru activități educaționale în spiritul comunismului, precum „ungherașe roșii”, panouri cu indicatoare, ziare, vitrine și radio. Competiția socialistă pentru îndeplinirea planurilor de lucrări în construcții în termene reduse și realizarea excesivă a acestora a evoluat lent. În plus, schimbul și diseminarea experienței de muncă a celor mai buni muncitori stahanoviști nu erau organizate în mod corespunzător. Plenarele CC impuneau Comitetele orășenești și celor raionale de partid să întărească organizațiile de partid în domeniul construcțiilor, folosind toate mijloacele disponibile. Se solicita concentrarea forțelor de partid direct pe șantier, cu o atenție zilnică acordată creșterii ideologice și teoretice a comuniștilor care activau în construcții. Scopul era îmbunătățirea semnificativă a activității politice de masă în rândul muncitorilor din construcții și organizarea unui proces de studii al biografiilor marilor fondatori ai Partidului Bolșevic și ai Statului Sovietic – Lenin și Stalin, conform Hotărârii Plenului II al Comitetului orășenesc Chișinău, al PC din Moldova, din 18 aprilie 1947 *Cu privire la planul lucrărilor de construcție și reconstrucție pentru anul 1947 și sarcinile organizațiilor de partid* [64, f. 3].

Hotărârea nr. 1190 a SM al RSSM și al Biroului CC al PC din Moldova din 10 decembrie 1947 *Cu privire la măsurile pentru consolidarea aspectelor organizatorice și economice, și întărirea activității politice în regiunile de frontieră ale republicii* evidențiază controlul strâns al puterii politice asupra educației ideologice sovietice a populației și acorda o importanță

semnificativă îmbunătățirii localităților situate în apropierea graniței de stat [...]. Conform acestei hotărâri, s-a constatat că organizațiile de partid și sovietice nu desfășurau activități sistematice pentru a cultiva educația ideologică și politică a cadrelor provenind din populația locală. Starea economică nesatisfăcătoare a multor sate situate lângă hotarele URSS și nivelul scăzut al muncii politice în rândul populației erau considerate elemente ostile puterii sovietice. Aceste condiții favorizau răspândirea zvonurilor și a agitației antisovietice. Organizațiile de partid și sovietice nu au înțeles pe deplin semnificația Deciziei CC al PC din Moldova din 5 septembrie 1945 și nu au întreprins măsurile necesare pentru a amenaja satele și a le aduce în ordine exemplară, precum și pentru a întări activitatea politică în rândul populației. Comitetele Executive raionale și Comitetele raionale ale Partidului Comunist din Moldova din zonele de graniță erau obligate să elaboreze și să aprobe în ședințele Comitetele Executive raionale măsuri care să indice termenele de executare a lucrărilor de reconstrucție și reparare a caselor de cultură, a școlilor, a clădirilor gospodăriilor colective și a consiliilor satești, să aducă în ordine trotuarele, să planteze pomi, să repare locuințele țăranilor ș.a. [65, f. 49].

Prin Hotărârea nr. 1014 a SM al RSSM din 3 august 1949 *Cu privire la implementarea de către ministerele și direcțiile RSSM a planului de pregătire și recalificare a personalului pentru anul 1949* se constată că „Ministerul Construcțiilor Civile și Locative al RSSM, cu un plan anual de pregătire de 850 de persoane, a pregătit efectiv 7 persoane în prima jumătate a anului 1949. Din 220 de tencuitori, 80 de tâmplari, 70 de dulgheri, 60 de molari, 40 de maiștri de sobe, 30 de maiștri de acoperișuri, 25 de reparatori, 60 de șoferi, 70 de maiștri și 165 de persoane de alte meserii nu a fost instruită nicio persoană, din 10 zidari au fost instruiți 2 și din 20 de montatori-instalatori – 5 persoane” [50, f. 141].

Lipsa de muncitori pentru lucrările de construcție și reconstrucție în republică a constituit o provocare majoră. Eforturile de mobilizare a resurselor umane necesare nu au fost suficiente, evidențiind deficiențele în acoperirea cererii de forță de muncă pentru proiectele de construcție planificate. Pe întreaga perioadă investigată, putem observa că în scopul asigurării resurselor umane necesare la construcția și dezvoltarea infrastructurii se desfășurau repetat recrutări organizate de muncitori pentru a lucra la șantierele din RSSM.

2.2 Instituții administrative, de proiectare și organizații din domeniu

Comisariatul Norodnic pentru Construcții Civile și Locative / Ministerul Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM

În scrisoarea-proiect către Veaceslav Molotov, vicepreședinte al SCN al URSS, și Gheorghii Malenkov, secretar al CC al PC(b), se descrie situația în domeniul construcțiilor după cel de-Al Doilea Război Mondial și, în același timp, se solicită permisiunea pentru înființarea Comisariatului Norodnic pentru Construcții. S-a menționat că în noiembrie 1940, numeroase clădiri au suferit avarii considerabile ca urmare a unui cutremur, iar procesul de reconstrucție a acestora a fost întrerupt în faza sa incipientă din cauza declanșării războiului. În 1941, la începutul acțiunilor armate pe teritoriul RSSM, s-a produs o serie de distrugerii devastatoare în multe așezări, în special, la Bălți și Ungheni, unde daunele au atins 80% din bunurile imobile. „În partea dreaptă a Moldovei, se constată o lipsă semnificativă de școli, spitale, grădinițe și creșe, precum și de alte clădiri culturale și gospodărești necesare. Astfel, pentru a realiza reconstrucția integrală a clădirilor afectate și pentru a întreprinde noi construcții de capital, se impune o investiție capitală semnificativă și un efort susținut pe o perioadă extinsă, estimată la cel puțin 5 ani. Până în prezent, în RSSM, construcția capitală nu a atins un volum semnificativ, iar în consecință, nu există organizații ample în domeniul construcțiilor, echipate cu personal specializat, utilaje și capacități necesare pentru a realiza proiecte ample de construcții de capital. În scopul asigurării implementării programului nostru de construcții capitale, care ne-am propus, solicităm respectuos permisiunea de a înființa Comisariatul Norodnic Republican pentru Construcții în RSSM” [32, f. 42].

Prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 6 februarie 1945, nr. 120/57 *Cu privire la constituirea Comisariatului Norodnic pentru Construcții Civile și Locative al RSSM* s-a aprobat înființarea acestei instituții cu scopul de a coordona și asigura organizarea adecvată a construcțiilor locative, culturale, comunale și a procesului de industrializare a construcțiilor pe teritoriul RSSM. În cadrul acestui comisariat, toate organizațiile republicane în construcții, proiectare și montaj au fost subordonate, iar accentul s-a pus pe implementarea măsurilor de asistență urgentă pentru refacerea obiectivelor locative și civile ale orașelor și centrelor raionale ale RSSM [49, f. 4]. Comisariatul Norodnic pentru Construcții Civile și Locative al RSSM, înființat conform Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 20 martie 1945, funcționa pe întreg teritoriul republicii. Acesta era direct subordonat SCN al RSSM în toate activitățile sale, având responsabilitatea de a coordona și superviza construcțiile civile și locative din întreaga RSSM. Rolul său principal era de a asigura implementarea eficientă a politicilor și planurilor de

construcție stabilite la nivel național, contribuind astfel la reconstrucția postbelică și la dezvoltarea infrastructurii civile și locative din RSSM [49, f. 463]. Comisariatului Norodnic pentru Construcții i s-a încredințat responsabilitatea de a coordona și implementa lucrările de construcție și montaj destinate refacerii gospodăriei locativ-comunale și întreprinderilor industriale afectate în timpul războiului. De asemenea, comisariatul este însărcinat cu realizarea de noi construcții capitale locativ-comunale și industriale pentru următoarele subdiviziuni ale acestei instituții: Comisariatul Norodnic pentru Gospodărie (Narkomhoz), Comisariatul Norodnic pentru Industrie Alimentară (Narkompișceprom), Comisariatul Norodnic pentru Sănătate (Narkomzdrav), Comisariatul Norodnic pentru Învățământ (Narkompros), Comisariatul Norodnic pentru Industria Locală (Narkommestprom), Comisariatul Norodnic pentru Transport Auto (Narkomavtotransporta), Direcția Arte și Direcția Materiale de Construcții. În vederea eficientizării activităților de construcție și realizării proiectării tehnice, s-a propus organizarea de trusturi de construcții și montaj în orașele Chișinău, Tiraspol, Bălți, Bender, Cahul, Soroca și Orhei. În acest sens, în cadrul Comisariatului Norodnic pentru Construcții s-a înființat Trustul „MOLDAVSTROIPROECT”, având ca obiectiv elaborarea detaliată a proiectelor tehnice necesare pentru implementarea construcțiilor și montajelor planificate. Regulamentul-proiect al Comisariatului Norodnic era structurat în 13 articole și detalia obligațiunile și drepturile acestui organism. A se vedea proiectul Hotărârii al SCN al RSSM *Cu privire la organizarea Comisariatului Norodnic Republican pentru Construcții* [32, f. 40].

Prin Hotărârea nr. 351 a SCN al RSSM și al Biroului CC al PC din Moldova din 10 aprilie 1945 *Cu privire la structura organizatorică a Comisariatului Norodnic pentru Construcții Civile și Locative al RSSM și acordarea de asistență urgentă acestuia pentru desfășurarea lucrărilor de construcții*, s-a luat decizia de a crea cinci trusturi specializate în construcții și montaj în cadrul sistemului Comisariatului Norodnic, fiecare având sediul central în orașele-cheie ale Republicii: Chișinău, Tiraspol, Bender, Bălți și Orhei [42, f. 155]. Prin adoptarea Hotărârii nr. 1361 din 9 iunie 1945 a SCN al URSS *Cu privire la măsurile de ajutorare a Comisariatului Norodnic pentru Construcții Civile și Locative al RSSM*, s-au detaliat aspectele referitoare la organizarea trusturilor, organizațiilor și direcțiilor în cadrul acestui comisariat. În mod specific, hotărârea reglementa finanțarea, asigurarea cu muncitori, achitarea salariilor și alte momente organizaționale, oferind astfel un cadru propice pentru gestionarea eficientă a activităților de construcții în RSSM [49, f. 11]. Ulterior, a apărut Hotărârea nr. 618 a SCN al RSSM și a Biroului Comitetului Partidului Comunist (b) al Moldovei din 30 iunie 1945 *Cu privire la aprobarea structurii și măsurilor de asistență către Comisariatul Norodnic pentru Construcții Civile și Locative al RSSM* [35, f. 229],

după care a urmat Regulamentul Comisariatului Norodnic pentru Construcții Civile și Locative. A se vedea Hotărârea nr. 1241 al SM al RSSM din 21 decembrie 1945 *Cu privire la aprobarea regulamentului privind Comisariatul Norodnic pentru Construcții Civile și Locative al RSSM* [38, f. 221]. În 1946 acesta a fost reorganizat în Ministerul Construcțiilor Civile și Locative. În scopul de a spori capacitatea de producție și a crea condiții favorabile pentru susținerea programului de activități în domeniul construcțiilor, a fost adoptată Hotărârea nr. 1107 a SM al RSSM din 15 noiembrie 1947 *Cu privire la consolidarea Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM* [65, f. 49]. Hotărârea nr. 1148 din 6 octombrie 1948 al SM al RSSM *Cu privire la rezultatele auditului activităților de producție și economice ale Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM, organizațiilor sale de construcții și măsurilor de înlăturare a neajunsurilor în munca lor* a reliefat neajunsurile în gestionarea fondurilor și resurselor alocate pentru construcții rezidențiale și obiective culturale de către Ministerul Construcțiilor Civile și Locative al RSSM și organizațiile sale de construcții [...]. Alocarea nejustificată a resurselor către un număr mare de proiecte de construcții neplanificate și lucrări de reparații a dus la dispersarea fondurilor, a mecanismelor și a forței de muncă pe șantierele non-prioritare, fapt ce a cauzat nerealizarea planului de construcție capitală pentru mai mulți ani consecutivi. Desigur, această abordare a avut un impact negativ asupra eficienței implementării planurilor. În 1947, deși erau planificate pentru construcție 170 de obiective, s-au efectuat lucrări la nu mai puțin de 239 de obiective [48, f. 232]. Programul de construcție pentru anul 1948 a fost finalizat doar în proporție de 67%. În pofida unei îmbunătățiri a lucrărilor desfășurate de organizația în construcții a Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM în perioada ianuarie-aprilie 1949, implementarea ulterioară a programelor de construcții era îngreunată de starea financiară dificilă. Deficitul semnificativ de capital propriu constituia un obstacol major în calea progresului în domeniul construcțiilor, conform Hotărârii nr. 569 a SM al RSSM din 11 mai 1949 *Cu privire la îmbunătățirea stării financiare a Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM* [50, f. 1].

Mai târziu, în 1953, acest minister a fost unit cu Ministerul pentru Gospodărie Comunală, fiind redenumit în Ministerul pentru Gospodărie Comunală și Construcții Civile și Locative. Într-un stadiu de reorganizare, ministerul a fost divizat din nou în două entități, conform Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 30 iulie 1954 *Cu privire la divizarea Ministerului Republican pentru Gospodărie Comunală și Construcții Civile și Locative al RSSM în 2 ministere – Ministerul pentru Gospodărie Comunală al RSSM și Ministerul Construcțiilor Civile și Locative al RSSM*. [121, f. 334], iar în perioada iulie-septembrie 1954 a fost restabilit ca Ministerul Construcțiilor Civile și Locative.

În Hotărârea nr. 908 a SM al RSSM din 26 august 1954 *Cu privire la întrebările de organizare a Ministerului pentru Gospodărie Comunală al RSSM și a Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM* [142, pp. 62-77] este prezentată lista trusturilor în construcții, a direcțiilor și a altor organizații din domeniu, coordonată de Ministerul Construcțiilor Civile și Locative: „Trustul în Construcții din orașul Bălți, Trustul în Construcții din orașul Cahul, Trustul în Construcții nr. 1 din orașul Chișinău (care include Direcția în Construcții nr. 1 și Direcția în Construcții nr. 2), Trustul în Construcții nr. 2 (care include Direcția în Construcții nr. 3 și Direcția în Construcții nr. 4), Direcția în Construcții din orașul Chișinău nr. 5, Trustul Republican în Construcții „JILKOMUNSTROI” (care include Direcția în Construcții din orașul Chișinău nr. 6, Direcțiile în Construcții din orașele Bălți, Orhei, Râbnîța, Ungheni), Direcția Republicană specializată „MOLDSANTEHMONTAJ” (care include Uzina de Oxigen și atelierele electromecanice), Trustul în Construcții din Tiraspol (care include Direcția în Construcții din Bender, Uzinele de Construcții de Detalii din Bender și Tiraspol), Direcția aprovizionării tehnico-materiale, Combinatul de instruire și producție, Combinatul întreprinderilor de producție din Chișinău, Laboratorul Central pentru testarea materialelor de construcție” [121, f. 50].

În septembrie 1954, Ministerul Construcțiilor Civile și Locative a suferit o transformare semnificativă, fiind redenumit în Ministerul Construcțiilor Rurale și Urbane al RSSM. Această schimbare a fost însoțită de transferul rețelei de organizații în construcții și întreprinderi, care anterior erau subordonate Ministerului Agriculturii al RSSM. Conform Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 14 septembrie 1954 *Cu privire la transformarea Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM în Ministerul unional-republican al Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM* [121, f. 342], Ministerul Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM era împuternicit cu următoarele atribuții și responsabilități: construcția în orașe de clădiri rezidențiale, școli, spitale și alte clădiri culturale și publice, utilități publice și proiectarea acestora; construcția de stații de mașini și tractoare, ferme de stat, uzine de reparații, centrale electrice rurale, școli, spitale și alte clădiri și structuri culturale de stat, comunitare și publice din mediul rural, împreună cu proiectarea acestora; acordarea de asistență practică în construcții pentru fermele colective (colhozuri). De asemenea, se hotărăște transferul către Ministerul Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM a întreprinderilor și organizațiilor din cadrul Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM, a organizațiilor și a întreprinderilor din Ministerul Agriculturii al RSSM, precum și a Direcției Principale în Construcții în colhozuri din subordinea SM al RSSM, conform listei aprobate de SM al RSSM. În funcția de ministru al Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM a fost desemnat Skulski G.P., a se vedea Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 14

septembrie 1954 *Cu privire la numirea tovarășului Skulski G.P. în funcția de ministru al Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM* [121, f. 345].

Ulterior, prin Hotărârea nr. 951 a SM al RSSM din 16 septembrie 1954 *Cu privire la aspectele de organizare a Ministerului Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM*, s-a aprobat înființarea Ministerului Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM prin transferarea către acesta a organizațiilor de construcții, întreprinderilor de producție și altor entități ale fostului Minister al Construcțiilor Civile și Locative al RSSM [121, f. 81]. Acest proces a inclus transferul tuturor bunurilor materiale, utilajelor, vehiculelor, planurilor de producție și construcție, forței de muncă, costurilor, planurilor de repartizare a tinerilor specialiști și recrutării organizate de muncitori.

Direcția Arhitectură de pe lângă SCN al RSSM /

Comitetul de Stat pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă SM al RSSM

În septembrie 1943, în contextul eforturilor de reconstrucție postbelică, a fost organizată DA în cadrul SCN al URSS, având ca obiectiv principal gestionarea și orientarea activităților de arhitectură. La sfârșitul anului 1944, pe fondul situației complicate din domeniul reconstrucției, în RSSM a fost organizată o structură similară – DA. Principala activitate a acesteia a constat în evaluarea daunelor provocate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și găsirea personalului necesar pentru a aborda aceste provocări [30, f. 86]. Structura DA, aflată sub egida SCN al RSSM, a fost oficializată pentru a realiza funcțiile de supraveghere și coordonare a tuturor activităților legate de arhitectură în republică, în conformitate cu liniile directoare stabilite de Comitetul pentru Arhitectură al SCN al URSS. Această structură avea rolul de a asigura conducerea și controlul riguros al proiectelor de arhitectură, implicând o gamă largă de organizații și instituții, indiferent de apartenența lor departamentală. Un accent deosebit a fost pus pe reconstrucția și planificarea arhitecturală necesară pentru revitalizarea orașelor și a altor localități grav afectate de acțiunile distructive în timpul războiului. DA era responsabilă de supravegherea directă a tuturor instituțiilor și organizațiilor de arhitectură din republică, care operau sub jurisdicția sa. Prin intermediul structurilor sale locale, Direcția exercita un control asupra instituțiilor și organizațiilor de arhitectură din subordonare locală, conform Hotărârii nr. 322 a SCN al RSSM din 7 aprilie 1945 *Cu privire aprobarea regulamentului Direcției Arhitectură de pe lângă SCN al RSSM* [34, f. 250]. DA era structurată în mai multe secții și birouri specializate, fiecare având responsabilități specifice în cadrul procesului de planificare, proiectare, construcție și conservare: Secția pentru planificarea zonelor populate și proiectarea clădirilor rezidențiale și civile; Inspecția principală a controlului de stat în arhitectură și construcții; Secția pentru protecția monumentelor de

arhitectură; Secția instituțiilor de învățământ și a organizațiilor de proiectare; Biroul de examinare a proiectelor și devizelor; Secția personal și unitate specială; Secția planificare financiară; Contabilitate generală și Managementul instituțional [34, f. 254].

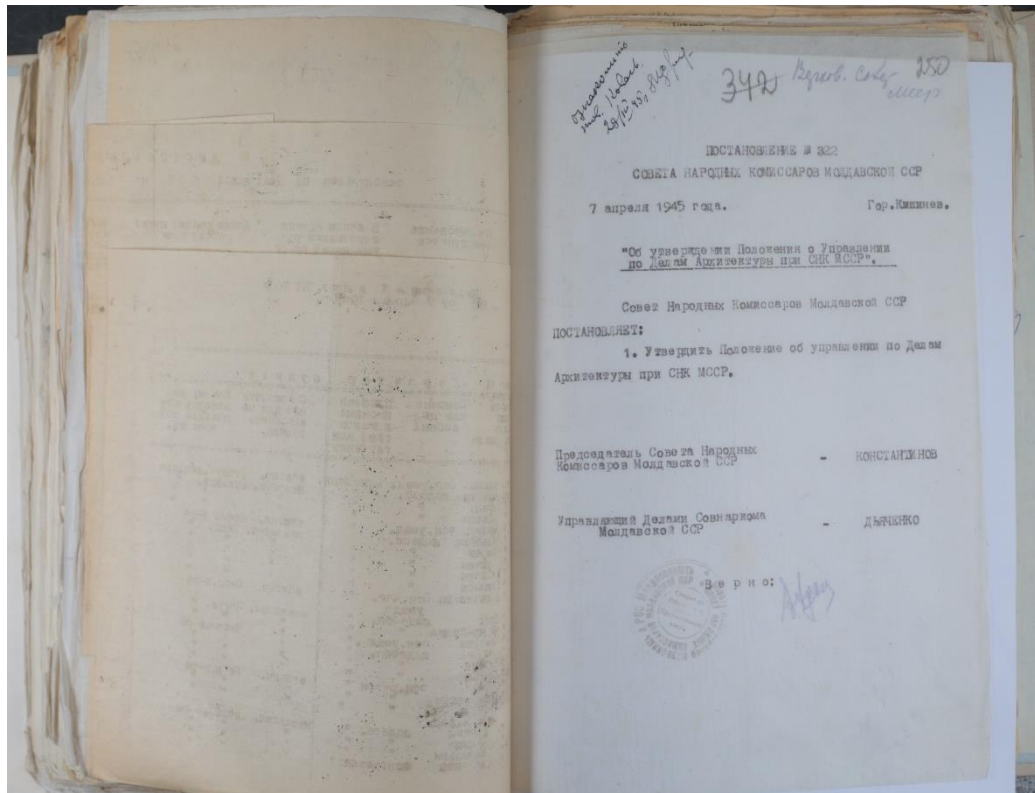

Fig. 2.3. Hotărârea nr. 322 a SCN al RSSM din 7 aprilie 1945 [34, f. 250]

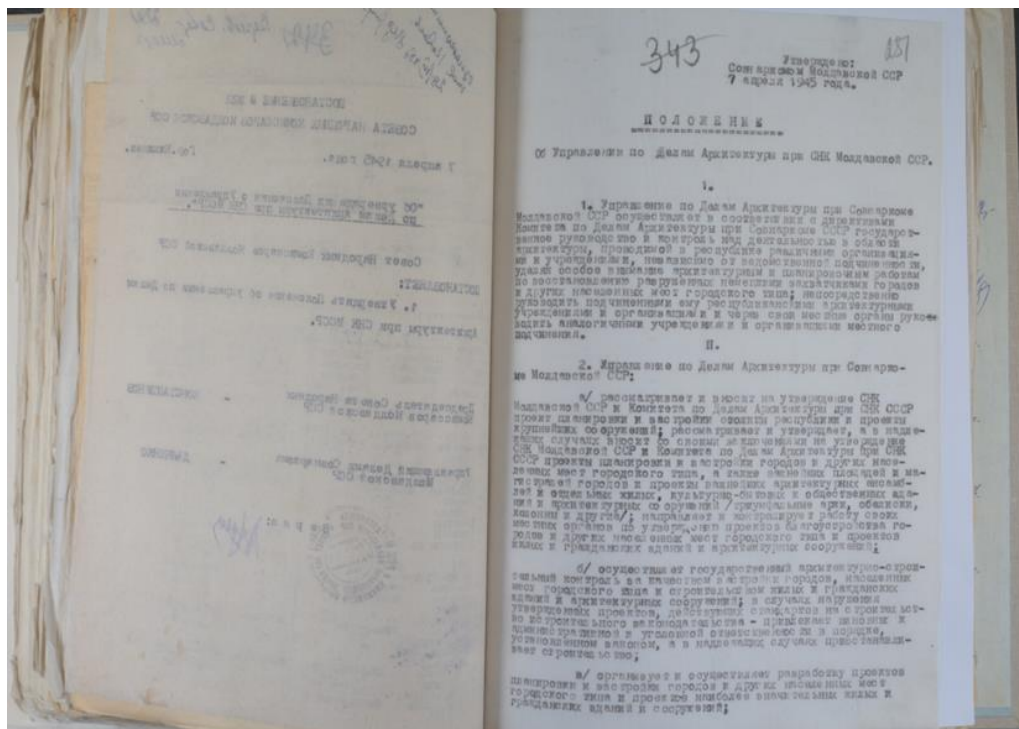

Fig. 2.4. Hotărârea nr. 322 a SCN al RSSM din 7 aprilie 1945 [34, f. 250]

În Hotărârea nr. 1090 a SCN al RSSM din 1 noiembrie 1945 *Cu privire la măsurile de îmbunătățire a activității DA de pe lângă SCN al RSSM* s-a constatat că DA nu a inițiat încă lucrările de pregătire a planurilor generale pentru reconstrucția orașelor din republică, nu a îndeplinit standardele de calitate necesare pentru devizele de proiectare emise de Trustul „MOLDAVSTROIPROJECT” și nu a reușit să se asigure cu personalul necesar [49, f. 330].

La începutul anului 1946, DA de pe lângă SCN al RSSM a fost redenumită și reorganizată sub noua structură Guvernamentală ca DA de pe lângă SM al RSSM. În 1946, Direcția și-a intensificat eforturile într-o serie de domenii esențiale pentru reconstrucția și dezvoltarea arhitecturală și urbanistică a republicii. Printre aceste activități se numără realizarea schemelor de planificare ale orașelor, începute în 1945, și în proiectarea planurilor generale; elaborarea documentației de proiectare și deviz pentru refacerea fondului industrial, civil și locativ; întocmirea de proiecte-tip de clădiri civile și rezidențiale; exercitarea controlului asupra activităților organizațiilor de proiectare ale republicii și a controlului arhitectural de stat; efectuarea de cercetări ulterioare asupra monumentelor de arhitectură și organizarea lucrărilor de identificare și protecție a acestora ș.a. [30, f. 6]. În același an, DA a RSSM a pus un accent deosebit pe elaborarea de proiecte-tip pentru clădiri rezidențiale și civile, ca răspuns la necesitatea acută de reconstrucție și dezvoltare urbană și rurală în republică. Această inițiativă a fost în mare parte motivată de procesul intensiv de construcție care a cuprins întreaga republică, având ca scop principal creșterea rapidă a fondului locativ și îmbunătățirea infrastructurii civile, inclusiv locuințe, case individuale, cluburi rurale ș.a. Bazându-se pe selecția realizată prin concursurile organizate în anii 1945–1946, trustul „MOLDAVSTROIPROJECT” a realizat o serie de proiecte-tip care răspundeau cerințelor specifice ale mediului construit din RSSM. Aceste proiecte includeau clădiri rezidențiale de tip intravilan cu unu, două și patru apartamente – 7 proiecte; de tip rural – două proiecte; blocuri de locuit cu două etaje /secționate/ cu 12, 14, 16 apartamente – 5 proiecte adaptate seismicității zonei; consiliu sătesc – două proiecte; grădinițe și creșe pentru 25, 44 și 100 de copii – patru proiecte; cluburi pentru centrul raional cu o capacitate de 150, 300, 500 de locuri – trei proiecte; magazin pentru sat – un proiect; bibliotecă pentru zonele rurale din RSSM – un proiect. Aceste proiecte au fost elaborate de un colectiv de arhitecți renumiți, printre care: Kurț, Voițehovschi, Palatnik, Mednec, Bitman, Ragulin, Ambarțumean, Toidze, Celnokova, Smirnova, Spirer, Gulavski ș.a. Au fost realizate albume cu proiecte-tip, fapt ce a reprezentat o

etapă importantă în documentarea și diseminarea acestor modele standardizate, oferind un punct de referință pentru construcția în masă [30, f. 13].

În același timp, Ordinul nr. 335 al Comitetului pentru Arhitectură pe lângă SM al URSS din 28 iunie 1947 evidențiază strictețea cu care erau tratate proiectele de construcție și planificarea urbană în perioada postbelică a URSS. În contextul reconstrucției și dezvoltării rapide a țării după cel de-Al Doilea Război Mondial, era esențială elaborarea și implementarea eficientă a unor proiecte-tip pentru clădiri rezidențiale și civile pentru a satisface necesitățile imediate în locuințe și infrastructură publică. Conform acestui Ordin, proiectele-tip aprobate de Comitet reprezentau documente fundamentale pentru demararea construcțiilor programate pentru anul 1948, ceea ce subliniază importanța respectării termenelor și a calității în realizarea proiectelor de construcție, aspecte considerate responsabilități principale ale DA. Au fost menționate întârzierile repetate cauzate de arhitectul V. Smirnov, șeful DA de pe lângă SM al RSSM, în predarea proiectelor pentru case cu un singur apartament și două apartamente, fără canalizare. Acest fapt ilustrează rigorile administrative și așteptările ridicate ale Guvernului sovietic de la funcționarii săi. Nerespectarea acestor așteptări ducea la sancționări, demonstrând atitudinea strictă a URSS față de planificarea și executarea proiectelor de stat. În acest caz, arhitectul V. Smirnov a fost direct responsabilizat și penalizat pentru nerespectarea termenelor de proiectare – astfel se manifesta politica de responsabilitate personală pentru îndeplinirea obiectivelor planificate în cadrul sistemului administrativ sovietic [30, f. 57].

Hotărârea nr. 725 din 6 august 1947 a SM al RSSM *Cu privire la procedura de examinare și aprobare a proiectelor de construcții rezidențiale, culturale, comunale, comerciale și de altă natură arhitecturală pentru orașe și alte așezări din RSSM* a stabilit un cadru instituțional și procedural pentru gestionarea proiectelor de construcție în RSSM, asigurând o distribuție eficientă și coerentă a resurselor și aprobărilor în procesul de planificare urbană și dezvoltare a infrastructurii. Responsabilitățile definite în acest document includ aprobarea sarcinilor-plan și implică rolul esențial al DA de pe lângă SM al RSSM și anume revizuirea și aprobarea sau prezentarea spre aprobare a proiectelor-tip de clădiri rezidențiale și civile, a proiectelor de planificare urbană, precum și a altor proiecte importante [48, f. 136].

Din analiza hotărârilor depistate se observă în mod constant că organizațiile din domeniul construcțiilor își îndeplineau atribuțiile în mod insuficient, iar această situație era atribuită în primul rând lipsei specialiștilor. În corespondența entităților din domeniu se menționează că doar 68% dintre posturile de specialiști erau ocupate. Dintr-un număr de 135 de specialiști prevăzuți de plan, doar 91 erau în funcție. Exista o lipsă considerabilă de specialiști cu calificare medie și

superioară (arhitecți, ingineri, tehnicieni) – un deficit de 44 de persoane. Din cei 91 de specialiști 32 erau practicieni care ocupau funcții de ingineri, dar nu aveau studii superioare și medii tehnice absolvite. Din numărul de 135 de cadre, doar 57 erau specialiști cu diplome, reprezentând 43% din personal. Din cei 47 de specialiști cu studii superioare absolvite doar 10 au obținut studii superioare tehnice în instituții de învățământ din afara republicii [31, f. 19]. A fost remarcată deficiența semnificativă de specialiști calificați în cadrul DA de pe lângă SM al RSSM, fiind subliniată necesitatea unor eforturi pentru atragerea, formarea și menținerea specialiștilor în domeniul construcțiilor. În conformitate cu Hotărârea nr. 1315 *Cu privire la restructurarea organizațiilor de proiectare și eficientizare a lucrărilor de proiectare și deviz în RSSM* a SM al RSSM din 28 septembrie 1949, au fost restructurate organizațiile de proiectare, urmărindu-se eficientizarea lucrărilor de proiectare și devize în RSSM. Problemele identificate, cum ar fi distribuția inadecvată a resurselor umane și lipsa echipelor specializate, au afectat calitatea și eficiența procesului de proiectare. Paralelismul dăunător creat de prezența unui număr mare de organizații mici de proiectare a fost lichidat prin stabilirea unor atribuții clare pentru organizațiile de proiectare [50, f. 249].

Numeroase deficiențe și provocări în gestionarea proiectelor de construcție de către DA de pe lângă SM al RSSM sunt indicate în Hotărârea nr. 1673 a SM al RSSM din 15 noiembrie 1950 *Cu privire la activitatea organizațiilor de proiectare a sistemului DA de pe lângă SM al RSSM*. Direcția nu a reușit să îndeplinească adecvat sarcinile încredințate privind îmbunătățirea calității proiectării, introducerea de noi tipuri de materiale și echipamente avansate pentru construcții, precum și exercitarea controlului construcțiilor. Proiectele și devizele emise de Trustul „MOLDAVSTROIPROECT” au demonstrat grave neajunsuri, iar verificările efectuate de Consiliul de Arhitectură al DA nu erau suficient de stricte, lansarea proiectelor-tip pentru școli, grădinițe și cluburi nu a fost asigurată, iar proiectarea unor clădiri rezidențiale a rămas în stadiul de sarcină de proiectare. Secția de proiectare și planificare a DA s-a confruntat cu lipsa de personal, iar organizațiile implicate în proiectare nu erau gata să introducă noi materiale, structuri prefabricate și să realizeze industrializarea construcțiilor. Absența unei relații strânse între proiectanți și constructori împiedica creșterea nivelului producției de construcții în republică, iar organizațiile de proiectare nu depuneau eforturi suficiente pentru a reduce costurile construcției [54, f. 381]. În vederea îmbunătățirii calității lucrărilor de proiectare, SM al RSSM a decis să oblige DA de pe lângă SM al RSSM, sub conducerea lui V. Smirnov, să reorganizeze trustul „MOLDAVSTROIPROECT” în IRP „MOLDAVSTROIPROECT” al DA de pe lângă SM al RSSM. Acest institut avea rolul de a realiza proiectarea construcțiilor capitale, susținute financiar

din bugetul republican. Institutului i-au fost transferate mai multe organizații de proiectare: biroul republican de proiectare și topografie „MOLDDORPROECT” al Direcției Generale a Drumurilor de pe lângă SM al RSSM, biroul de proiectare al Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM, atelierul de arhitectură și planificare al Departamentului de Arhitectură al Comitetului Executiv al municipiului Chișinău, biroul de proiectare și deviz al DA de pe lângă SM al RSSM din orașul Bender, biroul de proiectare și deviz al arhitectului-șef al orașului Bălți, biroul de proiectare și deviz al Comitetului Executiv al orașului Orhei, a se vedea Hotărârea nr. 633 a SM al RSSM din 23 mai 1951 *Cu privire la consolidarea organizațiilor republicane de proiectare și lichidarea micilor birouri de proiectare din RSS Moldovenească* [56, f. 11].

Ulterior, în conformitate cu Hotărârea nr.1554 a SM al URSS din 24 august 1955, Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 10 decembrie 1955 și Hotărârea nr. 578 a SM al RSSM din 27 decembrie 1955 *Cu privire la întrebările de organizare a Comitetului de Stat pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă SM a RSSM*, s-a decis desființarea DA de pe lângă SM al RSSM și transferarea proprietății acesteia către Comitetul de Stat pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă SM al RSSM [...]. Totodată, s-a aprobat Regulamentul acestui Comitet. Structura Comitetului de Stat pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă SM al RSSM a inclus un total de 35 de unități de personal, iar Secția pentru construcții și arhitectură a Comitetului Executiv al Sovietului orașenesc al Deputaților Muncitorilor din Chișinău a avut în total 9 unități de personal. Numărul de personal al Comitetului de Stat pentru Construcții și Arhitectură a SM al RSSM și al Secției pentru construcții și arhitectură a Comitetului Executiv al Sovietului orașenesc al Deputaților Muncitorilor din Chișinău a fost format prin redistribuirea personalului celor două entități desființate, respectiv DA de pe lângă SM al RSSM cu 19 unități și Secției arhitectură pe lângă Comitetul Executiv al municipiului Chișinău cu 9 unități, precum și prin eliberarea a 16 unități în legătură cu transformarea orașelor Cahul, Orhei și Soroca în orașe de subordonare raională [44, f. 315]. Comitetul de Stat pentru Construcții și Arhitectură, cunoscut și sub numele de GOSSTROI al RSSM, devine organul principal responsabil de problemele în construcții, arhitectură, planificare și dezvoltare urbană în RSSM. Atribuțiile Comitetului sunt variate: conducerea și coordonarea planificării și construcției orașelor, așezărilor urbane și centrelor raionale rurale, inclusiv implementarea tehnologiilor avansate și a materialelor noi în construcții, precum și dezvoltarea construcțiilor și a detaliilor industriale economice. Se ocupa, de asemenea, de planificarea lucrărilor de proiectare în colaborare cu Comisia de Stat de Planificare (GOSPLAN), managementul proiectării și introducerea proiectelor-tip în construcții, precum și controlul asupra activității organizațiilor republicane de proiectare și a instituțiilor de cercetare în

domeniul construcțiilor și arhitecturii. În atribuția Comitetului intrau revizuirea și aprobarea sarcinilor de proiectare pentru diverse tipuri de construcții, inclusiv întreprinderi industriale, obiective hidraulice, transport, comunicații, agricultură, clădiri rezidențiale, culturale, comerciale și alte obiective urbane și rurale importante. Implementarea controlului arhitectural și constructiv asupra construcției orașelor și așezărilor urbane, asigurându-se de calitatea construcțiilor rezidențiale, a clădirilor civile și a obiectivelor urbane conform standardelor stabilite. De asemenea, elabora și prezenta planurile de dezvoltare urbană și construcție către SM al RSSM și alte organe competente și exercita controlul asupra implementării acestora. Organiza expoziții, concursuri și conferințe pentru promovarea și îmbunătățirea construcțiilor și arhitecturii și dirija activitățile de protecție și restaurare a monumentelor de arhitectură din RSSM. Exercita controlul asupra implementării hotărârilor guvernamentale privind construcția și planificarea orașelor și elabora instrucțiunile necesare în acest sens.

Comitetul de Stat pentru Construcții și Arhitectură era compus dintr-un președinte, vicepreședinți și membri desemnați de SM al RSSM. În cadrul acestuia exista un Consiliu tehnic și un birou consultativ de expertiză pentru sprijinirea activităților Comitetului în domeniul construcțiilor și arhitecturii. De asemenea, existau direcții locale ale acestuia în orașul Chișinău și în orașele subordonate republicii, care se ocupau de gestionarea construcțiilor și arhitecturii la nivel local. Hotărârile și directivele emise de Comitetul de Stat pentru Construcții și Arhitectură erau obligatorii pentru toate organizațiile de stat și cooperatiste ce desfășurau activități de construcții în RSSM [44, f. 317-323].

***Trustul Republican „MOLDAVSTROIPROECT” din subordinea DA de pe lângă SM al
RSSM /Institutul de Stat în Proiectare „MOLDGHIPROGORSELSTROI” din subordinea
Ministerului Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM***

Trustul Republican „MOLDAVSTROIPROECT” este înființat prin Hotărârea nr. 168 a SCN al RSSM din 3 august 1944 *Cu privire la constituirea Trustului republican „MOLDAVSTROIPROECT”*. Misiunea sa principală era asigurarea construcțiilor cu materiale de proiectare de înaltă calitate, organizarea rațională a procesului de proiectare și introducerea formelor specifice naționale moldovenești în proiectele pentru construcții noi. Trustul a avut responsabilitatea proiectării diverselor tipuri de edificii, inclusiv cele civile, comunale, sociale, industriale, sanitare și tehnice, precum și lucrări hidraulice. A fost însărcinat și cu planificarea orașelor și a zonelor populate, contribuind astfel la dezvoltarea armonioasă și funcțională a infrastructurii urbane în conformitate cu specificul regional și cultural al Moldovei [29, f. 21]. În Regulamentul anexat la Hotărârea nr. 323 a SCN al RSSM din 7 aprilie 1945 *Cu privire la*

aprobarea regulamentului privind Trustul republican „MOLDAVSTROIPROECT” din subordinea DA de pe lângă SCN al RSSM se precizează că activitatea trustului constă în dezvoltarea de proiecte complexe de planificare și dezvoltare a orașelor, proiecte pentru clădiri rezidențiale și obiective civile, proiecte-tip pentru locuințe și construcții civile, precum și proiectarea obiectivelor ingineresti în scop industrial și comunal. Toate activitățile Trustului se desfășurau sub îndrumarea și controlul DA de pe lângă SCN al RSSM. Structura Trustului cuprindea următoarele secții: administrație, Secții pentru proiectare în arhitectură și lucrări de planificare, Secția pentru lucrări ingineresti și tehnice, Secția de organizare a lucrărilor și elaborare de devize, Secția de finisare, control și eliberare de producție. Responsabilitățile arhitectului sau inginerului autor cuprindeau întocmirea de schițe de proiecte, elaborarea sau gestionarea implementării proiectelor de autor. Ei coordonau proiecte de instalații sanitare și echipamente speciale ale clădirii proiectate, susțineau proiectele în instanțele de avizare, supravegheau implementarea proiectului conform regulamentului de supraveghere arhitecturală și participau la darea în exploatare a clădirii construite. Autorul proiectului era responsabil pentru calitatea acestuia în ansamblu și pentru respectarea termenelor de implementare [34, f. 255].

În corespondența din 24 august 1948 a Comitetului pentru Arhitectură al URSS către Președintele SM al RSSM s-a menționat că Comitetul pentru Arhitectură a efectuat o verificare a calității documentației de proiectare și deviz emise de organizațiile de proiectare ale RSSM. În urma acestei verificări, s-a constatat că, în ciuda unei îmbunătățiri generale comparativ cu anii precedenți, existau încă deficiențe semnificative în activitatea Trustului „MOLDAVSTROIPROECT”, în special în partea constructivă a proiectelor, precum și la clădirile industriale. Principalele probleme identificate includeau insuficiența lucrătorilor în echipa aparatului de proiectare al Trustului, lipsa experienței în proiectarea construcțiilor industriale și absența tehnologiilor. Aceste deficiențe afectau calitatea proiectelor, mai ales în ceea ce privește aspectele constructive, și generau dispute între angajații Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM și Trustul „MOLDAVSTROIPROECT”, în contrast cu relațiile normale pe care le are acest trust cu alte organizații de construcții. Totodată, s-a remarcat absența unor organizații specializate în studii ingineresti și geologice. Calitatea muncii altor trusturi de proiectare și birouri din RSSM este descrisă în document ca extrem de scăzută [31, f. 45].

Mai târziu, în vederea îmbunătățirii calității proiectării, prin Hotărârea nr. 633 a SM al RSSM din 23 mai 1951 *Cu privire la consolidarea organizațiilor republicane de proiectare și lichidarea micilor birouri de proiectare din RSSM*, Trustul „MOLDAVSTROIPROECT” se va reorganiza în Institutul Republican de Proiectare „MOLDAVSTROIPROECT” din subordinea DA de pe lângă SM al RSSM, căruia îi vor fi transferate următoarele organizații de proiectare: biroul republican

de proiectare și topografie „MOLDDORPROECT” din subordinea Direcției Generale a Drumurilor de pe lângă SM al RSSM; biroul de proiectare din subordinea Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM; atelierul de arhitectură și planificare al Departamentului Arhitectură al Comitetului Executiv al municipiului Chișinău; biroul de proiectare și deviz al Direcției Arhitectură de pe lângă SM al RSSM din orașul Bender; biroul de proiectare și deviz al arhitectului-șef al orașului Bălți; biroul de proiectare și deviz al Comitetului Executiv al orașului Orhei [56, f. 11]. În 1953 IRP „MOLDAVSTROIPROECT” a fost transferat sub autoritatea Ministerului pentru Gospodărie Comunală, Construcții Civile și Locative al RSSM, iar în 1954 – sub cea a Ministerului Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM. În decembrie 1954, conform ordinului ministrului, instituția a fost reorganizată în Institutul de Proiectare de Stat „MOLDGHIPROGORSELSTROIPROECT”, iar la sfârșitul aceleiași luni, conform unui alt ordin al ministrului, instituția a fost redenumită Institutul de Proiectare de Stat „MOLDGHIPROGORSELSTROI” [72].

Constituirea și activitatea Uniunii Arhitecților

UA din Uniunea Sovietică a fost înființată la data de 4 iulie 1932, conform prevederilor Decretului emis de CC al Partidului Comunist la 23 aprilie 1932 *Cu privire la restructurarea organizațiilor literare și artistice*. La 20 februarie 1935, prin Decretul nr. 267, SCN al URSS a oficializat Statutul Fondului Arhitectural al UA din URSS. Scopul principal al acestui fond era furnizarea asistenței membrilor UA din URSS în îmbunătățirea condițiilor materiale și de trai, precum și în continuarea dezvoltării continue a calificărilor lor profesionale. De asemenea, fondul avea rolul de a acorda sprijin financiar tinerilor arhitecți sub formă de împrumuturi și ajutoare nerambursabile. Fondul Arhitectural se implica și în organizarea sanatoriilor și serviciilor medicale, oferind locuințe pentru arhitecții cu dizabilități și întreprinzând acțiuni pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale membrilor săi. Activitățile fondului se desfășurau pe întreg teritoriul URSS, având sediul central în orașul Moscova. Statutul fondului cuprindea cinci compartimente: dispoziții generale, structura, fondurile, organele și filialele Fondului Arhitectural. Statutul UA din URSS a fost adoptat la Primul Congres al UA din URSS care a avut loc la Moscova la 16-26 iunie 1937, fiind aprobat prin Decretul SCN al URSS la 23 august 1937 [142, pp. 62-77]. La 13 iulie 1944 a fost creat Biroul de organizare al UA din RSSM, aprobat prin Decretul Prezidiului administrativ al UA din URSS din 17 iulie 1944, proces-verbal nr. 13. La 30 iulie 1945, în cadrul Primului Congres al arhitecților moldoveni, a fost instituită UA a Moldovei. În etapa inițială, uniunea nu dispunea de o structură bine definită, principalul neajuns fiind numărul redus de membri, înregistrându-se doar 20 de membri și patru candidați în anul 1945. La acea vreme,

UA beneficia de o conducere și de un departament de contabilitate [14, f. 2]. UA a Moldovei reprezenta o organizație voluntară, publică și creativă, având rolul de a uni arhitecții certificați din RSSM, care se implicau activ în dezvoltarea arhitecturii în cadrul URSS [14, f. 1].

La data de 30 iulie 1945, în urma adunării generale a UA din Moldova, alegerile pentru conducerea și Președintele Comisiei de audit au fost organizate prin vot secret. Au fost propuse următoarele candidaturi pentru conducere: arhitecții P.N. Ragulin, E.M. Bedenkov, I.L. Șmurun și R.E. Kurtș. Pentru Comisia de audit a fost propusă o singură candidatură – I.L. Goldenberg. La votare au participat 15 arhitecți. În rezultatul alegerilor, pentru conducerea Uniunii Arhitecților au fost aleși arhitecții P.N. Ragulin (cu 13 voturi din 15), I.L. Șmurun (cu 13 voturi din 15) și E.M. Bedenkov (cu 11 voturi din 15). În ceea ce privește Comisia de audit, Goldenberg I.L. a fost confirmat în funcție cu 13 voturi din 15 [14; 142, pp. 62-77].

Tabel 2.1. Lista membrilor UA din Moldova, 1946

Nr.	Nume, prenume	Anul nașterii	Naționalitatea	Studii
1	Ambarțumean Agasi Eremovici 	1913	armean	arhitect, Inst. de Arhit., Moscova, 1941
2	 Balan Gheorghe Nichitici	1887	moldovean	arhitect-pictor, Academia de Arte Plastice, Leningrad, 1913–1918
3	 Bedenkov Efim Miheevici	1909	rus	inginer-arhitect, Inst. de Arhitectură și Construcții, Moscova, 1927–1931

4		Bitman Boris Grigorievici	1910	evreu	arhitect, Inst. de Construcții, Odesa, 1935–1940
5		Bronfman Leib Borisovici	1907	evreu	arhitect, Academia de Arhitectură, București, 1927–1937
6		Capțeva Olga Lavrentievna	1912	rusoaică	arhitect, Inst. Industrial al Asiei Centrale, Tașkent, 1938
7		Curț Robert Evghenievici	1911	rus	arhitect, Inst. Politehnic, București, 1931–1940
8		Dukarskaia Țețilia Mironovna	1914	evreică	inginer, Inst. de Inginerie și Construcții civile, Odesa
9		Ghendrih Alexandr Beniaminovici	1902	evreu	arhitect, Inst. de Arhitectură, Paris, 1928
10		Goldenberg I.L.	1907	evreu	Inst. Politehnic, Ungaria
11		Gulavski N.A.	1904	polonez	Inst. de Arte Plastice, Odesa
12		Mednec Valentin Petrovici	1910	rus	arhitect, Academia de Arhitectură București, 1940
13		Melnic Alexandr Eremeevici	1906	ucrainean	-

14	Palatnik David Srulevici 	1913	evreu	arhitect, Institut. de Inginerie și Construcții civile, Odesa, 1939
15	Ragulin Piotr Nicolaevici 	1904	rus	-
16	Smirnov Victor Feodorovici 	1910	rus	Inginer-arhitect, Inst. de Construcții al Asiei Centrale, 1929–1932
17	Smirnova Taisia Grigorievna 	1912	ucraineancă	arhitect, Inst. Industrial al Asiei Centrale, Taşkent, 1930–1936
18	Spirer Rozalia Liudvigovna 	1900	evreică	arhitect, Academia de Arhitectură, București, 1925
19	Șmurun Izrail Lvovici 	1912	evreu	arhitect, Inst. de Inginerie Civilă și al Construcțiilor Locativ-Comunale, Odesa, 1939
20	Șilov I.D.	1904	rus	Inst. de Arhitectură, Moscova
21	Șuliga-Nesterenco V.G.	1906	rus	Inst. Industrial, Azerbaidjan
22	Toidze Nina M.	1907	georgian	Institutul de Construcții, Tbilisi

23	Verighin Vladislav Alexeevici	1913	rus	arhitect, Inst. de Inginerie și Construcții, Leningrad, 1931–1937
24	Voitechovschi Valentin Alexandrovici 	1909	rus	arhitect, Academia de Arhitectură, București, 1928–1938

Tabel elaborat de autor în baza surselor de arhivă [142]

La 3 decembrie 1955, UA din Moldova a fost redenumită în UA din RSSM. Această schimbare a avut loc în cadrul celui de-al II-lea Congres al arhitecților sovietici, care a luat o decizie în acest sens. Activitatea publică și creativă a UA din RSSM a fost reglementată de Statutul UA din URSS, adoptat la aceeași dată, 3 decembrie 1955. Statutul cuprindea șase compartimente: date generale, sarcinile UA din URSS, drepturile și obligațiile membrilor, organele UA, drepturile de proprietate și alte drepturi ale UA, precum și fondurile UA din URSS. Scopul principal al UA era să unească arhitecții și specialiștii din domeniile conexe în vederea colaborării active cu organizațiile de stat și publice în procesul proiectării și construcției orașelor și satelor, precum și a edificiilor industriale, agricole, civile, publice și culturale. Se sublinia importanța colaborării în crearea proiectelor-tip de înaltă calitate și dezvoltarea metodelor industriale de construcție, îmbunătățirea calității proiectării și nivelului activității științifice în domeniul arhitecturii și construcțiilor, lupta pentru reducerea costurilor și îmbunătățirea calității construcțiilor. UA promova creșterea nivelului politico-ideologic al arhitecților și al culturii generale, precum și al calificării profesionale și al măiestriei prin organizarea seminarilor, cursurilor, rapoartelor și lecțiilor, călătoriilor și excursiilor de lucru în URSS și în țările străine. Obiectivele includeau cooperarea între membrii UA în cadrul activităților creative, discuții asupra proiectelor și edificiilor existente, organizarea expozițiilor, dezvoltarea autocriticii, susținerea tinerilor talentați și lupta împotriva rutinei, inerției și formalismului. UA era menită să contribuie la perfecționarea și dezvoltarea specialiștilor în domeniu, popularizarea monumentelor de arhitectură și colaborarea cu organizațiile de stat pentru protejarea și restaurarea lor. Alte activități includeau organizarea concursurilor de mare amploare pentru dezvoltarea concurenței artistice, acordarea de ajutor tinerilor arhitecți prin implicarea lor în munca în folosul comunității și transmiterea experienței arhitecților mai în vârstă. Era importantă stabilirea și consolidarea legăturilor de prietenie între

popoare, organizarea schimbului sistematic de experiență în domeniile arhitecturii și construcțiilor cu arhitecții din țările străine, participarea la conferințe internaționale, congrese, expoziții și concursuri, precum și reprezentarea în instituțiile de stat și organizațiile publice [14; 142, pp. 62-77].

Anul 1945 marchează începutul perioadei de restabilire și reconstrucție a orașelor și satelor din RSSM. La acea vreme arhitecții au desfășurat numeroase activități importante, printre care:

Activități creative: au elaborat proiecte de concurs pentru locuințe urbane și rurale, contribuind la definirea și dezvoltarea noilor structuri de locuire;

Organizarea și desfășurarea concursurilor deschise: au fost organizate concursuri cu diverse teme (inclusiv proiecte pentru locuințe rurale și urbane cu una, două și patru camere. De asemenea, s-au propus soluții pentru monumentul „Victoriei” din Chișinău, grădinița pentru 100 de copii și școala pentru 280 de elevi;

Organizarea și desfășurarea concursurilor închise: au fost inițiate și derulate concursuri cu teme variate (inclusiv proiecte pentru case de locuit urbane cu una, două și trei camere, grădinița pentru 50 de copii și monumentul luptătorilor din Chișinău);

Expoziții și rapoarte: au participat activ la organizarea și prezentarea expozițiilor și a altor evenimente culturale, contribuind la schimbul de idei și experiențe în cadrul comunității arhitecturale ș.a. [14; 142, pp. 62-77].

Fig. 2.5. Invitație la reuniunea membrilor UA [ANA, DFASP]

Începând cu anul 1949, sarcina principală a arhitecților și constructorilor a fost restabilirea orașelor afectate în timpul războiului. În acest context, au fost elaborate scheme de sistematizare pentru mai multe localități urbane, urmate de întocmirea planurilor generale, aplicându-se principiul zonării funcționale. Cu toate acestea, s-a acordat atenție păstrării maxim posibil a pământurilor de cernoziom, deosebit de importante într-o regiune agrară. Cu scopul implementării noii planificări, s-au efectuat demolări ale unor edificii existente pentru a se conforma noilor direcții și cerințe urbanistice. La elaborarea planului general al orașului Chișinău a fost implicat colectivul de specialiști din Moscova, fiind consultat de către arhitectul academician A.V. Șciusev. Arhitecții moldoveni au analizat și studiat situația existentă la acea vreme, propunând noi vectori de dezvoltare, beneficiind de sprijinul considerabil al lui R.E. Kurtz, care cunoștea excelent starea urbanistică a capitalei RSSM. Arhitectul le furniza informațiile necesare, inclusiv planurile din perioada interbelică. Noile politici urmăreau restabilirea celor mai mari întreprinderi industriale, înființarea instituțiilor de învățământ superior, construcția edificiilor publice ș.a. O atenție deosebită a fost acordată fondului locativ, care a suferit cel mai mult.

Din 1955 începe o altă etapă, caracterizată de o restructurare radicală a direcției creative în arhitectură și de trecerea la construcția în masă a terenurilor libere pe baza dezvoltării industriei de construcții, aplicându-se principiul microraiunilor. Puterea centrală superviza în totalitate activitatea UA și semnala deficiențele în proiectare și construcții, în special atunci când acestea nu se aliniază cu ideile guvernării. Criticile se îndreptau către creația arhitecților, care se concentrau prea mult pe decorarea fațadelor, admiteau excesele, neglijau cerințele economice și nu valorificau suficient proiectarea-tip. Autoritățile au cerut eliminarea oricăror excese în proiectare și construcții, în scopul economisirii resurselor financiare. Se dorea ca edificiul sovietic să fie atractiv și să corespundă funcției sale. Se promova ideea că frumusețea clădirii nu derivă din decorul arhitectural, sculpturi, porticuri, coloane ș.a., ci din proporții, legătura organică a formelor cu funcția, comoditatea planificării, economia în construcție și exploatare [14; 142, pp. 62-77].

Arhitectul-șef al orașului

Candidații pentru funcția de arhitect-șef al orașului erau obligați să dețină studii superioare în domeniul arhitecturii, precum și experiență în proiectarea arhitecturală sau în domeniul construcțiilor. Procesul de numire și demitere a arhitecților-șefi se realiza de către Președintele Comitetului pentru Arhitectură al SCN al URSS la recomandarea Comitetului Executiv al Sovietului local al Deputaților Muncitorilor. Cheltuielile legate de susținerea financiară a arhitectului-șef al orașului și a echipei sale erau acoperite din bugetul alocat de Comitetul Executiv

al Sovietului orășenesc al Deputaților Muncitorilor, în cadrul bugetului local. De asemenea, fondurile necesare proveneau din taxele stabilite pentru serviciile tehnice furnizate, cum ar fi elaborarea sarcinilor de planificare arhitecturală, realizarea și eliberarea planurilor de situație, stabilirea limitelor de construcție, precum și efectuarea expertizelor asupra proiectelor și a devizelor de cheltuieli. Arhitectul-șef al orașului era desemnat pe o perioadă de un an și avea responsabilități extinse, inclusiv gestionarea activităților Comitetului orășenesc în arhitectură. Printre atribuțiile sale se numărau angajarea și eliberarea personalului, încheierea contractelor gospodărești de diverse tipuri legate de activitatea departamentului, conducerea tuturor operațiunilor bancare, utilizarea creditelor, deschiderea și închiderea conturilor bancare. Arhitectul-șef avea competența de a semna facturi, de a primi bani și bunuri, precum și de a reprezenta departamentul în fața instanțelor judecătorești, organelor arbitrale și administrative, având toate drepturile prevăzute de legislație. Arhitectul-șef al orașului avea o serie de responsabilități esențiale în coordonarea și dezvoltarea urbanistică a localității. Acestea includeau organizarea și supervizarea proiectelor de planificare urbană, selectarea terenurilor pentru construcții și prezentarea proiectelor către autorități pentru aprobare, elaborarea sarcinilor de planificare și arhitecturale pentru constructori, analiza și aprobarea proiectelor de construcție și spații verzi, realizarea verificărilor de stat în domeniul arhitecturii și construcțiilor, supravegherea procesului arhitectural-artistic și a conservării monumentelor, coordonarea lucrărilor topografice și geodezice, monitorizarea poziției construcțiilor subterane și emiterea autorizațiilor pentru acestea. Arhitectul-șef al orașului avea la dispoziție administrația arhitectului-șef al orașului. Candidații pentru funcția de arhitect-șef al orașului erau obligați să dețină studii superioare în arhitectură și o experiență de cel puțin cinci ani în proiectare arhitecturală sau producere în construcții, conform Dispoziției despre arhitectul-șef al orașului din 13 octombrie 1944 [117, f. 7]. Pentru a-și îndeplini funcțiile, arhitectului-șef al orașului i se acordau următoarele drepturi: suspendarea sau interzicerea, cu aprobarea Comitetelor Executive ale Sovietelor orășenești ale Deputaților Muncitorilor, a construcțiilor realizate cu încălcarea planului de amenajare a orașului și în situațiile în care se constatau încălcări ale legislației în domeniul construcțiilor, cu obligația de a notifica imediat autoritatea superioară a Comitetului pentru Arhitectură de pe lângă SCN al URSS; accesul liber pentru a vizita construcțiile realizate în aria orașului; sarcina de a aduce în atenția autorităților competente problemele referitoare la aplicarea măsurilor disciplinare și penale împotriva persoanelor vinovate de încălcarea proiectelor de planificare și construcție a orașului sau a legislației în domeniul construcțiilor, planurilor și normelor de construcție [39].

2.3 Concluzii la capitolul 2

În urma examinării cadrului legislativ în urbanism și arhitectură, precum și a activității instituțiilor administrative, de proiectare și a organizațiilor din domeniu în perioada 1944–1955, am ajuns la următoarele concluzii:

1. Reglementările din perioada examinată erau orientate spre industrializare, îmbunătățirea calității construcțiilor și reducerea costurilor acestora.
2. Planurile anuale pentru lucrările de capital erau aduse cu întârziere pe șantiere, iar listele de titluri se schimbau frecvent, întrerupând activitatea planificată și crescând costurile.
3. Documentele examinate evidențiază că obiectivele de reducere a costurilor construcțiilor nu au fost atinse, ceea ce a dus la pierderi semnificative.
4. Producția industrială a structurilor, pieselor și materialelor de construcții rămânea cu mult în urma nevoilor, atât în ceea ce privește volumul, cât și gama de produse fabricate.
5. Lucrările de construcție erau adesea prost executate, mai ales în ceea ce privește finisajele, cu imperfecțiuni majore în multe instalații industriale și clădiri rezidențiale.
6. Mecanizarea lucrărilor de construcție era inadecvată, mașinile și mecanismele disponibile nu erau utilizate pe deplin.
7. În primii ani postbelici construcția de locuințe, școli, spitale, cluburi, teatre, biblioteci, instituții pentru copii și utilități publice s-a realizat pe scară largă.
8. Majoritatea construcțiilor se realizau conform proiectelor individuale, iar utilizarea structurilor și pieselor prefabricate era insuficientă.
9. Proiectele permiteau adesea excese în decorul arhitectural al clădirilor, ceea ce ducea la risipa fondurilor publice.
10. Activitatea de proiectare era subordonată deciziilor politice ale statului, limitându-se creativitatea arhitecților în favoarea standardizării și „eficienței”.
11. Lipsa de muncitori pentru lucrările de construcții și reconstrucție a fost o provocare majoră în RSSM, iar eforturile de mobilizare a resurselor umane necesare au fost insuficiente, evidențiind deficiențele în acoperirea cererii de forță de muncă pentru proiectele planificate, ceea ce a dus la recrutări repetate pentru a asigura resursele umane necesare.
12. Cercetarea în construcții era slab efectuată, iar schimbul de bune practici, inclusiv realizările din alte țări, era insuficient.

Capitolul III. URBANISMUL ȘI ARHITECTURA ÎN RSSM DIN PERSPECTIVA POLITICII DE STAT

3.1 Politici de sistematizare în urbanism

Directivele primelor planuri cincinale din RSSM au fost profund influențate de necesitatea urgentă de reconstrucție a fondului construit după devastările provocate în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. În rezultatul minării, bombardamentelor aviației și luptelor terestre, au fost dărâmate circa 30 000 de clădiri [168, p. 172]. În contextul reconstrucției postbelice, eforturile de restabilire a infrastructurii urbane și rurale au fost strâns legate de activitățile de planificare și proiectare. Acestea impulsionează un proces de planificare urbanistică și arhitecturală vital pentru refacerea și modernizarea orașelor devastate de război. Reflectând prioritățile acestei perioade, Comitetul pentru Arhitectură a direcționat o parte semnificativă a resurselor financiare către lucrările topografice și de planificare urbană, evidențiind importanța acordată reconstrucției sistematice și bine coordonate. Alocarea a 60-70% din totalul cheltuielilor pentru lucrările topografice și de planificare în primele faze ale reconstrucției și creșterea acestei proporții la 83% în 1947 subliniază angajamentul față de reînnoirea fondului construit și expansiunea urbană planificată [186].

În raportul financiar al DA pentru anul 1946, structurat în opt capitole, se detaliază o serie de aspecte legate de următoarele teme: planuri și scheme ale orașelor, construcția de locuințe, protecția monumentelor, proiectarea civilă și locativă, sectorul industriei artelor (mobilă, ceramică, pictură decorativă, detalii din metal, țesutul covoarelor), Biroul de Expertiză, Biroul de Control de Stat pentru Arhitectură și Trustul Republican „MOLDAVSTROIPROECT”. În decursul anului, activitățile de proiectare și planificare au continuat în șapte orașe ale republicii, inclusiv Chișinău, Tiraspol, Bălți, Bender, Orhei, Soroca și Cahul, iar lucrările au fost reluate în două orașe, centre raionale, Călărași și Kotovsk. Toate lucrările de proiectare au fost gestionate de trustul „MOLDAVSTROIPROECT”, cu excepția Chișinăului, pentru care proiectul a fost elaborat de Atelierul de Arhitectură al academicianului A.V. Șciusev din Moscova. Planul general al orașului Chișinău, început la 1945, a fost finalizat în decembrie a aceluiași an. Tot atunci au fost elaborate scheme de sistematizare pentru orașele Tiraspol, Bender, Bălți, Orhei, Soroca și Cahul. În perioada februarie-martie 1946, proiectele au fost supuse examinării în cadrul Direcției Principale de Planificare a Orașelor și Așezărilor Urbane a Comitetului. După analiza atentă a schemelor de planificare Comisia de experți a expus o serie de comentarii. În perioada mai-iunie a aceluiași an, au fost adoptate mai multe hotărâri referitoare la măsurile de reconstrucție, dezvoltare și amenajare

a orașelor Orhei, Tiraspol, Bender și Bălți. În consecință, activitățile de modificare și completare a schemelor de planificare au continuat până în luna iunie. În iulie documentele urbanistice au fost supuse evaluării SM al RSSM, obținând aprobarea prin Hotărârea nr. 772 din 10 august 1946 a SM al RSSM *Cu privire la aprobarea schemelor de urbanism pentru orașele Tiraspol, Bălți, Bender, Soroca, Orhei și Cahul*. La 20 august 1946 a fost aprobată și Hotărârea nr. 805 a SM al RSSM *Cu privire la încălcarea schemelor de planificare a RSSM*. După finalizarea lucrărilor la schemele de planificare pentru aceste orașe, au demarat activitățile pregătitoare pentru elaborarea planurilor generale. Pentru Tiraspol și Orhei, desenele tehnice principale ale primei etape de construcție au fost întocmite în proporție de 70%. În toate orașele, cu excepția Orheiului și Sorociei, au fost elaborate bazele tehnico-economice de fundamentare, inclusiv partea de inginerie (geologie, hidrologie, instalații sanitare, electricitate). Pentru orașul Călărași a fost întocmită schema de planificare, partea principală arhitecturală și partea economică fiind finalizată. Planul general pentru orașul Kotovsk era în curs de elaborare. În paralel, schemele de planificare ale orașului Călărași și planul general al orașului Cotovsc au fost supuse revizuirii de către secția de proiectare a DA. Complexitatea planului de lucru a depins de activitățile de planificare pentru orașul Chișinău, ca urmare a necesității de a elabora, la cererea Comitetului, anteproiecte pentru următoarele obiective: Universitatea de Stat, Casa Guvernului cu piața, Parcul de Cultură, Piața Victoriei, zonele Gării și aspectul arhitectural al principalei străzi a orașului. De asemenea, a fost necesară revizuirea unor raioane din planul general de sistematizare din cauza lipsei de material geodezic adecvat. Întârzierea în planificarea altor orașe se explică prin absența materialului topografic necesar și prin calitatea nesatisfăcătoare a lucrărilor topografice în orașe. Încă de la început, activitățile de planificare au fost încetinite din cauza lipsei unei baze geologico-topografice precise, disponibilă doar parțial pentru Chișinău și complet pentru Orhei. La începutul anului 1947, a fost găsit material topografic și pentru orașul Bălți. Evaluarea efectuată a confirmat posibilitatea utilizării acestui material după corecturi selective de 10%. În orașele Chișinău, Tiraspol și Bender lucrările de studiu geologic au fost efectuate de către trustul „GEOTOPOSIEMKA” din Kiev, iar pentru alte așezări urbane, de către trustul „MOLDAVSTROIPROJECT” din subordinea DA de pe lângă RSSM [30, f. 6].

Planul general pentru orașul Orhei a fost aprobat conform Hotărârii nr. 868 de către SM al RSSM la 8 iunie 1950. De asemenea, proiectul planului general al orașului Chișinău a primit aprobarea prin Hotărârea nr. 1405 din 13 octombrie 1951, urmat de planul general al orașului Bălți aprobat prin Hotărârea nr. 1614 din 29 noiembrie 1951. Planurile generale ale orașelor Cahul și Kotovsk au fost aprobate prin Hotărârile nr. 1615 și, respectiv, nr. 1616, ambele datate din 29 noiembrie 1951. Planul general al orașului Chișinău a fost aprobat la 24 septembrie 1952, prin

Hotărârea nr. 1390. Schemelor de planificare pentru orașele Dubăsari și Călărași le-au fost acordate aprobările prin Hotărârile nr. 423 și, respectiv, nr. 424, la 18 mai 1953, pe când planul general al orașului Ungheni a fost aprobat prin Hotărârea nr. 425 din aceeași dată. Planificarea detaliată pentru centrul raional Cornești a fost aprobată prin Hotărârea nr. 1202 la 30 octombrie 1953, iar planul general al orașului Râbnîța a fost confirmat prin Hotărârea nr. 1203 din aceeași zi. Planul general pentru Bender a primit aprobare prin Hotărârea nr. 1299 la 17 noiembrie 1953, iar Tiraspolul a urmat cu aprobarea planului său general la 16 ianuarie 1954, prin Hotărârea nr. 54. Hotărârile vizau mai multe localități, indicând importanța atribuită planificării și reconstrucției în primul deceniu postbelic, cu un accent deosebit pe îmbunătățirea infrastructurii, amenajarea urbană și rurală, precum și pe creșterea calității vieții locuitorilor. Aprobarea acestor planuri demonstrează un proces structurat de dezvoltare planificată la nivelul întregii republici, implicând coordonare la nivelurile superioare ale administrației sovietice. În conformitate cu Hotărârea nr. 551 a SM al RSSM din 17 decembrie 1955 *Cu privire la procedura de aprobare a proiectelor de planificare și construcții în RSSM* (urmare a Hotărârii din 24 august 1955, nr. 1556 *Cu privire la procedura de aprobare a proiectelor de planificare a orașelor din Uniunea Sovietică*), se considera oportun ca începând cu anul 1955 schemele de planificare raională și proiectele de planificare pentru orașe și așezări rurale să fie aprobate conform procedurilor stabilite de SM ale Republicilor Unionale. Indicațiile se refereau, în special, la proiectele de planificare a capitalelor URSS și a Republicilor Autonome, a centrelor teritoriale și regionale, precum și a orașelor cu subordonare republicană, toate acestea necesitând aprobarea Sovietelor Republicilor Unionale. Construcția și reconstrucția orașelor și așezărilor rurale trebuia să se desfășoare conform proiectelor de planificare elaborate în conformitate cu bazele tehnice și economice sau schemele de planificare raională, aprobate conform procedurilor stabilite. Se impunea necesitatea de a evita concentrarea excesivă a întreprinderilor industriale în orașele mari, pentru a preveni astfel creșterea populației acestora. În acest context, se sugera amplasarea întreprinderilor în orașele mici și mijlocii, care oferea condiții favorabile pentru dezvoltarea industriei, luând în considerare și necesitatea de a reduce distanța pentru transportarea materiei prime, combustibilului și produselor finite. În privința construcției de clădiri rezidențiale în orașe, se recomandau, în mare parte, clădiri cu 4-5 niveluri, iar în orașele mici și așezările muncitorești – clădiri nu mai înalte de 4 niveluri. Se cerea planificarea decalajelor adecvate între construcții pentru a facilita amenajarea de căi de acces convenabile, a terenurilor de sport și plantarea spațiilor verzi în interiorul cartierelor, asigurând, totodată, spații adecvate pentru alte tipuri de amenajări.

Procedura de aprobare a schemelor de planificare raională și a proiectelor de planificare pentru orașe și așezări rurale în RSSM se derula în felul următor:

a) Schemele de planificare raională și planurile generale/schemele de planificare ale tuturor orașelor erau evaluate și aprobate de SM al RSSM, la propunerea și concluzia Comitetului de Stat pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă SM al RSSM;

b) Planurile generale/schemele de planificare pentru așezările de tip urban și așezările-centre raionale rurale erau evaluate și aprobate de către Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții de pe lângă SM al RSSM.

Proiectele de planificare în detaliu pentru toate orașele și așezările rurale au fost aprobate de Comitetele Executive competente ale Sovietelor raionale de Deputați ai Muncitorilor, de comun acord cu Comitetul de Stat pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă SM al RSSM. În faza aprobării lucrărilor, la momentul depunerii planurilor generale/schemelor de planificare/proiectelor de planificare detaliată pentru orașe și așezări rurale, se anexau concluziile organelor competente ale inspecției sanitare de stat, antiincendiară și a apărării antiaeriene locale. În plus, pentru planurile generale/schemele de planificare, se anexa suplimentar concluzia Comisiei de Stat de Planificare a RSSM [44, f. 301].

După război, odată cu eforturile de reconstrucție a orașelor din RSSM, autoritățile s-au concentrat intens pe planificarea și dezvoltarea urbană, în special asupra capitalei republicii, orașul Chișinău. La 16 august 1945, evaluând schema planului general pentru reconstrucția și restabilirea orașului propusă de arhitectul academician Alexei Șciusev, Comitetul Executiv al Consiliului orășenesc a decis elaborarea unui plan general pentru Chișinău. A fost creat un atelier dedicat planificării detaliate a reconstrucției urbei. La 24 iulie 1946, Comitetul Executiv al Consiliului orășenesc a aprobat o decizie referitoare la stadiul lucrărilor de ridicare topografică și planificare a Chișinăului, remarcând că activitățile din anul 1945 și începutul anului 1946 nu au fost finalizate conform planului stabilit, iar lucrările geodezice propriu-zise au demarat abia în aprilie 1946. Această întârziere a fost atribuită lipsei unei organizații de geodezie bine structurate. În consecință, la 3 iulie 1947, s-a decis alocarea a 10 000 de ruble pentru achiziționarea instrumentelor și echipamentelor geodezice necesare, permițând astfel trecerea la efectuarea independentă a lucrărilor topografice. Din această cauză, termenul de finalizare a lucrărilor a fost prelungit cu 9-10 luni. Pentru a accelera procesul de lucru, au fost luate mai multe măsuri: furnizarea de locuințe pentru specialiștii invitați, asigurarea cu transport, includerea în planul anului 1947 a ridicării geodezice a suburbiilor orașului Chișinău la scara 1:5 000 (pentru care erau alocate 400 000 de ruble), înființarea unui serviciu geodezic de calcul și atragerea atenției președinților Comitetelor Executivului raional asupra construcțiilor în zonele interzise (conform Hotărârii nr. 323 din 9 octombrie 1944). De asemenea, a fost interzisă alocarea terenurilor pentru construcții cu fațade

orientate spre străzile orășenești, deciziile în acest sens fiind luate de Comitetul Executiv al orașului.

Atribuirea terenurilor urbane pentru grădini individuale, colective sau pentru gospodării auxiliare, se realiza conform planului general de reconstrucție. Autorul proiectului era obligat să prezinte lucrarea finalizată până pe 10 august 1947 Comitetului Executiv al Consiliului orășenesc. Prin decizia din 21 februarie 1947 s-a decis organizarea unei expoziții pentru expunerea proiectului de reconstrucție a orașului Chișinău, elaborat de arhitectul academician A.V. Șciusev. Vestitul arhitect menționa că la reconstrucția și extinderea orașului Chișinău se utiliza sistemul de planificare în formă de „tablă de șah”, adică construcția cartierelor era mărginită de străzi drepte reciproc perpendiculare. „În partea de sus a vechiului Chișinău, unde locuiau persoanele înstărite, moșierii și negustorii, s-au construit clădiri noi, trainice și frumoase. Străzile și trotuarele de granit erau împodobite cu copaci. Cu toate acestea, Chișinăul a avut multe neajunsuri. Orașului îi lipsea un lac sau un râu cu apă mai abundentă decât Bâcioc (râul Bâc – n.n.). În partea de jos a orașului casele erau mici, murdare și sărace. Aici era zona locuitorilor săraci din Chișinău – muncitorii. Apa nu era bună de băut, chiar dăunătoare sănătății. În afară de câteva fabrici mici, orașul nu avea industrie” La Chișinău au fost deja construite gara feroviară nouă, teatrul dramatic rus, centrala electrică (reabilitată), conservatorul și multe clădiri de locuit. Au fost restaurate și extinse fabrica de pălării, două fabrici de prelucrare a lemnului, fabrica de conserve, uzina mecanică, uzina de încălțăminte și fabrica de tutun. Puțin mai târziu a fost finalizată reconstrucția clădirilor Consiliului artiștilor și arhitecților, Muzeului de Arhitectură și construcția clădirilor Consiliului orășenesc, oficiului poștal, magazinului universal, Ministerului Comerțului ș.a. Se prevedea extinderea clădirilor Bazei Academiei de Științe și a Universității de Stat. De-a lungul Bulevardului Lenin urmau a fi construite o clădire mare a Casei Guvernului și o serie de clădiri pentru ministere. Partea centrală a clădirii Casei Guvernului individualizată printr-un șir de coloane era prevăzută cu patru niveluri, iar aripile acesteia – cu trei niveluri.

Clădirea Operei de Stat pentru 1 000 de locuri urma a fi construită vizavi de Grădina „A. Pușkin”. Conform ideilor lui A.V. Șciusev, raionul Râșcani era unit de centrul orașului printr-o nouă arteră de transport, Piața Victoriei ocupa locul vechiului bazar, iar din această piață porneau trei străzi-raze spre raionul Râșcani. Albia râului Bâc urma a fi îndreptată, fiind construit un mic port fluvial. A.V. Șciusev dorea ca orașul să fie alimentat cu apă potabilă bună prin fântâni artisanale adânci și complet canalizat. Irigarea urma a fi făcută pe câmpul de lângă satul Mereni. Pe lângă fabricile refăcute, urmau a fi construite și întreprinderi de reparații auto, fabrici de vin, șampanie și materiale de construcție ș.a. În valea Buiucani se prevedea amenajarea unei Grădini Botanice (astăzi parcul Dendrariu) și a unui frumos parc în jurul înălțimii Inzov, unde urmau a fi

amplasate clădiri de interes public. După o reconstrucție completă, Chișinăul trebuia să devină un adevărat centru industrial și cultural, unde vor înflori știința, tehnologia și arta sovietică [152, pp. 233-250].

Proiectul a fost finalizat în septembrie 1947 și aprobat de Guvernul RSSM. Planul general de reconstrucție a orașului Chișinău, coordonat de arhitectul academician A.V. Șciusev, includea următoarele prevederi: până la 35 de întreprinderi industriale și rețeaua principală de străzi din partea de sus a orașului se păstrau, dar partea de jos era reconstruită radical. Bulevardul Lenin, strada principală a urbei, își menținea poziția ca axă longitudinală a orașului, cu construcții aspectuoase amplasate din flancuri. A apărut și cea de-a doua axă compozițională a orașului perpendiculară pe Bulevardul Lenin, care intersecta Piața Guvernului și se termina pe colina Râșcani cu Monumentul Reuniunii Moldovei, iar în partea opusă cu clădirile Universității, Academiei de Științe și Observatorului Academiei de Științe. Această axă era susținută de două artere radiale de circulație, pornind din Piața Biruinței și continuând către principalele ieșiri din oraș – șoselele Orhei și Bender. Zonele industriale și cele rezidențiale individuale au fost destul de bine organizate. În partea centrală, se planifica construcția de clădiri cu două și trei niveluri, inclusiv locuințe cu câteva apartamente și edificii comerciale și administrative cu standarde ridicate de confort. Urmău apoi construcții cu unu și două niveluri și zonele cu clădiri cu un singur nivel. Proiectul planului general a abordat și rezolvat problemele legate de aprovizionare cu apă potabilă, canalizare, înverzire, energie, inundații, planificare verticală și transport urban [152, pp. 233-250; 186].

Proiectele de dezvoltare complexă a arterei principale de transport a orașului Chișinău, a Pieței Gării și a Pieței Guvernului, în zona din jurul parcului Pieței Guvernului, precum și proiectele celor mai importante clădiri din apropiere, cum ar fi Casa Guvernului, teatrele, Stadionul Central, ale celor mai importante monumente de for public ș.a. erau trimise spre examinare și aprobare Comitetului pentru Arhitectură din subordinea SM al URSS, a se vedea Hotărârea nr. 725 din 6 august 1947 a SM al RSSM *Cu privire la procedura de examinare și aprobare a proiectelor de construcții rezidențiale, culturale, comunale, comerciale și de altă natură arhitecturală pentru orașe și alte așezări din RSSM* [48, f. 136].

Se pot observa principii de organizare planimetrică adoptate pentru edificiile simbolice ale puterii, acestea ocupând ariile centrale ale orașului. De asemenea, locuințele cu un confort ridicat erau plasate de-a lungul arterelor principale din centrul orașului, în timp ce casele mai modeste erau construite mai departe de centru. Accentul a fost pus pe introducerea unei noi tipologii constructive – locuința colectivă. Rapiditatea schimbărilor urbanistice produse în acei ani este evidentă – dintr-un oraș cu o populație de 112 000 de locuitori în 1939 Chișinăul s-a transformat

într-un centru administrativ, industrial și cultural al Moldovei sovietice, cu o populație ce depășea 300 000 de locuitori. Conform primului plan general al orașului și Hotărârii nr. 1243 a SM al RSSM *Cu privire la proiectul planului general și construirea integrată și reconstrucția orașului Chișinău* din 26 decembrie 1947, populația urbană a capitalei republicii era de 237 560 de locuitori.

Tabelul 3.1. Caracteristicile urbanistice ale Chișinăului în conformitate cu primul său plan general, 1947

Nr.	Raioanele orașului	Caracterul construcției	Aria ha	Densitatea populației om/ha	Nr. populației pe raion
1	Valea Dicescu	De tip rural 1 etaj	210	50	10 500
2	Buiucani	De tip rural 1-2 etaje	280	90	25 000
3	Așezarea din Bariera Sculeni	De tip urban 1-2 etaje	64	90	5 700
4	Partea Centrală a orașului	De tip urban 1-3 etaje	650	180	11 7000
5	Poșta Veche	De tip semiurban 1 etaj	280	50	14 000
6	Râșcani	De tip semiurban 1 etaj	180	50	9 000
7	Râșcani	De tip urban 1-2 etaje	125	90	11 250
8	Melistiu	De tip urban 1-2 etaje	25	90	2 250
9	Așezarea pe str. ... nr. 21	De tip semiurban 1 etaj	60	50	3 000
10	Mălina Mare	De tip urban 1-2 niv.	103	90	9 270
11	Mălina Mică	De tip urban 1-2 etaje	32	90	2 880
12	Mălina Mică (zona verde)	De tip rural 1 niv.	345	10	3 450
13	Frumușica	De tip semiurban 1-2 etaje	238	50	11 900
14	Botanica	De tip semiurban 1 etaj	200	50	10 000
15	Botanica	De tip rural 1 etaj	235	10	2350
Total		3027	-	-	237 550

Elaborat de autor în baza surselor de arhivă [156]

Tabelul 3.2. Caracterul construcției și densitatea populației orașului Chișinău, anul 1947

Nr.	Caracterul construcției	Densitatea populației/ha	Construcții din aria totală a Orașului (%)
1	De tip urban, 1-2-3 etaje	180	20
2	De tip urban, 1-2 etaje	90	20
3	De tip semi-urban, 1 etaj	50	40
4	De tip rural, 1 etaj	10	20

Elaborat de autor în baza surselor de arhivă [156]

Din informația menționată reiese că suprafața destinată construcției în oraș a fost estimată la 3 027 ha pentru o populație de 237 550 de locuitori, cu o densitate de construcție cuprinsă între 90-180 de locuitori pe ha, adică 40% din suprafața totală, și între 10-50 de locuitori pe ha, reprezentând 60% din suprafața totală. Aceste date au fost furnizate la finalizarea primului plan general al orașului. Cu toate acestea, în următoarele directive de planificare urbană, în special în ceea ce privește aria zonelor de construcție și densitatea populației, datele au fost modificate conform cerințelor Comitetului pentru Arhitectură al SM al Uniunii Sovietice. Estimarea numărului de locuitori a fost revizuită, stabilindu-se până la 200 000 de locuitori.

În 1952 planul general al orașului Chișinău a fost revizuit și aprobat de Comitetul pentru Construcții al SM al Uniunii Sovietice. În documentul aprobat au fost adoptate următoarele prevederi:

Tabelul 3.3. Caracterul construcției și densitatea populației orașului Chișinău, 1952

Zona construcției	m ² construiți	Densitatea om/ha
3-4 etaje	3 500	390
2 etaje	1 800	200
1 etaj	1 600	173
noi 2 etaje	2 400	267
tip rural 1 etaj	900	100

Elaborat de autor în baza surselor de arhivă [156]

Tablelul 3.4. Carcateristicile urbanistice ale Chişinăului în raport cu modificările introduse în 1952

Raionul oraşului	Zona construcţiei 3 etaje			Constr. nouă 2 etaje	Constr. nouă 1 etaj	Total
1	2	3	4	5	6	7
I. Raionul central						
Populaţia	67,1	9,0	11,1	2,4	0,3	89,8
Suprafaţa locativă, m ²	604 000	81 000	99 000	21 600	2700	808 300
Teritoriul cartierelor locative, ha	173,0	45,0	62,0	9,0	3,0	292,0
Teritoriul cartierelor publice, ha	67,1	9,0	11,0	2,4	0,3	89,8
Total cartiere, ha	240,1	54,0	73,0	11,4	3,3	381,8
II. Raionul de nord/ Râşcani/						
Populaţia	10,3	-	-	17,3	7,4	35,0
Suprafaţa locativă, m ²	92 700	-	-	155 800	66 400	314 900
Teritoriul cartierelor locative, ha	27,0	-	-	65,0	74,0	166,0
Teritoriul cartierelor publice, ha	10,3	-	-	17,3	7,4	35,0
Total cartiere, ha	37,3	-	-	82,3	81,4	201,0
III. Zona gării/ Botanica/						
Populaţia	8,1	-	-	27,0	6,7	41,8
Suprafaţa locativă, m ²	72 900	-	-	243 000	60 300	376 200
Teritoriul cartierelor locative, ha	21,0	-	-	101,0	67,0	189,0
Teritoriul cartierelor publice, ha	8,1	-	-	27,0	6,7	41,8
Total cartiere, ha	29,1	-	-	128,0	73,7	230,8
IV. Raionul de sud/ Mălina Mică şi Mălina Mare, Valea Dicescu/						
Populaţia	-	-	-	3,5	17,2	20,7
Suprafaţa locativă, m ²	-	-	-	31 500	154 800	186 300
Teritoriul cartierelor locative, ha	-	-	-	13,0	172,0	185,0
Teritoriul cartierelor publice, ha	-	-	-	3,5	17,2	20,7
Total cartiere, ha	-	-	-	16,5	189,2	205,7
V. Raionul de vest/ Sculeni/						
Populaţia	0,6	-	-	1,9	10,2	12,7
Suprafaţa locativă, m ²	5400	-	-	17 100	91 800	114 300
Teritoriul cartierelor locative, ha	2,0	-	-	7,0	102,0	111,0
Teritoriul cartierelor publice, ha	0,6	-	-	1,9	10,2	12,7
Total cartiere, ha	2,6	-	-	8,9	112,2	123,7
TOTAL						

Populația	86,1	9,0	11,0	52,1	41,8	200,0
Suprafața locativă, m ²	775 000	81 000	99 000	469 000	376 000	1 800 000
Teritoriul cartierelor locative, ha	223,0	45,0	62,0	195,0	418,0	943,0
Teritoriul cartierelor publice, ha	86,1	9,0	11,0	52,2	41,8	200,0
Total cartiere, ha	309,1	54,0	73,0	247,1	459,8	1143

Elaborat de autor în baza surselor de arhivă [156]

Din aceste date se observă că orașul era divizat în conformitate cu caracterul construcției și densitatea populației în felul următor:

Tabelul 3.5. Caracteristicile urbanistice generale ale Chișinăului, anul 1952

Nr.	Caracterul construcției	Suprafața, ha	Densitatea populației, om/ha	% constr. din supraf. totală a orașului
1	Construcții 3-4 etaje	309,1	390	27
2	2 etaje/ la constr. Existentă a orașului cu 3-4 etaje/	54	200	4
3	2 etaje/ constr. nouă/	247,1	267	22
4	1 etaj/ la constr. Orașului cu 3-4 etaje/	73	173	6
5	1 etaj/ constr. nouă/	459,8	100	41
	Total	1143	-	100

Elaborat de autor în baza surselor de arhivă [156]

Din informațiile prezentate și aprobate de Comitetul în Construcții al SM al Uniunii Sovietice se observă o serie de modificări semnificative în planificarea urbanistică. Suprafața destinată construcției orașului a fost redusă aproape de trei ori. De asemenea, raioanele construite au suferit modificări, iar densitatea populației în zona urbană a crescut de la 90-180 de locuitori/ha la 267-390 de locuitori/ha, ceea ce reprezintă practic o dublare. În contrast, așezările și zonele cu caracter rural au fost extinse de zece ori, de la 10-50 de locuitori/ha la 100-173 de locuitori/ha. Astfel, suprafața totală destinată construcției orașului a fost redusă practic de trei ori, de la 3 027 ha la 1 143 ha, conform noilor reglementări impuse de Comitetul în Construcții [119, f. 1-7].

În RSSM primii ani postbelici au fost marcați de o reconstrucție și o dezvoltare urbanistică de proporții, având la bază o viziune arhitecturală și urbanistică care urmărea nu doar refacerea fizică a orașelor distruse de război, ci și crearea unui mediu care să reflecte ideologia și aspirațiile sovietice. Principalele orașe ale republicii, cum ar fi Chișinău, Tiraspol, Bender, Bălți, Orhei, Soroca și Cahul, au fost subiectul unor planuri generale ambițioase, care au introdus concepte urbane noi, cum ar fi raioanele, cartierele rezidențiale și arterele magistrale, esențiale pentru

identitatea orașelor sovietice. Aceste scheme de planificare erau elaborate de către arhitecți renumiți: A.V. Șciusev pentru Chișinău, V. Alexandrov și I. Șmurun pentru Tiraspol, L.B. Bronfman și V.P. Mednic pentru Bender, P.N. Ragulin și N.A. Gulavski pentru Bălți, R.E. Kurtz pentru Orhei, V.A. Voițehovschi pentru Soroca și V.F. Smirnov pentru Cahul. Ideile lor au contribuit la modelarea peisajului urban moldovenesc, punând accent pe eficiența spațială, funcționalitatea și estetica orașelor în spiritul valorilor și obiectivelor sovietice. În această perioadă, s-a acordat o atenție deosebită reconstrucției, construcției și arhitecturii nu doar pentru a reface fondul construit distrus, ci și pentru a ameliora și moderniza infrastructura urbană și rurală.

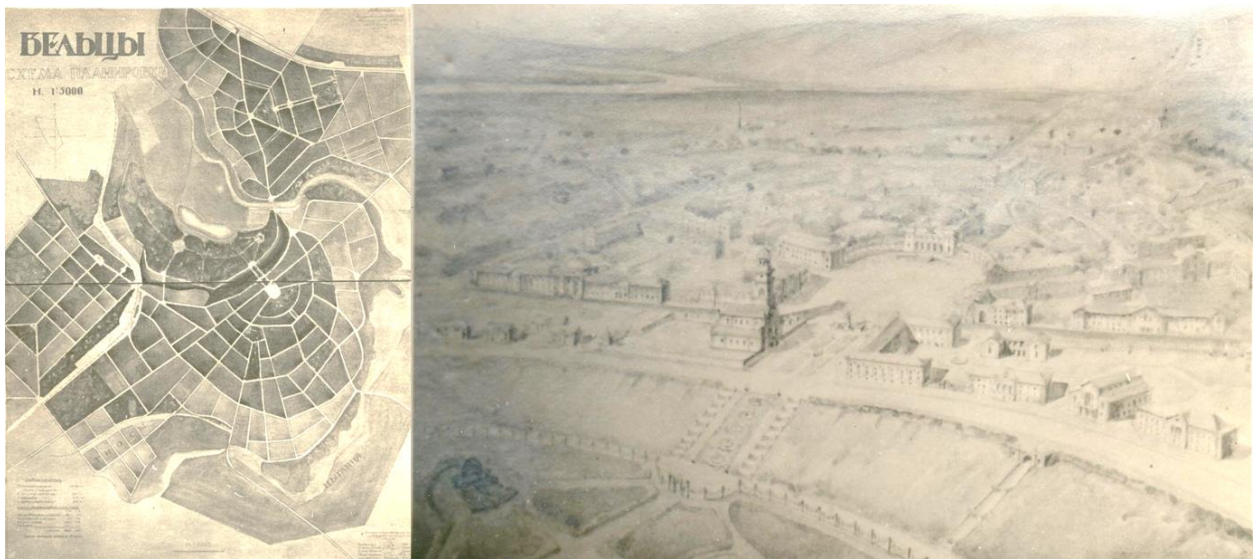

Fig. 3.1. Schema planului general al or. Bălți

Autori: arhitectul Ragulin P.N., arhitectul Gulavski N.A. [186]

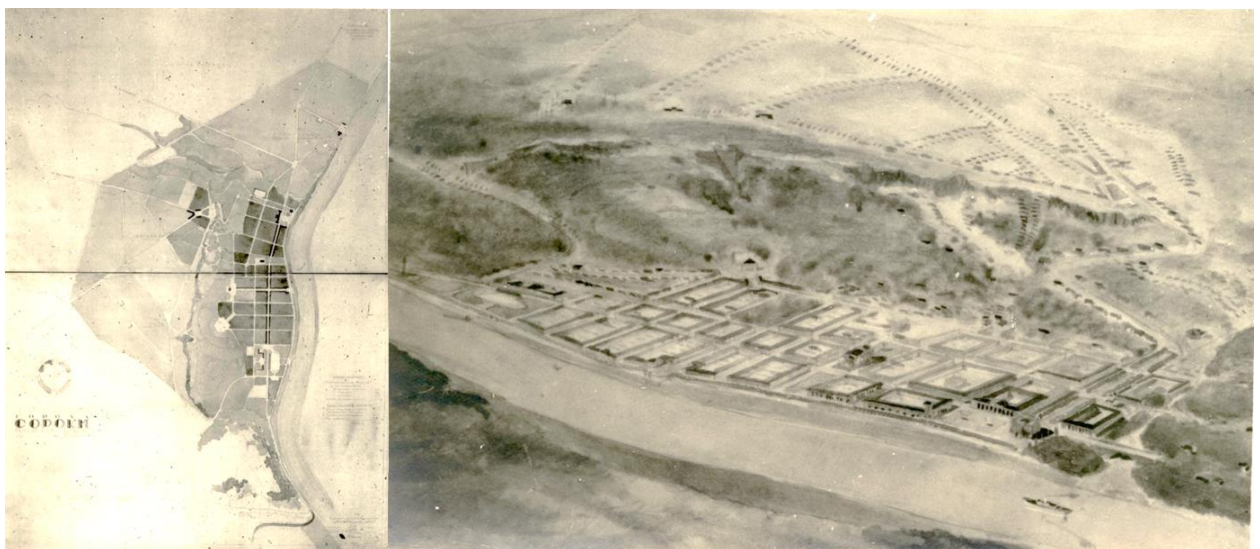

Fig. 3.2. Schema planului general al or. Soroca

Autor: arhitectul Voițehovschi V.A. [186]

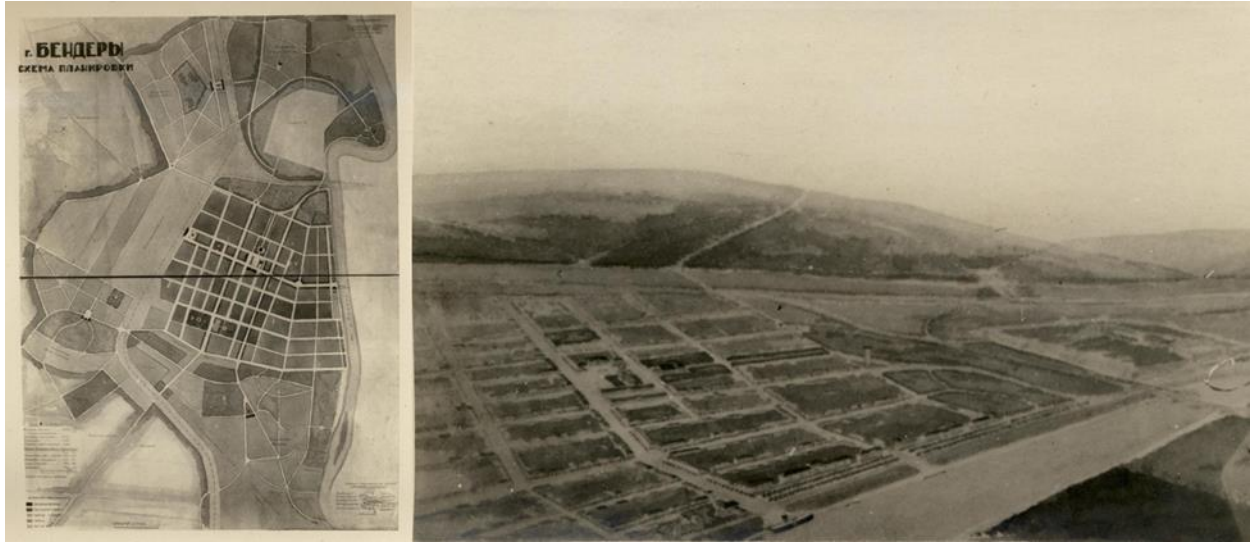

Fig. 3.3. Schema planului general al or. Bender
Autori: arhitecții Bronfman L.B, Mednic V.P. [186]

Fig. 3.4. Schema planului general al or. Orhei
Autor: arhitect Kurtz R.E. [186]

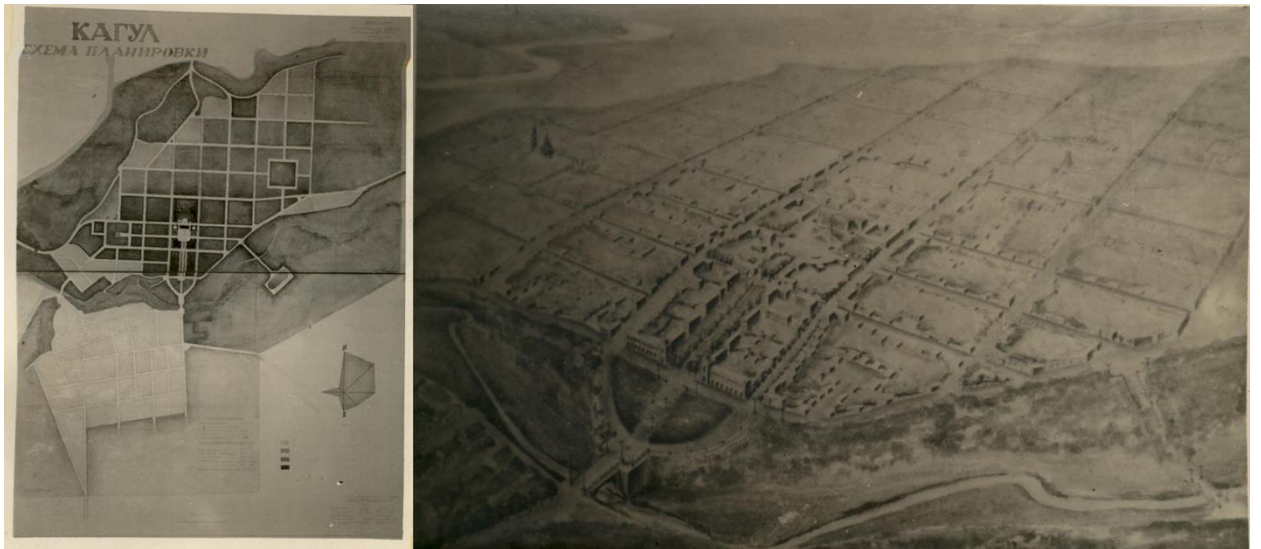

Fig. 3.5. Schema planului general al or. Cahul

Autor: arhitect Smirnov V.F. [186]

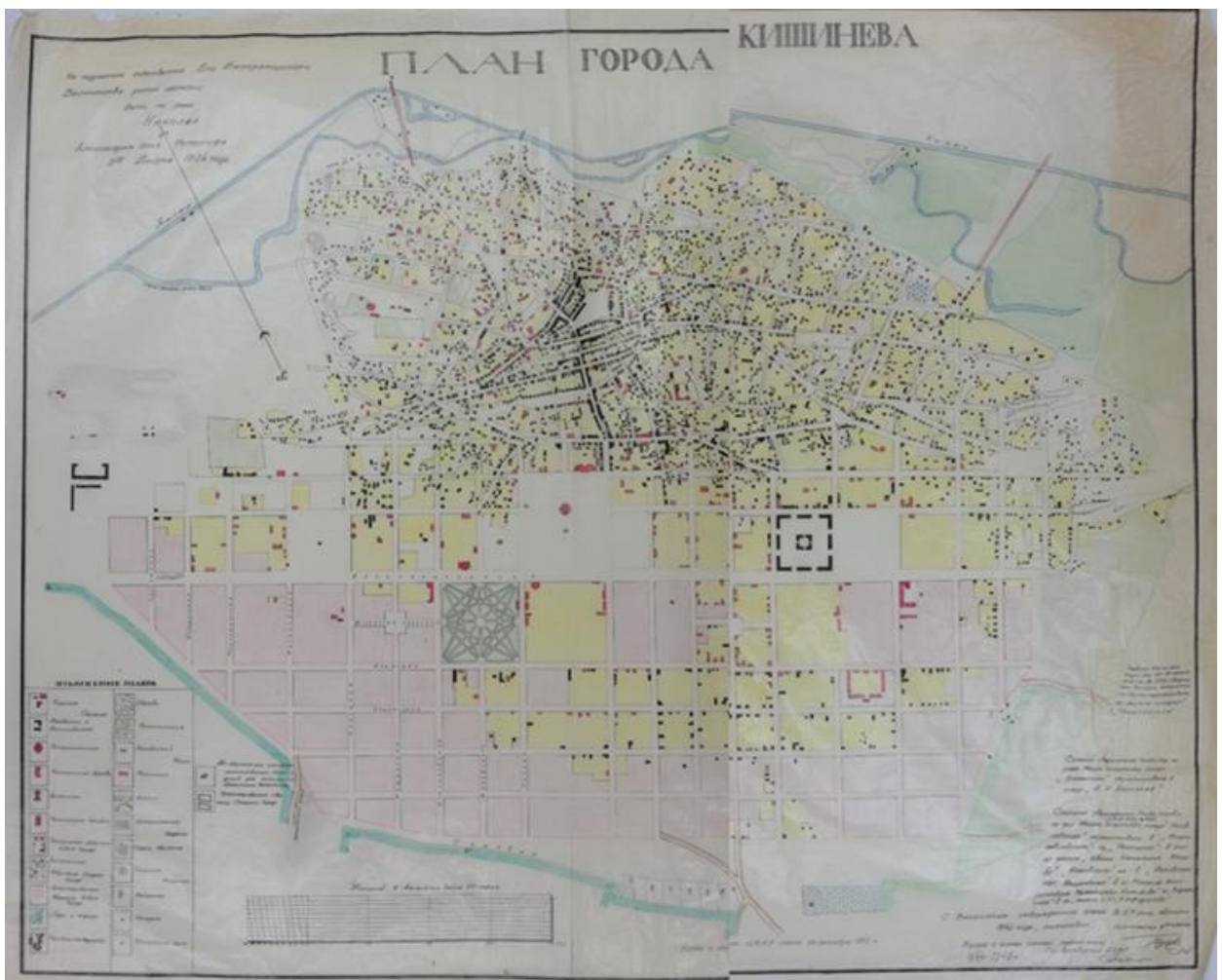

Fig. 3.6. Planul general al or. Chișinău, 1834 [ANA, DGFAG]

Fig. 3.7. Schema zonării constructive a or. Chișinău [156]

Politica sovietică a folosit arhitectura și urbanismul ca instrumente de exprimare a ideologiei sale, promovând un mediu organizat rațional care să contribuie la educația estetică și morală a cetățenilor – viitori constructori ai comunismului. Prin urmare, proiectele de reconstrucție și dezvoltare urbană din RSSM în acești ani au fost nu doar un răspuns la necesitățile imediate de reconstrucție, ci și o încercare de a modela societatea și mediul construit în conformitate cu principiile ideologiei sovietice.

„Orașul sovietic este alcătuit, ca aproape toate orașele, din trei secțiuni care se interconstrucionează reciproc, o secțiune o formează edificiile reprezentative ale puterii, alta este dedicată locuințelor (obligatoriu colective), iar ultima este cea a industriei” [174, pp. 54-55].

3.2 Arhitectura realist-socialistă

După reconstrucția orașelor RSSM, dezvoltarea urbană a devenit una dintre principalele preocupări ale autorităților. Aceasta a fost caracterizată de eforturi concentrate de modernizare și extindere a infrastructurii urbane, îmbunătățirea condițiilor de locuit, și crearea unui mediu urban care să răspundă nevoilor unei societăți în schimbare rapidă, în acord cu principiile ideologiei

sovietice. Autoritățile s-au axat pe construcția de noi locuințe, școli, spitale, instituții culturale și de agrement, precum și ameliorarea sistemelor de transport, comunicații și utilități publice. Politica arhitecturală promovată de autoritățile sovietice se baza pe principiul „național în formă, socialist în conținut”, o strategie menită să faciliteze nașterea unei arhitecturi socialiste naționale. Aceasta a implicat adaptarea și reinterpretarea elementelor clasice, îmbogățite cu decorațiuni și ornamente naționale, care să reflecte stilul și tradițiile locale, în combinație cu simboluri și însemne vizuale ideologice ale socialismului. Utilizarea tehnicilor și materialelor tradiționale împreună cu acest amalgam de elemente clasice și naționale a cauzat crearea unei expresii arhitecturale atât distinctive, cât și aliniată cu valorile și obiectivele regimului sovietic. Abordarea în cauză a dus la emergența arhitecturii „staliniste”, care a dominat planificarea și dezvoltarea urbană în orașele reconstruite din RSSM. Caracterizat prin grandiozitate și monumentalitate, atât în plan spațial cât și volumetric, stilul „stalinist” s-a manifestat în mod deosebit în dezvoltarea arterelor principale de transport ale orașelor, creând un peisaj urban cu o identitate vizuală puternică și recognoscibilă. Aceste artere, amplasate strategic pentru a evidenția puterea și stabilitatea regimului sovietic, erau proiectate pentru a impresiona prin scara și detaliile lor, oferind o imagine de forță și prosperitate.

O atenție deosebită era acordată reconstrucției orașului Chișinău, care a suferit cel mai mult în urma războiului. Prin Hotărârea nr. 323 a SCN al RSSM din 9 octombrie 1944 *Cu privire la înființarea unei zone interzise pentru construcție și reconstrucție în orașul Chișinău și măsuri prioritare pentru reconstrucția acestuia*, în scopul asigurării implementării planului general unificat de refacere și reconstrucție a orașului Chișinău, SCN al RSSM a hotărât ca cartierele pe toată lungimea străzii Aleksandrovskaja (între străzile Kievskaja și Nikolaevskaja), supuse deciziei de a fi rezolvate într-un singur ansamblu arhitectural, să se reconstruiască numai cu permisiunea DA de pe lângă SCN al RSSM. Direcția era obligată să întocmească prin concurs un proiect al construcțiilor de pe str. Aleksandrovskaja, precum și un proiect al planului general al orașului Chișinău. Revizuiindu-l împreună cu Comitetul Executiv orașenesc Chișinău, acesta urma a fi prezentat spre aprobare SCN al RSSM până la 15 decembrie 1944. Teritoriul orașului vechi între str. Nikolaevskaja și până la calea ferată urma a fi supus unei replanificări radicale, având în vedere dezordinea extremă și dezvoltarea nesistematică, și declarat zonă interzisă pentru construcție până la elaborarea planului general. În oraș au fost interzise lucrările de construcție și restaurare capitală, lucrările de reparații la clădirile existente fiind permise doar cu acceptul Comitetului Executiv orașenesc Chișinău și cu aprobarea ulterioară a DA [29, f. 57].

Dezvoltarea postbelică a orașului Chișinău s-a realizat în baza proiectului de planificare și construcție aprobat prin Hotărârea nr. 1390 a SM al RSSM din 24 septembrie 1952 *Cu privire la aprobarea proiectului planului general pentru orașul Chișinău*, care reglementa dezvoltarea

capitalei republicii din diferite aspecte. Proiectele tuturor clădirilor și structurilor construite la Chișinău, indiferent de scopul și apartenența lor departamentală, precum și proiectele de suprastructuri și toate tipurile de reconstrucție a clădirilor și structurilor trebuiau să fie elaborate în baza sarcinilor arhitecturale și de planificare emise de Comitetul Executiv al orașului în conformitate cu proiectul de planificare și dezvoltare a orașului Chișinău [71, f. 2]. Eliberarea autorizațiilor pentru lucrările de construcție se făcea de Inspekția Control Arhitectură și Construcții de Stat al orașului Chișinău, dacă antreprenorul avea un proiect tehnic aprobat în mod corespunzător, estimările celor trei etape ale proiectării și un calcul financiar pentru proiectarea în două etape [71, f. 4].

Documentul mai cuprinde indicații privind estetica urbană, în special aspectul piețelor, aleilor, străzilor orașului, amenajarea spațiilor verzi, instalarea comunicațiilor terestre și subterane. Se interzicea construcția suprastructurii și reconstrucția clădirilor rezidențiale și civile, construcția structurilor industriale fără permisiunea Comitetului Executiv al Consiliului municipal al Deputaților Muncitorilor din Chișinău. De asemenea, restaurarea, vopsirea și reconstrucția fațadelor clădirilor și structurilor cu vedere spre piețele, străzile și aleile de acces se efectua numai cu permisiunea arhitectului-șef al orașului. Reparațiile serioase ale clădirilor și structurilor erau interzise fără permisiunea Comitetului Executiv al Consiliului municipal al Deputaților Muncitorilor [71, f. 3].

S-au stabilit reguli privind aliniamentul clădirilor, iar întreprinderile, instituțiile și organizațiile, precum și persoanele care au încălcat liniile roșii erau obligate să le restabilească din cont propriu în perioada stabilită de Comitetul Executiv al Consiliului municipal al Deputaților Muncitorilor. Antreprenorilor cărora li se asigurau terenuri pentru construcții capitale li se atribuia o cotă în construcția și îmbunătățirea străzilor orașului și a căilor de acces, precum și în construcția de comunicații subterane care deserveau respectivele terenuri, în conformitate cu rezoluțiile Sovietului de Miniștri al URSS [71, f. 2].

În orașul Chișinău, pentru toți antreprenorii în construcții, era obligatorie utilizarea proiectelor-tip aprobate și a secțiunilor-tip ale clădirilor rezidențiale și ale clădirilor culturale și utilitare, recomandate pentru construcții de către Comitetul Executiv al Consiliului municipal al Deputaților Muncitorilor [71, f. 9].

Amenajarea balcoanelor și a logiilor în clădiri aflate în construcție pe străzile de importanță majoră și piețele orașului era permisă nu mai jos de nivelul trei, pe străzile mai puțin importante nu mai jos de etajul al doilea, cu poziționarea părții inferioare ale balcoanelor la cel puțin 4 m de

la suprafața trotuarului [71, f. 8]. La amplasarea clădirilor trebuia asigurată o bună iluminare a spațiilor rezidențiale și ventilația cartierelor.

În urma emiterii acestor hotărâri, în orașul Chișinău au fost construite mai multe edificii „staliniste”. Din acest punct de vedere, semnificativă este arhitectura Bulevardului Lenin, strada principală a capitalei RSSM. Această arteră de transport a devenit una dintre preocupările prioritare ale autorităților în perioada vizată, a cărei estetică promovează ideologia sovietică.

Se urmărea o diferențiere stilistică față de aspectul celorlalte străzi. Planificarea obiectivelor administrative și a edificiilor rezidențiale cu confort înalt și soluții arhitecturale individuale a evidențiat statutul reprezentativ al arterei. Lățimea Bulevardului Lenin în linii roșii era menținută de 42 m pe tronsonul de pe str. Svecinaia (astăzi str. Ciuflea) până la str. Orgheievskaja (astăzi Mihai Viteazul), cu extinderea carosabilului de 18 m; de la strada Orgheievskaja până la Piața Circulară (astăzi Piața Dimitrie Cantemir) lățimea Bulevardului Lenin în linii roșii era stabilită de 30 m, cu un cordon verde de-a lungul axei cu lățime de 6 m. Legătura dintre Bulevardul Lenin și Bulevardul Muncești (astăzi Bulevardul Iuri Gagarin) se realiza printr-un bulevard (Bulevardul Constantin Negruzzi) cu o lățime de 50 m la intrarea în piața de la începutul Bulevardului Lenin (astăzi Piața Națiunilor Unite) și 42 m distanță, la celălalt capăt, unde se intersecta cu Bulevardul Muncești. Bulevardul Lenin a fost construit cu clădiri administrative de cel puțin patru niveluri. Câteva piețe erau parte componentă a Bulevardului Lenin: piața de pe lângă uzina de reparații auto, piața de pe lângă Institutul de Medicină, Piața Guvernamentală (astăzi Piața Marii Adunări Naționale) plasată între străzile Pușkin și Gogol (astăzi str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni) și Piața de la începutul Bulevardului Lenin, toate fiind individualizate cu clădiri rezidențiale și administrative. Amenajarea Bulevardului Lenin a fost realizată printr-o plantare de arbori pe ambele părți ale străzii [71, f. 8].

Bulevardul care lega Piața Gării (astăzi Piața Constantin Negruzzi) cu Piața de la începutul Bulevardului Lenin urma a fi dotat cu două piste carosabile laterale de 9 m lățime fiecare, cu pavaj. Era prevăzută construcția de clădiri cu patru și cinci niveluri realizate terasat.

Reglementările particulare privind alinierea edificiilor, înălțimea lor, proporțiile clădirilor, estetica fațadelor orientate spre Bulevard, relația cu edificiile învecinate și altele, au format o configurație coerentă. Regulile stabilite au ordonat frontul stradal: clădirile formând deseori *cour d'honneur* (concept francez, curte de onoare în fața unui palat, a unui conac, mărginită de clădirea principală și de aripile principale simetrice – n.n.), sporind vizibilitatea fațadelor aspectuoase, numite adesea „fațade de paradă”, care deveneau recunoscutibile prin exuberanță decorativă.

Sediul Academiei de Științe a Moldovei, situat pe actualul Bulevard Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 1, este un edificiu construit inițial pentru Clădirea SM – construcție dominantă sub aspect

urbanistic, dar și din punct de vedere politic. Arhitectura clădirii era dictată de autorități: „În rezolvarea compoziției fațadelor, este necesar să se obțină expresivitatea maximă a imaginii unei clădiri publice din epoca sovietică. Arhitectura ar trebui să fie simplă, concisă și în același timp bogată și convingătoare. Este posibilă utilizarea pililor, pilaștrilor ș.a.m.d. În interpretarea detaliilor, o atenție deosebită trebuie acordată măiestriei și priceperii în utilizarea motivelor arhitecturii populare și artei aplicate” [74, f. 2; 125, pp. 146-154].

Caietul de sarcini arhitectural-planimetrice pentru proiectarea clădirii administrative a fost elaborat de arhitectul Dorfman și la 27 februarie 1952 aprobat de arhitectul-șef al orașului Chișinău F. Naumov. Vom cita din dosarul de arhivă: „Teritoriul alocat pentru construcția clădirii administrative este situat pe latura de sud-vest a pieței de paradă, aflată în proiectare, la intersecția Bulevardului Lenin cu pasajul care duce spre str. Muncești. Se acceptă liniile roșii și limitele amplasamentului conform proiectului aprobat de arhitectul-șef al orașului. În prezent, locul este ocupat de Grădina Publică „Ciuflea” și este complet liber de construcții. Proiectul construcției trebuie să fie unul individual, ținându-se cont de cerințele și construcția în zonele seismice, conform sarcinii. Înălțimea clădirii trebuie să fie de 4-5 etaje cu subsol, cota minimă a cornișei de încoronare de la nivelul trotuarului este de 16,30 m. Având în vedere importanța dominantă a acestei clădiri în întregul ansamblu al pieței, arhitectura clădirii ar trebui soluționată în forme monumentale, care să reflecte natura clădirii administrative – Casa Sovietelor [...]”. Documentul este semnat de către arhitectul principal al proiectului, V. Mednec, și de către inginerul principal al proiectului, Dulițki [74, f. 2; 125, pp. 146-154].

Clădirea Academiei de Științe a fost construită timp de patru ani, în 1951-1955. În fondurile de arhivă am descoperit mai multe variante de proiect pentru acest edificiu. Planimetria clădirii este rezolvată într-o manieră axial-simetrică, cu câteva mici abateri la unele niveluri. Clădirea dispune de cinci niveluri. Planul subsolului și al primelor două niveluri este în formă de litera „E” în oglindă, având axa centrală și două axe laterale. Nivelurile 3, 4 și 5 au planul în formă de litera „U”. Edificiul dispune de opt accese, dintre care intrarea principală din piață, șase accese din curte și unul lateral către str. Ciuflea. Subsolul era planificat pentru arhivă, care ocupa parțial aripa dreaptă, iar pe axa centrală, sub sala principală se afla cazangeria și depozitele. Parterul este format din vestibul, scara centrală, cu trei rampe drepte, foaier și sala pentru ședințe (astăzi „Sala Azurie”) în două înălțimi – situate pe axa centrală (menționăm că inițial în planul din martie 1952 sala lipsește, probabil, pentru că se încerca aplicarea aceluiași proiect și pentru orașul Chișinău, și pentru orașul Bălți). Aripa dreaptă conține încăperea prezidiumului (astăzi „Sala Aurie”) și încăperile conducerii Comitetului Executiv raional, iar aripa din stânga trebuia să fie ocupată de departamentele Comitetului raional al PC(b) al Moldovei, unde axial-simetric sălii mari se află

„Sala Argintie” de astăzi, fiind mai mică în lungime. Fiecare aripă conține câte o scară în două rampe. La nivelul doi, în aripile laterale se află încăperile instituțiilor menționate la primul nivel. Rozeta de pe tavanul sălii de ședințe (rozeta de tavan a sălii mari) are raza de 2,25 m, aceasta fiind bogat ornamentată cu motive fitomorfe. Aici apare același model de brâu cu funii răsucite folosit pe fațade, fâșia reliefată zigzagată, ove, modilioane cu steaua cu cinci raze, modilioane cu motiv floral, toate fiind unite compozițional cu mai multe ghirlande din frunze de laur, înconjurate de panglici. Planimetria celui de al treilea nivel conține aceleași subdiviziuni, doar că pe centru se adaugă încăperile Comitetului raional al Uniunii Tineretului Comunist Leninist. Nivelurile superioare erau distribuite spre folosire Comitetului Executiv raional [74, f. 2; 125, pp. 146-154].

Conform proiectului, volumetria este soluționată la fel în mod axial-simetric. Fațada principală (conform proiectului din mai 1952) are un aspect monumental, decorată de douăzeci și doi de pilaștri, cu înălțimea de trei niveluri, bogat ornamentate în partea superioară, și douăzeci și una de axe verticale de ferestre (în altă variantă, martie 1952, sunt nouăsprezece axe), plasate ritmic, cu o compoziție centrală bine accentuată: portic susținut de coloane distanțate în mod regulat, cu o înălțime de un nivel. Fiecare coloană este încununată cu o vază cu motive fitomorfe, având în partea din față însemne sovietice sub formă de seceră și ciocan suprapuse (în altă variantă însemnul este poziționat pe partea superioară a vazei). Pe axa centrală se află trei uși mari de paradă, al căror decor este indicat în planșele anilor următori. Între ferestrele nivelului trei și patru se află plăci dreptunghiulare, care conțin steaua cu cinci raze flancată de două vrejuri. Pe frontonul părții centrale se află emblema de stat a RSSM. Ferestrele sunt de formă rectangulară și doar la ultimul nivel sunt în arc în plin cintru (în proiectul din martie 1952 ferestrele nivelului superior sunt împerecheate). Fațada principală din martie anul 1952 este încununată de mici frontoane laterale, care conțin secera și ciocanul suprapuse, integrate în cerc, flancate cu snopi de spice de grâu. De ambele părți laterale se află câte un obelisc similar frontonului central. Sub această compoziție se află o placă dreptunghiulară cu ornament de linie zigzagată. Partea superioară a clădirii are terminație de parapet perforat, iar lateral este încununată de pilaștri, cu dimensiuni mai mari în lățime. Fațada principală, elaborată în martie 1953 este diferită de cea inițială și anume: înălțimea pilaștrilor din compoziția centrală este de două niveluri. La nivelul doi, pe axa centrală a fiecărei uși de paradă se află câte un octogon regulat, în care pe centru găsim snopul de grâu, flancat de două secere și înscris într-un cerc, ornamentat pe exterior cu motive fitomorfe. Și în compoziția centrală, între ferestrele nivelului patru și cinci, găsim plăci pătrate, care conțin însemnul sovietic, secera și ciocanul suprapuse, înscrise în cunună de frunze. Cei douăzeci și doi de pilaștri par a fi de ordin compozit în manieră sovietică, deoarece capitelul combină vobletele capitelului ordinului ionic cu frunzele de acantă ale ordinului corintic, la care se adaugă decorul

arhitecturii sovietice moldovenești. Capitelul este decorat cu un strugure flancat de două volute, având ca bază un feston și frunze de acant, iar în partea superioară – ornament floral. Partea de jos a pilaștilor, situată de-a lungul nivelului doi, are un decor ritmic din patru secțiuni dreptunghiulare de piatră proeminentă în patru pante. Sub cornișa destul de reliefată, pe friză, în axul fiecărui pilastru se află modelioane cu steaua cu cinci colțuri pe centru suprapusă pe rozetă. Compoziția frontonului nu mai este flancată de cornul abundenței, ci conține în părțile laterale festoane. Însemnele sovietice de pe frontoanele laterale au dispărut, lipsesc și obeliscurile laterale, iar cele centrale arată total diferit. Între nivelul doi și trei se află brâul de piatră din frunze de stejar și ghinde [74, f. 2; 125, pp. 146-154].

Compoziția centrală din planșa elaborată în martie 1954 este practic similară edificiului construit, capitelurile pilaștrilor fiind identice desenului, dar total diferite proiectelor precedente. Stelele cu cinci raze sunt situate la locul lor, vitraliile octogonale de deasupra ușilor se regăsesc, doar că au altă înfățișare, nu mai este stema de pe fronton și obeliscurile laterale sunt diferite ca formă comparativ cu proiectele anterioare, dar identice cu cele actuale. Dar cel mai interesant este faptul că fiecare dintre cei patru pilaștri ai porticului central, pe partea superioară, conform proiectului, avea câte o sculptură (de la stânga la dreapta): mecanizatorul, învățătoarea, muncitorul și colhoznica. Conform proiectului, pe părțile laterale, de colț ale clădirii, la nivelul cinci, se află scuturile cu cartușe, lateral decorate cu două vrejuri, iar centrat este indicat anul 1954, astăzi este inserat anul 1955. Intrarea principală este una expresivă și prin imaginea celor trei uși din stejar masiv. Fiecare ușă conține vitralii – zece plafoane decorative sub formă de pătrat: cele superioare conțin secera și ciocanul înscrise în cerc, apoi este încadrată în cunună de frunze și boabe de laur, înconjurată de o panglică, celelalte conțin steaua cu cinci raze, la fel înscrisă în cerc și completată de un motiv floral, ale cărui elemente sunt echidistante față de punctul central. Paramentul parterului este în bosaje din piatră de Cosăuți, iar nivelurile superioare în piatră de calcar – cotileț. Soclul și intrarea principală sunt placate cu granit polisat [74, f. 2; 125, pp. 146-154].

Fațadele laterale din proiectul anului 1953 sunt similare edificiului existent și sunt soluționate la fel de expresiv ca și fațada principală. Fațada orientată spre str. Ciuflea (februarie 1953) este formată dintr-un rezalit, din șase pilaștri (grupate a câte doi lateral) și trei axe de ferestre, urmat de încă șapte pilaștri și șase axe de ferestre (pe axul al treilea, la nivelul unu se află o ușă). Cealaltă fațadă este rezolvată similar, doar că la nivelul unu nu există intrare. Fațada din curte (fațada sălii, martie 1953) este soluționată simplist, de fapt, ca și la majoritatea edificiilor sovietice, când se acorda o mai mare atenție esteticii urbane și anume fațadelor orientate spre bulevarde, piețe, alei și altele. Astăzi atât planimetria cât și volumetria edificiului este un mix al mai multor idei așezate pe hârtie, la care au contribuit specialiști talentați din perioada sovietică. Conform

desenelor tehnice semnate în anul 1952 la elaborarea proiectului au contribuit următorii specialiști: directorul Institutului „MOLDAVSTROIPROECT” – E.M. Bedenkov, principalul arhitect/inginer al Institutului – A.E. Melnik, principalul inginer al Institutului – B.M. Malerman, conducătorul atelierului – R.E. Kurț, inginerul principal al atelierului – E.G. Juravliov, autorii proiectului: arhitectul principal al proiectului – V.P. Mednec, inginerul principal al proiectului – I.S. Dulițki, arhitectul superior – A.N. Vedenkin. Planșele care conțin detalii decorative arhitecturale sunt semnate de către arhitectul principal al proiectului și de către artistul arhitect – I.I. Poneatovski, iar desenul ce conține intrarea principală în detaliu este semnat și de către V.F. Smirnov și N.M. Gorenășev. Proiectele au fost discutate și criticate de către numeroși specialiști din domeniu, dar și de către puterile centrale, care au impus grandoare și splendoare acestui obiectiv impunător. Conlucrarea fructuoasă a dat naștere unei clădiri-unicat, care azi este punctul de început al principalei artere a capitalei Republicii Moldova [74, f. 2; 125, pp. 146-154].

Construcția clădirii rezidențiale cu 120 de apartamente a fost planificată în conformitate cu Hotărârea nr. 1785 a Sovietului de Miniștri al RSSM din 11 decembrie 1950 *Cu privire la sarcina de proiectare pentru construirea unul bloc rezidențial de 120 de apartamente din or. Chișinău* [...]. Sarcina de proiectare a fost elaborată de atelierul de arhitectură numărul doi al „MOLDAVSTROIPROECT” al DA de pe lângă SM al RSSM și aprobat de SM al RSSM. Proiectul tehnic a fost realizat în baza Hotărârii nr. 269 a SM al RSSM din 10 martie 1951 *Cu privire la proiectarea unui bloc de locuințe de 120 de apartamente din orașul Chișinău*, ținându-se cont de comentariile Ministerului Construcțiilor Urbane ale URSS cu privire la sarcina de proiectare a clădirii rezidențiale cu 120 de apartamente din 10 februarie 1951 [86, f. 1]. Clădirea rezidențială ocupă un cartier în centrul orașului de-a lungul liniei roșii a Bulevardului Lenin, între străzile 28 Iunie (astăzi str. Vlaicu Pârcălab) și Komsomolskaia (astăzi str. Mihai Eminescu). Aceasta era înconjurată de clădiri semnificative ale orașului: Banca de Stat, Teatrul Moldovenesc, Hotelul Central, Comitetul Executiv al orașului și Casa de Comunicații. Pe Bulevardul Lenin clădirea are cinci niveluri, iar din partea străzii Komsomolskaia și 28 Iunie, aripile sunt cu patru niveluri. Pe străzile indicate, relieful era accidentat, prin urmare, demisolurile s-au transformat în etaje complete. La parter, pe Bulevardul Lenin, erau planificate o librărie, un magazin de mobilă, magazinele „Gastronom”, „Gorpromtorg”, „Dinamo”, „Detskii Mir”, o frizerie și agenția „Aeroflot” [86, f. 9].

Din partea Bulevardului, prin centrul clădirii, era proiectată intrarea centrală, de paradă, iar din străzile Komsomolskaia și 28 Iunie prevăzute intrări pentru nevoile utilitare și antiincendiar. Teritoriul curții se amenaja organizându-se o zonă de recreere și un loc de joacă pentru copii.

Pentru soluționarea fațadelor au fost luate în considerare doleanțele Ministerului Construcțiilor Urbane ale URSS. Era necesar să se elimine monotonia zidurilor, într-o mai mare măsură să se accentueze partea centrală și, de asemenea, să se refacă fațadele oarbe ale aripilor cu patru niveluri, mărirind ușor lățimea acestora [86, f. 7].

În lucrările ulterioare, privind tratarea fațadei principale a imobilului, monotonia a fost înlăturată, iar partea centrală accentuată. De-a lungul fațadei principale au fost plasate patru logii, cu elemente prelucrate din cotileț și ceramică. Fațadele oarbe de pe marginea Bulevardului Lenin au fost reproiectate, iar proporțiile îmbunătățite. Pentru aceasta, lungimea volumului principal a fost redusă cu 4 m. Fațadele principale, cu excepția parterului și demisolului sunt din zidărie curată de cotileț în diferite nuanțe, cu detalii arhitecturale din cotileț și ceramică arhitecturală. Decorul fațadelor era destul de abundent, conținând motive florale, fitomorfe, forme geometrice mixate cu însemne sovietice. Parterul de-a lungul Bulevardului Lenin a fost placat cu granit, iar demisolul și parterul de-a lungul străzilor 28 Iunie și Komsomolskaia – placate cu dale din piatra de Cosăuți [86, f. 10]. Persoanele care au contribuit la realizarea acestui proiect sunt: conducătorul trustului – E.M. Bedenkov, inginerul principal al trustului – A.E. Melnik, șeful Dep. Control Tehnic – L.V. Matveev, conducătorul atelierului – I.L. Șmurun, autori: arhitectul principal al proiectului – I.L. Șmurun, arhitectul A.E. Melnik, arhitectul – S.V. Vasiliev, inginerul principal – E.G. Juravliov (planșele din decembrie 1950) [87, 12 f.], arhitectul tehnician – Elkina, tehnicianul senior – E.S. Telpis [88, 10 f.]. Conform desenelor tehnice din anul 1952, la realizarea proiectului și-au adus contribuția inginerul principal al institutului – Malerman, conducătorul atelierului – R.E. Kurț, arhitectul principal al proiectului – I.L. Șmurun, arhitecții – S.V. Vasiliev, A.E. Melnik, tehnicianul senior – Râskina, arhitectul senior – A.S. Sobolev, arhitectul tehnician – I.D. Narbut, tehnicianul – Zorin [89, 10 f.].

Imobilului rezidențial cu 107 apartamente i-a fost alocat terenul pe locul clădirilor distruse, din care au rămas doar fundamentul și parțial subsolurile [92, f. 1], situat de-a lungul Bulevardului Lenin, între străzile Kotovskaia (astăzi str. Vasile Alecsandri) și Armeanskaia (astăzi str. Armenească). Pe acest loc se preconiza plasarea unui complex din trei edificii: clădirea centrală – a Ministerului Industriei Locale, a Ministerului Silviculturii și a Ministerului Transportului Auto al RSSM, situată de-a lungul Bulevardului Lenin; clădirea rezidențială a Ministerului pentru Gospodărie Comunală (autoritatea locativă a orașului) în stânga și clădirea Artelului „Basarabia Eliberată” pe dreapta. Pe parcursul proiectării, numărul apartamentelor în clădirile rezidențiale laterale se modifica, iar edificiul central rămânea intact. Conform planului general din anul 1951, complexul era proiectat din edificii cu 36, 32 și 36 de apartamente [90, f. 2], în total 104

apartamente. Mai târziu, clădirea de locuit a Ministerului pentru Gospodărie Comunală a fost reproiectată în 40 și ulterior 38 de apartamente, iar clădirea locativă a Artelului „Basarabia Eliberată” în 41 și ulterior 37 de apartamente. Deci în varianta finală complexul de clădiri îl găsim cu 38, 32 și 37 de apartamente – 107 apartamente în total. Suprafața totală a terenului era de 8 000 m², suprafața totală a construcției de 2 637 m², densitatea construcției – 33%, zona verde – 1 500 m², terenuri de joacă – 420 m², suprafața acceselor pietonale și transport – 2 000 m², suprafața curții pentru necesități utilitare – 240 m². Pe teritoriul curții erau proiectate două terenuri de sport, un loc de joacă pentru copii fiind îngrădit pentru grădiniță și o fântână. Intrările principale erau realizate din partea străzilor Kotovskaia și Armeanskaia, un gang fiind amenajat dinspre Bulevardul Lenin. În părțile înverzite ale curții erau amenajate cărări din piatră spartă. Între aripile laterale ale caselor din colț era un scuar împărțit în trei părți, înverzit cu covor verde și plantare rară de tei decorativ și molid. Intrarea principală era plantată pe ambele părți cu copaci decorativi (tei) sub forma unei alei. Părțile parcului situate lângă fântână și în partea de nord-vest erau decorate cu paturi de flori și arbuști mici. Suprafața verde includea: peluze – 950 m², paturi de flori – 450 m², arbuști – 220 m², copaci: tei – 34 bucăți și molid – 12 bucăți [96, f. 2].

La baza proiectului tehnic al clădirii rezidențiale centrale, cu 32 apartamente, au stat următoarele date inițiale: caietul de sarcini de proiectare elaborat de Institutul de Proiectare „MOLDAVSTROIPROECT” și aprobat prin Hotărârea nr. 22 a SM al RSSM din 9 ianuarie 1952 *Cu privire la aprobarea sarcinii de proiectare pentru construcția unui bloc de locuințe cu 32 de apartamente pe Bulevardul Lenin, nr. 126, or. Chișinău*; sarcina-plan pentru proiectul tehnic din 12 februarie 1952, nr. 04 – 845; procesul-verbal nr. 56 al ședinței Consiliului Arhitecturii sub conducerea șefului DA de pe lângă SM al RSSM din 18 decembrie 1951; Ordinul nr. 1 din 12 ianuarie 1952 al DA de pe lângă SM al RSSM; scrisoarea Ministerului Industriei Locale al RSSM din 16 ianuarie 1952, cu numărul 04-266; concluzia privind cercetarea inginerescă și geologică a sitului numărul 809, 810, 811 ș.a. [96, f. 1]. Edificiul central era proiectat cu cinci niveluri, cu un etaj la subsol, sub toată casa. La parter se preconiza un magazin de îmbrăcăminte și ustensile de uz casnic, cu încăperi de utilitate; toate celelalte etaje erau prevăzute pentru cele 32 de apartamente rezidențiale cu două și trei camere. La subsol exista o centrală de încălzire, depozit de cărbune, încăperi utilitare, depozite ale magazinelor. Clădirea rezidențială cu 32 de apartamente a fost proiectată din secțiunile rezidențiale ale clădirii cu 120 de apartamente [96, f. 2]. Accesele și scările în secțiunile rezidențiale erau proiectate din partea curții. Intrările în magazine erau proiectate din partea Bulevardului Lenin; intrările de serviciu în magazinele din subsol erau din partea curții, separate de intrările în apartamentele rezidențiale. În fiecare

apartament se găseau bucătării separate, băi, toalete și dulapuri de depozitare încorporate. În fiecare cameră, bucătărie și baie era prevăzută ventilarea. Proiectul prevedea conectarea la rețeaua de alimentare cu apă a orașului, canalizare, electricitate, radio și telefonie; de asemenea, instalarea unei rețele interne de gazificare cu capacitatea de a se conecta în perspectivă la o rețea de gaz [96, f. 3].

Decorarea fațadelor edificiului se datorează amplasării casei proiectate pe strada centrală a orașului Chișinău – Bulevardul Lenin. Finisarea primelor două niveluri ale fațadei principale a fost realizată în rusturi, cu ancadramente accentuate ale vitrinelor și intrărilor în magazine. Suprafețele din partea superioară a fațadei principale erau, de asemenea, tencuite cu terasit (amestec uscat colorat de var, ciment, așchii de marmură, piatră sau granit, nisip și vopsele minerale). Rusturile ancadramentelor primului etaj se pregăteau pentru tencuiala *șuba* (una dintre varietățile de tencuială, implicând aplicarea unui mortar de nisip-ciment prin stropire pe suprafața peretelui), ale etajului doi cu factură brută, celelalte fiind netede. Detaliile cornișei de încoronare, consolele balcoanelor, cordonul intermediar – din stucate (material, sub formă de pastă, folosit pentru decorații arhitectonice, care se prepară dintr-un amestec de var stins vechi, praf de marmură și praf de cretă) și turnate din ciment cu un strat de tencuială de terasit. Ancadramentele decorative ale logiilor și ferestrelor de deasupra gangului erau din ceramică glazurată, iar logiile pictate [96, f. 4].

Conform desenelor tehnice, persoanele care au contribuit la proiectarea clădirii sunt: conducătorul atelierului – R.E. Kurț, constructorul principal – E.G. Juravliov, arhitectul principal – V.A. Voițehovschi, inginerul principal al proiectului – M.I. Berber, autorul proiectului – Lazarevici, coautori – arhitect senior Vedenkin și arhitectul V.I. Kurlov, arhitectul tehnician – Krivoruciko, arhitectul senior – S.M. Stalinskaia [94, 13 f.], arhitectul interimar – M.A. Koverko [95, 12 f.]. Autorii clădirii rezidențiale ale Ministerului pentru Gospodărie Comunală cu 36 de apartamente, situate pe bulevardul Lenin colț cu str. Kotovskaia sunt: directorul institutului – E.M. Bedenkov, inginerul principal al institutului – A.E. Melnik, arhitectul principal al institutului – N.S. Iudin, șeful Dep. tehnic – L.V. Matveev, conducătorul atelierului – A.E. Ambarțumean, arhitectul principal al atelierului – V.A. Voițehovschi, autor proiect arhitectură – arhitect Lazarevici, autor proiect inginerie – M.I. Berber, executant – Krivoruciko, arhitect – V.I. Kurlov [91, 5 f.]. În desenele tehnice din iunie 1952, după reproiectarea edificiului în 40 de apartamente, găsim următoarele nume: conducător atelier – R.E. Kurț, constructorul principal – E.G. Juravliov, coautor – arhitect senior Vedenkin [93, 12 f.].

În luna august a aceluiași an, edificiul este proiectat deja cu 38 de apartamente. Casa rezidențială situată pe Bulevardul Lenin colț cu str. Armeanskaia a fost destinată pentru persoanele cu dizabilități care au luptat în rândurile Armatei Roșii, aparținând Sistemului cooperatist pentru persoane cu necesități speciale din Moldova (Moldcoopinsoiuz). Primul nivel din partea Bulevardului Lenin a fost oferit pentru spații comerciale în conformitate cu decizia Comitetului Executiv al orașului, în demisolul din partea străzii Armeanskaia se preconiza o grădiniță, iar la subsol – spații pentru birouri de serviciu pentru grădiniță și depozit. Fațadele principale la mijlocul nivelurilor unu și doi erau placate cu dale de piatră artificială, restul fațadelor fiind cu tencuială terazitică.

Conform desenelor tehnice din februarie 1952, clădirea avea 41 de apartamente, iar persoanele care au elaborat proiectul au fost: inginerul principal al institutului – A.E. Melnik, conducătorul atelierului – R.E. Kurtș, constructorul principal al atelierului – E.G. Juravliov, arhitectul principal – V.A. Voițehovschi, inginerul principal – M.I. Berber, autor al proiectului - Lazarevici, arhitect senior – E.V. Fangauzen, executanți – M.A. Koverko, Klimovici [97, 10 f.]. În aprilie 1952 proiectul era modificat în 37 de apartamente, la elaborarea acestuia se adaugă arhitectul senior S.M. Stalinskaia, arhitecți tehnicieni Alexandrova și Kucerova [98, 12 f.].

Caietul de sarcini de proiectare pentru clădirea rezidențială cu 200 de apartamente a fost elaborat în baza sarcinii planificate aprobate de Ministerul pentru Gospodărie Comunală din 13 iunie 1955 și a sarcinii de arhitectură și planificare nr. 517 a arhitectului-șef al orașului, decizia Comitetului Executiv al Consiliul municipal Chișinău nr. 158 din 31 martie 1955 și procesul-verbal al ședinței din 9 iulie 1955, condusă de arhitectul-șef al orașului. Parcela alocată pentru construcția ansamblului rezidențial avea 290 m de-a lungul Bulevardului Lenin între străzile Benderskaia (astăzi str. Tighina) și Armeanskaia și 70 m adâncime [99, f. 12]. Aceasta făcea parte din teritoriul ocupat de piața centrală. Organizarea planificării pieței implica eliminarea acceselor transportului și pietonilor prin teritoriul alocat pentru construcția de locuințe, iar clădirile existente și, anume, stabilimentele comerciale capitale și temporare erau supuse demolării. Suprafața sitului era de 20 300 m², din care suprafața construită 4 100 m² (locativă – 3 635 m² și construcții utilitare – 465 m²), suprafața curții cu utilități și accese era de 5 870 m², suprafața terenurilor de joacă – 700 m², suprafața înverzită 9 630 m² [99, f. 13].

Pe terenul sus-menționat trebuia amplasat un complex de clădiri rezidențiale formate din trei blocuri (A, B, C). Ansamblul se proiecta între clădirile în construcție ale Sovietului Industrial al Moldovei (Moldpromsovet) și Ministerului Afacerilor Interne. Întregul volum trebuia integrat într-o singură compoziție legată de clădirile existente. Blocul central B forma accentul întregii

compoziții. Clădirea centrală (B) urma să fie poziționată de-a lungul liniei roșii a Bulevardului Lenin (sau cu decalaj de 2-3 m) [99, f. 6].

Conform sarcinii comanditarului și a Comitetului Executiv, au fost utilizate proiectele-tip pentru clădiri rezidențiale din seria 1-406, elaborate de „KIEVPROECT” în 1954 [99, f. 13]. Pentru blocul central B era preconizată blocarea a trei elemente. Blocurile A și C au fost construite după proiectul-tip 400-6 al casei cu patru secțiuni așezate direct. Blocul A și C erau cu cinci etaje, fără magazine. Blocul A nu avea subsol în comparație cu blocul C. Numărul de apartamente în fiecare dintre blocuri (A și C) era de 55. Blocul B era format din proiectul-tip 406-2 al unei clădiri cu trei secțiuni, așezat pe sit direct și oglindit, prin blocare cu o inserție arhitecturală din două secțiuni, dintr-o serie de proiecte-tip 1-406. O astfel de decizie a fost cauzată de amplasarea clădirii de-a lungul axei străzii Bolgarskaia (astăzi str. Bulgară) și din considerentele compoziției generale pentru a accentua axa principală a clădirii. Gangul central arcuit, prevăzut de proiect, realiza trecerea necesară către curte [99, f. 14]. Proiectul-tip a fost puțin modificat prin planificarea la parter a unui salon de artă al Uniunii Artiștilor Sovietici din Moldova și a unor magazine la comanda Departamentului de comerț al orașului, precum și a câte două apartamente la capetele clădirii. Sub blocul B a fost prevăzut un subsol cu depozite. În subsol erau situate apartamentele persoanelor de deservire și alte încăperi utilitare. Fațada blocului B orientată spre Bulevardul Lenin a fost elaborată din cotileț în textură pură, din carierele Cricova, prin zidărie fără sudură. Canelurile erau atât de mici, încât nu puteau fi văzute, putând fi simțite doar cu mâna la pipăit. În același mod au fost elaborate fațadele blocurilor A și C. Fațadele dinspre curte au fost executate de asemenea din cotileț, dar prin sudură. Soclul a fost placat cu piatră din cariera Cosăuți, iar acoperișul realizat din țiglă de fabricație locală. Detaliile arhitecturale erau elaborate din beton decorativ, conform proiectului-tip. În decorul fațadelor s-a folosit ceramică și beton colorat. Locul de amplasament implica amenajarea a două *cour d'honneur* (curți de onoare) orientate spre Bulevardul Lenin, fiecare având o suprafață de 2 000 m². Era preconizată plantarea a 220 de copaci la vârsta de trei ani, 1 200 de arbuști. Două sculpturi cu înălțimea până la 1,5 m erau așezate pe pedestaluri de piatră [99, f. 13].

Persoanele care au contribuit la elaborarea acestui proiect au fost: directorul institutului – Todorov, arhitectul principal al institutului – A.E. Ambarțumean, inginerul principal al institutului – Malerman, conducătorul de atelier – V.P. Alexandrov, constructorul principal – E.G. Juravliov, arhitectul principal al proiectului – R.E. Kurtș, inginerul principal al proiectului – G.L. Goldșlag, inginerul senior – Dorfman, arhitectul senior – L.M. Kriș, tehnicianul – Kucerova, arhitectul

tehnician senior – I.D. Narbut [100, 6 f.], arhitectul – D.S. Palatnik [101, 10 f.], V.A. Vlasov, Bailicenko [102, 10 f.], Timirazova [103, 7 f.].

Proiectul Ministerului Industriei Alimentare de pe Bulevardul Lenin nr. 73, actualul sediu al Procuraturii Generale, a fost elaborat în baza ordinului nr. 244-r al Sovietului de Miniștri al RSSM din 8 februarie 1951, care obliga revizuirea proiectului de dezvoltare a cartierului administrativ al Ministerului Industriei Alimentare din RSSM în orașul Chișinău, în baza caietului de sarcini a comanditarului din 6 aprilie 1951 [81, f. 1]. Conform ordinului, „MOLDAVSTROIPROECT” a primit sarcina să realizeze un nou proiect al cartierului limitat de Bulevardul Lenin și străzile Armeanskaia și Bolgarskaia. O problemă importantă era îmbunătățirea calității arhitecturii Bulevardului Lenin, precum și îmbinarea stilului arhitectural moldovenesc cu cel neoclasic, de paradă al ansamblului [81, f. 4].

Conform aspectului arhitectural, proiectul anterior, elaborat de arhitectul A.P. Borisov în 1949, a fost rezolvat în forme care nu reflectau tradițiile artistice ale poporului moldovenesc. Datorită compoziției părții centrale, clădirea ieșea din scara cartierului. Pe fațada principală au fost prevăzute trei portaluri cu o înălțime de 20 m, încoronate cu frontoane. Între clădirea principală și trusturi erau prevăzute pasaje nejustificate din punct de vedere funcțional [81, f. 5].

Noul proiect a luat în considerare instrucțiunile SM al URSS din 9 mai 1952 privind eliminarea exceselor în construcții. Pentru a reduce costurile în construcție, conform Hotărârii SM al URSS din 9 mai 1952 și, de asemenea, ținând cont de cerințele înalte pentru construcția de pe Bulevardul Lenin, edificarea sediilor trusturilor era preconizată de-a lungul liniei roșii, alăturate direct la clădirea principală. Astfel, pasajele erau excluse. Luând în seamă sarcina de proiectare a comanditarului din 6 aprilie 1951, s-a prevăzut o reducere a suprafețelor în legătură cu reducerea costurilor în construcție. Acum volumul central se întindea de-a lungul Bulevardului Lenin și forma un curdonier. Partea centrală a imobilului a fost proiectată în patru etaje, iar aripile – în trei etaje. În centru se găsea o logie cu cinci arcade susținute de coloane geminate. Logiile erau amenajate la înălțimea nivelurilor doi, trei și patru. Portalurile de intrare erau dispuse la parter sub arcadele logiei. Volumul părții centrale dispunea de o cornișă și un parapet realizat din coteleț cioplit. În ceramică glazurată colorată erau îmbrăcate capitellurile, bazele coloanelor și parapetul balcoanelor. Paramentul, profilurile și rusturile fațadei dinspre Bulevard erau prevăzute din zidărie curată de coteleț. Pereții logiei și ai portalurilor intrărilor urmau a fi realizați din cărămidă, având tencuială și umplerea cu turnare stuc. Plafonul portalurilor și logiilor era prelucrat cu stuc și pictură. În intervalele dintre ferestrele nivelurilor doi și trei erau instalate cinci basoreliefuri tematice. Dispunerea aripilor din dreapta și stânga era similară. În plan clădirile aveau formă de

„Г”. La parter erau proiectate spații pentru birouri, un magazin și scările. La următoarele două niveluri – spații pentru birouri, încăperi utilitare, grupuri tehnico-sanitare.

Finisarea fațadelor de pe Bulevardul Lenin și străzile Armeanskaia și Bolgarskaia a fost acceptată în zidărie curată din cotileț. Fațada dinspre curte era realizată din cotileț gri. Profilurile, cornișele, parapeturile, modul de finisare a pereților fațadelor laterale erau similare fațadei principale. Parapetul se turna din beton, iar stâlpii acestuia erau din piatră. Carcasa fiecărei a treia ferestre era realizată din ceramică colorată glazurată. Fațada de pe Bulevardul Lenin era tencuită cu mortar de ciment cu așchii de piatră, tăiate prin așchiere. Reglarea șabloanelor era efectuată de către autorul proiectului, arhitectul V.A. Voițehovschi. La elaborarea proiectului au fost implicate mai multe personalități marcante: inginer principal – Kopătiko, autor arhitect – A.P. Borisov, elaborat – A.A. Platunova, verificat – S.A. Stotland (octombrie 1947) [85, 4 f.], inginer principal – A.E. Melnik, Departament Control Tehnic – L.V. Matveev, conducător atelier – I.L. Șmurun, inginer constructor – E.G. Juravliov, arhitect principal proiect – V.A. Voițehovschi, inginer principal proiect – Streener, arhitect tehnician – Krivoruciko, Koverko, arhitect – S.M. Stalinskaia (martie 1951) [82, 5 f.], manager atelier – A.E. Ambarțumean, inginer principal proiect – M.I. Berber [84, 14 f.], șef-adjunct în construcții – Malerman [83, 4 f.].

Terenurile de colț ale cartierului situate de-a lungul străzilor Armeanskaia și Bolgarskaia erau construite cu clădiri rezidențiale cu patru niveluri, restul cvartalului era ocupat de Fabrica de tricotaje a Ministerului Industriei Ușoare, unde în 1950 activau până la 1 500 de lucrători. Având în vedere prezența unui astfel de număr de lucrători și apropierea terenului pentru construcția clădirii Ministerului, s-a decis în sarcina de proiectare a clădirii administrative de a include un grup de încăperi ale clubului cu o sală pentru 500 de persoane [75, f. 4]. Clădirile erau retrase de la linia roșie cu 10 m, formând cu casele adiacente de colț un curdonier. Astfel au fost oferite condiții mai bune pentru vizualizarea clădirii, aceasta deosebindu-se de cele rezidențiale.

Partea centrală a fațadei principale era evidențiată prin patru perechi de coloane cu trei sferturi fațetate. Soluțiile arhitecturale adoptate separă clar spațiile ministerului și partea clubului clădirii, în așa fel încât întregul parter era ocupat de spațiile clubului, iar etajele erau ocupate de angajații ministerului. Fațada principală și cele laterale erau placate cu granit la soclu. Basoreliefurile, capitelurile, modilioanele, cornișele, detaliile arhitecturale erau turnate din beton (așchii de piatră de cotileț pe mortar de ciment) [75, f. 6]. La proiect au lucrat următorii specialiști: interimar – E.M. Bedenkov, inginer principal – A.E. Melnik, autor – P.N. Ragulin (aprilie 1950) [76, 6 f.], arhitect senior – Grușkevici [77, 17 f.], Departament Control Tehnic – L.V. Matveev, arhitect senior – Kruze, conducător atelier – I.L. Șmurun [78, 13 f.], conducător atelier – R.E. Kurtș,

inginer principal proiect – E.G. Juravliov, arhitect principal proiect – P.N. Ragulin, tehnician – Murahveri (mai 1952) [79, 17 f.], detalii de decor – arhitect – I. Poneatovski (1952) [80, 21 f.], arhitect – L.M. Criț.

3.3 Estetica și semiotica arhitecturii totalitare de tip „stalinist”

Fiecare perioadă istorică poate fi caracterizată prin anumite însemne vizuale și elemente-simbol interpretabile semiotic. Decodificarea semnificațiilor limbajului arhitectural și decorativ specific perioadei totalitare sovietice din RSSM are la bază analiza semiotică a formelor, detaliilor, decorului și a altor elemente. Acestea au contribuit la formarea unei ambianțe deosebite, care s-a conformat în totalitate ideologiei politice promovate de autorități.

Arhitectura totalitară sovietică moldovenească este determinată de planurile generale elaborate, care remodelează orașele, dotându-le cu bulevarde largi de traseu rectiliniu și cartiere de mărimi impunătoare. Principalele volume arhitecturale, în special edificiile administrative și culturale, domină spațiul construit aferent. Clădirile impunătoare ca volum și planimetrie impresionează prin arhitectura de detaliu. Vocabularul decorativ „stalinist” interferează stiluri și discipline. Elementele ornamentale ocupă cele mai vizibile și onorabile locuri ale edificiului, astfel, fațada principală, numită și „fațada de paradă”, devine cel mai bogat decorată.

Decorul este înzestrat cu multiple informații [132]. Noile simboluri heraldice – reliefuri cu seceră și ciocan, stele cu cinci raze, stema RSSM ș.a. – au încărcătura ideologiei socialiste. Instrumente politice eficiente sunt elementele arhitecturale și sculpturale, mozaicul, pictura monumentală, vitraliile ș.a. Este de remarcat că arhitectura totalitară în RSSM se caracterizează printr-o identitate specifică epocii.

În prezent, unele dintre clădiri apărute în perioada vizată, fiind dominante arhitecturale ale Bulevardului Ștefan cel Mare și Sfânt din Chișinău, sunt în lista indicativă a monumentelor propuse de a fi incluse în Registrul național al monumentelor istorice.

Am considerat necesară interpretarea arhitecturii „staliniste” din RSSM, concentrându-ne pe perceperea, decodificarea și interpretarea elementelor-simbol, acestea formând un spațiu deosebit, recognoscibil, care s-a conformat în totalitate ideologiei politice promovate de autorități: „...arhitectura moldovenească trebuie să fie socialistă în conținut și națională ca formă” [3, f. 25].

Aspirațiile și valorile perioadei sovietice sunt concentrate în special în proiectele urbanistice. Ele se caracterizează prin străzi cu traseu rectiliniu ce formează o rețea de tip „hippodamic”, creând insule pătrate și dreptunghiulare – *cvartaluri* (cartiere), care prin forma lor simbolizează stabilitatea. Este semnificativ și simbolismul numerelor: în teoria pitagoreică cifra patru reprezintă perfecțiunea [162, p. 348].

Arterele de circulație de dimensiuni considerabile concentrează principalele volume arhitecturale care domină ambianța prin grandoare. Forma utilizată în construcții este un mijloc puternic de comunicare: ea poate sugera o idee de reprezentativitate și monumentalitate sporită. Este vorba de edificii de interes public, impunătoare prin masivitate și înălțime. Însă locuințele colective, blocurile-tip, asemănătoare nu doar prin aspectul exterior, dar și cel interior pot crea impresia de monotonie;

Dezvoltarea fondului locativ a parcurs câteva etape, care au fost dependente de reglementările puterilor politice. De mari proporții sunt locuințele „staliniste” caracterizate prin decorativism, care s-au dezvoltat mai mult pe orizontală, ocupând, în special, laturile cartierelor. După acestea iau amploare locuințele „hrușcioviste”, având la bază principiul estetic opus celui precedent, miza fiind economia materialelor de construcție. Urmează cele „brejneviste”, sugestive prin înălțimi mai mari și planificare mai confortabilă. Pornind de la aceste date, deducem că forma relaționată cu numărul elementelor, dependentă de direcția de dezvoltare a lor este semnificativă și reprezintă factorul cantitativ decisiv al peisajului urban. Cubul redă perfecțiunea, întruchiparea ideală a conceptului de neschimbare, echilibru, stabilitate, iar paralelipipedul semnifică aspirația spre noi înălțimi.

Arhitectura aferentă bulevardelor din orașul Chișinău exprimă asociații și semnificații diverse. Grandoearea și caracterul impozant al clădirilor „staliniste” sunt exprimate prin mai mulți parametri. Prezintă interes schițele și desenele arhitecților sovietici ce conțin elemente arhitecturale și decorative elaborate la comanda puterii politice [148, pp. 106-118].

„Fațadele de paradă” reflectă, în special, motive inspirate din arealul clasicismului. Decorul clasicist, remodelat conform cerințelor sovietice, indică adesea atât funcțiile edificiilor, cât și valorile politice. Acestea includ însemne heraldice, de expresie totalitară sovietică, cu elemente utilizate separat, în șiruri sau în grupuri compoziționale. Ele îmbină motive fitomorfe, florale, geometrice abstractizate, uneori împrumutate din ornamentele covoarelor naționale basarabene. Patrimoniul popular, identitar pentru neamul nostru, transmis din generație în generație, are o importanță deosebită în formarea stilului național. Conform opiniei arhitectului academician A.V. Șciusev, arhitectura națională moldovenească putea să aibă o bază clasică. El susținea că clădirile ministerelor și cele din centrul Chișinăului ar trebui să prezinte caracteristici clasice, dar adaptate la specificul Chișinăului sovietic. În ceea ce privește ornamentația, arhitectura acestor clădiri ar trebui să includă elemente de decor național, iar acantul clasic ar trebui să fie înlocuit cu motive inspirate din viața de via [3, f. 51].

Fiind o amintire simbolică a victoriei URSS asupra fascismului în cel de-al Doilea Război Mondial, steaua cu cinci raze poate fi întâlnită în decorul coronamentelor edificiilor, pe capitellurile

coloanelor, pe pilaștri ș.a. În anul 1918, steaua cu cinci raze a devenit în Uniunea Sovietică emblema Armatei Roșii. În Rusia sovietică, ea a însemnat unitatea proletariatului mondial din toate țările lumii, cele cinci raze ale stelei simbolizând cele cinci continente ale planetei. În general, pentagrama propune proporția perfectă utilizată atât în artă, cât și în arhitectură – „proporția de aur”. Este considerată directă când o rază a acesteia este îndreptată în sus, simbolizând ființa umană – vârful superior semnifică capul, iar celelalte raze – mâinile și picioarele. De aici provine simbolul omului cosmic, universal – o siluetă umană cu brațele și picioarele depărtate, înscrisă într-un cerc [162, p. 348]. Roșu, culoarea focului și a sângelui, este asociată cu victoria în război [162, p. 342]. Numărul și culoarea sunt componente ce completează înțelesul simbolic al formei, astfel, contextul semantic al stelei cu cinci raze este determinat atât de numărul cinci, cât și de culoarea și forma sa.

Secera și ciocanul, un alt simbol sovietic, care întruchipează unitatea muncitorilor și țăranilor, a devenit parte componentă a stemei URSS și unul dintre simbolurile principale ale mișcării comuniste mondiale. Emblema de stat a RSSM este reprezentată de o seceră și un ciocan suprapuse pe un soare-răsare, flancate de spice de grâu și știuleți de porumb. În partea superioară a stemei se află o stea cu cinci raze. Ciocanele ritualice, fiind utilizate din vechime, au mai multe semnificații, printre care figurează fulgerul și învierea. Secera deseori este poziționată deasupra ciocanului, ceea ce demonstrează că ciocanul precedă secera ca un semn heraldic. Însă în emblema comunistă a tandemului ciocan-seceră, ciocanul semnifică industria, iar secera – agricultura, fiind cel mai răspândit instrument al muncii din întreaga țară, simbolizând recolta. Soarele care răsare reprezintă simbolul luminatelor zori ale comunismului. Spicul de grâu (snopii de grâu), orientat vertical, semnifică activitatea de bază a moldovenilor – agricultura. Fructele, strugurii și porumbul sugerează maturizarea, abundența, fertilitatea și vitalitatea. Vița-de-vie este folosită în mod activ în arta decorativă a mai multor țări europene [154, p. 317-335].

Arhitectura totalitară folosește în diverse combinații cornul abundenței, motiv scheomorf, de obicei curbat, plin cu flori și fructe, care la fel ca și bolul (cazanul, cupa) semnifică abundența și bogăția. Adesea se întâlnesc coroana și ghirlandele, care reprezintă viața, succesul, bunăstarea, triumful, gloria, victoria și perfecțiunea. Însă coroanele comemorative glorifică mortalitatea și, în același timp, eternitatea. Importanța complementară a acestora este marcată de plantele din care sunt confecționate. Laurul, ca și stejarul, este un simbol al neînfricării [126]. Stejarul, în cultura greco-romană era sinonim cu tăria și puterea, iar laurul – simbolul triumfului, reprezenta o plantă sacră încă din antichitate [162, p. 238]. Măslinul, de asemenea, ocupă un loc important în mitologia greacă, simbolizând pacea, prosperitatea, renașterea și speranța [133].

Îmbinarea elementelor decorative întru formarea imaginii monumentale a arhitecturii totalitare depindea de talentul și cunoștințele arhitecților în mai multe domenii. Specialiștii încercau să îmbine anumite valori estetice ale trecutului cu cerințele realității sovietice.

Coloanele erau asociate cu autoritatea temporală și spirituală, exprimând grandoare și ordine. Cele trei tipuri de coloane antice – doric, ionic și corintic reprezentau puterea, înțelepciunea și frumusețea [162, p. 269]. Coloanele constituie adesea centrele compoziționale importante ale edificiilor publice; ele pot fi întâlnite în clădirea actualului Minister al Afacerilor Interne, în actualul sediu al Procuraturii Generale și la Biblioteca Națională a Republicii Moldova.

Un detaliu clasic întâlnit frecvent în edificiile perioadei sovietice este rozeta, floarea de măceș stilizată. În întreaga lume antică și în orientul apropiat, roza era sinonim cu frumusețea, fertilitatea și puritatea. Rozeta înfrumusețează adesea partea inferioară a cornișei, fiind aplicată între modilioane. Terminațiile etajelor sunt marcate de motive clasiciste precum sunt ovele și denticulele. Asemenea detalii pot fi văzute în clădirile rezidențiale de pe Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt.

Funcția obiectivului construit poate fi descifrată și din frontonul acestuia. Astfel, pe clădirea Bibliotecii Naționale se află o carte deschisă reliefată, care simbolizează învățătura și înțelepciunea, peste care este suprapusă o pană de găscă. Piesele sunt amplasate deasupra unui soare-răsare, flancat de două crengi din frunze de laur și stejar. De ambele părți ale compoziției centrale se află drapelul cu hampe, precum și panglici.

Potrivit proiectului, pentru sediul actual al Academiei de Științe a Republicii Moldova au fost prezentate două variante de fronton. Ambele prezintă emblema de stat a RSSM care este reprezentată de o seceră și un ciocan suprapuse pe un soare-răsare, flancate de spice de grâu și știuleți de porumb. Acestea sunt unite în partea lor inferioară printr-o panglică roșie. Mai jos apare o ghirlandă din vrejuri de viță-de-vie, struguri și fructe. În partea superioară a stemei se află o stea cu cinci raze. Părțile laterale ale stemei conțin câte trei lancele cu ogive în vârf, cu drapelul și ciucuri. În una dintre propuneri, compoziția integră este flancată de două cornuri ale abundenței și două obeliscuri. Partea inferioară a frontonului conține și o placă cu o linie zigzagată sub care, pe centru, se află un feston. Din martie anul 1952, fațada principală este încununată de mici frontoane laterale, care conțin seceră și ciocanul suprapuse, integrate în cerc, flancate cu snopi de grâu. Din ambele părți laterale se află câte un obelisc similar frontonului central. Iar sub această compoziție găsim o placă dreptunghiulară cu ornament în linie zigzagată. Conform proiectului din 1954, pe părțile laterale, de colț ale clădirii, se află scuturile cu cartușe, lateral decorate cu două vrejuri suspendate, iar centrat este indicat anul 1954, astăzi fiind înscris anul 1955. Aspectul monumental este conferit prin îmbinarea pilaștrilor și coloanelor atât pe fațada principală, cât și pe cele laterale.

Capitelul pilastrului este decorat cu un ornament floral, flancat de două volute, iar dedesubt se află două festoane cu ciucuri care conțin struguri de viță-de-vie (conform proiectului sunt fructe de măr). Partea inferioară prezintă motive fitomorfe aranjate ritmic. Conform proiectului, partea centrală avea un aspect bogat și prin poziționarea a patru pilaștri a porticului central, pe partea superioară a acestora se afla câte o sculptură (de la stânga la dreapta): mecanizatorul, învățătoarea, muncitorul și colhoznică [125, pp. 146-154].

Un alt obiectiv important din orașul Chișinău este actualul sediu al Curții de Conturi, inițial Ministerul Industriei Ușoare a RSSM, situat pe Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 69. Conform proiectului, frontonul acestuia la fel conține stema RSSM. Intrarea principală este accentuată de patru perechi de coloane cu trei sferturi fațetate [141, p. 76]. Capitellurile acestora au avut câteva etape de dezvoltare, prima variantă are la partea inferioară frunze de acant, deasupra cărora se află frunze similare celor de stejar, flancate de două volute. Mai sus se află o serie de ove cu vârfuri de săgeți între ele, iar centrat, deasupra, compoziția este încheiată de un decor floral. Astăzi capitellurile arată conform variantei a doua de proiectare. Acestea sunt total diferite de proiectul precedent. Pe capitelluri lateral se află două volute (conform desenelor tehnice, partea superioară a acestora era decorată cu „bife” reliefate), iar pe centru se găsesc de asemenea „bife” reliefate (cu colțul orientat spre partea inferioară). În partea superioară a capitellului, centrat, se află steaua cu cinci raze [148].

V. Voițehovchi și A. Borisov, autorii proiectului actualului sediu al Procuraturii Generale, situat în orașul Chișinău pe Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 73, utilizează atât elemente din simbolistica sovietică, cât și din patrimoniul cultural național. Clădirea, cu parter și două etaje, este organizată simetric din punct de vedere planimetric, intrarea principală fiind evidențiată printr-un portic în două niveluri, în rezalit. Expresive sunt cele patru perechi de coloane, care fragmentează pe verticală nivelurile doi și trei, unite prin arcuri cu decor zigzagat reliefat. Partea de jos a capitellului este decorată cu frunze și struguri de viță-de-vie, aranjați ritmic, după care în partea superioară se află flori de floarea-soarelui, la fel aranjate ritmic, acestea fiind unite compozițional prin linie curbă care se repetă prin suprapunere. Deasupra se află un rând de motive fitomorfe, iar mai sus un snop cu spice de grâu flancat de două volute. Compoziția este încheiată de o bandă, care conține două linii zigzagate suprapuse, diferite ca formă. Centrat se află steaua cu cinci raze (care la coloana de alături este succedată de secera și ciocanul suprapuse), integrată în ornament floral. Lateral, capitellul diferă prin ornamentul părții superioare, acesta fiind similar unei împletituri din patru vrejuri. Baza coloanelor este la fel bogat ornamentată, mai jos aceasta conține linii zigzagate suprapuse, la a căror intersecție se află o formă geometrică circulară. Mai

sus apar o linie zigzagată și un motiv fitomorf care se repetă ritmic. Partea superioară a bazei capitelului este formată din linii curbe suprapuse, pe al căror centru se găsește un motiv floral cu opt petale (similar florii-soarelui), iar partea de sus și de jos a acesteia conțin crini stilizați. Compoziția este încheiată din ambele părți de câte un rând de motive fitomorfe, ce amintesc motivul coarnelor de berbec [148, pp. 106-118]. Atât baza, cât și capitelul coloanei conțin detalii elaborate din ceramică glazurată colorată. Ferestrele primului nivel dispun de pilaștri înfrumusețați cu ornamente împrumutate din covoarele tradiționale moldovenești cu motive stelare, vegetale și geometrice, având capiteluri cu spice și flori. Ancadramentele amintesc motivul unduirii apei sub formă de zigzag. Arcul de deasupra deschiderii ferestrei, asemănător unui soare cu razele în formă de triunghi, dispune de un decor complicat, constând din ciocan și seceră, spice de grâu și motive ornamentale ale covoarelor moldovenești: pomul vieții, motivele florale ș.a. Aceleași motive caracteristice covoarelor populare pot fi văzute în partea superioară a clădirii, de ambele părți ale arcului. O stea cu cinci raze, integrată într-un disc solar, plasat deasupra arcului, se află sub o masivă cornișă profilată. Impresionează gama coloristică a decorului ceramic: verde, cafeniu, bej. Balcoanele primului etaj sunt decorate cu vase pline de vegetație și snopi de grâu, delimitate de o linie zigzagată, pe care se observă încă o linie frântă reliefată, având pe colțuri ornament floral. În partea superioară a balconului și cea inferioară a ferestrei de la nivelul doi se află o placă reliefată compusă dintr-o vază pe centru, plină cu struguri, fructe și spice de grâu, decorată lateral de un ornament floral, îmbinat cu struguri de viță-de-vie. Vaza conține steaua cu cinci raze. În fața rezaliturii central al edificiului se preconizau două postamente similare, ce conțineau însemne heraldice sovietice, pe care se aflau câte trei figuri sculpturale: două masculine și una feminină, pe centru, ținând un coș plin de fructe.

Clădirea actualului Teatru Național „Mihai Eminescu”, situată pe Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 79, era începută în perioada interbelică, având funcție de obiectiv cultural. În documentele de proiectare sovietice găsim că edificiul acestuia este adaptat pentru sediul Palatului Culturii (1940), apoi este numit Casa de Arte (1946), după care Teatrul Dramatic de Operă de Stat din Moldova (1953). Conform proiectului, frontonul fațadei principale conține trei figuri masculine și două feminine. Figurile centrale țin în mâini instrumente muzicale, iar lateral, figurile sunt prezentate cu vazon, prosop (covor) ornamentat și carte. Compoziția conține și motive fitomorfe, și un capitel pe care se află o stea cu cinci raze. Detaliul de pe arhitrava fațadei principale și de pe fațadele laterale, în rezalit, la fel conține însemnul secera și ciocanul suprapuse, așezat pe un cartuș, flancat de două vrejuri cu frunze și struguri de viță-de-vie. Frontoanele fațadelor laterale conțin pe centru instrumentul muzical – lira stilizată, care reprezintă un însemn al lui Apollo, zeul muzicii, rațiunii și al simțului superior [162, p. 301], mărginită pe dreapta de un vrej cu frunze și

fructe de stejar, iar pe stânga, de un vrej cu frunze și fructe de laur. Deasupra compoziției se află steaua cu cinci raze, așezată pe o panglică, iar lateral este flancată de două tulpini spiralate de frunze și struguri de viță-de-vie îmbinate cu alte motive fitomorfe. Intrarea principală este accentuată printr-un portic cu coloane și pilaștri, ale căror capiteluri sunt inspirate din arhitectura clasicistă, fără adăugarea de însemne heraldice sau motive „naționale”. Dar capitelurile pilaștrilor de pe fațadă sunt deosebite prin frunze și struguri de viță-de-vie, motive fitomorfe și o bandă cu ove. Iar proiectul pilastrului din anul 1946 conține și stele cu cinci raze, și spice de grâu, ceea ce este total diferit de varianta actuală.

Edificiul Casei Sovietului Uniunilor Sindicale, situat la intersecția străzii Pușkin și a Bulevardului Ștefan cel Mare și Sfânt, alăturat Primăriei Municipiului Chișinău, azi are mai multe funcțiuni. Fațadele imobilului au fost elaborate „cu detalii în stil național moldovenesc” [148, pp. 106-118]. Capitelul pilastrului prezintă patru volute, așezate pe frunze de acant, al căror centru ocupă un soare-răsare, deasupra fiind plasat însemnul sovietic secera și ciocanul suprapuse. Compoziția este completată cu o floare cu cinci petale.

Alături de această construcție, pe latura străzii Pușkin, era situat edificiul Gospodăriei Apelor. Fațada acestuia a păstrat practic intact frontonul împodobit cu secera și ciocanul suprapuse, așezate pe un soare-răsare, situat în interiorul unui cartuș, la a cărui bază se găsește o frunză de acant, iar deasupra se află steaua cu cinci raze. Compoziția este flancată de două vrejuri de frunze și fructe de laur, precum și frunze și fructe de stejar. Ca și stema RSSM, compoziția conține lateral câte trei lancele cu ogivă în vârf, cu drapele și ciucuri. Aici fiecare dintre ogive conține câte un însemn sovietic: ogiva inferioară și de mijloc – steaua cu cinci raze, iar cea superioară – secera și ciocanul suprapuse. Lateral, toată compoziția este flancată de câte un corn al abundenței, plin de fructe și struguri de viță-de-vie, îmbinat cu frunze. Fațadele conțin o serie de pilaștri ale căror capiteluri sunt ornate cu frunze și struguri de viță-de-vie, flancat de două volute, a căror bază prezintă frunze de acant, iar deasupra compoziției se află o floare cu cinci petale.

Imobilul Comitetului Central al Partidului Comunist a RSSM (blocul nr. 6) situat la intersecția străzilor Pușkin și 31 August 1989, alipit lateral de clădirea Muzeului Național de Artă al Moldovei, este de asemenea bogat în pilaștri decorati. Conform proiectului, capitelul conține două volute, deasupra cărora se află centrat steaua cu cinci raze, iar dedesubt secera și ciocanul suprapuse. Partea inferioară a compoziției este formată din frunze de acant. Astăzi capitelurile nu conțin însemne heraldice, fapt datorat probabil decorului în abundență în partea superioară a pilastrului: steaua cu cinci raze flancată de două secere suprapuse în oglindă pe un snop de grâu, care este flancat de frunze și struguri de viță-de-vie (conform proiectului frunze de acant).

Clădirea ocupată astăzi de cinematograful Patria „Emil Loteanu” situat pe Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 103 a suferit mai multe intervenții de-a lungul timpului: „clădirea «Cinematografului Central» pentru 1 000 de locuri a fost proiectată pe sistemul structural neterminat existent al fostului teatru românesc a cărui construcție a început în anii 1933–1934, pe locul clădirii existente anterior a «Adunării Nobilimii». În timpul construcției cutiei existente s-au folosit parțial pereții și fundațiile vechi. Construcția a fost oprită în anii 1938–1939” [104, f. 6]. Astăzi clădirea a păstrat parțial ideile din proiect, al cărui autor a fost V. Voițehovschi și care a conlucrat cu mai mulți specialiști din domeniu. Frontonul edificiului includea lira situată pe o bază decorată. Pe mijlocul instrumentului era situată steaua cu cinci raze, iar deasupra secera și ciocanul suprapuse. Lira este decorată în partea de jos cu o serie de ove și săgeți, orientate cu vârful în jos, iar lateral conține motive fitomorfe, a căror parte superioară este spiralată, cu terminații sub formă de motive fitomorfe suspendate. În partea de jos lira este flancată de două măști: una zâmbitoare, iar cealaltă tristă. Partea de jos a compoziției este încheiată cu o ghirlandă din frunze, îmbinată cu o panglică, care se dezvoltă de ambele părți ale compoziției. Ghirlanda este fixată din două părți cu flori încadrate în cerc, din care se suspendă țesătura organizată spiralat. Deasupra acoperișului observăm un ansamblu de sculpturi, format din trei figuri feminine, care țin în mâinile ridicate în sus steaua cu cinci raze flancată de două vrejuri.

Clădirea Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova, situată pe Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 166, a fost edificată în perioada postbelică. Însă nu a păstrat frontonul original, fațadele fiind aglomerate de coloane și pilaștri, iar părțile superioare conținând stele cu cinci raze.

Actualul bloc al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, situat pe str. Alexei Mateevici, nr. 87, clădire edificată în secolul al XIX-lea, în perioada sovietică a fost sediu al Casei Sovietelor, de aceea pe frontonul său se afla stema RSSM. Clădirea a fost restaurată, dar nu a suferit modificări exterioare esențiale.

De asemenea și clădirea Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, situată pe str. București nr. 62, construită în secolul al XIX-lea ca fost conac urban Râșcanu-Derojinski, după reconstrucția din perioada sovietică avea frontonul decorat cu stema RSSM. În sarcina de proiectare din anul 1954 se prevede adăugarea „unei aripi simetrice la clădirea existentă, care ar trebui să găzduiască o sală de ședințe pentru 700 de locuri” [148, pp. 106-118]. Decorul exterior trebuia să repete simetric detaliile arhitecturale ale edificiului existent. Astăzi, monumentul de însemnătate națională, opera arhitectului Alexandru Bernardazzi, este totalmente reconstruit, ceea ce se datorează „noilor viziuni de dezvoltare imobiliară” în centrul istoric (arhitect V. Grozavu).

Caracteristic pentru transportul auto este frontonul edificiului de pe str. Vasile Alecsandri, nr. 119, care cuprinde imaginile automobilului, drumului și ale podului, aflate în cunună, cu panglici dezvoltate lateral. Partea superioară a frontonului are terminația în formă de stea cu cinci raze.

Intrarea principală a fostului Stadion Republican de pe str. Tighina conține, la fel, însemne specifice destinației: silueta omului în mișcare, poziționată în mijlocul stelei, motivul stejarului – simbolul puterii și al durabilității. Clădirea fostului Stadion Republican are fațada orientată spre str. M. Kogălniceanu și este decorată cu pilaștri ale căror capiteluri au o formă mai deosebită, pe centru se află steaua cu cinci raze, înconjurată de cinci forme geometrice circulare bombate. Lateral, compoziția este flancată de două ciucuri, iar partea inferioară prezintă o tulpină cu frunze și struguri de viță-de-vie. Fațada orientată spre stadion dispune în centru de șase coloane, ale căror capiteluri sunt practic similare decorului pilaștrilor, având pe centru steaua cu cinci raze așezată pe frunze și fructe de stejar, flancate de două ciucuri. În partea inferioară, compoziția este terminată printr-un vrej de frunze și struguri de viță-de-vie. Deși frontonul nu prezintă funcția edificiului, fațada conține medalioane în goretief, care reprezintă câteva tipuri de sport: tenis, box, atletism, aruncarea greutății, haltere, fotbal.

Pe principala stradă a orașului Chișinău și aferent acesteia se află câteva clădiri rezidențiale, care au fost proiectate în mare parte pentru elita sovietică și colaboratorii instituțiilor administrative.

Clădirea rezidențială cu 120 apartamente situată pe Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 132 este una dintre cele mai frumos ornamentate edificii locative din acea vreme. Fațadele sunt împodobite cu coloane și pilaștri, situate în perechi sau singular, ale căror capiteluri conțin pe centru un strugure de viță-de-vie, cu frunză deasupra, flancat de două volute. Partea inferioară prezintă trei frunze de acant, iar cea superioară un abac concav pe centrul căruia se află un ornament floral cu cinci petale. Pe parapetul balconului, în axă, putem vedea o stea cu cinci raze, încadrată într-o altă stea cu opt raze, înscrisă într-un cerc zimțat, înconjurată de o ghirlandă bogată în fructe, frunze și flori. Părțile laterale ale parapetului conțin secere și snopi de grâu, toate în relief. Spațiul între ferestre conține o stea cu cinci raze, ca centru compozițional, fiind înconjurat de flori stilizate și struguri. Alături pot fi văzute două drapele simetrice, iar deasupra stelei se regăsește o compoziție reliefată de tip „scoică” în stilul arhitectural „rococo”. Compoziția este suplinită de numeroase vrejuri, frunze de acant ș.a. Ancadramentul ferestrei include rozete cu flori de măceș cu opt petale încadrate cu șiruri înguste de piatră, amintind arhitectura bisericilor și mănăstirilor din Moldova medievală. Partea de jos a ferestrelor nivelului doi conține plăci

decorate, fiecare cu motive florale proprii și însemne diferite pe axa centrală, având drapele din ambele capete.

Bogat ornamentat este și blocul rezidențial de pe Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 126, arhitecți V. Voițehovschi și S. Stalinskaia. Panoul decorativ, situat la ultimul nivel, repetat de mai multe ori, conține o vază în mai multe registre, bogat decorată, cu terminația flancată de două rozete. Vaza este împodobită cu o stea cu cinci raze, plasată în axă. De ambele părți ale stelei este prezent un motiv ornamental constând din flori și frunze simetrice. Panoul în cauză, confecționat din elemente de ceramică glazurată, propune o gamă cromatică interesantă: verde, galben, cafeniu ș.a. Ferestrele sunt decorate cu ancadrame reliefate alcătuite din frunze de acant, spațiul orizontal între ferestre conținând decor vegetal bogat. Pereții fațadei principale sunt înviorați de succesiuni de colonete angajate cu capitel în formă de crin, având între ele arcuri cu nișe care conțin câte o floare, amintind Pomul Vieții. Spațiul vertical între ferestre este individualizat cu ornamente zigzagate având în axă flori cu șase petale.

Imobilul rezidențial de pe Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 124 conține pilaștri ce au câte o vază antică decorată cu struguri și frunze reliefate, în care se află flori și vrejuri dispuse simetric. Compoziția include un ciocan și o seceră, plasate axial. Partea superioară a pilastrului este decorată cu un soare stilizat și o stea cu cinci raze flancată de două spice, având deasupra acesteia frunze stilizate.

Clădirea rezidențială de pe Bulevardul Grigore Vieru nr. 19 are detalii de decor similare cu clădirea rezidențială situată pe str. Pușkin nr. 37. Edificiile conțin coloane și pilaștri cu capiteli, care pretind a fi „naționale” prin snopul de spice de grâu centrat, deasupra căruia se află o frunză palmat-sectată. Toată compoziția este mărginită de o parte și de alta de două volute, fiind terminată în partea inferioară de frunze de acant, iar în partea superioară de abac concav cu ornament floral din cinci petale pe centru.

Capitelul clădirii rezidențiale cu 32 apartamente de pe str. Armenească este unul mai sofisticat. Accentul principal îl constituie trei spice de grâu unite prin panglică, încadrate într-o formă circulară bogat ornamentată. Dedesubt se află un feston (ghirlandă de sărbătoare) format din fructe de măr în compoziție cu struguri de viță-de-vie, flori, unite prin panglică și fixate de două flori cu șase petale, de la care se suspendă fâșii de țesătură. Mai jos, pe centru se află un decor fitomorf. Compoziția este încheiată în partea inferioară de două panglici întrepătrunse, cu forme circulare între ele, aceleași forme rotunde încheie compoziția lateral, iar mai sus se găsesc două motive fitomorfe care se succedă de câteva ori.

Exemplele aduse sunt doar o parte din edificiile reprezentative ale arhitecturii „staliniste” din RSSM. Acestea sunt bogate în elemente decorative și însemne sovietice. Doar că nu putem

afirma că decorul este unul „național” și autentic, specific doar țării noastre. Motive similare utilizate practic în fiecare ansamblu arhitectural reprezentativ din RSSM ar putea fi atribuite la acea vreme și altor republici componente ale URSS.

3.4 Studiu de caz: clădirea Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova

Biblioteca Națională a Republicii Moldova este principala bibliotecă a statului care răspunde de conservarea, valorificarea și salvagardarea moștenirii culturale scrise. Obiectiv de însemnătate națională cu sediul în orașul Chișinău, clădirea propune o poveste destul de captivantă din punct de vedere urbanistic și arhitectural. În primul rând, de câteva ori i-a fost schimbat locul de amplasament pentru construcție. În al doilea rând, clădirea a beneficiat de câteva proiecte, la care au lucrat echipe de specialiști. Arhitecții s-au conformat politicilor perioadei sovietice, reglementărilor în vigoare și au depus eforturi pentru ca noul edificiu să se înscrie în ansamblul urban existent. Mai mult ca atât, clădirea actuală a bibliotecii avea inițial un proiect elaborat pentru un alt oraș, ajustat ulterior la situl propus și la seismicitatea Republicii Moldova. Edificiul Bibliotecii Naționale este practic similar proiectului original [151, pp. 136-151].

Proiectele clădirii Bibliotecii Publice Republicane (astăzi Biblioteca Națională a Republicii Moldova) au fost examinate de reprezentanții puterii politice, criticate de membrii UA din RSSM și modificate conform cerințelor impuse de autorități [158, pp. 107-113].

Circumstanțele apariției clădirii bibliotecii confirmă că în perioada sovietică conlucrarea dintre autorități și arhitecți era foarte strânsă.

Istoria bibliotecii țării noastre începe din secolul al XIX-lea, iar sediul acesteia este în permanență schimbat, neavând un edificiu destinat funcțiunii ei: „inaugurată la 23 august 1832, ca Bibliotecă Publică Gubernială a Basarabiei, este trecută, în 1877, sub auspiciile orașului Chișinău, guvernatorul de atunci al Basarabiei remarcând că este transmisă doar «sub tutelă întreținătoare» și că trebuie să rămână o bibliotecă a Guberniei Basarabiei, dar și a orașului Chișinău. Schimbări radicale în politica de completare a bibliotecii și de organizare a programului cultural sunt înregistrate în perioada interbelică. De la 29 septembrie 1944 devine Biblioteca de Stat a RSSM, prin «transplantarea» Bibliotecii Centrale din Tiraspol. Este preluat automat numele «N.K. Krupskaja», pe care Biblioteca Centrală din Tiraspol (RASSM) îl purtase din 1939” [135]. După mai mult de o sută de ani de mutări și pierderi de colecții, în anul 1946 se pune întrebarea construcției unei clădiri atribuite special unei biblioteci.

Pentru primul proiect al edificiului, destinat Bibliotecii Publice Republicane din Chișinău, elaborat în 1947, a fost alocat terenul care se afla pe Bulevardul Lenin colț cu str. Serghei Lazo.

Din corespondența oficială aflăm că „până acum, în municipiul Chișinău nu a existat o clădire specială pentru bibliotecă. Noua bibliotecă este proiectată pentru un milion de volume, cu două săli de lectură, pentru trei sute de locuri, săli speciale destinate lucrului științific, auditorii, săli de expoziție pentru noi cărți ș.a. Autorul, arhitectul P.N. Ragulin, a elaborat proiectul ținând cont de consultațiile academicianului A.V. Șciusev, construcția Bibliotecii Republicane ar trebui să fie începută în 1948” [105, f. 3].

Conform proiectului din 1947, edificiul era soluționat în baza compoziției axial-simetrice, sub forma literei „T” și era amplasat cu retragere de la linia roșie a străzii. În ultima variantă a proiectului, clădirea avea subsol și două niveluri, iar volumele laterale proeminente – trei niveluri. Depozitul pentru cărți, situat pe axa centrală, avea șase niveluri. De asemenea, pe axa clădirii, în rezalit, era amplasat accesul central, urmat de vestibul și un hol cu scara centrală, care se încheia pe verticală cu o cupolă – element dominant al edificiului.

Proiectul bibliotecii, elaborat în 1947, era diferit de varianta anului 1949. Aici fațada principală era mai lungă, iar cupola avea o altă formă. Fațada principală, în proiectul din anul 1949, avea 17 axe de ferestre, iar scara centrală era iluminată natural. Ferestrele parterului înscriau o formă dreptunghiulară, iar deschiderile ferestrelor din nivelurile superioare erau încheiate în arc având un decor inspirat din arhitectura orientală. Între ferestrele parterului și cele ale etajului erau preconizate medalioane cu goriele scriitorilor, iar deasupra ușii de intrare se afla placa cu denumirea instituției. Accesul principal reprezenta un portic, cu coloane de secțiune hexagonală și capiteli bogat decorate. Rezalitul central avea trei axe, cărora li se conformau trei goluri de ferestre la etajele superioare. La parter, în centru, se afla accesul principal. Frontonul părții centrale era decorat cu stema Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, iar părțile laterale ale rezalitului conțineau imaginea cărții deschise, așezată pe o panglică, dedesubt regăsindu-se un text, dezvoltat pe verticală. Clădirea beneficia de un parapet perforat, cu pas ritmic, având ca accente coloane mici, cu terminații similare decorului autohton „floarea de piatră” și în formă de con deasupra rezalitului. Fațadele laterale erau identice, iar fațada orientată spre curte propunea un aspect mai modest.

La elaborarea primului proiect al edificiului destinat Bibliotecii Publice Republicane au contribuit următorii specialiști: autorul proiectului – P.N. Ragulin, inginerul principal al trustului – Diomin (1947), A.E. Melnik (1949), proiectul fiind elaborat de Lukoianova [113, f. 4; 115, 12 f.; 114, 7 f.].

Mai târziu, pentru clădirea bibliotecii a fost alocat un alt teren. Astfel, în protocolul nr. 30 din 27 noiembrie 1953 al Comisiei Funciare a Comitetului Executiv al Consiliului Orășenesc al Deputaților, aprobat prin Hotărârea nr. 1157 a Comitetului Executiv al Consiliului Orășenesc al

Deputaților Muncitorilor din 1 decembrie 1953 privind transmiterea unui teren către Ministerul Culturii al RSSM găsim că pentru construcția Bibliotecii Publice s-a alocat un teren cu suprafața de 7 000 m², situat în orașul Chișinău, pe Bulevardul Lenin nr. 152, colț cu str. Gorki (actuala str. Maria Cebotari) [105, f. 1]. Conform planului general, pe acest teren se aflau un cinematograful de vară, clădiri rezidențiale și alte construcții, deci s-a hotărât transferul cinematografului de vară existent pe un nou șantier. În vecinătate se găseau edificii construite cu mult înainte: spre vest se afla Biserica Luterană Evanghelică, vizavi erau situate cinematograful „Patria” și restaurantul „Moldova”, ambele aflate în Grădina orașenească (astăzi Grădina publică „Ștefan cel Mare și Sfânt”).

La baza noului proiect a stat proiectul Bibliotecii Regionale pentru un milion de volume, conform proiectului din anul 1952, elaborat L.V. Rudnev și I.Z. Cerneavski pentru orașul Voronej. Clădirea bibliotecii și clădirea teatrului de operă și balet, care era situată vizavi, trebuiau să se echilibreze vizual reciproc. De aceea, ambele clădiri erau așezate exact una față de cealaltă și aveau aproape aceeași înălțime. Fațada principală trebuia să dispună de un portic columnar, decorat cu sculpturi și frize. După începutul luptei împotriva „exceselor arhitecturale”, proiectul a fost revizuit de N.Ia. Nevedrov și a devenit mult mai modest, fiind elaborat pentru orașul Voronej de academicianul L.V. Rudnev și arhitectul I.Z. Cerneavski. „Departamentul pentru Clădiri Civile Rezidențiale al Comitetului de Stat al Sovietului de Miniștri al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste pentru Construcții consideră posibilă ajustarea acestuia pentru orașul Chișinău, aflat în zona de activitate seismică de șapte grade, fără modificări fundamentale ale arhitecturii și ale soluției planimetrice, stabilind două etape de proiectare, cu condiția implementării măsurilor antiseismice” [105, f. 5].

Arhitectul V.F. Smirnov a criticat lucrarea anterioară a colegilor, dar a lăudat proiectul bibliotecii elaborat de academicianul L.V. Rudnev: „Guvernul nostru a cerut Comitetului să aplice acest proiect pentru Chișinău, Comitetul a permis. Această bibliotecă va fi construită pe locul unde se află acum cinematograful de vară. Acest proiect este un exemplu de instituție culturală sovietică... Au fost câteva proiecte: unul elaborat de arhitectul P.N. Ragulin, proiectul bibliotecii sale fiind realizat fără elemente naționale; o altă versiune a fost dezvoltată de arhitecții A.E. Ambarțumean și S.V. Vasiliev, fiind soluționată în forme clasice cu inserții de piatră preluate din Casa Guvernamentală a lui A. Tumanean. Proiectul a stabilit scopul soluționării edificiului în formele naționale ale arhitecturii moldovenești, ni se pare că proiectul lui P.N. Ragulin nu a găsit aceste forme. Toate elementele sale, formele greoaie, cupola bizantină dau un asemenea caracter clădirii, încât se pare că a fost construită cu mult înainte de venirea puterii sovietice. Este greu de

atribuit apartenența ei națională. Considerăm că acest edificiu este o nereușită și împinge arhitectura în arhaic, ceea ce împiedică crearea arhitecturii naționale sovietice” [3, f. 42].

În cerințele de proiectare, elaborate de către arhitectul R.E. Kurț și aprobate la 15 martie 1954 de către arhitectul-șef al orașului Chișinău F. Naumov, erau indicați parametrii clădirii și alți indici de dezvoltare a acesteia: „conform proiectului, suprafața clădirii ar trebui să fie de 1 800 m², adică 26%. Volumul clădirii se presupunea a fi de 28 000 de m³ la o înălțime de 19 m a clădirii...” [151].

Clădirea urma a fi amplasată pe teren de-a lungul liniei roșii a Bulevardului Lenin. Iar de la linia roșie a străzii Gorki trebuia retrasă cu 6 m, pentru a așeza clădirea bibliotecii simetric față de clădirea rezidențială (blocul nr. 2, situat la intersecția străzii Gogol [astăzi str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni] și Bulevardul Lenin), față de axa monumentului lui I.V. Stalin. În viitor, se planifica construcția unei clădiri monumentale (probabil se avea în vedere clădirea filialei principale a Academiei de Științe din RSSM) în intervalul dintre blocul nr. 2 și clădirea bibliotecii. Între bibliotecă și viitoarea clădire se va situa o intrare egală ca lățime cu cea a stradelei Teatrului.

Ținând cont de necesitatea protejării de supraîncălzire a fațadei bibliotecii și a sălii de lectură, de-a lungul străzii Gorki, fâșia de șase metri de-a lungul liniei roșii urma să fie plantată cu copaci. Pentru a preveni supraîncălzirea sălii expoziționale, orientată spre fațada principală cu orientare sud-vest, se recomanda amenajarea unei logii, unei colonade sau a altor elemente arhitecturale care ar contribui la umbrire.

Era necesar să se creeze o imagine a bibliotecii în forme monumentale, dar apropiate de tradițiile arhitecturii naționale moldovenești. Ținând cont de importanța Bibliotecii Republicane, era necesar să se prevadă în proiect o calitate sporită a lucrărilor de finisare a încăperilor mai importante: holul principal, scările, sălile de expoziție și principalele săli de lectură. Fațadele clădirii urmau a fi realizate din zidărie aparentă de piatră de calcar, iar soclul, înalt de 2,5 m – din „piatră de Cosăuți” [3, f. 12-14].

În documentul semnat la 8 iunie 1954 de V.P. Popov și V.A. Bâhovski, laureații Premiului Stalin, specialiști în științe tehnice, consemnează: „Proiectul prevede amplasarea într-un singur volum a depozitului de cărți, sălii de lectură și sălii auxiliare. Depozitul de cărți este proiectat sub forma unui cadru din beton armat cu opt niveluri, în timp ce sălile de lectură și vestibulul care îl înconjoară din trei părți au două și trei niveluri (cu aceeași cotă a cornișei). Pereții clădirii, care înconjoară depozitul de cărți din trei părți, sunt proiectați din cărămidă, structurile interioare portante sunt proiectate atât sub formă de stâlpi de beton armat, cât și pereți de cărămidă.

Soluția volumetrică și planimetrică a proiectului clădirii bibliotecii permite adaptarea acestuia pentru orașul Chișinău, situat în zona seismică de șapte grade” [3, f. 7-9].

În nota explicativă elaborată și semnată de arhitectul principal al proiectului, A.E. Ambarțumean, inginerul principal al proiectului, E.G. Juravliov, inginerul principal pe tehnica sanitară, Burștein, și inginerul electrician superior, Keiser, se menționează că, în conformitate cu concluziile expuse, clădirea bibliotecii a fost împărțită de rosturi antiseismice în patru compartimente, și anume depozitul de cărți a fost separat într-un compartiment independent, ca partea cea mai grea a clădirii, iar acest lucru a predeterminat formarea încă a trei compartimente: două pentru săli de lectură și unul pentru partea centrală, de-a lungul fațadei principale. Elementele portante ale depozitului de cărți și ale compartimentului plasat de-a lungul fațadei principale prezentau cadre monolite din beton armat [106, f. 2].

Mai târziu, la 22 iulie 1954, este abrogat documentul anterior privind terenul alocat pentru construcție și se decide ca pentru edificarea unei biblioteci publice și a unui teatru filarmonic de vară, suprafața să fie mărită în așa mod ca să ocupe „o parte din teritoriul ocupat de departamentul de transport auto, numărul unu, al Ministerului Transporturilor Auto, trustul «Glavmuka» și cinematograful de vară «Leninski Komsomol», mai exact, «parcelele cu numărul 150 și 152, cu suprafață totală de 1,30 ha, situate în orașul Chișinău, de-a lungul Bulevardului Lenin între străzile Jukovski (astăzi str. Tricolorului) și Gorki, conform planului propus»” [105, f. 4]. De aceea se anulează și decizia de alocare a terenului cu numărul 150, pentru construirea clădirii principale a Filialei Academiei de Științe, de pe Bulevardul Lenin, în vederea modificărilor în amenajarea acestui cartier.

În legătură cu acest fapt, la 2 august 1954, arhitectul R.E. Kurț și inginerul G. Perelmuter elaborează noi cerințe de proiectare, în care se indică: „Clădirea bibliotecii ar trebui să fie amplasată la cinci metri distanță de linia roșie a Bulevardului Lenin, egală cu dimensiunea treptelor, care formează intrarea principală în clădire. Fațada laterală, orientată spre str. Jukovski, este amplasată de-a lungul liniei roșii. Cotele cornișei principale ale bibliotecii sunt determinate de proiectul aplicat. Teritoriul curții este împrejmuit cu gard capital. În curte este permis un număr minim de anexe” [105, f. 4, 26].

Puțin mai târziu, proiectul suferă din nou modificări, în baza cererii comanditarului din 10 august 1954, unde s-a indicat mărirea depozitului cu 400 000 de cărți. În conformitate cu aceasta, „cota cornișei se micșorează cu 1 m, deci se revăd fațadele... Fațada principală a clădirii este proiectată într-o manieră de portic columnar. Coloanele sunt proeminente cu 3,5 m față de perete. Diametrul inferior al coloanelor este de 150 cm, cel superior este de 130 cm, iar înălțimea coloanei este de 13 m. Colonada este situată pe un stilobat înalt al soclului. Pe lateral se termină cu piloni, cu basoreliefuri pe tema artei și științei. În fața stâlpilor, pe socluri de granit, sunt ridicate compoziții sculpturale ale unui băiat și ale unei fete cu câte o carte în mână. Sculpturile sunt

realizate din beton decorativ. În medalioanele aflate între coloanele fațadei principale sunt plasate imaginile în gorie relief ale scriitorilor clasici ruși. Scara și soclul au înălțimea de 1 m. Sculptura de încoronare de pe parapet se va realiza din beton decorativ...” [107, f. 2].

Deja în planșele de proiect din anul 1956 putem observa că clădirea bibliotecii este amplasată pe un alt teren și anume pe str. Kievskaia (astăzi str. 31 August 1989), pe spațiul ocupat cândva de Grădina Seminarului, în cartierul limitat de străzile Gogol și Pușkin. Aici se află și clădirea Seminarului Teologic construită în secolul al XIX-lea, care actualmente este sediul Facultății de Energetică a Universității Tehnice a Moldovei și blocul nr. 2 al Bibliotecii Naționale.

Cel mai probabil, autoritățile și arhitecții au revenit la ideea arhitectului academician A.V. Șciusev, care în articolul „Chișinăul de mâine” din revista „Scânteia Leninistă”, nr. 11, din 11 noiembrie 1947, afirma că Opera de Stat pentru 1 000 de locuri va fi construită vizavi de Grădina „Pușkin A.” [69, f. 2]. Astăzi, pe acest teritoriu se află Teatrul Național de Operă și Balet „Maria Bieșu”.

În cele din urmă, amenajarea terenului a fost finalizată, iar edificiul construit conform proiectului elaborat în anul 1956, având trei niveluri și subsol: blocul orientat spre str. 31 August 1989 și depozitul pentru cărți în opt niveluri, cu eliminarea unor detalii arhitecturale decorative.

Aspectul monumental al edificiului se datorează celor zece coloane, situate ritmic pe fațada principală, pe un soclu cu înălțimea de 2,25 m. Acestea au înălțimea de 15 m și un diametru de 140 cm. Decorul părții superioare conține un ornament zigzagat îmbinat cu forme geometrice circulare. De asemenea, ca și pe toate clădirile din acea perioadă, poate fi văzută steaua cu cinci raze în relief, aflată în centrul cununei din frunze de laur, înconjurată de o panglică. Mai jos se află un brâu din multiple forme circulare. Partea inferioară a coloanelor este ornamentată de caneluri și două linii zigzagate întrepătrunse.

Accesul principal în edificiu este constituit din trei uși identice, cu înălțimea de 4,50 m. Grilajul acestora include o stea cu cinci raze plasată într-o cunună de frunze de lauri. Atrage atenția frontonul bibliotecii – o carte deschisă reliefată și o pană de gâscă, ambele fiind amplasate deasupra unui soare-răsare, flancat de două crengi cu frunze de laur și stejar. Compoziția centrală este flancată de drapele cu hampe panglici, iar mai jos, pe centru, observăm două clopote, toată compoziția fiind așezată pe un vrej cu frunze de laur, înconjurat de o panglică. De ambele părți ale acestei compoziții se află un parapet perforat, cu cota de înălțime de 19 m. Decorul frontonului este puțin diferit de varianta din proiect – aici lipsește steaua cu cinci raze din partea superioară. De asemenea, în proiect nu se regăsește pana de gâscă.

Lateral, la nivelul etajului superior, edificiul conține câte o placă dreptunghiulară ca formă – două grile de ventilație, alcătuite din ornament de bare zigzagate, orizontale și verticale

întrepătrunse, combinate cu motive fitomorfe și însemnul sovietic situat centrat în compoziție: secera și ciocanul suprapuse, plasate în interiorul unei cununii de frunze de laur. Ultimele două etaje sunt divizate orizontal printr-un brâu răsucit. Pe clădirea construită lipsesc medalioanele în goretief cu portretele scriitorilor, care în proiect sunt flancate de torțe ornamentate, cu flamuri.

Conform desenelor tehnice din anul 1954, la elaborarea proiectului au contribuit mai mulți specialiști: directorul Institutului „MOLDAVSTROIPROECT”, E.M. Bedenkov; inginerul principal al Institutului „MOLDAVSTROIPROECT”, B.M. Malerman; conducătorul atelierului de proiectare și arhitectul principal al proiectului, A.E. Ambarțumean; constructorul principal, E.G. Juravliov; arhitectul senior, F.P. Naumov; inginerul principal al proiectului, Burștein. Au proiectat Burștein și Keiser [108, 2 f.], precum și arhitectul principal al institutului „Moldavstroiproekt” A.E. Melnik [109, 9 f.].

În proiectul din 1956 la imaginea edificiului au lucrat conducătorul atelierului nr. 1 al Institutului „Moldghiprogorselestroi”, A.E. Ambarțumean; constructorul principal, E.G. Juravliov; arhitectul principal al proiectului, S.V. Vasiliev; inginerul principal al proiectului, Levit; arhitectul senior, Bekesevici [111, 9 f.].

Conform desenelor tehnice din anul 1960, la elaborarea proiectului au contribuit directorul Institutului „Moldghiprostroï”, Kudreavțev; arhitectul principal al institutului, R.E. Kurț, șeful departamentului, E.G. Juravliov; arhitectul principal al proiectului, A.E. Ambarțumean; inginerul principal al proiectului, Etlis; verificat de E.S. Telpis [110, 3 f.].

În planșele care conțin detalii arhitecturale decorative (frontonul edificiului, capitellul și baza coloanei, grilajul ș.a.) figurează numele specialiștilor care le-au realizat: Kolganov și Sergheev, tehnician – N. Iaroșenko [112, 23 f.].

Noul proiect va fi criticat mai târziu, în vederea Decretului nr. 1871 al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și al Sovietului de Miniștri (SM) al URSS din 4 noiembrie 1955 *Cu privire la eliminarea exceselor în proiectare și construcții*: „Clădirea bibliotecii publice, care se construiește în Chișinău după proiectul regretatului academician L.V. Rudnev, revăzut de arhitecții A.E. Ambarțumean și S.V. Vasiliev, s-ar putea număra printre exemplele pozitive, dacă ar fi eliberată de coloanele cu stele și coroane, pe care L.V. Rudnev în proiect nu le-a avut; este necesară o interpretare mai modernă a cornișei și a parapetului. Arhitectul nu poate să treacă fără a acorda atenție acestor detalii, pentru că coroanele și stelele naive spun multe, dezvăluie un întreg sistem de viziuni și credințe ale oamenilor care le-au desenat pentru o clădire în construcție în anul 1959” [5, f. 17].

Biblioteca rămâne funcțională timp de zeci de ani, deoarece era concepută conform unor principii bine gândite. Acest tip de clădiri are o planimetrie destul de complexă datorită funcțiunii

complicate: organizarea corectă a depozitului principal (înălțime, iluminare, microclimat, protecție antiincendiară ș.a.), spații tehnice (laborator foto, catalogare, prelucrare, ș.a.), proiectarea sălilor de lectură cu iluminare naturală, legătura comodă dintre încăperile administrației și personal, organizarea eficientă a activității bibliotecii rezultată din legătura confortabilă dintre public și personal, precum și alte spații destinate serviciilor necesare acesteia. Deși planificarea interioară necesita timp și atenție deosebită, arhitecții sovietici au reușit să dezvolte conceptul și pe exterior. Edificiul bibliotecii impresionează și astăzi prin eleganță și monumentalitate, fiind una dintre clădirile marcante ale perioadei sovietice construite la Chișinău.

3.5 Concluzii la capitolul 3

În urma analizei politicilor de sistematizare urbanistică și a arhitecturii realismului socialist, precum și a esteticii și semioticii arhitecturii totalitare de tip „stalinist”, am ajuns la următoarele concluzii:

1. În RSSM, primul deceniu postbelic se caracterizează prin restructurarea administrației orașelor, conform reglementărilor noului regim politic, cu un control absolut asupra domeniului urbanismului.

2. Imaginea urbanistică se schimbă în funcție de politicile ideologice ale puterii centrale, anularea dreptului de posesiune imobiliară și funciară conducând la elaborarea schemelor planurilor generale prin intervenții de proporții.

3. Organismele urbanistice se dezvoltă prin diferențiere zonală, acordând o atenție specială centrelor urbane prioritare, cu parcelări elaborate în funcție de diverse criterii și caracterizate prin divizarea în cartiere mari și artere magistrale.

4. Aspectul volumetric era definit prin dominantele administrative, sociale și culturale.

5. Urbanismul și arhitectura perioadei anilor 1944–1955 sunt marcate de arhitecți notabili precum A.V. Șciusev, V. Alexandrov, I. Șmurun, L.B. Bronfman, V.P. Mednec, P.N. Ragulin, N.A. Gulavski, R.E. Kurtș, V.A. Voițehovschi și V.F. Smirnov.

6. Geometria cadrului construit era caracteristică prin proporții însemnate, alinieri obligatorii, simetrie, dinamism și unitate spațială, dictată de puterea politică.

7. Plastica arhitecturală se caracteriza prin fațade monumentale, cu multiple elemente decorative ale limbajului clasic mixate cu motive naționale și însemne totalitare, immortalizând astfel ideologia autorităților.

8. Elementele arhitecturale încărcate ideologic, precum frontoanele edificiilor publice, contribuiau la masivitatea clădirilor „staliniste” prin dezvoltare orizontală și echilibrare verticală cu coloane și pilaștri.

9. Decorul bogat al exteriorului edificiilor sovietice a cauzat cheltuieli majore, ceea ce a dus la adoptarea Decretului din 4 noiembrie 1955 *Cu privire la eliminarea exceselor în proiectare și construcții*, marcând sfârșitul arhitecturii „staliniste” și tranziția către industrializare și proiectare-tip.

Fig. 3.8. Personalități marcante ale perioadei cercetate: I.I. Novikov, V.F. Smirnov, R.E. Kurtz, P.N. Ragulin, A.V. Șciusev [ANA, DGFAG]

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Prezentul demers științific a oferit o perspectivă amplă asupra evoluției urbanismului și arhitecturii în RSSM în intervalul de timp cuprins între anii 1944 și 1955, luând în considerare politicile de stat și reglementările legislative din acea perioadă.

Studiul de față a contribuit la soluționarea unei probleme științifice importante, propunând o elucidare complexă și multilaterală a particularităților arhitectural-urbanistice a așezărilor urbane și rurale din RSSM, ducând la eliminarea unor lacune serioase în cercetarea domeniului vizat și oferirea unei înțelegeri mai profunde a mecanismelor și proceselor de dezvoltare.

Rezultatele principale noi obținute constau în faptul că, în premieră în istoriografia din Republica Moldova, s-a realizat sistematizarea și ordonarea documentelor legislative și grafice referitoare la urbanismul și arhitectura în RSSM în anii 1944–1955. A fost creată o listă impunătoare și cronologic ordonată a reglementărilor în domeniul urbanismului și arhitecturii pentru întreaga perioadă investigată. A fost prezentat un tablou detaliat al decorurilor și însemnelor sovietice caracteristice clădirilor de tip „stalinist”. A fost completată lista membrilor UA din RSSM, fiind oferită o nouă perspectivă asupra comunității profesionale de arhitecți din acea perioadă și asupra creației acestora. A fost urmărită istoria și activitatea celor mai semnificative instituții de proiectare din republică.

Studiul istoriografic a relevat faptul că până în prezent nu a fost elaborată o lucrare științifică care să trateze această temă importantă. Procedând la abordări pluridisciplinare și multiaspectuale ale temei de studiu și ținând cont de scopul și obiectivele propuse, se impun următoarele **concluzii generale**:

1. A fost subliniat modul în care factorul politic a influențat direct urbanismul și arhitectura RSSM în primii ani postbelici. A fost identificată și descrisă subordonarea completă a activității de proiectare deciziilor statului.

2. În cadrul cercetării au fost evidențiate eșecurile generate de consecințele devastatoare ale celui de-al Doilea Război Mondial și de greșelile conducerii, aducând o înțelegere mai profundă asupra modului în care factorul politic a dirijat activitățile constructive.

3. Au fost identificate și examinate numeroase acte normative, valorificându-le sub aspect legislativ și arhitectural-urbanistic, ceea ce a contribuit la o mai bună înțelegere a modului în care reglementările statului sovietic au ghidat procesul de restabilire și reconstrucție a infrastructurii urbane.

4. A fost analizat modul în care hotărârile Guvernamentale axate pe industrializare și îmbunătățirea calității construcțiilor au influențat dezvoltarea urbanistică și arhitecturală a RSSM.

5. A fost investigată activitatea mai multor entități administrative, printre care cea a Comisariatului Norodnic pentru Construcții Civile și Locative, transformat ulterior în Ministerul Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM.

6. A fost analizată activitatea Direcției Arhitectură, care în anul 1955 a fost integrată în Comitetul de Stat pentru Construcții și Arhitectură de pe lângă SM al RSSM.

7. A fost examinată activitatea instituțiilor de proiectare, inclusiv Trustul Republican „MOLDAVSTROIPROECT”, subordonat DA de pe lângă RSSM, redenumit ulterior în Institutul de Stat de Proiectare „MOLDGHIPROGORSELSTROI”, fiind inclus în subordinea Ministerului Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM.

8. A fost elucidată activitatea Uniunii Arhitecților, analizând modul în care a fost formată și organizată această entitate profesională, precum și determinând rolul său în orientarea și susținerea practicii arhitecturale în republică.

9. Au fost analizate atribuțiile arhitectului-șef și rolul acestuia în gestionarea procesului de planificare urbană și dezvoltare a infrastructurii, evidențiind importanța coordonării eficiente în implementarea politicilor centrale.

10. A fost investigat modul în care reglementările și politicile Guvernamentale au influențat direcțiile și ritmurile dezvoltării urbane, subliniind importanța coordonării dintre autoritățile locale și centrale.

11. A fost realizată analiza detaliată a edificiilor-unicat caracterizate prin grandiozitate și monumentalitate, relevând cum acestea reflectau puterea și stabilitatea regimului sovietic.

12. În premieră, au fost prezentate descrieri ale elementelor arhitecturale și decorative ale unor clădiri importante, oferind o privire atentă asupra procesului creativ și ideilor care stăteau la baza acestor proiecte. Au fost evidențiate contribuțiile individuale și colective ale specialiștilor implicați în realizarea acestor opere de arhitectură.

Recomandările formulate în baza tezei și a concluziilor generale sunt următoarele:

1. Elaborarea dosarului „Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt – dominantele arhitecturale ale Chișinăului postbelic” pentru înscrierea acestuia în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.

2. Continuarea cercetărilor în domeniul urbanismului și arhitecturii din RSS Moldovenească în vederea realizării unui studiu panoramic, multidisciplinar al acestui compartiment amplu al culturii naționale.

3. Extinderea cercetării arhitecturii și urbanismului prin prisma politicului pentru a explora următoarele etape de dezvoltare arhitectural-urbanistică a RSSM și a aduce noi informații și perspective asupra evoluției orașelor moldovenești în contextul schimbărilor politice și sociale.

4. Necesitatea înscrierii mai multor bunuri de arhitectură „stalinistă” în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat impune întocmirea unor fișe de monument și dosare ale acestor bunuri.

5. În sfera turismului, rezultatele cercetării pot fi valorificate în elaborarea unui traseu turistic special dedicat explorării arhitecturii totalitare din orașul Chișinău.

6. În domeniul didactic demersul științific poate fi utilizat în procesul de predare a materialului la facultățile de învățământ universitar de profil la disciplinele „Istoria arhitecturii” și „Istoria urbanismului”.

7. Conlucrarea cu autoritățile locale și centrale, factorii de decizie, instituțiile de cercetare și învățământ în vederea valorizării științifice și culturale a bunurilor de arhitectură totalitară sovietică, aprobarea măsurilor concrete de salvagardare și promovare.

Pentru a evalua la justa valoare programele de arhitectură totalitară din RSSM, este necesar să documentăm aceste bunuri. În absența acestor măsuri, există riscul continuării distrugerii clădirilor și îndepărtării elementelor decorative care reprezintă identitatea RSSM. Această identitate, chiar dacă este asociată cu o epocă și un regim politic controversat, constituie o parte semnificativă a patrimoniului cultural și istoric al regiunii. Acest patrimoniu prezintă nu doar exemple de arhitectură impresionantă, ci și mărturii ale unei perioade istorice importante, care trebuie protejate pentru a asigura o înțelegere completă a trecutului și a evoluției culturale a societății. Mai mult ca atât Convențiile internaționale evidențiază că patrimoniul construit, indiferent de originile sale politice sau istorice, trebuie să fie protejat și valorificat pentru a păstra diversitatea culturală și a asigura transmiterea sa către generațiile viitoare.

BIBLIOGRAFIE

În limba română

1. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 11.
2. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 118, 152 f.
3. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 124, 194 f.
4. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 145.
5. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 226, 41 f.
6. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 47, 54 f.
7. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 49, 332 f.
8. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 7.
9. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 88, 190 f.
10. ANA, DFASP, F. 3095, inv. 2HT, d. 1466, 13 f.
11. ANA, DFASP, F. P-2905, inv. 1, d. 34.
12. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 145.
13. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1, d. 588.
14. ANA, DFASP, F. 2905, inv. 1.
15. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2, d. 1443.
16. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 150.
17. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 199, 256 f.
18. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 23, 175 f.
19. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 255, 2767 f.
20. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 257.
21. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 279.
22. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 333, 236 f.
23. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 334, 269 f.
24. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 412, 300 f.
25. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 477, 261 f.
26. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 49, 218 f.
27. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 495, 218 f.
28. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 11, d. 583, 178 f.
29. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 13, d. 1, 113 f.
30. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 13, d. 40, 95 f.
31. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 13, d. 70, 63 f.

32. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 13, d. 8, 102 f.
33. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 13, d. 94, 281 f.
34. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 22, d. 10, 412 f.
35. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 22, d. 12, 286 f.
36. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 22, d. 13, 464 f.
37. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 22, d. 14, 355 f.
38. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 22, d. 18, 310 f.
39. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 22, d. 181.
40. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 22, d. 19, 443 f.
41. ANA, DGFAG, F. 2848, inv. 22, d. 20, 301 f.
42. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 1, 241 f.
43. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 100, 310 f.
44. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 109, 348 f.
45. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 12, 345 f.
46. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 129, 193 f.
47. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 17, 152 f.
48. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 18, 310 f.
49. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 2, 471 f.
50. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 29, 278 f.
51. ANA, DGAN, F. 2848, inv. 22, d. 16, 333 f.
52. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 30, 145 f.
53. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 40, 389 f.
54. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 41, 450 f.
55. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 53, 278 f.
56. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 54, 183 f.
57. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 55.
58. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 67, 204 f.
59. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 69, 265 f.
60. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 70, 267 f.
61. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 82, 439 f.
62. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 4, d. 10, 304 f.
63. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 4, d. 13, 185 f.
64. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 4, d. 3, 10 f.
65. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 4, d. 4, 55 f.

66. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 4, d. 5, 27 f.
67. ANA, DGFAG, F. 2987, inv. 1, d. 30.
68. ANA, DGFAG, F. 2987, inv. 1, d. 31.
69. ANA, DGFAG, F. 2987, inv. 1, d. 6, 4 f.
70. ANA, DGFAG, F. 2987, inv. 1, d. 8.
71. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 1 HT, d. 597, 13 f.
72. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 1.
73. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1382.
74. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1443, 30 f.
75. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1484, 10 f.
76. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1486, 6 f.
77. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1489, 17 f.
78. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1490, 13 f.
79. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1493, 17 f.
80. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1495, 21 f.
81. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1501, 14 f.
82. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1506, 5 f.
83. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1512, 4 f.
84. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1517, 14 f.
85. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1527, 4 f.
86. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1750, 18 f.
87. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1753, 12 f.
88. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1758, 10 f.
89. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1767, 10 f.
90. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1802, 6 f.
91. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1803, 5 f.
92. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1805, 20 f.
93. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1811, 12 f.
94. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1828, 13 f.
95. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1829, 12 f.
96. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1839, 21 f.
97. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1840, 10 f.
98. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1844, 12 f.
99. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1895, 28 f.

100. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1898, 6 f.
101. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1907, 10 f.
102. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1916, 10 f.
103. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 1917, 7 f.
104. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2458, 60 f.
105. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2511, 27 f.
106. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2512, 13 f.
107. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2513, 3 f.
108. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2516, 2 f.
109. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2517, 9 f.
110. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2518, 3 f.
111. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2519, 9 f.
112. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2527, 23 f.
113. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2580, 4 f.
114. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2582, 7 f.
115. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2 HT, d. 2584, 12 f.
116. ANA, DGFAG, F. 3095, inv. 2HT, d. 1423, 18 f.
117. ANA, DGFAG, F. 3304, inv. 1, d. 1.
118. ANA, DGFAG, F. 3304, inv. 1, d. 3.
119. ANA, DGFAG, F. 3304, nr. 1, inv. 40.
120. ANA, DGFAG, F. P-3204, inv. 1, d. 1.
121. ANA, DGFAG, F. 2854, inv. 1, d. 94.
122. ANA. DGFAG, 3304, inv. 1, d. 1.
123. CALOTĂ, I. *Dincolo de centru. Politici de locuire în București (1910–1944)*. București: Ozalid, 2017. 408 p. ISBN 978-606-93327-3-3.
124. COADĂ, Ludmila. Chișinăul de la capitală sovietică la capitală europeană. În: *Plural. History, Culture, Society*. 2014, nr. 1-2, pp. 148-160. ISSN 2345-1262.
125. CONDRATICOVA, Liliana; **OSTAPOV, Alina**. Sediul central al Academiei de Științe a Moldovei – clădire de patrimoniu de valoare națională. În: *AKADEMOS*, 2023, nr. 2(69), pp. 146-154. ISSN 1857-0461. DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.23.2-69.17>.
126. Cununa de laur ca un simbol triumfător. [Online]. [citată 13.09.2021]. Disponibil: <https://olnafu.com/formare/95840-cununa-de-laur-ca-un-simbol-triumf%C4%83tor.html>.
127. IOAN Augustin. *Arhitectura (supra)realismului socialist*. București: Editura Paideia, 2012. 228 p. ISBN 9789735967932.

128. IOAN, Augustin. *Arhitectura și puterea*. București: Editura AGERFILM. 1991, 102 p.
129. IOAN, Augustin. Discurs funebru la capătâiul realismului socialist. [Online]. [citât 17.05.2020]. Disponibil: <https://www.scribub.com/stiinta/arhitectura-constructii/Augustin-IOAN-Discurs-funebru-35641.php>.
130. IOAN, Augustin. *Modern Architecture and the Totalitarian Project. A Romanian case study*. București: Editura ICR, 2009. 198 p. ISBN 9735775778, ISBN 9789735775773
131. LAȘCU, N. *Legislație și dezvoltare urbană: București 1831–1952. Planurile de sistematizare ale Bucureștiului*. Teză de doctorat. București, 1997. 381 p. [Online]. [citât 13.04.2019]. Disponibil: <https://www.scribd.com/document/405928858/doctorat-LASCU-pdf>
132. MALCOCI, V. *Structuri și semnificații mitologice în arhitectura populară din Republica Moldova*. Chișinău: Editura Epigraf, 2021. 184 p. ISBN 978-9975-60-425-3
133. Măslinul: Legendă, simbol și semnificație. [Online]. [citât 13.09.2021]. Disponibil: <https://www.diane.ro/2018/05/maslin-legenda-simbol-mit.html>
134. MUSTEAȚĂ, S. Moștenirea sovietică – ce facem cu ea? În: *Limba Română*, 1(251), 2019 / ISSN 0235-9111, pp. 346-356. ISSN 0235-9111.
135. NEGRU, Nina. Prima bibliotecă publică pe harta Chișinăului. În: *Limba română*, 2002, nr. 4-6, anul XII. ISSN 0235-9111.
136. NESTEROV, Tamara. Arhitectura din perioada postbelică a Moldovei sovietice, în: *ARTA*, 2016, nr. 1(AV), pp. 96-103. ISSN 2345-1181.
137. NESTEROV, Tamara. Arhitectura perioadei interbelice din Chișinău în căutarea identității artistice. În: *Identitățile Chișinăului*, Materialele Conferinței Internaționale, Ed. a III-a, 1-2 octombrie 2015, Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”, 2016, pp. 159-165. ISBN 978-9975-137-48-5.
138. NESTEROV, Tamara. Cinematograful Patria – enigma edificării clădirii (Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 103). În: *Identitățile Chișinăului*. Materialele Conferinței Internaționale, ed. a VI-a, 24-25 octombrie 2019. Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”, 2020, pp. 161-168. [Online]. [citât 10.08.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/161-168_9.pdf
139. NESTEROVA, Tamara. Istoria clădirii Teatrului „Mihai Eminescu”. În: *Identitățile Chișinăului: Orașul interbelic*, ed. A V-a, 1-2 noiembrie 2018. Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”, 2020, pp. 120-128. [Online]. [citât 07.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/120-128_11.pdf

140. NESTEROVA, Tamara. Monumentele de arhitectură din Chișinău – între autenticitate și improvizare postbelică. În: *ARTA*, 2018, nr. 1(AV), pp. 53-61. ISSN 2345-1181.
141. **OSTAPOV, Alina**; STUDZINSKI, Irina. Dominante arhitecturale ale orașului Chișinău edificate în primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial. În: *ARTA*, 2021, seria Arte Vizuale, Volumul XXX, nr. 1(AV), pp. 69-79. ISSN 2345-1181/ISSNe 2537-6136. DOI: <https://doi.org/10.52603/arta.2021.30-1.11>
142. OSTAPOV, Alina. Activitatea Uniunii Arhitecților din RSSM. În: *ARTA*. Seria Arte vizuale. Volumul XXVIII, nr. 1, Arte Vizuale, s.n., 2019, pp. 62-77. ISSN 2345-1181; E-ISSN 2537-6136.
143. OSTAPOV, Alina. Arhitectura stalinistă în orașul Chișinău. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, ed. a XIII-a, 27-28 mai 2021, Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2021, p. 35. ISBN 978-9975-84-140-5. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.478762>.
144. OSTAPOV, Alina. Arhitectura și puterea în Republica Moldova. În: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, 15 martie 2016. Chișinău: Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, 2016, ed. a V-a, vol. 3, pp. 159-162. [Online]. [citat 15.07.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/159-162_5.pdf
145. OSTAPOV, Alina. Catedrala „Nașterea Domnului” din Chișinău aspecte privind politica în domeniul construcției. În: *Materialele Conferinței Științifice Naționale „Protoierul Mihail Ceachir – un cărturar al Bisericii din Basarabia” dedicate celor 80 de ani de la trecerea la Domnul a protoiereului Mihail Ceachir (1861–1938)*, mun. Chișinău, 10 septembrie 2018. Chișinău, 2020, pp. 196-207. ISBN 978-9975-3365-9-8.
146. OSTAPOV, Alina. Decorațiuni ale edificiilor realist-socialiste din orașul Chișinău. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, ed. a V-a, 22 februarie 2022, Chișinău. Iași – Chișinău: 2022, p. 82. ISSN 2558-894X.
147. OSTAPOV, Alina. Dominante arhitecturale ale orașului Chișinău edificate în primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial. În: *ARTA*. Seria ARTE VIZUALE. Volumul XXX, nr. 1, 2021, pp. 69-79. E-ISSN 2537-6136.
148. OSTAPOV, Alina. Elemente decorative în arhitectura „stalinistă” a RSSM de la schiță la realizare. În: *DIALOGICA*, 2022, nr. 1, pp. 106-118. ISSN 2587-3695. ISSNe 1857-2537. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6508060>
149. OSTAPOV, Alina. Implicarea statului în domeniul arhitecturii și urbanismului RSSM reflectată în istoriografie. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea*

societății durabile de mâine, ed. a VI-a, 27-28 septembrie 2022, Chișinău. Iași – Chișinău: 2022, pp. 88-95. ISSN 2558-894X. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7129252>

150. OSTAPOV, Alina. Influența cadrului legislativ asupra arhitecturii locative a Basarabiei din secolul al XIX-lea. În: *ARTA*, 2016, seria Arte Vizuale, volumul XXV, nr. 1(AV), pp. 68-72. ISSN 2345-1181 /ISSNe 2537-6136.

151. OSTAPOV, Alina. Istoria construirii Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova. În: *Materialele Conferinței Internaționale „Identitățile Chișinăului: strada 31 August 1989”*, ediția a VII-a, 21 octombrie 2021, Chișinău, Republica Moldova, pp. 136-151. ISBN 978-9975-166-64-5.

152. OSTAPOV, Alina. Planul de reconstrucție a Chișinăului prin prisma corespondenței arhitectului-academician Alexei V. Șciusev. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, ed. a VIII-a, 26-27 septembrie 2023. Iași – Chișinău-Lviv: 2023, pp. 233-250. ISSN 2558-894X. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8384605>.

153. OSTAPOV, Alina. Politicile de stat ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești – instrument de reglementare a patrimoniului arhitectural. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine: dedicată zilelor europene ale patrimoniului*, ed. 1, 23-24 septembrie 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2019, p. 57. ISBN 978-9975-3290-4-0.

154. OSTAPOV, Alina. Semiotica arhitecturii Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. În: *„Monumentul. Tradiție și Viitor”*, Simpozion Internațional, ediția a XX-a. Iași: Doxologia, 2019, p. 317-335.

155. OSTAPOV, Alina. Tendințe în arhitectura și urbanismul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. În: *ARTA. Seria Arte vizuale*, 2020, nr. 1, pp. 107-113. ISSN 2345-1181. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3938590>.

156. OSTAPOV, Alina. Urbanismul din RSSM prin prisma reglementărilor statale (1944-1952). În: *AKADEMOS*, 2018, nr. 3(50), pp. 137-144. ISSN 1857-0461/ISSNe 2587-3687.

157. PASAT, V. *Biserica ortodoxă și puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940–1991)*. Chișinău: Editura Cartier, 2019, 2019. ISBN 978-9975-86-364-3, 568 p.

158. PASAT, V. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940–1953)*. Chișinău: Editura Cartier, 2011. 684 p. ISBN 978-9975-79-698-9.

159. PÂSLARIUC, V. Cine a devastat Chișinăul în iulie 1941?, [Online]. [citat 13.04.2023]. Disponibil: <https://historia.ro/>.

160. RUSU, D. Arhitectura socialistă a Republicii Moldova (1944–1991). În: *Panorama comunismului în Moldova sovietică*. București: Editura Polirom, 2019. 861 p., ISBN 978-973-46-7846-4.
161. SEVERIN, S. Implantul de factură rurală din RSSM și reconfigurarea spațiului construit. În: *ARTA*, seria Arte vizuale, volumul XXIV, nr. 1, 2015, pp. 161-165. ISSN 2345-1181.
162. SHEPHERD Rowena și Rupert. *1000 de simboluri. Semnificația formelor în artă și mitologie*. București: Editura Aquila, 2007. 352 p.
163. STROE. M. *Locuirea între proiect și decizie politică: România 1954–1966*. București: Simetria, 2015. 261 p. ISBN 978-973-1872-38-4.
164. ȘCIUSEV, A.V. Chișinăul de mâine. În: „*Scânteia Leninistă*”, nr. 11, 1947< ANA, DGAN, F. P-3204, inv. 1, d. 2.
165. ȘEVCENCO, R. Evoluția sistemului politic al RSSM în 1957–1961. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4, 2010, pp. 265-277. ISSN 1857-2022.
166. ȘLAPAC, Mariana< CEASTINA, Alla. Repere în arhitectura Republicii Moldova. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine* (volumul III). Conferință științifică internațională consacrată Zilelor Europene ale Patrimoniului, Chișinău, 28-29 septembrie 2021 (ediția a IV-a). Iași-Chișinău: editor Liliana Condricova, 2021, pp. 12-37. ISSN 2558-894X.
167. ȘLAPAC, Mariana. Arhitectura realist-socialistă a Chișinăului. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Iași-Chișinău: 2022, ediția a V-a, pp. 109-110. ISSN 2558-894X.
168. ȘLAPAC, Mariana. *Arta urbanismului în Republica Moldova*. Chișinău: Tipografia A.Ș.M, 2008. 272 p. ISBN 978-9975-62-239-4.
169. TRIFAN, Aurelia. *Arhitectura complexurilor vitivinicole din Republica Moldova = Architecture of wine-making complexes in the Republic of Moldova*. Ministerul Culturii al Republicii Moldova, Institutul Patrimoniului Cultural. Chișinău: Editura Epigraf, 2021. 272 p. ISBN 978-9975-60-422-2.
170. TRONCIU, S. *Constituirea arhitecturii orașului fluvial Tiraspol*. Teză de doctor în arhitectură, Chișinău, 2019. 280 p.
171. URSU, Valentina. *Politica culturală în RSS Moldovenească 1944–1956*. Chișinău: Editura Pontos, 2013. 292 p. ISBN 978-9975-51-501-6.
172. VASILESCU. S. *Arhitectura Germaniei Naziste*. București: Editura Fundației Arhitekt design, 2012. 239 p. ISBN 606-92734-5-6

173. VASILESCU, S. *Arhitectura Italiei Fasciste*. București: Editura Fundației Arhitect design, 2011. 184 p. ISBN 606-92734-0-1.
174. VASILESCU, S. *Arhitectura Rusiei Staliniste*. București: Editura Fundației Arhitect design, 2014. 222 p. ISBN 9786068645018
175. VASILESCU, S. *Arhitectura totalitară: arhitectura fascistă, nazistă și stalinistă*. Teză de doctorat. București, 1993. 165 p.
176. ZAHARIADE, A.M. *Arhitectura în proiectul comunist. România 1944–1989*. București: Editura Simetria, 2011. 144 p. ISBN 978-973-1872-17-9

În limba rusă:

177. „Архитектура”. 27 июля 1986 г., nr. 15.
178. „Советская архитектура”. Сборник изданий Союза архитекторов СССР Москва: Издательство литературы по строительству и архитектуре, nr. 18, 1969, 217 p.
179. „Советская архитектура”. Сборник изданий Союза архитекторов СССР. Москва: Издательство литературы по строительству и архитектуре, nr. 19, 1969, 156 p.
180. „Центральному комитету коммунистической партии Советского Союза и Совета Министров Союза ССР”. În: „Архитектура СССР”. Ежемесячный журнал Союза советских архитекторов. Москва: Государственное издательство литературы по строительству и архитектуре, 1956, nr. 1. 47 p.
181. *Архитектура СССР 1917–1987 гг.* Москва: Стройиздат. 1987, 204 p.
182. *Архитектура Страны Советов*. Москва: Стройиздат. 1981. 344 p. În redacția lui G. Fomin.
183. АФАНАСЬЕВ, К.Н. *А.В. Щусев*. Москва: Стойиздат, 1978. 191 p. УДК 72.036 [47+57] [092] Щусев.
184. БОГНИБОВ, Е.А. *Пути развития Советской Молдавии 1940 – середины 1970 гг.* Москва, 1976. 178 p.
185. БУТНАРУ, В. Колокольня (I). În: *Горизонт*. Кишинев, 1988, nr. 8.
186. *Бюллетень*. Управление по делам архитектуры при Совете Министров МССР. Союз Советских Архитекторов МССР, Кишинев, 1947.
187. Говорят участники съезда. În: „Архитектура”, supliment la ziarul „Строительная газета”, 27 iulie 1986.
188. ДРУЖИНИНА-ГЕОРГИЕВСКАЯ, Е.В.; КОРНФЕЛЬД, Я.А.; *Зодчий Щусев*. Москва: Академия наук СССР, 1955. 196 p.

189. ЗАХАРОВ, А.И. *Народная архитектура Молдавии: каменная архитектура центральных районов*. Москва: Гос. изд-во лит-ры по строительству, архитектуре и строительным материалам, 1960. 91 р.
190. *Из истории советской архитектуры 1941–1945 гг.* Документы и материалы. Москва: Наука, 1978. 204 р.
191. КОЛОТОВКИН, А.В. Дорогами творческого поиска. În: „Архитектура”, supliment la ziarul „Строительная газета”, 27 iulie 1986.
192. КОЛОТОВКИН, А.В.; ШОЙХЕТ, С. М.; ЭЛТМАН, И.С. *Архитектура Советской Молдавии*. Москва: Стройиздат, 1987. 319 р.
193. КУЗЬ, А.В. *Становление молдавской советской архитектуры в 1924–40-е гг.* диссертация ... кандидата архитектуры: 18.00.01 / Гос. ком. по граж. стр-ву и архитектуре. ЦНИИ теории и истории архитектуры. Москва, 1985. 150 р.
194. КУРЦ, Р.Е. *Алексей Викторович Щусев: страницы жизни и творчества*. Chişinău: Ştiinţa, 1973. 66 р.
195. МОИСЕЕНКО, З. *Архитектура сельских жилых домов Молдавии*. Chişinău: Картя Молдовеняскэ, 1973. 200 р.
196. ОРЛОВ, Г.; ЯРАЛОВ, И. Дискуссия с читателем. În: «Советская архитектура». Сборник изданий Союза архитекторов СССР. Москва: Издательство литературы по строительству и архитектуре. 1969, nr. 18, 217 р.
197. ОСТАПОВА, АЛИНА. Политика в области архитектуры и градостроительства Молдавской СССР (1955–1960 гг.). În: «СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МІСТА». Rezumatele comunicărilor Conferinţei Internaţionale, Odesa, 11-12 aprilie 2019, p. 11.
198. ПАЛАДИЙ, А. Опережающие время. În: „Архитектура”, supliment la ziarul „Строительная газета”, 27 iulie 1986.
199. Постановления Центрального Комитета КПСС и Совета Министров СССР, nr. 1871 от 4 ноября 1955 г., „Об устранении излишеств в проектировании и строительстве”. În: „Правда”. Орган Центрального Комитета КПСС, Nr. 314. Москва, 10.11.1955.
200. СМИРНОВ, В.Ф. *Градостроительство Молдавии XIX–XX вв.* Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1975. 146 р.
201. СОКОЛОВ, Николай. *Щусев. Мастера советской архитектуры*. Москва: Государственное издательство литературы по строительству и архитектуре. 1952. 388 р.
202. ТАРАС, И.Н.; ЗАХАРЧЕНКО, В.А. *Современная архитектура Молдавского села*. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1986. 128 р.

203. ТУМАНЯН, Юрий. Ревнитель выгоды державной. În: „Архитектура”, supliment la ziarul „Строительная газета”, 27 iulie 1986.
204. ФОМИН, Г.Н. *Архитектура общества развитого социализма: становление, проблемы и пути совершенствования*. Москва: Стройиздат, 1986. 107 р.
205. ЭЛТМАН, И.С. Кишинёв – знакомый и незнакомый. În: „Архитектура”, supliment la ziarul „Строительная газета”, 27 iulie 1986.

ANEXE

ANEXA 1

ACTE NORMATIVE ÎN URBANISMUL ȘI ARHITECTURA RSSM (1944–1955)

1944

1. Hotărârea nr. 27 a Sovietului Comisarilor Norodnici (SCN) al RSSM din 6 mai 1944 *Cu privire la finanțarea măsurilor urgente de refacere a gospodăriilor locativ-comunale în zonele eliberate ale RSSM de sub ocupația româno-germană în trimestrul II al anului 1944*
2. Hotărârea nr. 45 a SCN al RSSM din 29 mai 1944 *Cu privire la procedura de întocmire a documentației de proiectare și deviz pentru lucrările de refacere*
3. Hotărârea nr. 46 a SCN al RSSM din 29 mai 1944 *Cu privire la zonele interzise pentru refacere ale localităților populate*
4. Hotărârea nr. 62 a SCN al RSSM din 29 mai 1944 *Cu privire la finanțarea măsurilor urgente de refacere a gospodăriilor locativ-comunale în zonele eliberate ale RSSM de sub ocupația româno-germană în trimestrul II al anului 1944*
5. Hotărârea nr. 75 a SCN al RSSM din 9 iunie 1944 *Cu privire la stabilirea pentru al doilea trimestru al anului 1944 a costului pentru refacerea gospodăriei și instituțiilor socio-culturale din zonele RSSM eliberate de invadatorii germani*
6. Hotărârea nr. 79 a SCN al RSSM din 9 iunie 1944 *Cu privire la înființarea Trustului Republican contractant de construcții și montaj „MOLDAVSTROI”*
7. Hotărârea nr. 116 a SCN al RSSM și a CC al PC (b) al Moldovei din 10 iulie 1944 *Cu privire la măsurile de refacere și funcționare a întreprinderilor locativ-comunale în orașele Bălți, Râbnîța, Soroca și Rezina, în a doua jumătate a anului 1944*
8. Hotărârea nr. 155 a SCN al RSSM din 27 iulie 1944 *Cu privire la evaluarea imobilelor pentru asigurarea de stat*
9. Hotărârea nr. 204 a SCN al RSSM și a Biroului CC al PC (b) al Moldovei din 31 iulie 1944 *Cu privire la desfășurarea lucrului Trustului de Construcții și Montaj în subordinea SCN al RSSM*
10. Hotărârea nr. 169 a SCN al RSSM din 1 august 1944 *Cu privire la refacerea Trustului Republican în construcții „MOLDJILKOMUNSTROI” din subordinea Comisariatului Norodnic pentru Gospodărie Comunală al RSSM [...]*

1945

1. Hotărârea nr. 2 a SCN al RSSM din 3 ianuarie 1945 *Cu privire la mobilizarea șomerilor urbani apți și a populației rurale pentru muncă permanentă în Trustul „MOLDAVSTROI” și Direcția Industriei Materialelor de Construcții*
2. Hotărârea nr. 53 a SCN al RSSM din 23 ianuarie 1945 *Cu privire la utilizarea terenurilor și clădirilor neutilizate din satul Buiucani*
3. Hotărârea nr. 55 a SCN al RSSM din 24 ianuarie 1945 *Cu privire la planul de stat pentru dezvoltarea și refacerea gospodăriei naționale a RSSM în trimestrul I 1945*
4. Hotărârea nr. 72 a SCN al RSSM din 30 ianuarie 1945 *Cu privire la refacerea și construcția de noi depozite în sistemul „Zagotzerno”*

5. Hotărârea nr. 75 a SCN al RSSM din 30 ianuarie 1945 *Cu privire la distribuirea materialelor locale de construcție între comisariatele norodnice, departamentele și direcțiile RSSM*
6. Hotărârea nr. 81 a SCN al RSSM din 31 ianuarie 1945 *Cu privire la refacerea grupului tehnic în construcții a Comisariatului Norodnic pentru Sănătate al RSSM*
7. Hotărârea nr. 86 a SCN al RSSM din 1 februarie 1945 *Cu privire la mobilizarea populației apte de muncă pentru munca la întreprinderi și șantiere ale Comisariatului Norodnic pentru Construcții al RSSM*
8. Hotărârea nr. 89 a SCN al RSSM din 3 februarie 1945 *Cu privire la implementarea Instrucțiunilor de proiectare și construcție a clădirilor edificate în regiunile seismice în condiții de război*
9. Hotărârea nr. 111 a SCN al RSSM din 14 februarie 1945 *Cu privire la restabilirea activităților biroului de transport al Trustului „MOLDAVSTROI” din subordinea SCN al RSSM*
10. Hotărârea nr. 158 a SCN al RSSM din 26 februarie 1945 *Cu privire la distribuția materialelor de construcție, echipamentelor, metalelor și a altor valori sosite din România în RSSM [...]*

1946

1. Hotărârea nr. 3 a SCN al RSSM din 25 ianuarie 1946 *Cu privire la atribuirea spațiilor pentru deschiderea în orașul Chișinău a unui magazin alimentar și a unui restaurant al Glavosobtorg*
2. Hotărârea nr. 49 a SCN al RSSM din 22 ianuarie 1946 *Cu privire la Planul de stat pentru refacerea și dezvoltarea gospodăriei naționale a RSSM pentru trimestrul I al anului 1946*
3. Hotărârea nr. 53 a SCN al RSSM din 19 ianuarie 1946 *Cu privire la transferul unui complex de clădiri și a unui teren adiacent pentru construirea unei stații de radio emițătoare*
4. Hotărârea nr. 55 a SCN al RSSM din 23 ianuarie 1946 *Cu privire la spațiile pentru trusturile „Glavmuca” și „Torgplodoovoș”*
5. Hotărârea nr. 63 a SCN al RSSM din 25 ianuarie 1946 *Cu privire la construcția de spații comerciale la etajele I ale clădirilor aflate în reconstrucție și nou construite*
6. Hotărârea nr. 65 a SCN al RSSM din 31 ianuarie 1946 *Cu privire la distribuirea materialelor de construcție locale pentru trimestrul I în anul 1946*
7. Hotărârea nr. 96 a SCN al RSSM din 8 februarie 1946 *Cu privire la aprobarea hotărârii Comitetului Executiv Chișinău Cu privire la atribuirea unui teren pentru tabere și spații auxiliare ale unității militare PP 71409*
8. Hotărârea nr. 97 a SCN al RSSM din 8 februarie 1946 *Cu privire la alocarea spațiilor subsidiare Comisariatului Norodnic pentru Construcții Civile și Locative al RSSM*
9. Hotărârea nr. 102 a SCN al RSSM și a Biroului CC al PC din Moldova din 4 februarie 1946 *Cu privire la măsurile pentru extragerea pietrei de cochilie în RSSM în anul 1946*
10. Hotărârea nr. 104 a SCN al RSSM din 11 februarie 1946 *Cu privire la alocarea unui teren pentru construcția unei fabrici de grăsimi a NKpișeprom a RSSM [...]*

1947

1. Hotărârea nr. 11 a SM al RSSM din 9 ianuarie 1947 *Cu privire la procedura de dare în exploatare a clădirilor și structurilor finisate de locuit și de uz civil în orașe și așezări de tip urban din RSSM*
2. Hotărârea nr. 16 a SM al RSSM din 20 ianuarie 1947 *Cu privire la distribuirea de credite în avans pentru construcția de locuințe individuale înainte de a primi limite pentru anul 1947 în limita a 25% din suma fondurilor emise în anul 1946*
3. Hotărârea nr. 48 a SM al RSSM din 29 ianuarie 1947 *Cu privire la indisciplina manifestată de către ministerele și departamentele individuale în punerea în aplicare a Hotărârii Sovietului de Miniștri al RSSM nr. 284 din 2 aprilie și nr. 1061 din 4 noiembrie 1946 Cu privire la construcția punctelor de transformare și a posturilor de distribuție în or. Chișinău*
4. Hotărârea nr. 53 a SM al RSSM din 29 ianuarie 1947 *Cu privire la punerea în aplicare a Hotărârii SM al RSSM nr. 985 din 12 octombrie 1946 Cu privire la pregătirea pentru producerea materialelor de construcție în anul 1947 la întreprinderile industriei locale și cooperarea industrială a RSSM*
5. Hotărârea nr. 54 a SM al RSSM din 29 ianuarie 1947 *Cu privire la punerea în aplicare a Hotărârii SCN al RSSM nr. 889 din 15 octombrie 1945 și a SM al RSSM nr. 627 din 28/06/1946 Cu privire la mineritul de ghips în satul Criva, raionul Lipcani, județul Bălți*
6. Hotărârea nr. 55 a SM al RSSM din 29 ianuarie 1947 *Cu privire la punerea în aplicare a planului de lucrări de capital de către Ministerul Industriei Locale al RSSM în anul 1946 și măsurile de asigurare a implementării planului de lucrări de construcție și restabilire în anul 1947*
7. Hotărârea nr. 62 a SM al RSSM din 30 ianuarie 1947 *Cu privire la punerea în aplicare a Hotărârii SM al RSSM nr. 719 din 23 iulie 1946 Cu privire la construirea unei fabrici de amidon în județul Chișinău*
8. Hotărârea nr. 63 a SM al RSSM din 30 ianuarie 1947 *Cu privire la rezultatele construcției din anul 1946 și măsurile de asigurare a punerii în aplicare a planului de construcție a lucrărilor de restabilire a întreprinderilor Trustului de Distilerie de lichior și vodcă din Moldova în anul 1947*
9. Hotărârea nr. 66 a SM al RSSM din 30 ianuarie 1947 *Cu privire la aprobarea Instrucțiunii Cu privire la utilizarea terenurilor și amenajarea terenurilor intravilane*
10. Hotărârea nr. 74 a SM al RSSM din 3 februarie 1947 *Cu privire la implementarea impozitelor pe clădiri și chiria terenurilor pe teritoriul RSSM*

1948

1. Hotărârea nr. 4 a SM al RSSM din 2 ianuarie 1948 *Cu privire la procedura de aprobare a listelor de titluri pentru construcția de capital*
2. Hotărârea nr. 18 a SM al RSSM din 7 ianuarie 1948 *Cu privire la aprobarea prețurilor unitare pentru lucrări de construcție și refacere în or. Orhei*
3. Hotărârea nr. 28 a SM al RSSM din 7 ianuarie 1948 *Cu privire la naționalizarea suplimentară și deznaționalizarea parțială a gospodăriilor din RSSM*
4. Hotărârea nr. 29 a SM al RSSM din 7 ianuarie 1948 *Cu privire la transferul spațiilor pentru construirea unui magazin de produse mici a fabricii de panificație Chișinău și a magazinului companiei Moldhlebesti*

5. Hotărârea nr. 41 a SM al RSSM din 7 ianuarie 1948 *Cu privire la transferul imobilelor semidistruse de-a lungul autostrăzii Muncești nr. 6 cu terenul adiacent Direcției Căilor Ferate Chișinău și Institutului Pedagogic clădirii fostului combinat pedagogic*
6. Hotărârea nr. 42 a SM al RSSM din 7 ianuarie 1948 *Cu privire la eliberarea localului ocupat temporar de o fabrică de confecții, pentru finalizarea acestuia ca hotel orășenesc în orașul Chișinău*
7. Hotărârea nr. 43 a SM al RSSM din 7 ianuarie 1948 *Cu privire la măsurile de combatere a construcției neautorizate în orașele și centrele raionale ale RSS Moldovenești*
8. Hotărârea nr. 82 a SM al RSSM din 26 ianuarie 1948 *Cu privire la alocarea terenurilor neutilizate ale fermelor colective pentru fermele subsidiare și pentru grădinile muncitorilor și angajaților în anul 1948*
9. Hotărârea nr. 91 a SM al RSSM din 30 ianuarie 1948 *Cu privire la competiția socialistă a întreprinderilor și a ministerelor și departamentelor construcțiilor din RSSM pentru îndeplinirea și depășirea planului cincinal pentru anii 1946–1950*
10. Hotărârea nr. 111 a SM al RSSM din 30 ianuarie 1948 *Cu privire la abrogarea hotărârii Comitetului Executiv al Consiliului or. Chișinău nr. 2422 Cu privire la atribuirea unui teren către baza de cercetare moldovenească a Academiei de Științe a URSS [...]*

1949

1. Hotărârea nr. 4 a SM al RSSM din 5 ianuarie 1949 *Cu privire la introducerea unui amendament parțial la anexa nr. 8 la Hotărârea nr. 501 din 28 aprilie 1948 a SM al RSSM Cu privire la construcția școlilor urbane și rurale și la eliberarea clădirilor școlare nefolosite în scopul destinat*
2. Hotărârea nr. 10 a SM al RSSM din 5 ianuarie 1949 *Cu privire la măsurile pentru asigurarea îndeplinirii planului de construcție a locuințelor și de reparație capitală a fondului locativ în RSSM pentru anul 1949*
3. Hotărârea nr. 14 a SM al RSSM din 5 ianuarie 1949 *Cu privire la deznaționalizarea apartamentului medicului Sister D.I. din casa de pe strada Podolskaia nr. 81 din Chișinău*
4. Hotărârea nr. 17 a SM al RSSM din 5 ianuarie 1949 *Cu privire la construcția uscătoriilor de tutun în gospodăriile colective din republică în anii 1948–1949*
5. Hotărârea nr. 29 a SM al RSSM din 12 ianuarie 1949 *Cu privire la aprobarea sarcinilor de proiectare a două blocuri de locuit cu 31 și 24 de apartamente ce urmează a fi construite în anul 1949 în orașul Chișinău*
6. Hotărârea nr. 39 a SM al RSSM din 12 ianuarie 1949 *Cu privire la construcția în RSSM a caselor de locuit prefabricate din panouri de materiale texturate „SK”*
7. Hotărârea SM al RSSM nr. 40 din 12 ianuarie 1949 *Cu privire la dotarea hotelurilor din Chișinău*
8. Hotărârea SM al RSSM nr. 42 din 14 ianuarie 1949 *Cu privire la colectarea impozitului pe clădiri și a chiriei terenurilor în anul 1949 pe teritoriul RSSM*
9. Hotărârea SM al RSSM nr. 110 din 4 februarie 1949 *Cu privire la ordinea de construire în orașele și localitățile de tip urban din RSSM*
10. Hotărârea SM al RSSM nr. 139 din 11 februarie 1949 *Cu privire la măsurile de asigurare cu forță de muncă a organizațiilor de construcții din RSSM în anul 1949 [...]*

1950

1. Hotărârea nr. 2 a SM al RSSM din 4 ianuarie 1950 *Cu privire la neajunsurile în construcția de locuințe în anul 1949 și măsurile pentru implementarea cu succes a acesteia în 1950*
2. Hotărârea nr. 6 a SM al RSSM din 4 ianuarie 1950 *Cu privire la eliberarea clădirilor școlare din orașul Chișinău, din satul Negrești, raionul Strășeni și zona Edineț, raionul Edineț*
3. Hotărârea nr. 7 a SM al RSSM din 4 ianuarie 1950 *Cu privire la implementarea impozitului pe clădiri și chiria terenurilor pe teritoriul RSSM pentru anul 1950*
4. Hotărârea nr. 75 a SM al RSSM din 25 ianuarie 1950 *Cu privire la rezultatele construcției Centralei Termice și Energetice în or. Chișinău în anul 1949 și măsurile de implementare a planului de lucrări capitale în 1950*
5. Hotărârea nr. 86 a SM al RSSM din 27 ianuarie 1950 *Cu privire la aprobarea proiectului tehnic de refacere și reconstrucție a sistemului de alimentare cu apă din orașul Bălți în cadrul lucrărilor în anul 1950*
6. Hotărârea nr. 87 a SM al RSSM din 27 ianuarie 1950 *Cu privire la aprobarea caietului de sarcini al proiectului de refacere a Casei Sovietelor din or. Fălești*
7. Hotărârea nr. 100 a SM al RSSM din 1 februarie 1950 *Cu privire la abrogarea Hotărârii nr. 1090 a SM al RSSM din 13 noiembrie 1946 și decizia Comitetului Executiv al Sovietului Deputaților Muncitorilor din or. Chișinău din 4 februarie 1947 Cu privire la atribuirea pe viață a casei nr. 19 strada Jukovski din orașul Chișinău generalului-maior Mordoveț Iosif Lavrentievici*
8. Hotărârea nr. 118 a SM al RSSM din 7 februarie 1950 *Cu privire la aprobarea legării proiectului tehnic a clădirii rezidențiale cu 31 de apartamente pe strada Lenin nr.130 din or. Chișinău*
9. Hotărârea nr. 136 a SM al RSSM din 7 februarie 1950 *Cu privire la planul de creditare a reparațiilor clădirilor rezidențiale deținute de muncitori*
10. Hotărârea nr. 143 a SM al RSSM din 7 februarie 1950 *Cu privire la clasificarea Biroului Republican de Construcții și Montaj „Moldselstroï” al Ministerului Gospodăriilor Rurale al RSSM la prima categorie de birouri de construcții și montaj [...]*

1951

1. Hotărârea nr. 6 a SM al RSSM din 3 ianuarie 1951 *Cu privire la planul de distribuire a materialelor de construcții locale în RSSM pentru primul trimestru al anului 1951*
2. Hotărârea nr. 20 a SM al RSSM din 10 ianuarie 1951 *Cu privire la construcția uscătoarelor de bumbac în fermele colective ale RSSM*
3. Hotărârea nr. 22 a SM al RSSM din 10 ianuarie 1951 *Cu privire la reorganizarea biroului de construcții și montaj „Moldselstroï” al Ministerului Agriculturii al RSSM în Trustul Republican de Construcții și Montaj „Moldselstroï”*
4. Hotărârea nr. 24 a SM al RSSM din 10 ianuarie 1951 *Cu privire la trecerea imobilului nr. 60 de pe strada Pirogova din or. Chișinău în subordinea Institutului Republican de Perfecționare a Profesorilor al Ministerului Educației al RSSM*
5. Hotărârea nr. 32 a SM al RSSM din 10 ianuarie 1951 *Cu privire la raportarea asupra construcției de capital*
6. Hotărârea nr. 39 a SM al RSSM din 17 ianuarie 1951 *Cu privire la punerea în aplicare a Hotărârii SM al RSSM din 24 mai 1950 nr. 772 Cu privire la reducerea costului construcției*

7. Hotărârea nr. 40 a SM al RSSM din 17 ianuarie 1951 *Cu privire la progresul restabilirii clădirii de învățământ a Școlii bienale de stat din Bender pentru personalul de conducere al fermelor colective*
8. Hotărârea nr. 47 a SM al RSSM din 19 ianuarie 1951 *Cu privire la implementarea planului de producție industrială și construcție capitală în RSSM în ianuarie 1951*
9. Hotărârea nr. 63 a SM al RSSM din 20 ianuarie 1951 *Cu privire la transferul biroului de proiectare și deviz al Comitetului Executiv al orașului Orhei în competența Direcției Arhitectură din cadrul SM al RSSM*
10. Hotărârea nr. 66 a SM al RSSM din 20 ianuarie 1951 *Cu privire la aprobarea proiectului tehnic și a estimării costurilor pentru construcția unei clădiri rezidențiale cu 3 etaje și 27 de apartamente pe strada Lenin colț cu Pușkin din orașul Bender [...]*

1952

1. Hotărârea nr. 10 a SM al RSSM din 5 ianuarie 1952 *Cu privire la aprobarea sarcinii de proiectare pentru construcția conductelor de apă în orașul Cahul*
2. Hotărârea nr. 18 a SM al RSSM din 9 ianuarie 1952 *Cu privire la rezultatele muncii organizațiilor și întreprinderilor de construcții ale Ministerului Construcțiilor Civile și Locative al RSSM pentru anul 1951 și măsurile de îmbunătățire a construcțiilor în anul 1952*
3. Hotărârea nr. 19 a SM al RSSM din 9 ianuarie 1952 *Cu privire la sarcina de proiectare pentru construcția rețelelor electrice în orașul Chișinău*
4. Hotărârea nr. 22 a SM al RSSM din 9 ianuarie 1952 *Cu privire la aprobarea sarcinii de proiectare pentru construirea unui bloc de locuințe cu 32 de apartamente pe strada Lenin, numărul 126 din or. Chișinău*
5. Hotărârea nr. 23 a SM al RSSM din 9 ianuarie 1952 *Cu privire la aprobarea listei clădirilor de locuit ale Consiliilor locale ale or. Bălți, supuse vânzării către cetățeni*
6. Hotărârea nr. 36 a SM al RSSM din 11 ianuarie 1952 *Cu privire la aprobarea sarcinii de proiectare pentru construcția unui combinat de băi și spălătorii în orașul Cahul*
7. Hotărârea nr. 39 a SM al RSSM din 12 ianuarie 1952 *Cu privire la aprobarea proiectului tehnic al clubului pentru 300 de locuri în satul Popencu, raionul Râbnița*
8. Hotărârea nr. 48 a SM al RSSM din 14 ianuarie 1952 *Cu privire la aprobarea sarcinii de proiectare a construcției clădirii administrative a Consiliului Cooperativelor Comerciale al RSS Moldovenești*
9. Hotărârea nr. 62 a SM al RSSM din 17 ianuarie 1952 *Cu privire la punerea în aplicare a Hotărârii SM al RSSM din 17 august 1951, nr. 1097 Cu privire la construirea instituțiilor pentru copii și măsurile de organizare a grădinițelor departamentale și Cu privire la organizarea grădinițelor departamentale în anul 1952*
10. Hotărârea nr. 64 a SM al RSSM din 17 ianuarie 1952 *Cu privire la aprobarea sarcinii de proiect pentru construirea unui bloc de locuințe cu 36 de apartamente al artelului „Basarabia Eliberată” a cooperativului persoanelor cu necesități speciale din RSSM în orașul Chișinău [...]*

1953

1. Hotărârea nr. 11 a SM al RSSM din 7 ianuarie 1953 *Cu privire la aprobarea sarcinii de proiectare pentru construirea unei săli de sport a Institutului Pedagogic de Stat Chișinău din or. Chișinău*

2. Hotărârea nr. 18 a SM al RSSM din 8 ianuarie 1953 *Cu privire la aprobarea listei clădirilor de locuit din s. Otaci pentru a fi vândute cetățenilor*
3. Hotărârea nr. 26 a SM al RSSM din 10 ianuarie 1953 *Cu privire la aprobarea devizului sumar revizuit pentru construirea unui combinat de băi și spălătorie în orașul Chișinău*
4. Hotărârea nr. 56 a SM al RSSM din 22 ianuarie 1953 *Cu privire la aprobarea sarcinii de proiect pentru construirea unui bloc rezidențial cu 8 apartamente în orașul Cahul*
5. Hotărârea nr. 58 a SM al RSSM din 23 ianuarie 1953 *Cu privire la aprobarea proiectului tehnic al primei etape de refacere și extindere a sistemului de alimentare cu apă în or. Chișinău*
6. Hotărârea nr. 59 a SM al RSSM din 23 ianuarie 1953 *Cu privire la aprobarea sarcinilor de proiectare pentru construirea de școli medii pentru 280 de elevi în satele Jura, r. Râbnița, Saharna Nouă, r. Rezina și Goian, r. Dubăsari*
7. Hotărârea nr. 71 a SM al RSSM din 27 ianuarie 1953 *Cu privire la rezultatele concursului socialist al trusturilor de construcții și instalații ale departamentelor și întreprinderilor de producție ale Ministerului Construcțiilor Civile și Locative, al întreprinderilor industriei locale, cooperatiste și tipografice a RSSM pentru trimestrul IV al anului 1952*
8. Hotărârea nr. 75-10c a SM al RSSM din 28 ianuarie 1953 *Cu privire la planul de Stat de mecanizare în complex și introducerea de noi tehnologii în industrie și construcții pentru anul 1953*
9. Hotărârea nr. 79 a SM al RSSM din 30 ianuarie 1953 *Cu privire la implementarea de către ministere și departamente a Hotărârii Sovietului de Miniștri al RSSM și al biroului Comitetului Central al Partidului Comunist (b) din Moldova din 5 august 1952, nr. 1164 Cu privire la starea nesatisfăcătoare a disciplinei la întreprinderile și șantierele RSSM*
10. Hotărârea nr. 86 a SM al RSSM din 2 februarie 1953 *Cu privire la alocarea către Direcția Generală a Industriei Materialelor de Construcții din subordinea SM al RSSM pentru construirea unei fabrici de cărămidă a două terenuri cu o suprafață totală de 34 de hectare din terenurile fermei colective Miciurin, raionul Vulcănești [...]*

1954

1. Hotărârea nr. 17 a SM al RSSM din 9 ianuarie 1954 *Cu privire la numirea tovarășului Nakonecinâi M.F. șeful Direcției Generale pentru Construcții de Ferme Colective din subordinea SM al RSSM*
2. Hotărârea nr. 25 a SM al RSSM din 9 ianuarie 1954 *Cu privire la desfășurarea unei recrutări organizate de muncitori în primul trimestru al anului 1954 pentru a lucra la construcția hidrocentralei electrice Stalingrad*
3. Hotărârea nr. 36 a SM al RSSM din 11 ianuarie 1954 *Cu privire la organizarea Direcției Generale pentru Construcții de Ferme Colective din subordinea SM al RSSM*
4. Hotărârea nr. 52 a SM al RSSM din 15 ianuarie 1954 *Cu privire la aprobarea regulilor de construire a or. Chișinău*
5. Hotărârea nr. 54 a SM al RSSM din 16 ianuarie 1954 *Cu privire la aprobarea planului general al orașului Tiraspol*
6. Hotărârea nr. 68 a SM al RSSM din 18 ianuarie 1954 *Cu privire la aprobarea sarcinilor de proiect pentru proiecte tip de clădiri rezidențiale cu 2 și 3 etaje din seria numărul 256 pentru RSSM*
7. Hotărârea nr. 74 a SM al RSSM din 18 ianuarie 1954 *Cu privire la implementarea nesatisfăcătoare a planului de reducere a costurilor de construcție în RSSM*

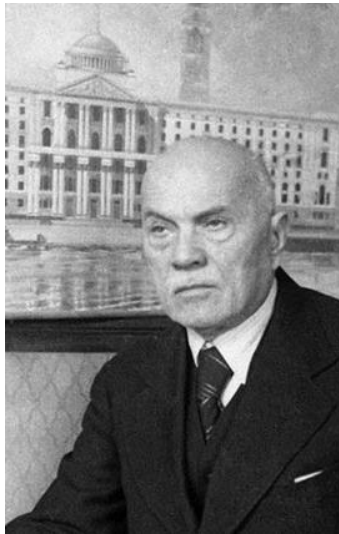
8. Hotărârea nr. 96 a SM al RSSM din 23 ianuarie 1954 *Cu privire la desfășurarea unei recrutări organizate de muncitori în trimestrul I al anului 1954 pentru a lucra în exploatarea forestieră a Direcției de logistică și vânzări din subordinea SM al RSSM și construcția combinatului de mătase în Bender a Ministerului Bunuri industriale de consum ale RSSM*
9. Hotărârea nr. 100 a SM al RSSM din 25 ianuarie 1954 *Cu privire la aprobarea structurii și personalului Direcției Generale a Industriei Materialelor de Construcții din subordinea SM al RSSM*
10. Hotărârea nr. 102 a SM al RSSM din 26 ianuarie 1954 *Cu privire la planul de proiectare tip al Institutului republican de proiectare „Moldavstroiproect” pentru 1954 [...]*

1955

1. Hotărârea nr. 4 a SM al RSSM din 8 ianuarie 1955 *Cu privire la reducerea cuantumului împrumuturilor și creșterea ponderii fondurilor proprii ale populației în construcția de locuințe individuale*
2. Hotărârea nr. 12-1c a SM al RSSM din 11 ianuarie 1955 *Cu privire la Planul de Stat de Dezvoltare a Gospodăriei Naționale a RSSM pentru anul 1955*
3. Hotărârea nr. 23 a SM al RSSM din 11 ianuarie 1955 *Cu privire la convocarea unei reuniuni republicane a constructorilor, arhitecților și muncitorilor din industria materialelor de construcții și organizațiile de proiectare*
4. Hotărârea nr. 35 a SM al RSSM din 31 ianuarie 1955 *Cu privire la aprobarea tovarășului Otian M.A. ca de viceministru și membru al Colegiului Ministerului Construcțiilor Urbane și Rurale al RSS Moldovenești*
5. Hotărârea nr. 37 a SM al RSSM din 31 ianuarie 1955 *Cu privire la aprobarea tovarășului S.E. Kașeev ca de membru al Colegiului Ministerului Construcțiilor Urbane și Rurale al RSS Moldovenești*
6. Hotărârea nr. 53 a SM al RSSM din 9 februarie 1955 *Cu privire la rezultatele concurenței socialiste dintre organizațiile și întreprinderile de construcții ale Ministerului Construcțiilor Urbane și Rurale al RSSM, Ministerului Gospodărie Comunală al RSSM, Ministerului Industriei Locale al RSSM, Industria Tipografică, Industria Alimentară Raională și Artelele de Cooperare Comercială ale RSS Moldovenești, trimestrul IV, 1954*
7. Hotărârea nr. 54 a SM al RSSM din 10 februarie 1955 *Cu privire la aprobarea planului de lucrări de capital pentru anul 1955 pentru întreprinderile din subordinea raională a Ministerului Industriei Locale al RSSM*
8. Hotărârea nr. 60 a SM al RSSM din 18 februarie 1955 *Cu privire la naționalizarea gospodăriei numărul 18 de pe strada Kaganovici din orașul Călărași*
9. Hotărârea nr. 67 a SM al RSSM din 22 februarie *Cu privire la convocarea unei reuniuni republicane a constructorilor, arhitecților și muncitorilor din industria materialelor de construcții și organizațiile de proiectare*
10. Hotărârea nr. 101 a SM al RSSM din 12 martie 1955 *Cu privire la rezultatele implementării planului de construcție a fermelor colective ale Republicii pentru anul 1954 și măsurile de îmbunătățire a acestuia în 1955 [...]*

ANEXA 2

PLANUL DE RECONSTRUCȚIE A CHIȘINĂULUI PRIN PRISMA CORESPONDENȚEI ARHITECTULUI ACADEMICIAN ALEXEI V. ȘCIUSEV

Alexei V. Șciusev [ANA, DGFAG]

Personalitate creativă, emblematică pentru istoria și teoria arhitecturii, academicianul Alexei V. Șciusev a lăsat o amprentă deosebită în dezvoltarea și afirmarea arhitecturii din Basarabia și ulterior RSS Moldovenească, inclusiv prin elaborarea grandiosului plan de reconstrucție a orașului Chișinău. Corespondența identificată în dosarele de arhivă accentuează mai multe aspecte ale activității arhitectului în sensul revalorificării patrimoniului construit. Autobiografia examinată și scrisorile academicianului A.V. Șciusev, datate din anii 1945–1949, sunt traduse de către autor păstrând autenticitatea informației transmise [152, pp. 233-250].

Alexei Șciusev s-a născut la 26 septembrie 1873 în Chișinău, în familia lui Victor Șciusev și a celei de-a doua soții a acestuia, Maria Korneevna Zozulina. În autobiografia sa oferită lui Pavel Șciusev (fratele cel mai mic) pentru cronicile familiei, A.V. Șciusev relatează că „mama a primit o educație bună la un pension francez din Chișinău. Familia mamei mele este de origine ucraineană, din apropierea Goltei, cei doi frați mai mari ai ei erau oameni luminați: Matvei Korneevici Zozulin a fost președintele Consiliului Zemstvei Chișinăuiene, iar al doilea, Vasilii Korneevici, a fost inspector al unui gimnaziu industrial din Chișinău și apoi director al școlilor publice din Baku... Tatăl a activat ca funcționar în Basarabia, având gradul de Consilier de curte, lucrând apoi până la bătrânețe ca îngrijitor al spitalului orașenesc... Mai am un document în care scrie că străbunicul meu Konstantin Șciusev a servit armata din Zaporojie ca esaul, din care deduc concluzia că provin din cazaci ucraineni, parcă asemănător cu legendarul luptător pentru libertate Taras Bulba, și că numele are o rădăcină ucraineană „șciusi” – numele unei păsări de mlaștină.

Într-adevăr, tatăl meu a stăpânit cândva o bucată de pământ în gubernia Herson, nu departe de Balta...” [152, pp. 233-250].

Cu căldură și mândrie povestește A. Șciusev despre cei trei frați și sora sa. Din prima căsătorie, tatăl avusese o fiică, spune Șciusev, anume „Maria Victorovna Șciuseva, care a făcut studii medicale superioare la Cursurile Superioare pentru Femei din Sankt-Petersburg, pe care le-a absolvit ca medic și a lucrat ca medic al zemstvei în Basarabia. Fratele mai mare, Serghei Victorovici, după absolvirea Universității Novorosiisk, a fost profesor de chimie, agronom și cercetător al solurilor, adeptul școlii celebrului Vasili V. Dokucaev. A publicat lucrări științifice. Al doilea frate Piotr Victorovici Șciusev a absolvit Academia de Medicină Militară din Sankt-Petersburg, a devenit medic militar naval, a participat în războiul japonez, a călătorit în toată lumea, a devenit membru al societății etnografice și geografice și, de asemenea, a publicat lucrări. Ambii frați mai mari au murit, unul la Chișinău, al doilea la New York. Al patrulea frate este profesor în viață și membru corespondent al Academiei de Arhitectură. În ceea ce privește abilitățile și metodele sale, este cel mai talentat dintre noi toți. De la vârsta de zece ani, și-a pierdut părinții și a locuit cu rudele Baskevici, a studiat la liceu și a absolvit liceul la Chișinău cu medalie de aur. Acum este un foarte erudit, în teorie și practică, inginer de comunicații, are numeroase lucrări publicate, participă la reconstrucția Chișinăului”.

Copilăria lui Alexei Șciusev a fost una liniștită, trăind într-o casă cu livadă până la vârsta de 16 ani. Totuși, viața i-a devenit mai dificilă după moartea părinților. Tatăl a murit de bătrânețe, iar mama din cauza unei boli accidentale. Această pierdere tragică i-a afectat pe frații Șciusev și i-a lăsat fără mijloace de existență. Pentru a-și asigura subzistența, A. Șciusev a hotărât să dea lecții pentru a câștiga bani. A continuat această activitate până a absolvit gimnaziul.

Despre aspirațiile sale de a deveni pictor ne relatează Șciusev prin corespondența sa: „Influența culturală a familiei și apoi familia unchiului meu Matvei Korneevici Zozulin, la care am trăit o perioadă de timp după moartea părinților noștri, după aceea influența familiei inginerului Apostolopul (Apostolopulo – n.a.), în special a soției sale Evghenia Ivanovna, care a locuit în moșia lor Saharna de pe Nistru, unde am stat vara, mi-a format dorința de a atinge un nivel înalt în specialitate. Am vrut să fiu și pictor, și arhitect”. Intenția lui A. Șciusev de a deveni pictor și apoi arhitect a fost predeterminată, de asemenea, de întâlnirea acestuia cu un remarcabil colecționar de pictură vest-europeană care locuia la Chișinău. Necunoscându-l, la 12 ani, A. Șciusev a decis fără invitație să meargă în casa colecționarului, care, dintr-o conversație, a văzut în băiat un iubitor de pictură și i-a arătat colecțiile sale. Această întâlnire poate fi considerată ca un moment de influență crucială în dezvoltarea intereselor și aspirațiilor lui A. Șciusev în domeniul artelor [152, pp. 233-250].

Abilitățile sale pentru desen, precum și dragostea pentru natura vie și peisaj au atras atenția profesorilor din gimnaziu. Este remarcabil faptul că A. Șciusev a fost premiat în fiecare an la examenul de desen, chiar dacă reușita sa era considerată doar medie. Acest lucru indică un talent și o pricepere deosebită în domeniul artistic, chiar dacă performanțele sale în alte domenii poate nu erau la același nivel. Astfel, după ce A. Șciusev a primit certificatul de bacalaureat, tânărul a plecat la Sankt-Petersburg în intenția de a susține un examen competitiv la Departamentul de Arhitectură al Academiei de Arte. După finalizarea studiilor, A. Șciusev a fost trimis peste hotare. S-a căsătorit la Chișinău cu Maria Vikentievna Karcevskaia, sora colegului său de gimnaziu, și împreună cu ea au călătorit timp de un an și jumătate, menționând în scrisorile sale: „am vizitat Austria, Italia, Sicilia, am venit iarna în Africa, în Tunisia, de acolo înapoi în Italia, apoi la Paris, unde am intrat la o academie privată și am studiat desenul timp de 6 luni, am vizitat Belgia, Anglia și în final m-am întors la Chișinău”. În aceste călătorii a studiat și s-a inspirat din arhitectura și arta altor țări, a învățat de la alți profesioniști și a adus în țară cunoștințele acumulate și influențele valoroase, pe care ulterior le folosește în dezvoltarea urbanistică și arhitecturală a Moldovei. Corespondența lui A. Șciusev cu autoritățile și arhitecții locali oferă o perspectivă valoroasă asupra evoluției arhitecturii și planificării urbane în Moldova de-a lungul decadelor. Aceasta contribuie la înțelegerea modului în care ideile și direcțiile din trecut au influențat dezvoltarea urbanistică și arhitecturală actuală [152, pp. 233-250].

**Șefului Direcției Arhitectură de pe lângă Sovietul Miniștrilor al RSSM,
tovarășului V.F. Smirnov**

„Venirea mea în orașul Chișinău cu un proiect de reconstrucție și planificare a orașului spre examinare și aprobare de către Guvernul Moldovei este programată pentru sfârșitul lunii septembrie a acestui an. Trebuie să vin cu un grup de 6-7 specialiști care au participat la dezvoltarea proiectului meu, în legătură cu aceasta vă rog să luați toate măsurile necesare pentru a asigura spații de muncă și locuințe atât pentru mine, cât și pentru grupul meu. L-am trimis acum pe arhitectul Novikov cu materiale de lucru pentru planul general necesar pentru munca zilnică a arhitectului orașului și pentru a conveni asupra unui număr de aspecte ale proiectului. Vă rog să îi oferiți asistența necesară în munca sa, precum și asistență în transport atunci când se întoarce la Moscova.”

Cu respect,

Academician A. Șciusev, Moscova, 30 august 1945

„Dragă tovarăș Smirnov!

O echipă de arhitecți sosită de la Chișinău a anunțat că în locul Hotelului Elvețian (Швейцарской гостиницы / Hotelul Suisse – n.n.) va fi construită o clădire de locuit. Cred că această problemă ar trebui să fie coordonată cu mine, deoarece doar clădiri publice pot fi construite pe un loc atât de important”.

Plec în curând la Moscova. Salut.

Taşkent, Hotelul Național, 28 noiembrie 1945

„Mult stimat Victor Feodorovici!

Vă mulțumesc pentru scrisoarea și explicația dumneavoastră cu referire la construcția de pe locul Hotelului Elvețian.

Acest loc a fost întotdeauna cel mai important din Chișinău și este cu siguranță imposibil să construim aici blocul nostru sovietic de apartamente. Hotelul se poate face de tip lux, iar apoi pe viitor curte-restaurant și așa mai departe, proporțiile și înălțimea camerelor sunt excelente și proiectul trebuie să fie foarte bun și avizat de mine. În hotel pot locui temporar persoane notorii, iar în Chișinău sunt deja o mulțime de conace noi, foarte bune, clădirea fostei Adunări Orășenești se pretează destul de bine pentru a fi construită ca hotel, precum deja faci.

O farmacie și un magazin universal (rus. *универмаг*) sunt destul de potrivite în locul Hotelului Elvețian, acesta va ocupa etajele doi și trei, și în niciun caz apartamentele, iar Kurtz nu ar trebui să accepte niciun compromis.

Mă voi bucura să Vă văd la Moscova, să-l luați cu Dvs. pe Kurtz, căci el cunoaște bine orașul și este nevoie de el ca să clarificăm proiectele.

A fost întocmit contractul pentru teatru, iar planul terenului cu sondajul geodezic și sarcina-program a universității, așa cum am convenit cu F.M. Butov, mi le veți aduce Dumneavoastră”.

Academician A.V. Șciusev, 3 ianuarie 1946

Președintelui Sovietului Comisarilor Norodnici al RSSM, tov. N.G. Koval

Copie președintelui Comitetului Executiv

al Consiliului orășenesc Chișinău, tov. Smirnov

„Ca răspuns la solicitarea telegrafică a președintelui Comitetului Executiv al Consiliului Orășenesc Chișinău, tovarășul Smirnov, privind alegerea locurilor pentru instalarea monumentelor în orașul Chișinău, raportăm următoarele:

În Piața Guvernului (astăzi Piața Marii Adunări Naționale – n.n.), în fața Casei Guvernamentale, în 1940, a fost fixat amplasamentul monumentului lui Cotovschi și a fost organizat un concurs prin intermediul Comitetului pentru Arte pentru a fi selectat autorul.

Pe aceeași stradă Lenin (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt – n.n.), la intrarea principală în grădina orașului (astăzi Grădina Publică „Ștefan cel Mare și Sfânt” – n.n.), este amplasat monumentul tovarășului Stalin, spațiul din colțul străzii Gogol (astăzi Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni – n.n.) a fost planificat pentru monumentul lui Ștefan cel Mare.

Nu s-a ales niciun loc pentru monumentul lui Lenin.

În prezent, la elaborarea unui proiect de reconstrucție și refacere a orașului Chișinău, este necesară aprobarea definitivă a locului amplasării monumentelor, a schemei prezentate pe planul părții centrale a străzii Lenin, cu indicarea locurilor de instalare a monumentelor lui Kotovski, Lenin, Ștefan cel Mare, precum și al tovarășului Stalin pe partea dreaptă a străzii, în conformitate cu regulile de salut a manifestațiilor care mășăluiesc”.

Academician A.V. Șciusev, 18 martie 1946

Președintelui Sovietului Comisarilor Norodnici al RSSM, tov. N.G. Koval

„Pentru munca de succes privind consultarea cercetătorilor veniți în orașul Chișinău, este necesar, după exemplul orașului Stalingrad, Minsk și al altor centre republicane, să se reconstruiască un hotel temporar cu 50 de camere în interiorul pieței cartierului cu o zonă confortabilă de curte și grădină.

Clădirea cu două etaje poate fi construită din piatră locală cu cele mai simple tavane, podele din lemn, acoperite cu covoare și țoluri de iută și amenajată cu cel mai simplu mobilier moldovenesc. Dimensiunea fiecărei camere 3×4 m, coridorul doi metri lățime, la capetele coridorului – latrine de toaletă cu gropi de scurgere de tip Șambo. Acoperișul-membrană, în patru ape cu streșini mari, asemănător vilelor moldovenești.

Bucătăria și sala de mese se pot construi într-o clădire separată din curte.

Clădirea poate fi construită în două-trei luni și va constitui un fond hotelier auxiliar atunci când se va construi un hotel mare pe strada Lenin.

Capacitatea totală a clădirii este de 20 000 de metri cubi, costul pe metru pătrat de clădire este de 500 de ruble”.

Academician A.V. Șciusev, 18 martie 1946

„Mult stimate Victor Feodorovici!

Pavel Victorovici și Ivan Ivanovici zboară către tine, aduc planuri și fotografiile ale machetei, care a ieșit foarte bine, în viitor Chișinăul va fi un oraș magnific.

Panorama și perspectiva sunt gata, am să zbor la sfârșitul lui septembrie, pregătiți o cameră pentru grupul nostru și o sală de expoziție.

Vă vom inunda cu idei pentru douăzeci de ani înainte, astfel încât să puteți transpune totul în realitate în mod onorabil”.

Sincere strângeri de mână,
A.V. Șciusev, 5 noiembrie 1946

La adunarea generală a membrilor Uniunii Arhitecților din 5 octombrie 1947 privind rezultatele celui de-al XII-lea plenar al consiliului de conducere al Uniunii Arhitecților din URSS și sarcinile arhitecților din Moldova, A.V. Șciusev afirmă că a preluat planificarea Chișinăului și amenajarea acestuia, lucrând într-un atelier la Moscova, cu o echipă întreagă de oameni care nu cunoșteau orașul, care nu cunoșteau nici Moldova. Academicianul spune că unii arhitecți îl ajutau, dar, în special, arhitectul-șef al orașului R.E. Kurț, „care cunoaște bine orașul, care iubește acest oraș, aici s-a născut, deși nu este moldovean, dar în orice caz vechi chișinăuian, ne-a ajutat foarte mult, venea frecvent la Moscova, aducea informații de aici, ne-a oferit planurile, nu deosebit de bune, rămase de la români”.

De asemenea, A. Șciusev coordona planurile generale pentru orașele Soroca și Bălți, alte orașe, a căror dezvoltare era lentă, cauza fiind lipsa materialelor geodezice, dar și atitudinea flegmatică a arhitecților locali. Academicianul le spunea arhitecților că restabilirea „unui oraș demolat de război și în curs de construcție s-ar părea că este o mare onoare pentru un arhitect, pentru că un asemenea război nu s-a întâmplat de mii de ani, este dăunător pentru umanitate, dar pentru arhitect oferă, așa cum pacienții oferă medicilor o practică amplă... arhitectul, ar trebui să fie plin de mândrie că el a luat parte la această antrepriză, că el a fost muza și conducătorul acestei mari sarcini. În același timp, întâlnesc atitudini nu foarte optimiste aici, iar arhitecții spun că sunt niște stări cam deprimare, că e greu să lucrezi, de parcă nu ar exista inspirație pentru muncă. Aceasta mă surprinde.

Consider că este o mare fericire pentru fiecare dintre arhitecții moldoveni să participe la această lucrare de restabilire a republicii lor. De lucru aici ar fi pentru cel puțin 15-20 de ani, ceea ce înseamnă că cea mai bună parte a vieții unei persoane va fi dedicată acestei lucrări, nu vă puteți rupe de această muncă, trebuie să fiți mândri de ea și trebuie doar să știți cum să o faceți. Motivul acestei nemulțumiri constă tocmai în faptul că nu știu ce vor face, ce linie să urmez. Rătăcind în

general prin deșert. Această rătăcire în deșert cu siguranță nu va duce la nimic bun, dar va duce la răcire și o stare de spirit indiferentă, așa cum era în vremurile străvechi. Sunt persoana care va veni mereu în ajutor, care vă va ajuta întotdeauna în aceste rătăciri. În plus, există biblioteci, cărți, filozofie care spun cum ar trebui să lucreze un arhitect în acest caz.

Arhitectura este o artă precisă, iar aici este mai important să ai ochi și bun gust. Bunul gust este egal cu o ureche bună pentru un muzician. Un arhitect trebuie să aibă o cultură înaltă, pentru că un arhitect gestionează reconstrucția orașelor și a locuințelor, el aduce un fel de fericire unei persoane care locuiește în acest oraș și această conștiință că este un fel de persoană care face o persoană fericită, acesta este un stimulent foarte important. Arhitectura este, de asemenea, un fel de armă”.

A. Șciusev menționa că arhitectura în Moldova poate să se dezvolte în două direcții: cea clasică și cea a folclorului moldovenesc. Moldova este țara agricultorilor, în special, axată pe producerea vinului, creșterea fructelor și legumelor, iar acestea, stilizate, trebuie introduse în decorul clădirilor. „Dacă reprezinți o viță-de-vie într-un ornament, este un fleac, dar în același timp, este benefic; în același timp, este un neocant. Aici crește neocantul, aici cresc rozete clasice pe pământ, și am văzut rozetele, le poți lua din natură și ai o rozetă adevărată. Cred că sunt multe lucruri interesante aici... Când vii la Chișinău, e mai frumos să ai senzația unei țări diferite de altele, de aceea am ajutat la realizarea unei gări cu motive moldovenești. Dar clădirile ministerelor am considerat că ar trebui să fie construite în spirit clasic și centrul, de asemenea...” [152, pp. 233-250].

Prin ce este diferită arhitectura sovietică?

Arhitectura sovietică se distinge prin absența decorului burghez, a cupidonilor și a oricărui model din stuc. Ar trebui să aibă proporții bune și o bună alegere a formelor. Aceste forme pot fi executate în procesul de lucru din punct de vedere preponderent renașcentist, în spiritul provincialismului local. Uneori, un astfel de provincialism oferă motive foarte interesante. Aceste motive pot fi folosite atunci când se urmărește clasicismul nu de natură livrescă, ci de natură locală, iar aceasta este sarcina pentru ca acest clasicism să fie caracteristic, că nu a fost făcut pentru Novgorod, nu pentru Sankt-Petersburg, ci pentru Chișinău, este foarte important.

În articolul *Chișinăul de mâine*, arhitectul academician scrie că la reconstrucția și extinderea orașului Chișinău se utilizează sistemul de șah în planificare, adică construcția cvartalurilor cu străzi drepte și perpendiculare. „În partea de sus a vechiului Chișinău, unde locuiau persoanele înstărite, moșierii și negustorii, s-au construit clădiri noi, trainice și frumoase. Străzile și trotuarele de granit erau împodobite cu copaci. Cu toate acestea, Chișinăul a avut multe neajunsuri. Orașului îi lipsea un lac sau un râu cu apă mai abundentă decât Bâcioc [Bâc – n.n.]. În partea de jos a

oraşului casele erau mici, murdare și sărace. Aici era zona locuitorilor săraci din Chişinău – muncitorii. Apa nu era potabilă, chiar dăunătoare sănătăţii. În afară de câteva fabrici mici, oraşul nu avea industrie.” [152, pp. 233-250].

„Întorcându-se de pe fronturile militare, moldovenii, ca și alte popoare ale Uniunii Sovietice, s-au mutat pe frontul reconstructiv al Planului cincinal stalinist postbelic. Noul plan de reconstrucție a Chişinăului prevedea rectificarea tuturor neajunsurilor anterioare ale oraşului, corectarea planificării acestuia și construirea de noi clădiri în locul celor distruse în timpul războiului. La Chişinău au fost deja construite o nouă gară, un teatru dramatic rusesc, o centrală electrică reabilitată, conservatoriu și multe clădiri rezidențiale. Au fost restaurate și extinse fabrica de pălării, două fabrici de prelucrare a lemnului, o fabrică de conserve, o uzină mecanică, precum și de încălțăminte și tutun. Iar în viitorul apropiat va fi finalizată reconstrucția clădirilor Consiliului artiștilor și arhitecților, Muzeul de Arhitectură și construcția clădirii consiliului oraşului, oficiul poștal, magazinul universal, Ministerul Comerțului. Vor fi extinse clădirile Bazei Academiei de Științe și a Universității de Stat. De-a lungul străzii Lenin vor fi construite o clădire mare a Casei Guvernului și o serie de clădiri pentru ministere. Partea centrală a clădirii Casei Guvernului va fi formată din patru etaje, iar în fața acesteia vor fi amplasate un număr de coloane, aripile clădirii vor fi cu trei etaje. O Operă de Stat cu 1 000 de locuri va fi construită vizavi de Grădina Puşkin. Râşcaniul va fi unit la oraş, Piața Victoriei va fi construită pe locul vechiului bazar, din această piață vor fi direcționate trei străzi-raze spre Râşcani. Albia râului Bâc va fi îndreptată și adâncită până la Nistru. Un mic port fluvial va fi construit în partea de jos a oraşului, râul Bâc va fi îmbogățit cu apă din bazinul Petricani, construit acum 30 de ani și care va fi din nou refăcut... Oraşul va fi alimentat cu apă potabilă bună prin fântâni artizanale adânci. Chişinăul va fi complet canalizat. Irigarea se va face pe câmpul de lângă satul Mereni, aici se va dezvolta grădinaritul. Pe lângă fabricile refăcute, vor fi construite și fabrici de reparații auto, fabrici de vin, șampanie și materiale de construcție etc. [152, pp. 233-250].

O mare Grădină Botanică va fi plantată în valea Buiucani (Parcul Dendrariu de astăzi, care inițial era Grădina Botanică – n.a.) și un frumos parc în jurul înălțimii Inzov, unde vor fi amplasate clădiri culturale. După o reconstrucție completă, Chişinăul va fi un adevărat centru industrial și cultural, unde vor înflori știința, tehnologia și arta sovietică”.

Astfel relatează în scrisoarea sa cu lux de amănunte și entuziasm Şciusev despre conceptul său privind dezvoltarea urbanistică a Chişinăului.

„Dragă Robert Evghenievici!

Faptul că construiți o așezare din case finlandeze nu este rău, dar va exista alimentare cu apă și canalizare măcar în gropi primitive? Există pericolul de a polua locurile bune. Trebuie meditat serios la apele pluviale, când vine Smirnov e nevoie să organizăm o conferință specială.

Despre magazinul universal (Универмаг) nu scrieți nimic, dar eu l-am refăcut în stil moldovenesc, nu trebuie făcut mai rău ca Gara.

Ciuprin a avut o atitudine bună și toată lumea laudă gara. Pavel Victorovici va veni la Chișinău dacă vin eu.

Deocamdată refac clădirea Academiei de Științe, a fost nevoie de înălțime, a ieșit mai înaltă decât Catedrala „Sf. Isaac” – 45 m?

Ai noștri sunt încă la casa de vară, toți sunt sănătoși, salutări lui Iacov Nicolaevici și celorlalți ai voștri”.

*Al vostru A. Șciusev,
Moscova, 16 septembrie 1948*

**Arhitectului-șef al or. Chișinău R.E. Kurț
de la academicianul A.V. Șciusev,
cel care patronează planificarea și construirea or. Chișinău**

„Mult stimat Robert Evghenievici!

Conform Deciziei președintelui Uniunii Arhitecților Sovietici, arhitectul Oleg Abramovici Velikorețki, o persoană foarte indicată, care a organizat o expoziție aici, în Casa Arhitectului, merge la Chișinău cu o mică parte din expoziția lucrărilor mele.

Profit de această ocazie pentru a Vă transmite solicitarea sculptorului Konenkov pentru perspectivele monumentului lui Kotovski de a oferi un plan de lucru al pieței adiacente Gării, o parte a magistralei și a văii cu o copie a planului general și a profilurilor, conform cărora se va putea realiza o machetă tipică a zonei și a monumentului în sine.

O.A. [Oleg Abramovici] va transmite [lucrările] la Academproect, arhitectului Varvarin pentru Konenkov.

Profitând de ocazie, pentru coordonare trimiteți planul așezării de pe șoseaua Gan. (Kotovski – azi șoseaua Hâncești – n.n.) și traseul magistralei de la Ciuflea (mănăstirea Ciuflea) la Gară. De asemenea, să-mi comunicați și de ce Pav. V. nu este desemnat de Dumneavoastră în calitate de consultant pentru toate lucrările văii Bâc.”

Strângeri de mână, A. Șciusev, 3 octombrie 1948

Uniunii Arhitecților a RSSM

„Dragi tovarăși!

Spre marele meu regret, va trebui să amân vizita în patria mea, Chișinău, în luna octombrie a anului 1948 din cauza concluziei medicilor despre necesitatea tratamentului de o lună la Karlsbad.

Totuși, expoziția lucrărilor mele aniversare va avea loc la Chișinău în octombrie.

După tratament voi veni la voi, prietenii și colegii mei.”

Al vostru A. Șciusev,

14 octombrie 1948

Vicepreședintelui SM al RSSM tov. T.I. Troian

Copie șefului Direcției Arhitectură pe lângă SM al RSSM, tov. V.F. Smirnov

„Familiarizându-mă cu activitatea Direcției Arhitectură de pe lângă SM al RSSM și activitatea Departamentului Arhitectură al Comitetului Executiv al orașului Chișinău, precum și cu proiectele de planificare pentru orașele Tiraspol, Orhei și Bălți, cred că munca atât în Departamentul orașului, cât și la Direcția Arhitectură este organizată suficient de calificat și poate oferi rezultate favorabile atât în ceea ce privește planificările, cât și proiectele de volum.

Toată această muncă este realizată de Direcție și de organizațiile sale subordonate în deplin contact cu mine.

Aș dori în special să remarc buna activitate a Direcției pentru protecția și fixarea monumentelor, precum și munca de cercetare desfășurată de Muzeul de Arhitectură și Tehnici de Construcții [actualmente nu mai există – n.n.], care a dat deja rezultate fructuoase în studiul locuințelor naționale, ceramică și alte subiecte de mare actualitate în programul de lucru al muzeului, care are posibilitatea de a se angaja nu numai în expoziții, ci și în lucrări științifice foarte semnificative.

Toate subiectele puse la ordinea zilei sunt relevante și nu rămâne decât să le dorim să fie finalizate cu succes.

Proiecte voluminoase elaborate de Direcție și revizuite de mine în timpul șederii mele la Chișinău au fost finalizate conform instrucțiunilor mele și pot fi acum recomandate pentru implementare.

Deși reprezintă soluții arhitecturale generale corecte, proiectele clădirilor Ministerului de Interne, ale Ministerului Industriei Alimentare și Gustative, ale Ministerului Comerțului, cinematograful necesită o dezvoltare amănunțită de către oameni foarte calificați. Această

dezvoltare, pentru a-i asigura calitatea înaltă, poate fi realizată numai de autori de înaltă calificare, pe care Moldova nu-i are astăzi. De aceea Vă rog:

1. Să dați indicații ministerelor de resort să îmi trimită la Moscova proiectele enumerate pentru a putea asigura în atelierul meu executarea tuturor detaliilor exterioarelor și interioarelor acestor clădiri, care decid fața arhitecturală a orașului;

2. Să dați indicații Direcției Arhitectură de pe lângă Sovietul Miniștrilor al RSSM să colecteze și să-mi trimită materiale privind activitățile de cercetare ale Departamentului pentru protecția monumentelor și ale Muzeului de Arhitectură și Tehnici de Construcții pentru prezentarea la Academia de Științe a URSS a unui raport de informare privind protecția monumentelor de patrimoniu ale RSSM și studiul locuințelor populare moldovenești. Convins de activitatea vitală de cercetare a muzeului, Vă informez că am acceptat să preiau tema clasicismului rus în Moldova;

3. Să ajutați Direcția în atragerea arhitecților calificați din Moscova, oferindu-le condiții adecvate de trai;

4. Să dați indicații Comitetului Executiv al Consiliului orășenesc Chișinău să grăbească lucrările geodezice și să le acorde o atenție deosebită.

Trecând la activitățile practice de astăzi, aș dori să notez principalele sarcini pe care ar trebui să le stabiliți pentru Direcție. Acestea sunt:

a) crearea unei biblioteci, cu ajutorul căreia arhitecții RSS Moldovenești ar putea stăpâni creativ experiența arhitecturii clasice, renașcentiste și a arhitecturii moderne Sovietice maiestuoase, ceea ce le va permite să creeze o arhitectură în consonanță cu epoca noastră; Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine, volumul V, 2023.

b) în același scop, organizați o invitație de la Moscova pentru arhitecți notorii pentru prezentări, cu expozițiile lor, astfel încât cei locali, pe această bază, să-și extindă arealul creativ;

c) organizarea de cursuri semianuale obligatorii pentru șefii de șantier, cu predare de către arhitecți, pentru a crea un cadru de maeștri de înaltă calificare în construcții. Acest lucru este necesar în special pentru Dvs. pentru implementarea construcției culturale, care dintotdeauna a distins Chișinăul.

În ceea ce privește planul general, cel mai rațional mi se pare să se transfere complet zona de intrare a Gării pentru construcția căii ferate, din acest motiv, este destul de oportun ca clădirea fostei Școli Eparhiale de pe valea Muncești, să se reabiliteze pentru Direcția Cale Ferată Chișinău, obligând-o să reconstruiască complet piața și trecerile la clădire de-a lungul versanților văii, precum și să ridice în piață un monument lui Kotovski cu o statuie ecvestră.

Pe strada Lenin, de la Gară până la Bulgară, din cauza imposibilității demolării căsuțelor existente, plantați în două rânduri cu arbori de zece ani cu coroană largă (de preferință, salcâm).

De a grăbi proiectarea și realizarea podului-viaduct de la raza mijlocie până la Râșcani, pentru a asigura dezvoltarea largă a construcțiilor individuale și de stat în zonă.

Proiectele de planificare pentru Râșcani, precum și pentru raioanele nu mai puțin semnificative pentru oraș Valea Dicescu și descendența Balcani, ar trebui să fie dezvoltate urgent și trimise la Moscova pentru aprobare și corectare.

Grăbiți construcția Hotelului Central (astăzi OTP Bank – n.a.) în structura dintre bancă (Sala cu Orgă) și Casa de Cultură (Teatrul Național „Mihai Eminescu”), cu amenajarea obligatorie a restaurantului.

Transmiteți casa fostului Pronin, de-a lungul străzii Sadovaia (vila urbană a inginerului Pronin, de pe str. A. Mateevici – n.a.), pentru reabilitare direcției Prezidiului bazei Academiei de Științe, atribuind Academiei de Științe clădirea ocupată de Sovietul de Miniștri și clădirea în curs de reabilitare pentru Sovietul de Miniștri de-a lungul străzii Sadovaia (clădirile de pe str. A. Mateevici 85 și 87 – n.n.), după construirea Casei Guvernului, astfel încât să se poată abandona ideea construcției noi pentru complexul Academiei de Științe din Valea Dicescu.

În modificarea propunerii inițiale a proiectului general de construcție a Teatrului de Operă și Balet pe strada Lenin (astăzi Teatrul de Operă și Balet „Maria Bieșu” de pe Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt – n.a.), între străzile 28 iunie (astăzi str. V. Pârcălab – n.n.) și Komsomolskaia (astăzi str. M. Eminescu – n.n.), consider că este oportună amplasarea acestuia de-a lungul axei Parcului „Pușkin”, cu organizarea unui scuar în jur, în detrimentul teritoriului ocupat acum de o autobază și un cinematograf de vară.

Sunt obligat să remarc că arhitecții și proiectanții care lucrează în Direcție și în special în alte organizații de proiectare acordă foarte puțină atenție studiului arhitecturii naționale, precum și lucrărilor maștrilor Renașterii, clasicismului rus și celor mai bune exemple de arhitectură sovietică, iar Uniunea Arhitecților își organizează prost membrii pentru acest lucru, cel mai important pentru ei în activitățile lor practice, de studiu.

Am fost surprins de faptul că proiectanții și arhitecții care lucrează în Direcție nu au lucrat niciodată în timpul serilor, pe perioada șederii mele în Moldova. Asta arată că își tratează munca fără pasiune. Mi se pare că aici este absolut necesară reînvierea activității creatoare a Uniunii Arhitecților, care vizează creșterea conștientizării arhitecților de marea lor responsabilitate pentru munca lor.

În plus, arhitecții ar trebui să participe la propaganda și popularizarea arhitecturii prin rapoarte și prelegeri în producție în rândul muncitorilor din industrie și construcții, precum și în

rândul intelectualității, pentru a atrage atenția întregii populații a capitalei Moldovei asupra problemelor refacerii și reconstrucției sale.” [152, pp. 233-250].

Academician A.V. Șciusev

Mihail Șciusev către Kurt

„Pe data de douăzeci și patru, la ora 18:00, după o boală gravă, tata a murit.”

De menționat că P. Șciusev a continuat mai multe activități inițiate de A. Șciusev, dovadă fiind corespondența studiată.

Membrului Comitetului Central al PCUS Brejnev Leonid Ilici

„Marea muncă pe care ați depus-o pentru a conduce economia națională a Moldovei și preocupările și interesul Dumneavoastră pentru dezvoltarea capitalei îmi dau curajul să mă adresez Dumneavoastră cu o cerere de ajutor la rezolvarea corectă a unor probleme legate de reconstrucția orașului meu natal Chișinău, din care era originar și regretatul academician A. Șciusev, care a lucrat mult la realizarea planului general al capitalei.

În acest moment, se decide problema finalizării arhitecturale a noii magistrale transversale a Chișinăului, care, potrivit lui Șciusev, ar trebui să lege centrul orașului de suburbia de lucru Râșcani cu un pod situat chiar la intrarea în oraș. A trebuit să particip și la proiectarea trecerii și a intersecției acesteia cu râul Bâc și calea ferată.

Potrivit informațiilor disponibile, proiectarea și construcția acestei treceri a fost încredințată Organizației Căilor Ferate Kiev, care, mi se pare, nu ține cont suficient în proiectul său de rolul Chișinăului drept capitală a republicii, precum și de poziția trecerii pe artera centrală a orașului și viitoarea extindere a dezvoltării urbane în zona Râșcani. În special, trecerea nu este considerată un element al unei magistrale urbane în curs de dezvoltare, ci ca un simplu drum, de o lățime obișnuită, insuficientă pentru capitală.

După părerea mea, lățimea trebuie mărită...”

P.V. Șciusev

De asemenea, P.V. Șciusev scrie că „măsurile hidraulice de asigurare cu apă și îmbunătățirea zonelor agricole aride din sud sunt un subiect de preocupare specială pentru Partid și Guvern. Astfel de zone includ regiunea orașului Chișinău din Moldova, care vara este aproape complet lipsită de apă, deoarece râul Bâc care curge prin oraș se usucă complet în acest moment. Totuși, în rare perioade de inundații naturale, acest râu se transformă într-un torent, al cărui debit uriaș a

provocat, de exemplu, în timpul viiturii din 1947, multe victime, a spălat calea ferată și a oprit comunicarea feroviară între Chișinău și restul țării timp de 2 săptămâni. Pentru prevenirea consecințelor unor astfel de inundații și pentru asigurarea cu apă directă a Chișinăului, la elaborarea proiectului de reconstrucție a orașului, regretatul academician Șciusev, cu participarea mea, am conturat o serie de măsuri aprobate de Sovietul de Miniștri al Moldovei, inclusiv construirea unui număr de rezervoare în jurul orașului. Cele mai mari dintre ele – 1) Lacul Buiucani cu un volum de 1 milion de metri cubi și 2) Lacul Ghidighici cu un volum de șaiszeci de milioane de metri cubi, sunt reprezentate în desenul anexat al periferiei Chișinăului. Hidroenergioproect din Harkov a făcut un calcul detaliat al rezervoarelor și a întocmit desenele necesare”. [152, pp. 233-250].

Concluzii

Examinând corespondența vizată în contextul valorificării și reevaluării moștenirii lăsate de A. Șciusev, constatăm că Alexei V. Șciusev a fost un arhitect de prestigiu și o figură notorie în dezvoltarea arhitecturală a Moldovei, în special în perioada postbelică. Contribuția sa la reconstrucția și dezvoltarea orașelor din Moldova după cel de-al Doilea Război Mondial a fost deosebit de semnificativă. El a jucat un rol esențial în planificarea urbană și arhitecturală a Chișinăului și a altor orașe din regiune. Sunt demne de remarcat eforturile depuse de A. Șciusev în consultarea și colaborarea cu arhitecții locali, precum și în corectarea și îmbunătățirea proiectelor și schițelor pentru dezvoltarea orașelor. Acest tip de colaborare și mentorat a contribuit la dezvoltarea profesională a arhitecților locali și la îmbunătățirea calității arhitecturii și planificării urbane în Moldova. A lucrat în perioada în care Moldova făcea parte din Uniunea Sovietică și a fost supus influențelor și cerințelor ideologice ale regimului comunist sovietic. În consecință, multe dintre lucrările sale au reflectat stilul și ideologia arhitecturală dominantă în acea perioadă. Este semnificativ că A. Șciusev a fost înconjurat de numeroase personalități importante din lumea arhitecturii, artei și politicii pe parcursul întregii sale vieți. A. Șciusev a fost parte a unui cerc artistic și cultural extrem de influent. Aceste conexiuni și influențe au jucat, fără îndoială, un rol substanțial în evoluția sa ca arhitect și în dezvoltarea proiectelor sale. Faptul că a avut legături cu personalități politice valoroase sugerează că el a trebuit să navigheze într-un mediu politic complex și că a fost capabil să-și păstreze influența și statutul în cadrul ideologiei sovietice.

Identificarea și traducerea în limba română din limba rusă a scrisorilor academicianului Alexei V. Șciusev și punerea lor în circuitul științific constituie o sursă valoroasă de informații și resurse pentru cercetători și istorici. Acest gen de documente poate oferi o perspectivă unică asupra vieții și carierei lui Șciusev, precum și asupra contextului istoric și cultural în care a trăit și a lucrat.

Ordinea cronologică a scrisorilor poate ajuta la urmărirea evoluției gândirii și a preocupărilor lui Șciusev de-a lungul timpului. Aceste documente pot aduce lumină asupra relațiilor sale cu alți oameni din domeniu sau autorități și pot oferi detalii despre proiectele și realizările sale. Considerăm că introducerea acestor scrisori în circuitul științific va contribui la înțelegerea mai profundă a contribuției lui Alexei V. Șciusev la domeniile în care a activat și la influența sa asupra arhitecturii și artei în general [152, pp. 233-250].

ANEXA 3

ARHITECTURA REALIST-SOCIALISTĂ

Materiale din fondul arhivistic al Agenției Naționale a Arhivelor

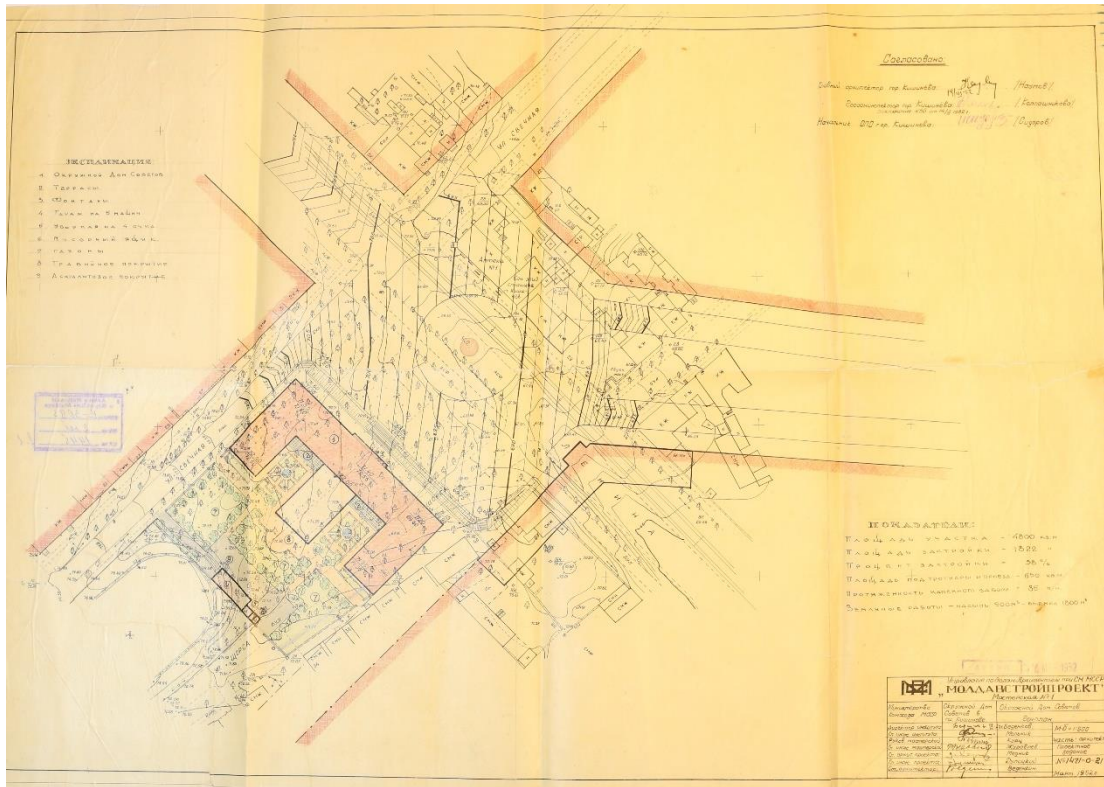

Fig. 3.1. Planul general al sediului Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

Fragment (mai 1952) [ANA, DGFAG]

Fig. 3.2. Fațada principală a sediului Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău

(martie 1953) [ANA, DGFAG]

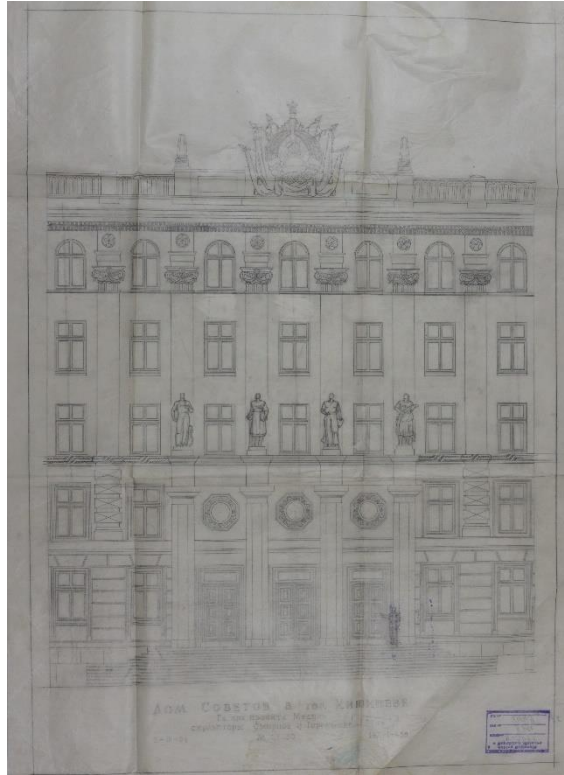

Fig. 3.3. Intrarea principală în clădirea Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.
Fragment (martie 1954) [148]

Fig. 3.4. Stema, obeliscul, sculpturile de pe porticul central, cartușul de pe clădirea Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău [148]

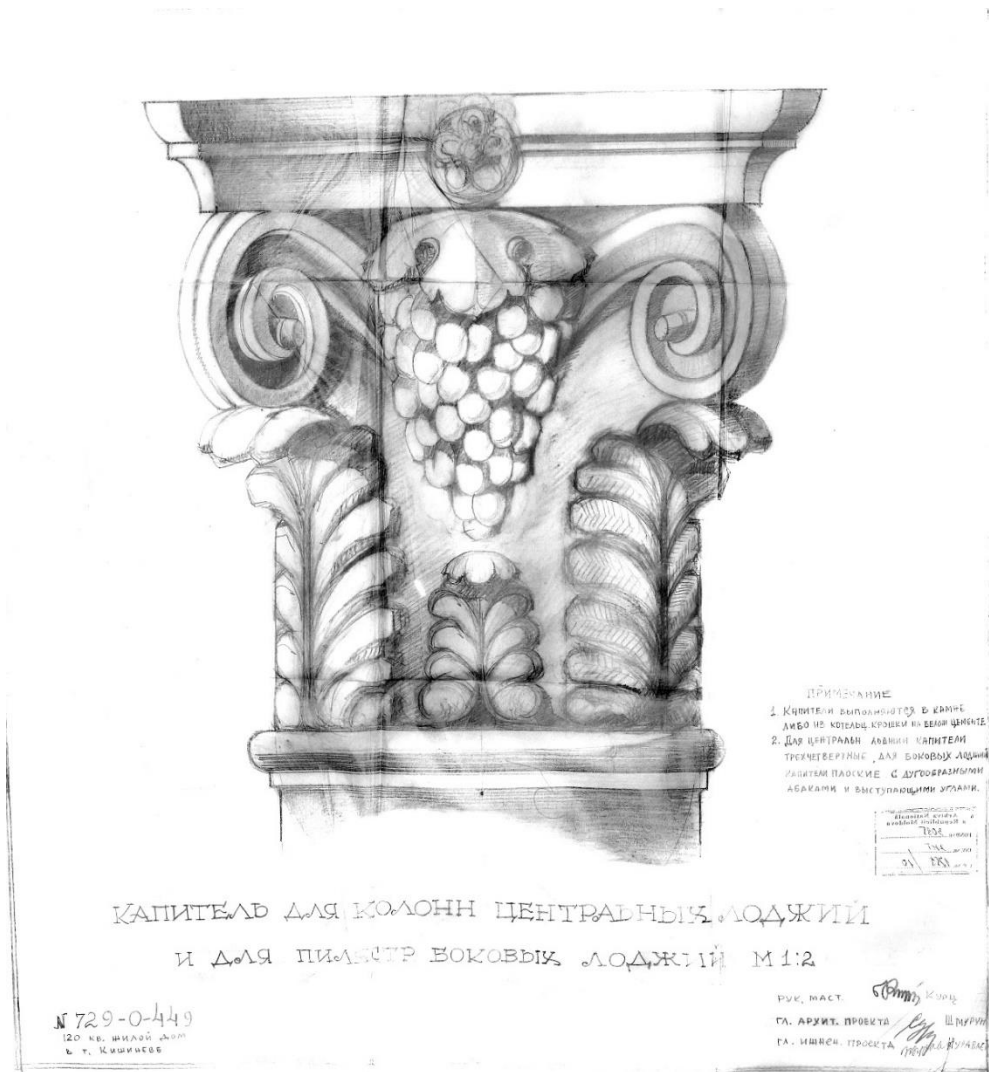

Fig. 3.9. Capitelul coloanelor logiilor centrale și ale pilaștrilor logiilor laterale ale clădirii rezidențiale cu 120 de apartamente [148]

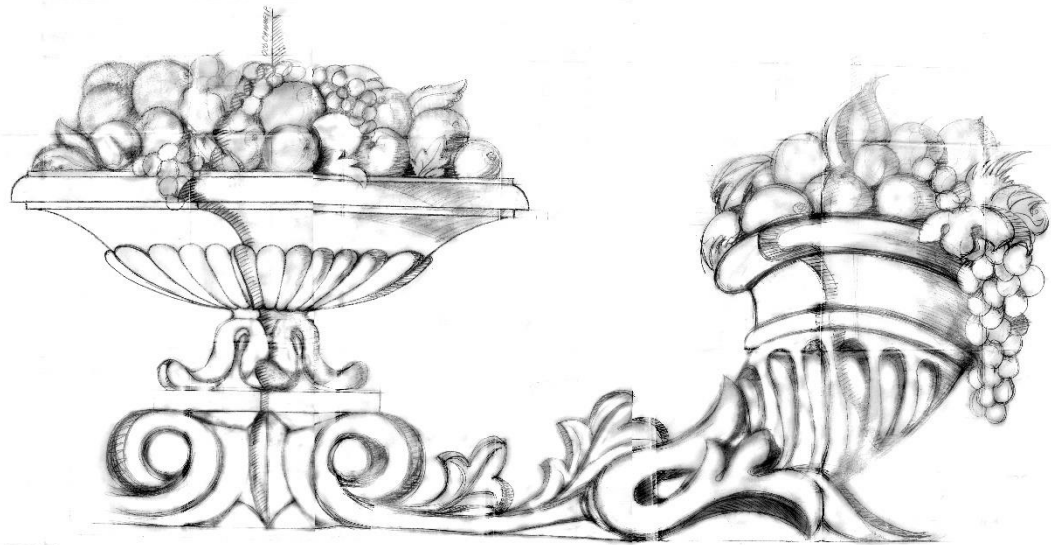

Fig. 3.10. Decorul de pe clădirea rezidențială cu 120 de apartamente [ANA, DGFAG]

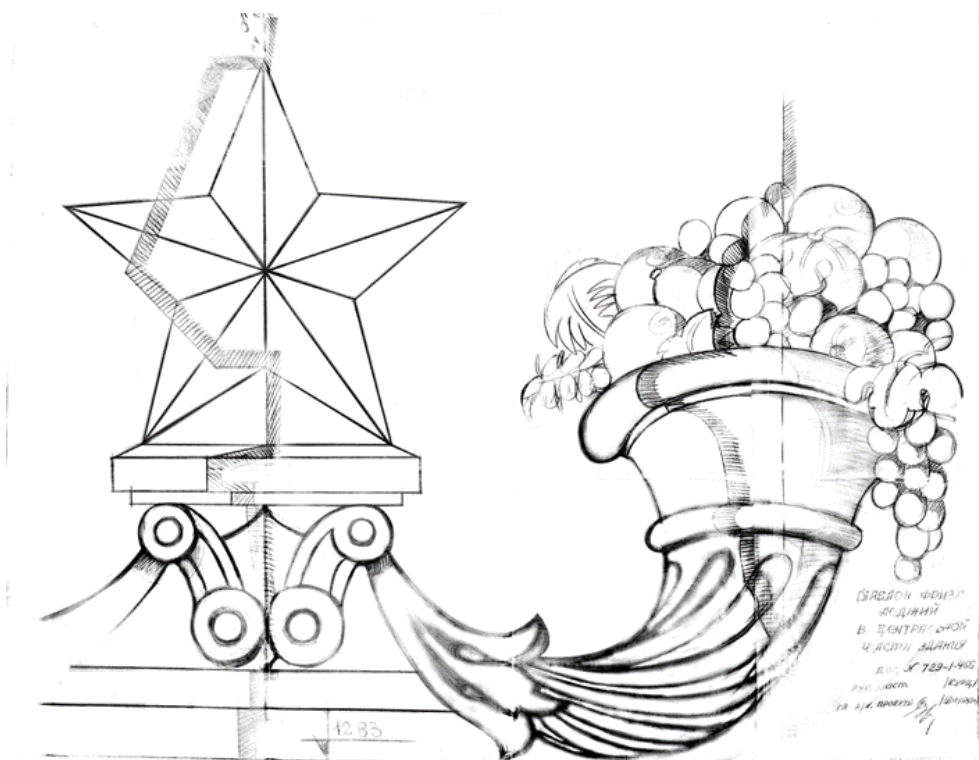

Fig. 3.11. Decorul de pe clădirea rezidențială cu 120 de apartamente [ANA, DGFAG]

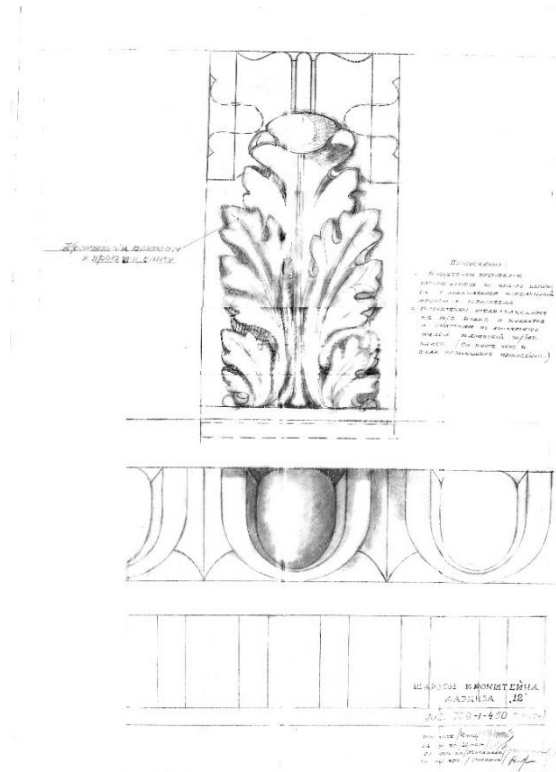

Fig. 3.12. Decorul de sub cornișa de pe clădirea rezidențială cu 120 de apartamente
[ANA, DGFAG]

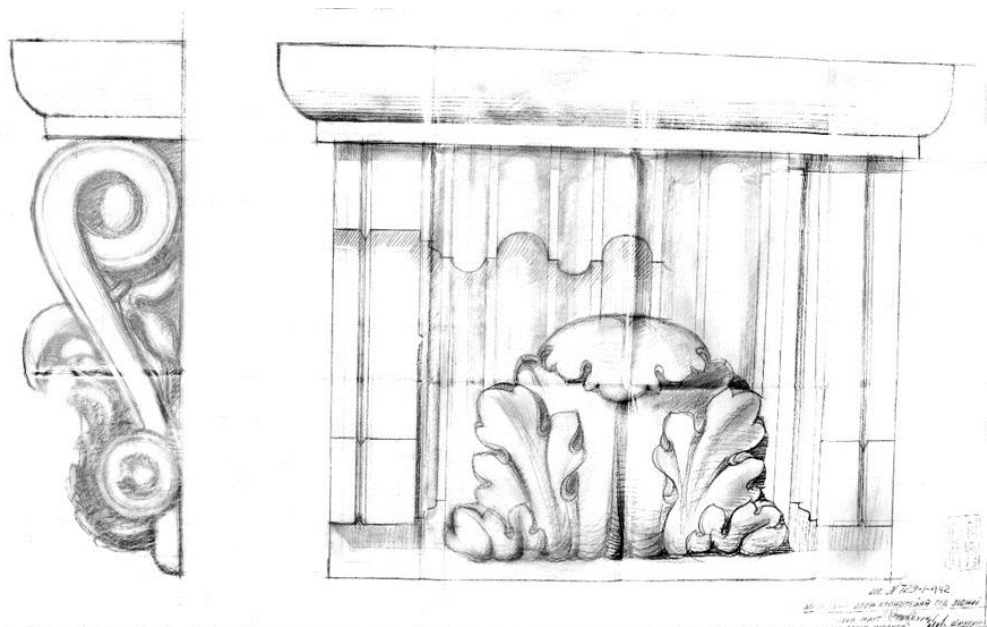
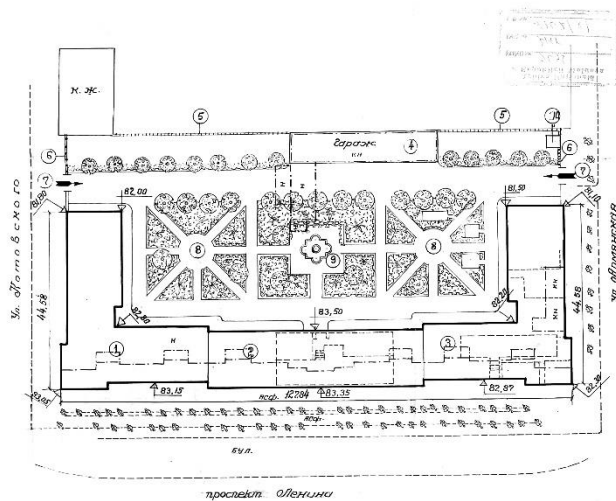

Fig. 3.13. Decorul de sub logiile clădirii rezidențiale cu 120 de apartamente [ANA, DGFAG]

Условные обозначения

- Проектируемое здание
- Линии существующих подвалов
- Ворота
- Цветники, газоны
- Выезд
- Здания, подлежащие сносу

Показатели по проектируемым зданиям

№ п/п	Наименование	Площадь, кв. м	Стоимость, руб.
1	Здания № 1	943	17.444
2	" " № 2	784	16.583
3	" " № 3	943	17.838
Итого:		2670	51.775

Экспликация и генплан

№ п/п	Наименование здания и сооружений	Площадь, кв. м	Стоимость, руб.	Замечания
1-3	Проектируемые здания	2670	51775	
4	Ворота и подсобные помещения	260	1040	
5	Детские площадки	80 кв. м		
6	Игровые площадки	30 кв. м		
7	Ворота каменной ограды	3 шт.		
	Итого	1300 кв. м		
8	Водосточные системы	500 кв. м		
	Итого	3070 кв. м		
	Дерево	50 шт.		
	Скамейки	16 шт.		
	Фонтан	1 шт.		
	Урны	3 шт.		
10	Трансформаторная подстанция			

Техно-экономические показатели

1. Площадь участка 8000 кв. м
2. Площадь застройки 2930 кв. м
3. Процент застройки 36%
4. Здания подлежащие сносу, каменные 1567 кв. м, 475 кв. м
5. Здания подлежащие сносу, деревянные (магазины) 2300 кв. м, 250 кв. м

МОЛДАВСТРОЙПРОЕКТ

Управление по делам архитектуры при СНК МССР

Инженер-проектировщик: *[Подпись]*

Архитектор: *[Подпись]*

М. 1. 500

1952 г. 11.01

№ 1307/1308

1308-0-52

Fig. 3.14. Façada principală a clădirii rezidențiale cu 107 apartamente (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău (noiembrie, 1952) [141]

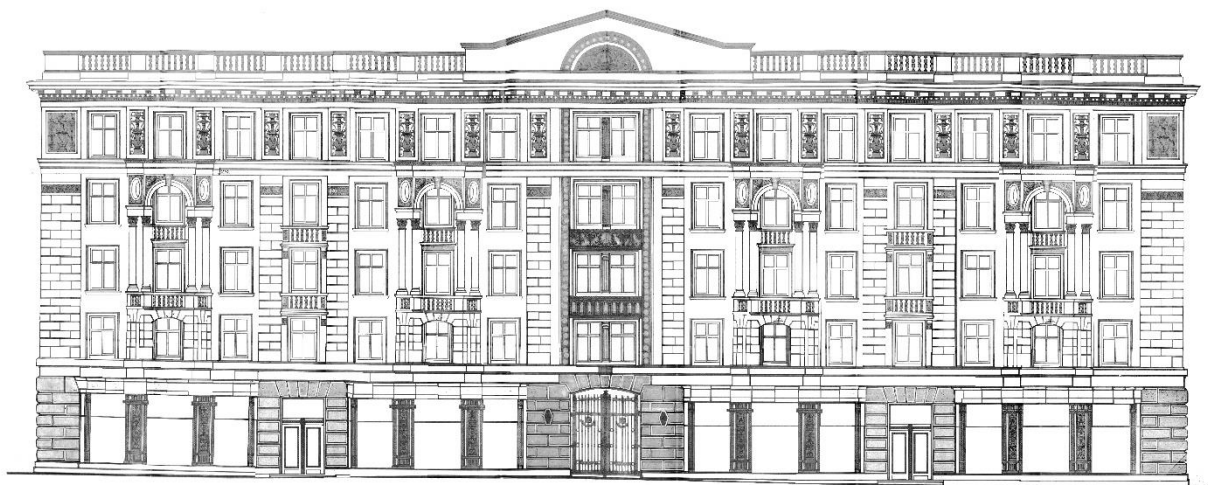

Fig. 3.15. Planul general al clădirii rezidențiale cu 107 apartamente (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău (noiembrie, 1951) [141]

Fig. 3.16. Fragment. Fațada principală a clădirii rezidențiale cu 107 apartamente (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău [141]

Fig. 3.17. Fațada laterală a clădirii rezidențiale cu 107 apartamente (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău [141]

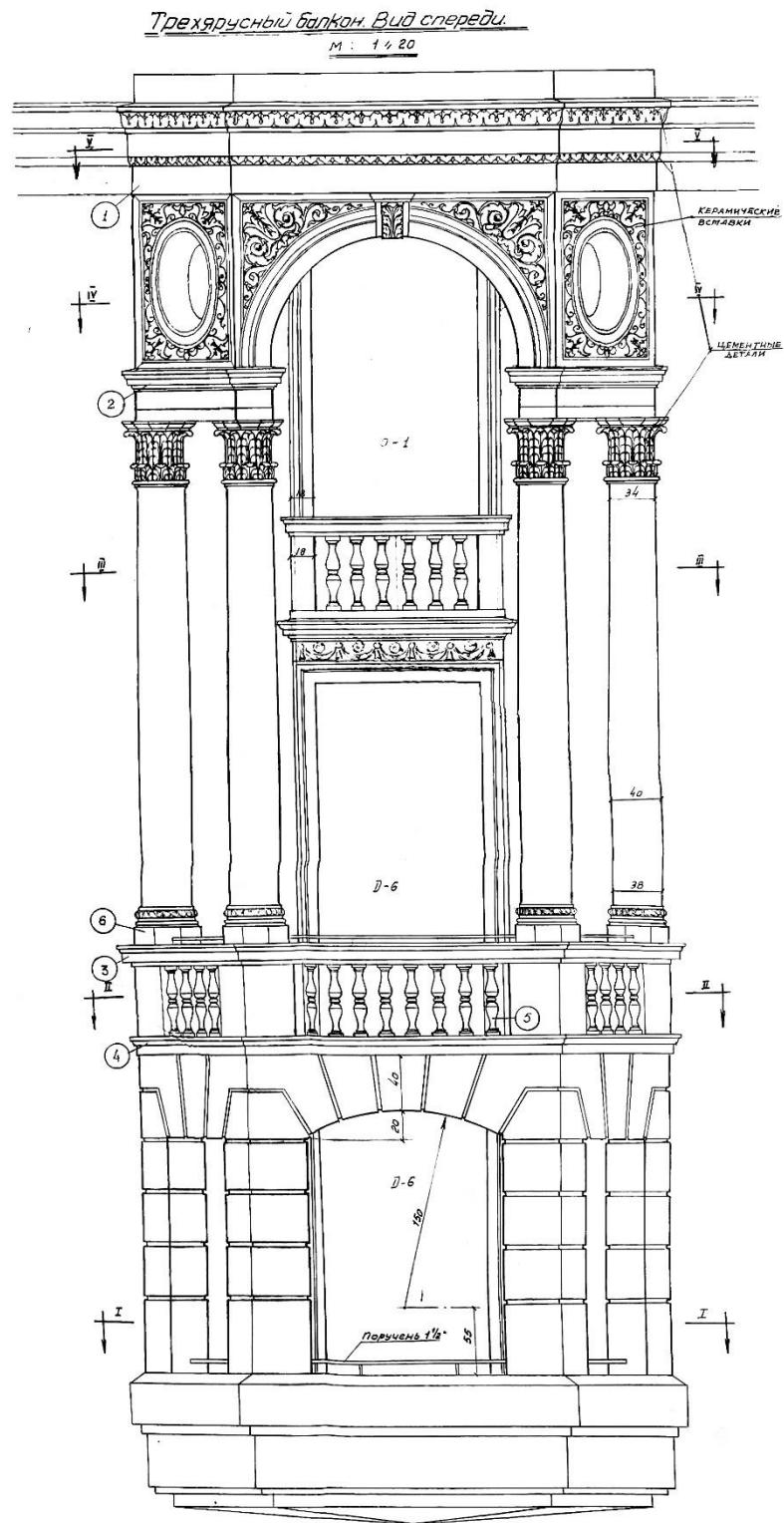

Fig. 3.19. Fațada principală a clădirii rezidențiale cu 107 apartamente (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău. Fragment, balcon [ANA, DGFAG]

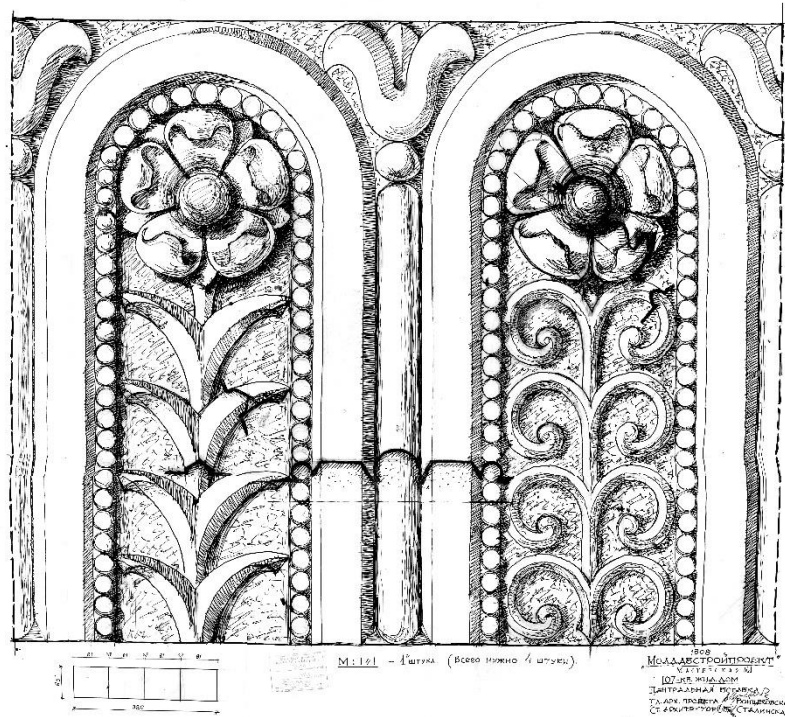

Fig. 3.20. Fațada principală a clădirii rezidențiale cu 107 apartamente (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău. Fragment [ANA, DGFAG]

Fig. 3.21. Fațada principală a clădirii rezidențiale cu 107 apartamente, (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău. Fragment [ANA, DGFAG]

1:50
 1955
 Ștefan cel Mare și Sfânt
 Chișinău
 200 apartamente
 Arhitect: Ștefan Ciocan
 Inginer: Ștefan Ciocan
 Construcție: 1955

Fig. 3.22. Fațada principală a clădirii rezidențiale cu 200 de apartamente (A, B, C) (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău (august 1955) [141]

Fig. 3.23. Fațada principală a clădirii rezidențiale cu 200 de apartamente (A) (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău [141]

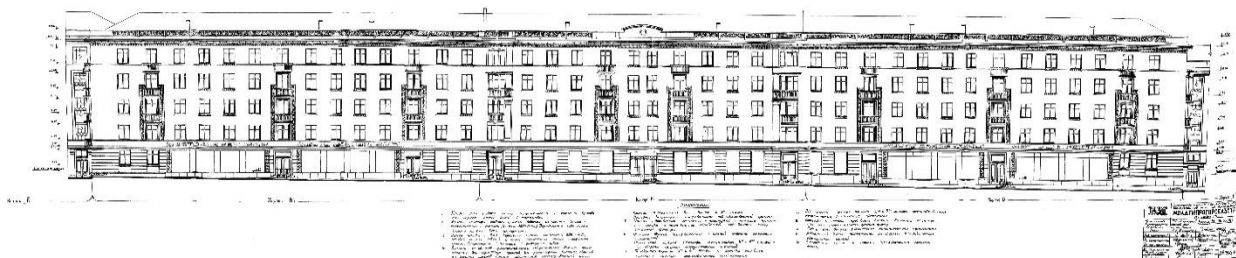

Fig. 3.24. Fațada principală a clădirii rezidențiale cu 200 de apartamente (B), (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău [141]

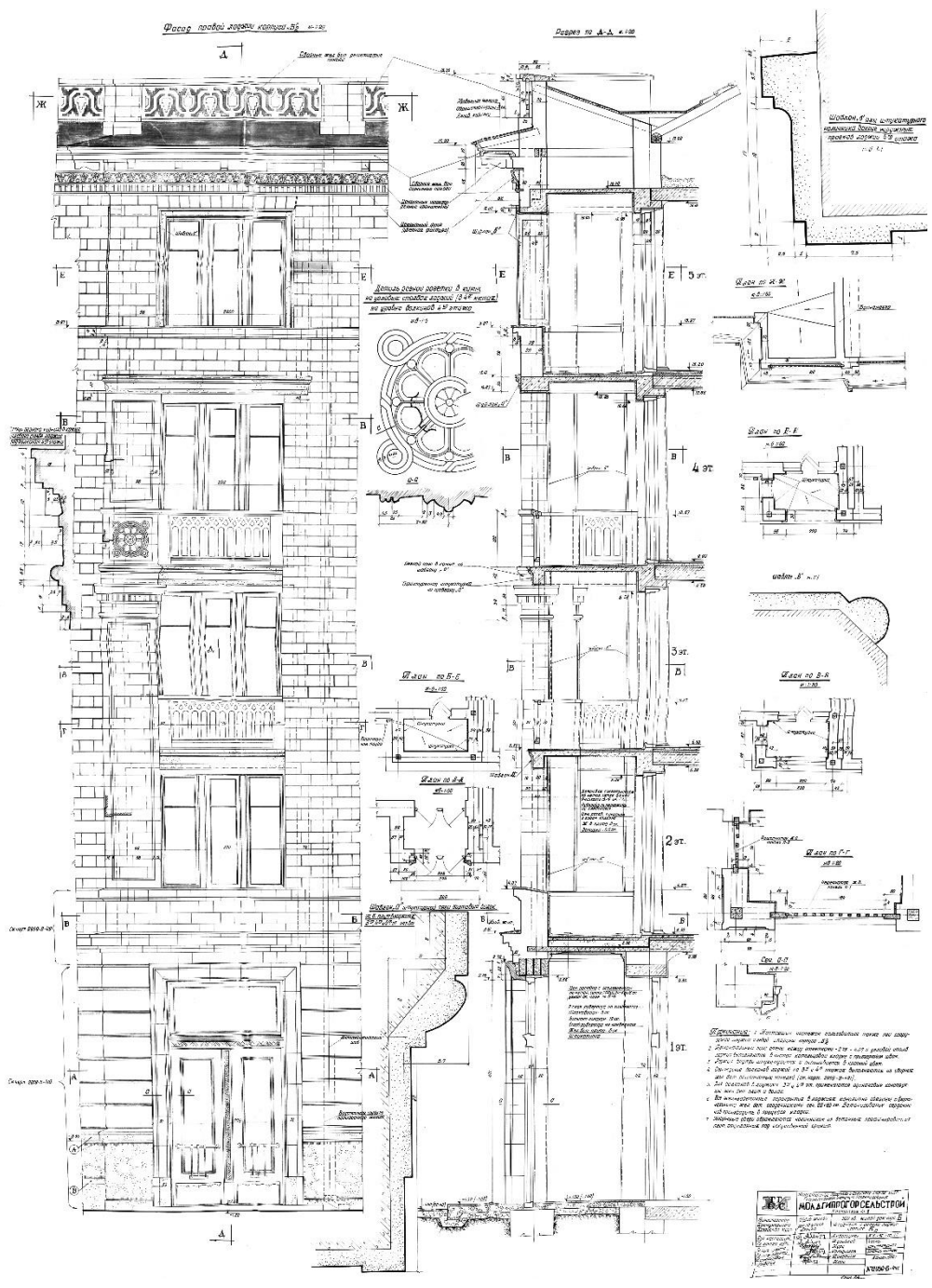

Fig. 3.25. Fațada principală a clădirii rezidențiale cu 200 de apartamente (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău. Fragment [ANA, DGFAG]

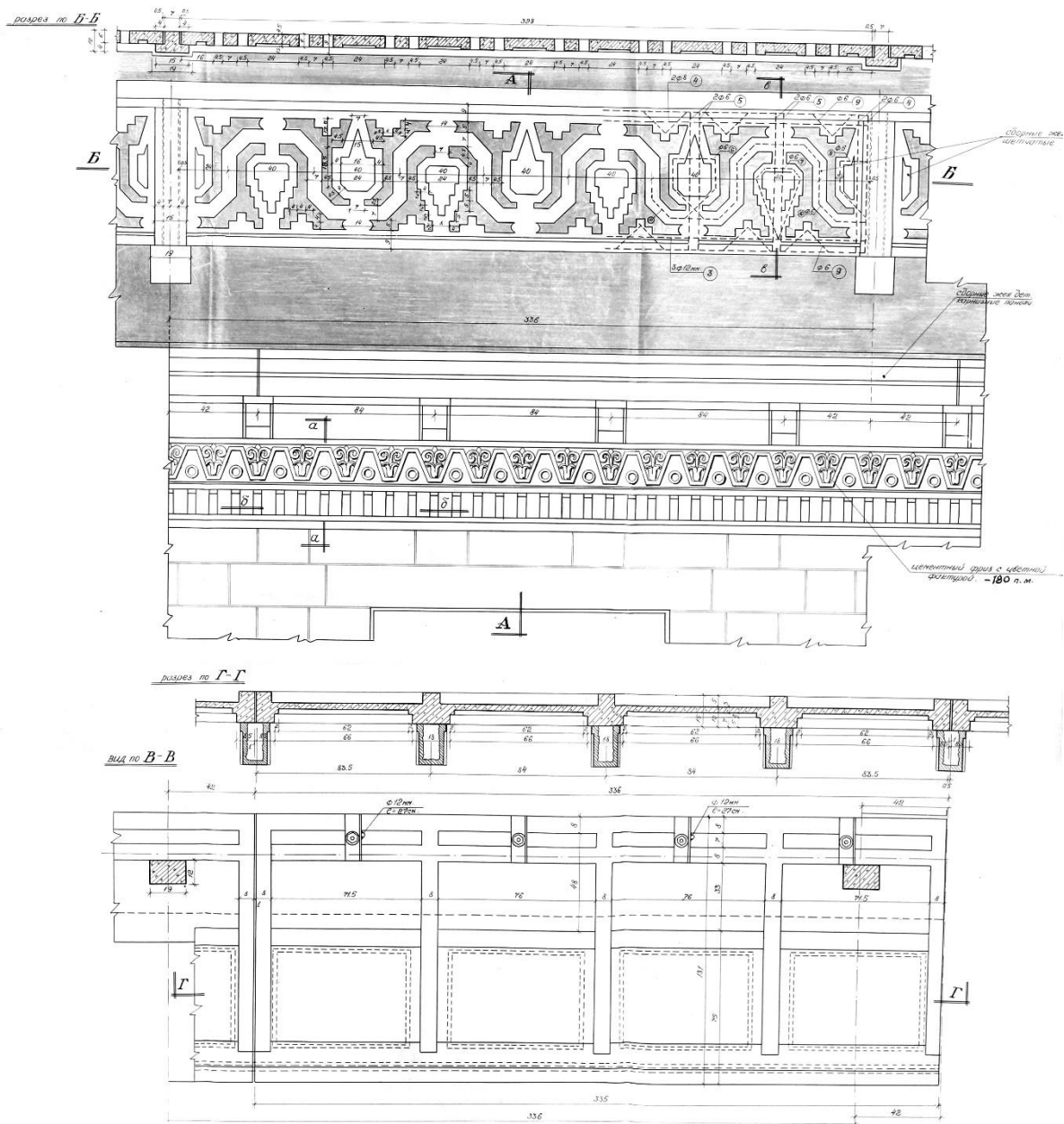

Fig. 3.26. Decor al părții superioare. Fațada principală a clădirii rezidențiale cu 200 de apartamente (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău. Fragment [ANA, DGFAG]

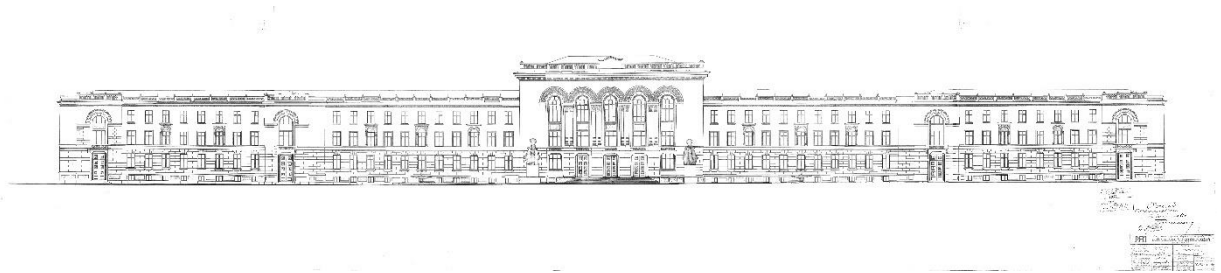

Fig. 3.27. Fațada principală a sediului Ministerului Industriei Alimentare (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău (iulie 1951) [141]

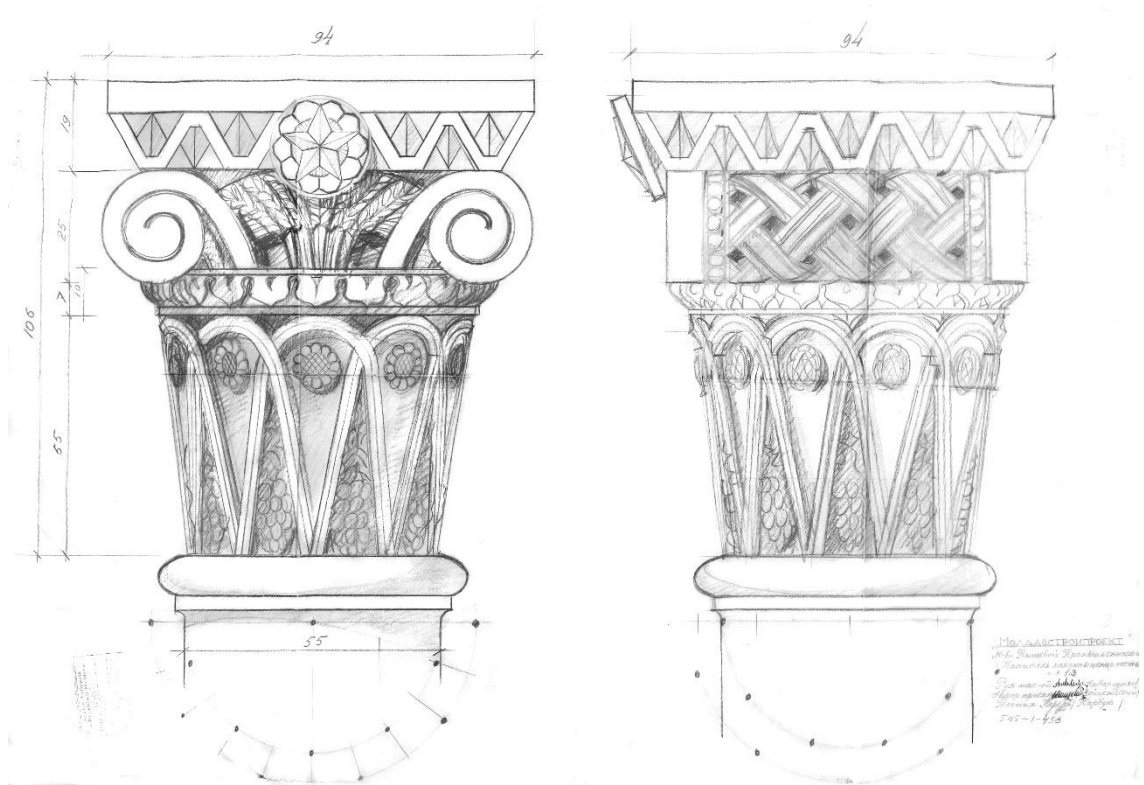

Fig. 3.28. Capitel. Fațada principală a sediului Ministerului Industriei Alimentare, Chișinău [148]

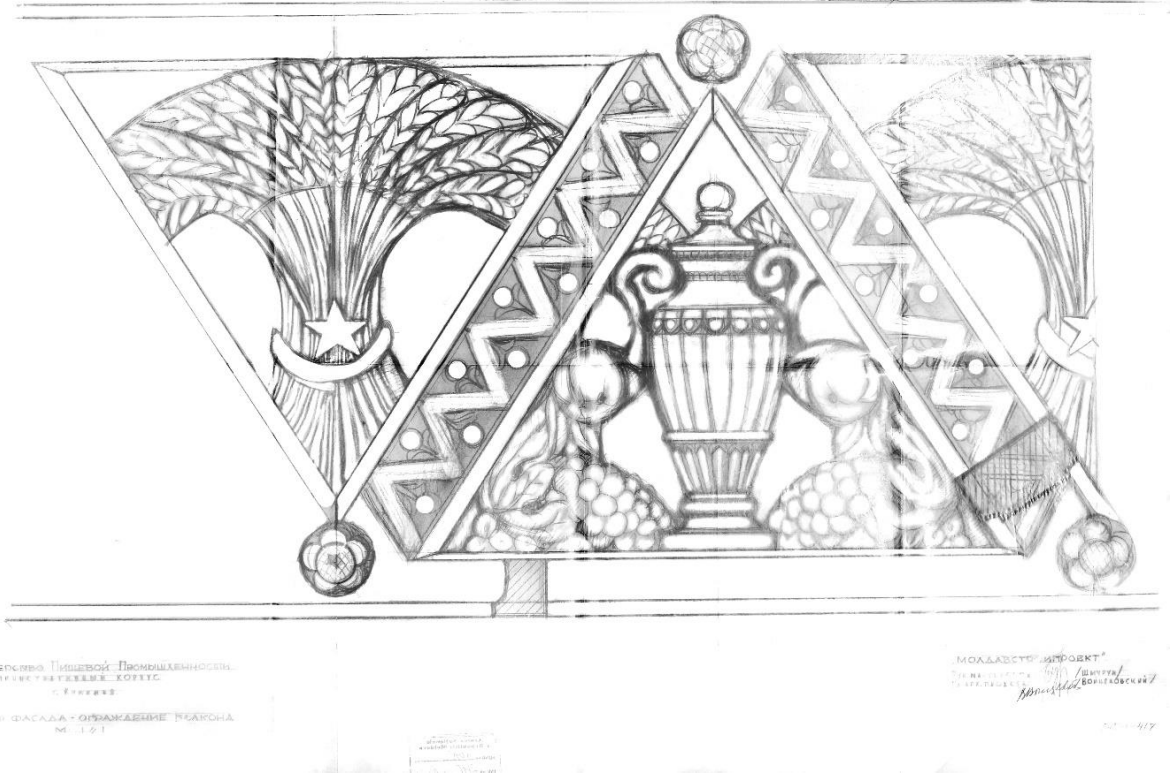

Fig. 3.29. Detaliu decorativ. Balustrada balconului. Fațada principală a sediului Ministerului Industriei Alimentare (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău [ANA, DGFAG]

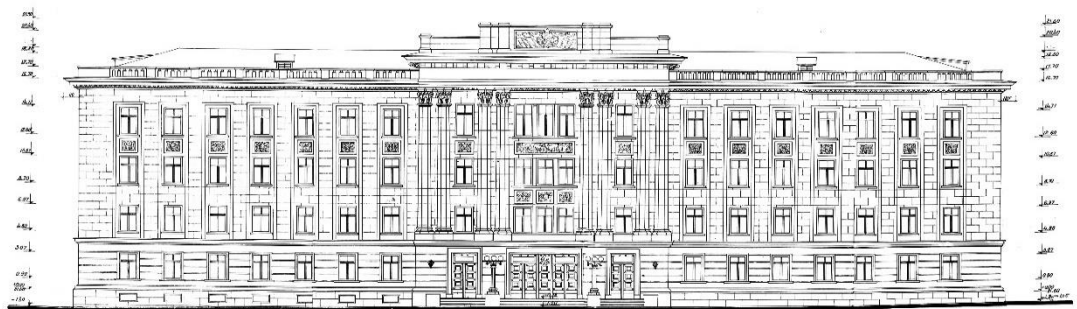

Fig. 3.30. Fațada principală a sediului Ministerului Industriei Ușoare (astăzi Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), Chișinău (1951) [141]

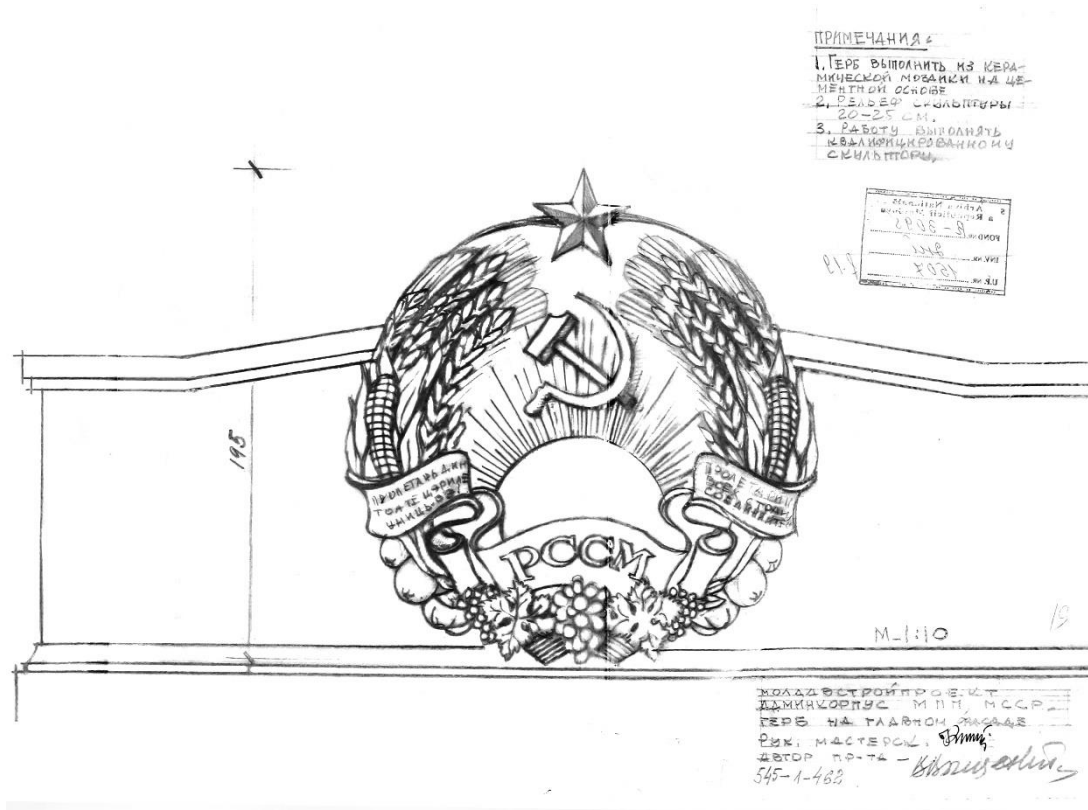

Fig. 3.31. Stema. Fațada principală a sediului Ministerului Industriei Ușoare, Chișinău [ANA, DGFAG]

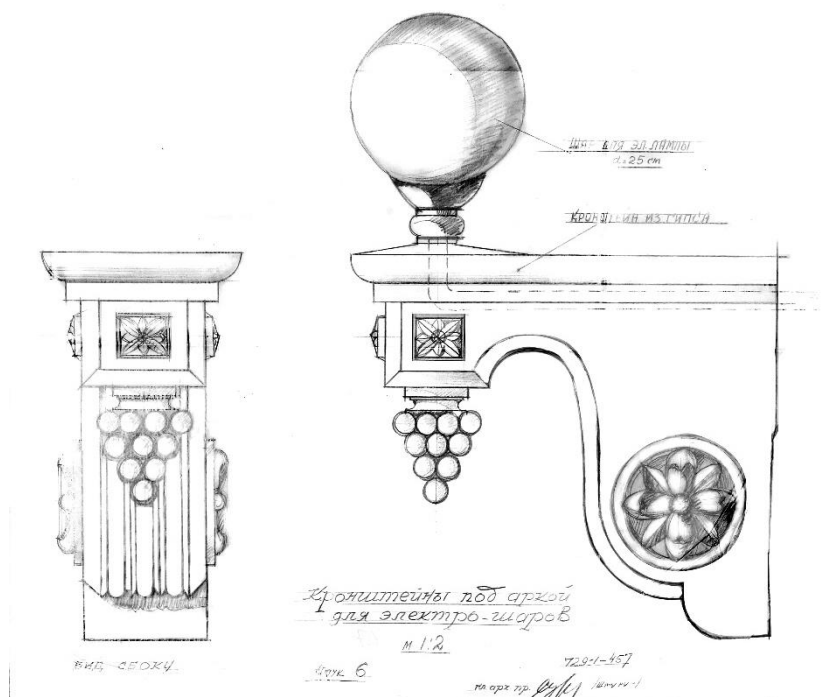

Fig. 3.32. Elemente decorative. Fațada principală a sediului Ministerul Industriei Ușoare, Chișinău [ANA, DGFAG]

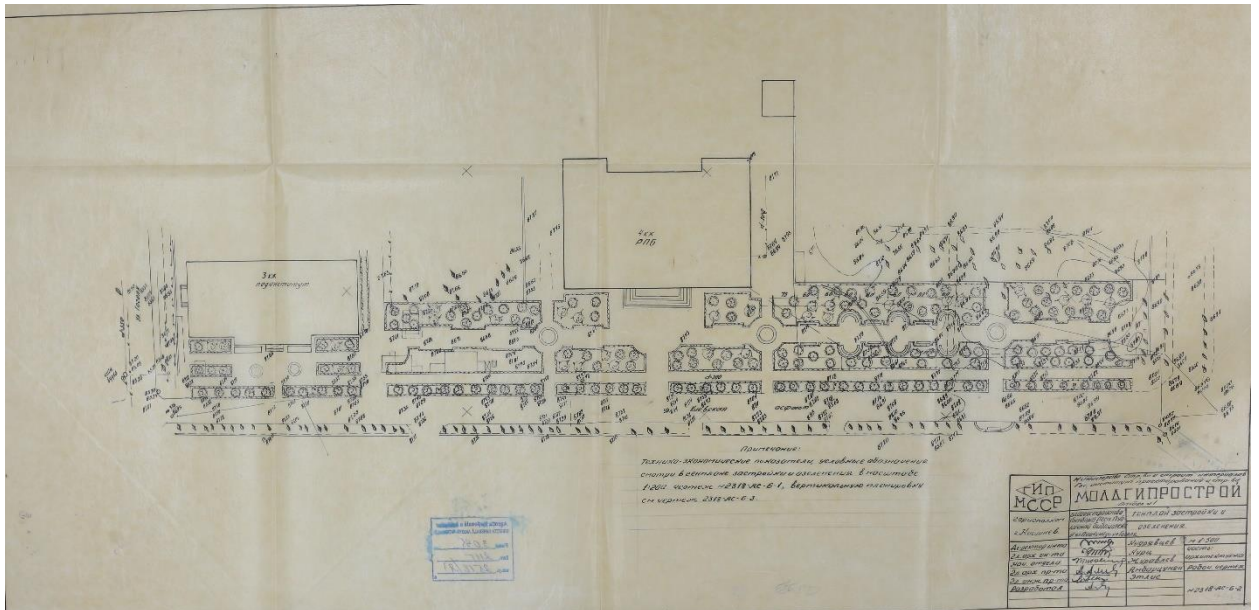

Fig. 3.33. Amenajarea teritoriului clădirii Bibliotecii Publice Republicane, Chișinău [151]

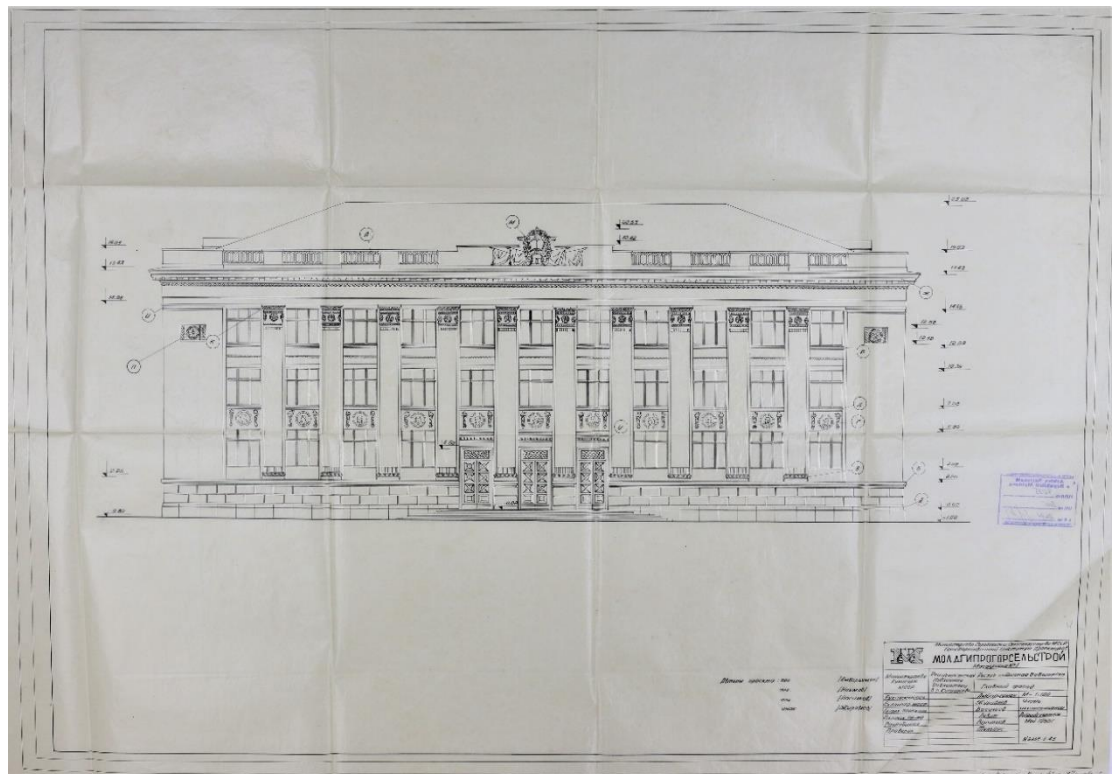

Fig. 3.34. Fațada principală a clădirii Bibliotecii din Chișinău [151]

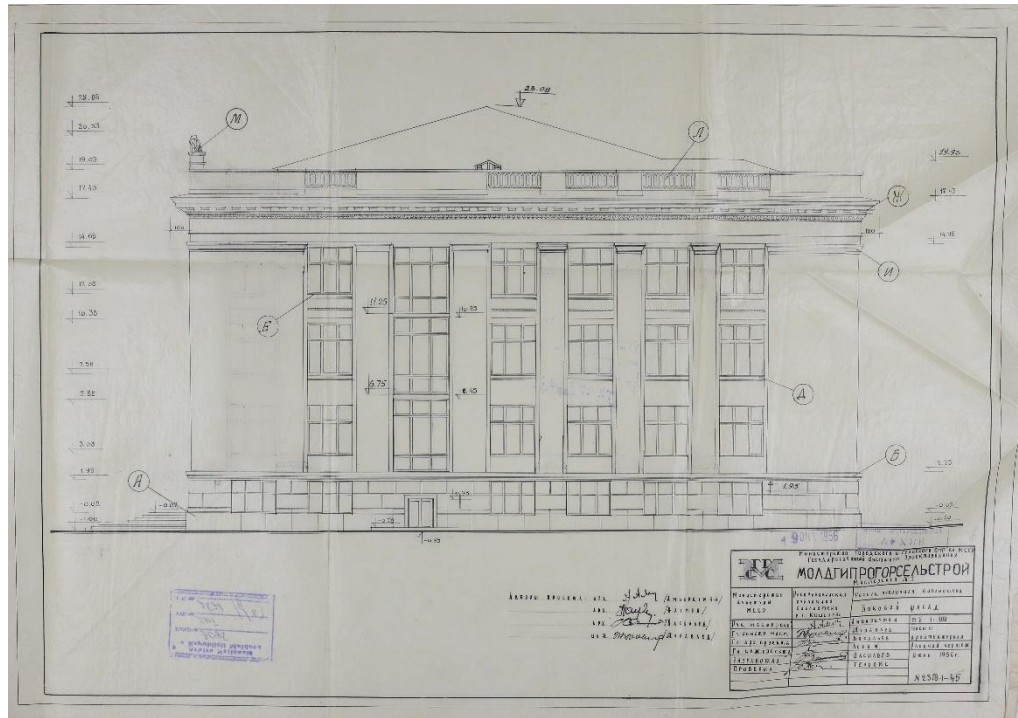

Fig. 3.35. Fațada de Est a clădirii Bibliotecii din Chișinău [151]

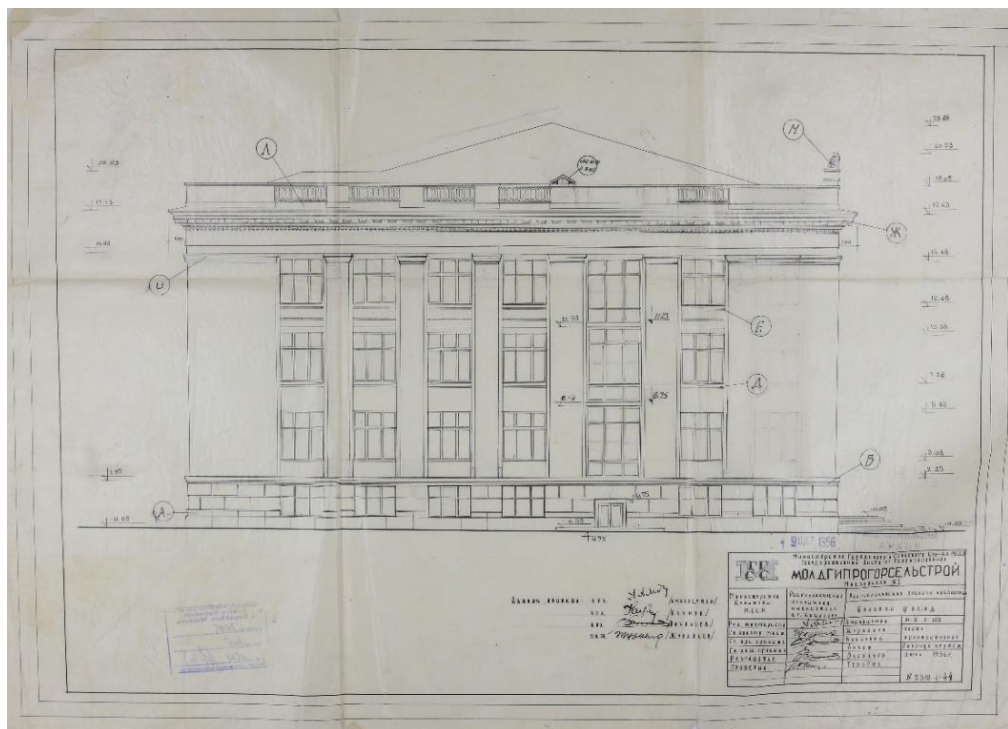

Fig. 3.36. Fațada de Vest a clădirii Bibliotecii din Chișinău [151]

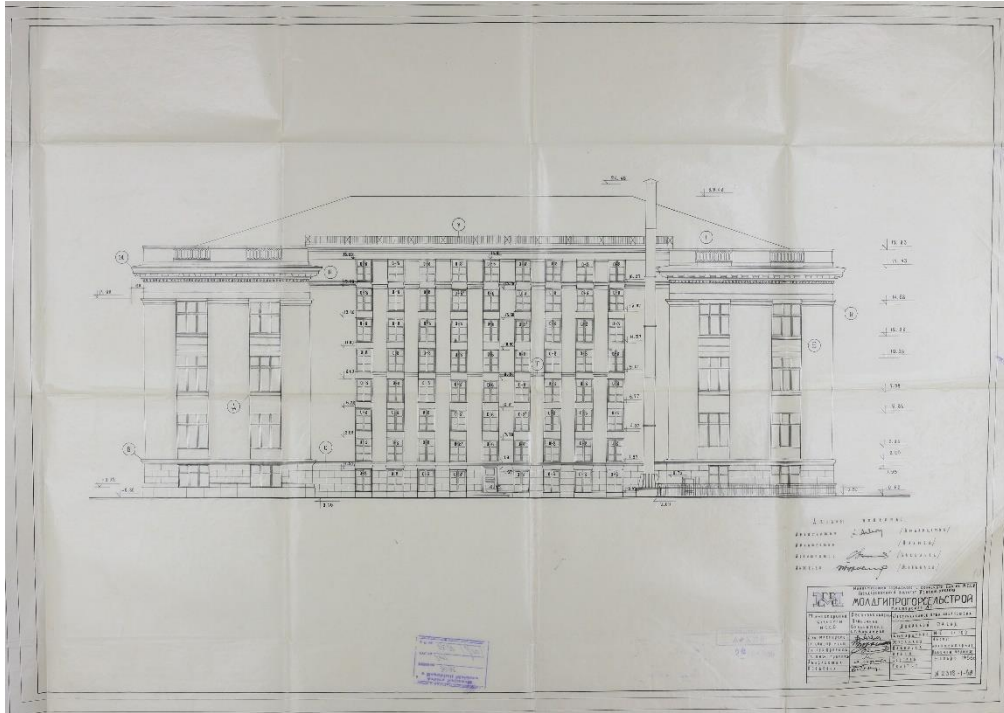

Fig. 3.37. Fațada din curte a clădirii Bibliotecii din Chișinău [151]

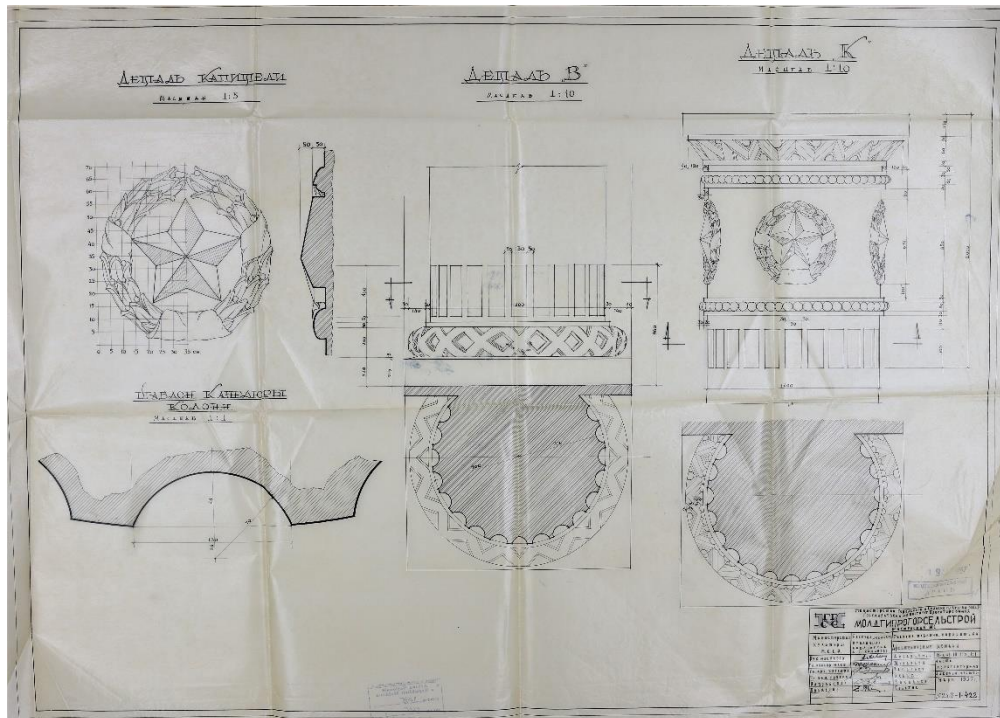

Fig. 3.38. Detalii decorative. Clădirea Bibliotecii din Chișinău [151]

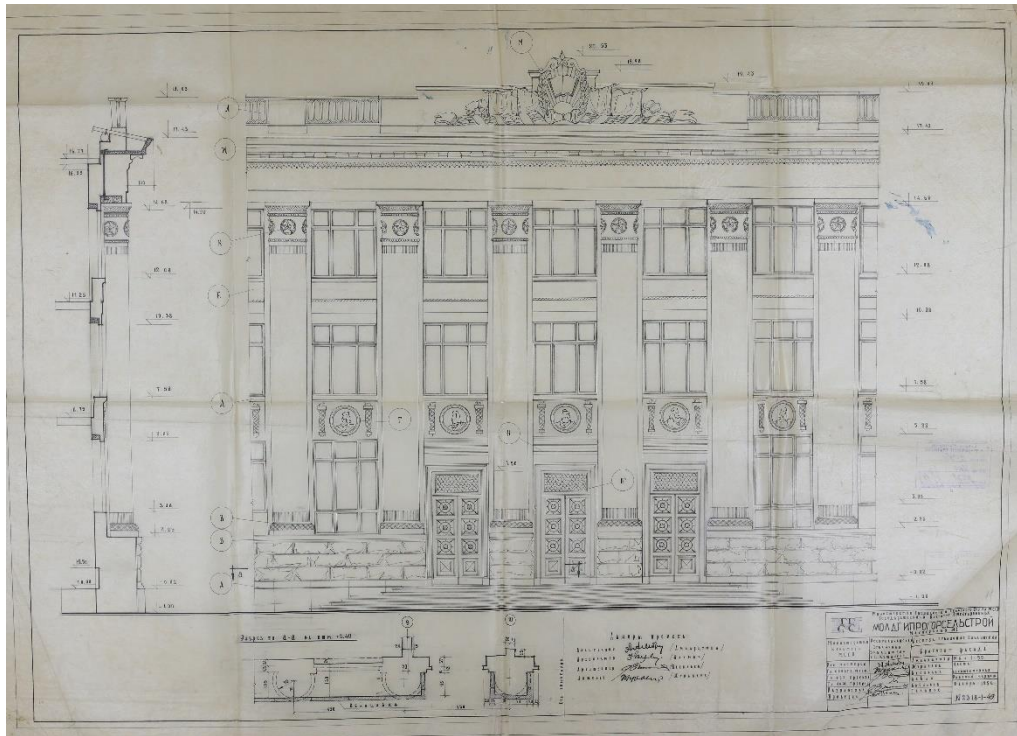

Fig. 3.39. Fragment. Fațada principală a clădirii Bibliotecii din Chișinău [151]

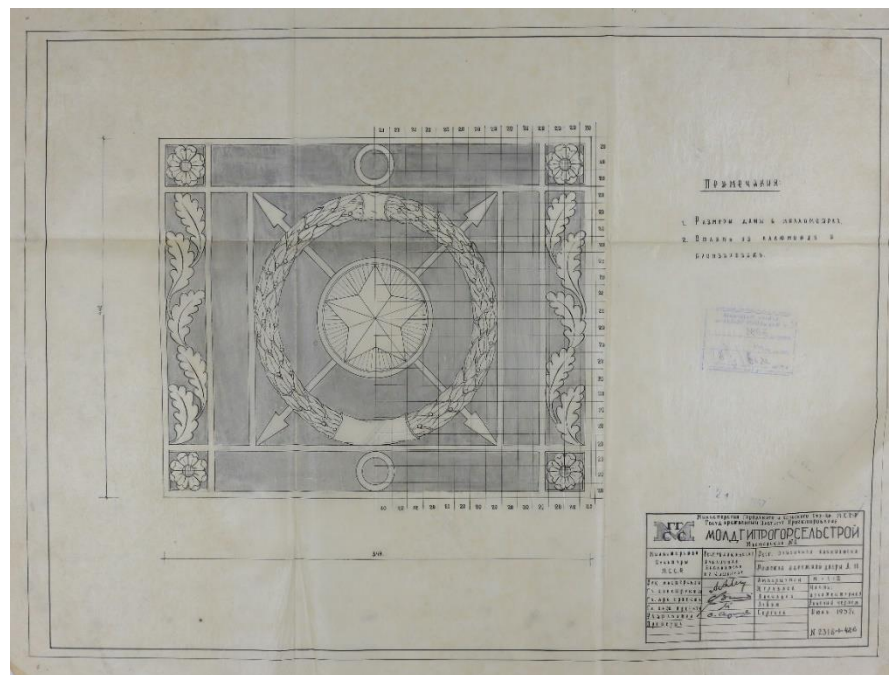

Fig. 3.40. Grilaj al ușii exterioare. Clădirea Bibliotecii din or. Chișinău [151]

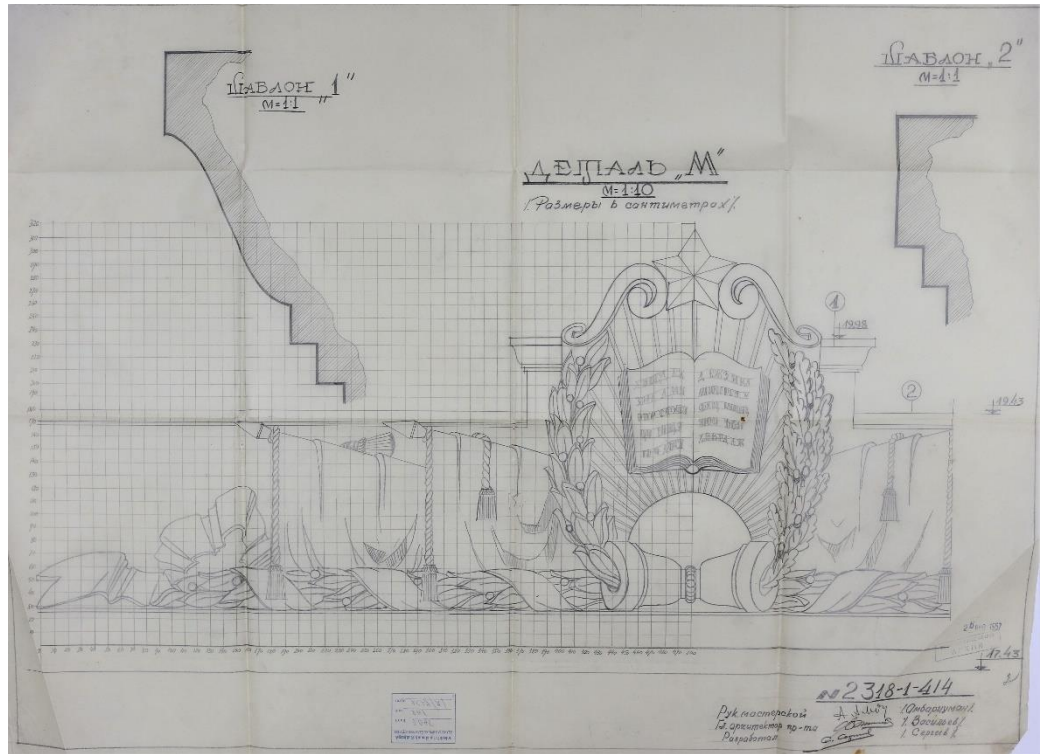

Fig. 3.41. Detaliu fronton. Clădirea Bibliotecii din Chișinău [151]

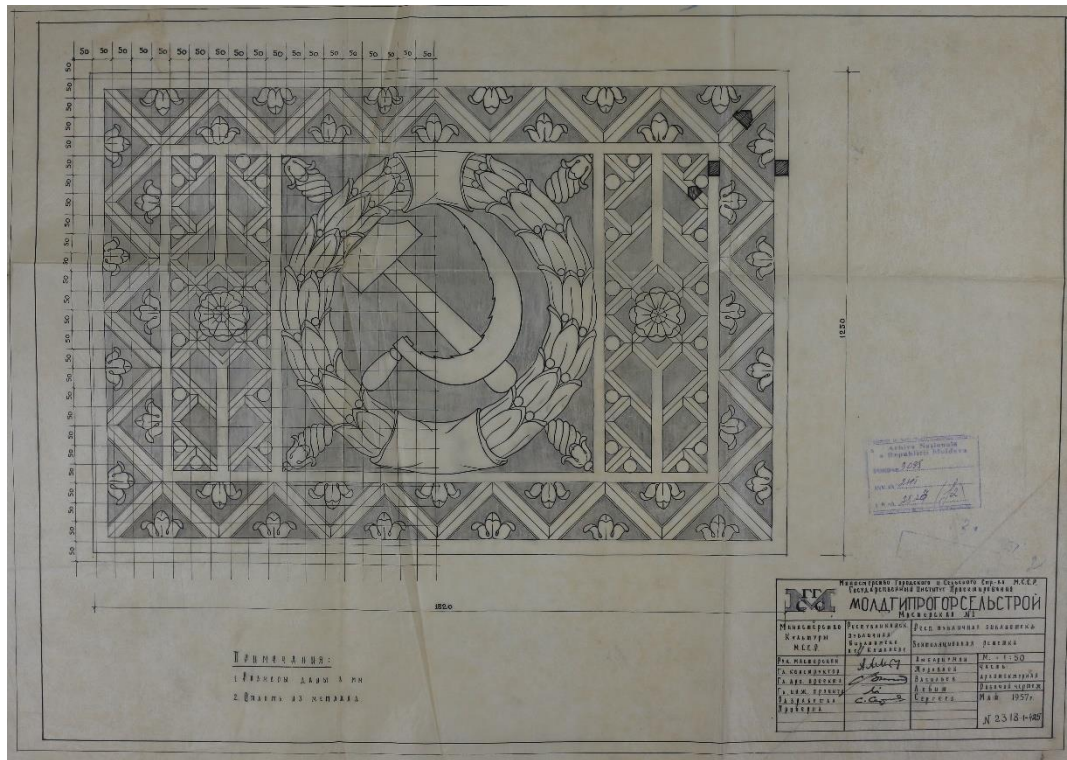

Fig. 3.42. Grila de ventilație. Clădirea Bibliotecii din Chișinău [151]

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate (cercetarea cuprinde 135 de pagini text de bază care include introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 205 titluri, volumul total 196 de pagini) în teza de doctorat *Politica de stat în urbanismul și arhitectura Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (1944–1955)* sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice.

Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Ostapov Alina

25.03.2024

CURRICULUM VITAE

INFORMAȚII PERSONALE

Nume, prenume: Ostapov Alina
Data și locul nașterii: 23.01.1984, Republica Moldova
Telefon: +373 60101802
e-mail: alina.ostapov@mc.gov.md

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ

2023 – prezent	Șef interimar Direcția patrimoniu cultural, Ministerul Culturii
2023 – 2024	Secretar al Consiliului Național al Monumentelor Istorice, MC
2023 – 2024	Membru al Consiliului Național pentru Monumente de For Public, MC
2023 – prezent	Lector universitar, Departament Arhitectură, FUA, UTM
2023 – 2023	Consultant principal, Direcția patrimoniu cultural, MC
2022 – 2023	Consilier în cabinetul ministrului, MC
2018 – prezent	Membru al Uniunii Arhitecților din Republica Moldova
2018 – 2020	Coordonator Relații Internaționale, FUA, UTM
2017 – 2018	Coordonator Știință, FUA, UTM
2010 – 2020	Lector universitar
2006 – 2010	Lector asistent

Disciplinele predate: Proiectarea de arhitectură (anul I, II, IV), Arhitectura Peisajeră (anul V), Bazele Compoziției (anul I), Restaurare arhitecturală II (anul V). Practica de relevu (anul IV).
Conducător al proiectelor de licență.

EDUCAȚIE ȘI FORMARE

2007 – 2010	Studii superioare: ciclu III doctorat Academia de Științe a Moldovei, Institutul Patimoniului Cultural specialitatea (18.00.01) Teoria și Istoria arhitecturii
2007 – 2008	Studii superioare: ciclu II master. Master în arhitectură, diploma AM 000002748, UTM specialitatea Arhitectură
2001 – 2007	Studii superioare: ciclu I licență. Arhitect licențiat, diploma AL 0126238, UTM
2001 – 2002	Studii medii: în baza rezultatelor examenelor de bacalaureat din sesiunea iunie 2002, organizate la UTM, diploma de bacalaureat AB 0060865
2000 – 2001	Studii medii de cultură generală: Școala medie serală din orașul Soroca, atestat ACG 0135453
1994 – 1998	Școala de arte plastice din orașul Soroca, certificat Nr. 484
1991 – 1999	Studii gimnaziale: Liceul Costantin Stere din orașul Soroca, certificat de studii gimnaziale ASG 0217310

DIPLOME, CERTIFICATE

- Diplomă** Conferința Științifică Internațională. Probleme Actuale ale Arheologiei, Etnologiei și Studiului Artelor (ediția a VII-a). 26-28 mai 2015
- Certificat** de participare la Conferința Științifică a doctoranzilor „Tendințe Contemporane ale dezvoltării Științei: viziuni ale tinerilor cercetători”. 25 mai 2016
- Confirmare** de participare activă în cadrul proiectului de cercetare „Strategii Urbane Ghidate de Comunitate în Orașe Istorice(COMUS)”. Ministerul Culturii al Republicii Moldova
- Certificat** de perfecționare la specialitatea Utilizarea mijloacelor informaționale de comunicare în învățământ
- Certificate** that successfully completed the programme for cultural and creative leaders that included

workshops in Leadership, Proposal Writing, Advocacy, Communication, Finance and Budgeting, Strategic Planning, Marketing, Crossovers and Fundraising, Project Cycle Management in the framework of EU-Eastern Partnership Culture and Creativity Programme

6. **Certificat** de participare la Conferința Științifică Internațională Patrimoniul cultural: cercetare valorificarea și promovare. Ediția a X-a: Prin știință spre cunoașterea patrimoniului național. 30 mai 2018

7. Laureat universitar al anului 2016–2017 în domeniul activității didactice UTM. **Diploma de gradul III**. 26 ianuarie 2018

8. **Diplomă**. Mențiune Chișinăul de Seară – Orașul Luminilor. Pentru proiectul de iluminare a Circului. 3 martie 2018

9. **Certify** that took part as a professor in the BEST course WOW World of Woodcraft, organized by the local BEST Group Chisinau in summer season 2018. July, 12 2018

10. **Certificat** de participare la trainingul - Misiune de asistență tehnică „**Îmbunătățirea competențelor profesionale ale staff-ului academic din Republica Moldova**”. 25-26 februarie 2019

11. **Attendance Certificate**. Training course „Architectural Conservation”. September 2018 – July 2019, Chisinau, Republic of Moldova, 300 hours of theory and practice

12. **Diplomă de apreciere**. MECC, UTM, 24 septembrie 2019

13. **Certificate of Completion**. Seminar on the FUNDRAISING SET-UP AND BEST PRACTICES PRE AND POST GRANT. 25-29 October 2021, trainer Witold SZWEBS

14. **Certificat de gratitudine** în semn de înaltă apreciere a aportului deosebit în activitatea profesională de formare și educare a tinerilor specialiști. UTM, 15 noiembrie 2022

15. **Diplomă de gratitudine** pentru aportul semnificativ adus la organizarea și desfășurarea manifestării comemorative realizate de Uniunea Arhitecților din Republica Moldova Conferinței dedicate aniversării de 100 ani de la nașterea arhitectului Serghei Vasiliev, 2022

16. **Certificate**. Strengthening capacities of world heritage professionals for cultural sites in the Central, Eastern, South Eastern Europe and Central Asia regions workshop. ICOMOS, BAKU, Republic of Azerbaijan, 8-12 May 2023

17. **Certificate** that A. Ostapov has successfully completed the 96 academic hours Intermediate Basic General English Course. American Language Center. February-September 2023

18. **Certificat** de dezvoltare profesională. Elaborarea și evaluarea politicilor publice (80 ore). MEC al RM. Universitatea de Stat din Moldova. Institutul de Administrație Publică. 24 noiembrie 2023

I. Articole în reviste științifice

a) în reviste din bazele de date Web of Science și SCOPUS

OSTAPOV, Alina. Activitatea Uniunii Arhitecților din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. În: *ARTA*, 2019, Volumul XXVIII, nr.1(AV), pp. 62-77. ISSN 2345-1181/ISSNe 2537-6136.

OSTAPOV, Alina; STUZINSKI, Irina. Dominante arhitecturale ale orașului Chișinău edificate în primii ani după cel de-Al Doilea Război Mondial. În: *ARTA*, 2021, Volumul XXX, nr. 1(AV), pp. 69-79. ISSN 2345-1181/ISSNe 2537-6136.

OSTAPOV, Alina. Tendințe în arhitectura și urbanismul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. În: *ARTA*, 2020, Volumul XXIX, nr. 1(AV), pp. 107-113. ISSN 2345-1181/ISSNe 2537-6136.

b) în reviste din străinătate acceptate de către ANACEC

OSTAPOV, Alina. Implicarea statului în domeniul arhitecturii și urbanismului RSSM reflectată în istoriografie. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, Ed. 6, 27-28 septembrie 2022, Chișinău. Iași – Chișinău: 2022, Ediția 6, pp. 88-95. ISSN 2558 – 894X.

OSTAPOV, Alina. Planul de reconstrucție a Chișinăului prin prisma corespondenței arhitectului-academician Alexei V. Șciusev. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, ed. a VIII-a, 26-27 septembrie 2023, Chișinău. Iași-Chișinău-Lviv: 2023, ediția a VIII-a, pp. 233-250. ISSN 2558 – 894X.

c) în reviste din Registrul Național al revistelor de profil, *Categoria B*

OSTAPOV, Alina. Elemente decorative în arhitectura „stalinistă” a RSSM de la schiță la realizare. În: *Dialogica*, 2022, nr. 1, pp. 106-118. ISSN 2587-3695/ISSNe 1857-2537.

CONDRATICOVA, Liliana; **OSTAPOV, Alina**. Sediul central al Academiei de Științe a Moldovei – clădire de patrimoniu de valoare națională. În: *Akados*, 2023, nr. 2(69), pp. 146-154. ISSN 1857-0461/ISSNe 2587-3687.

OSTAPOV, Alina. Urbanismul din RSSM prin prisma reglementărilor statale (1944–1952). În: *Akados*, 2018, nr. 3(50), pp. 137-144. ISSN 1857-0461/ISSNe 2587-3687.

II. Articole în lucrările conferințelor și altor manifestări științifice.

a) Conferințe Internaționale din străinătate

OSTAPOV, Alina. Semiotica arhitecturii Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. În: *Monumentul - Tradiție și Viitor*. Lucrările celei de-a XX-a ediții a Simpozionului Internațional, Iași, 2018, Editura Doxologia 2019, pp. 317-335. ISSN 1844-9042.

b) Conferințe Internaționale din RM

OSTAPOV, Alina. *Istoria construirii Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova*. În: *Materialele Conferinței Internaționale „Identitățile Chișinăului: strada 31 August 1989”*, ediția a șaptea, 21 octombrie 2021. Chișinău, Republica Moldova, pp. 136-151. ISBN 978-9975-166-64-5. 94 (478-25)(082)=135.1=161.1.

c) Conferințe științifice Naționale

OSTAPOV, Alina. Catedrala „Nașterea Domnului” din Chișinău aspecte privind politica în domeniul construcției. În: *Materialele Conferinței Științifice Naționale „Protoierul Mihail Ceachir – un cărturar al Bisericii din Basarabia”* dedicate celor 80 de ani de la trecerea la Domnul a protoiereului Mihail Ceachir (1861 – 1938), mun. Chișinău, 10 septembrie 2018. 2020, pp. 196-207. ISBN 978-9975-3365-9-8.

OSTAPOV, Alina. Arhitectura și puterea în Republica Moldova. În: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, 15 martie 2016. Chișinău: Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, 2016, Ediția 5, Vol. 3, pp. 159-162.